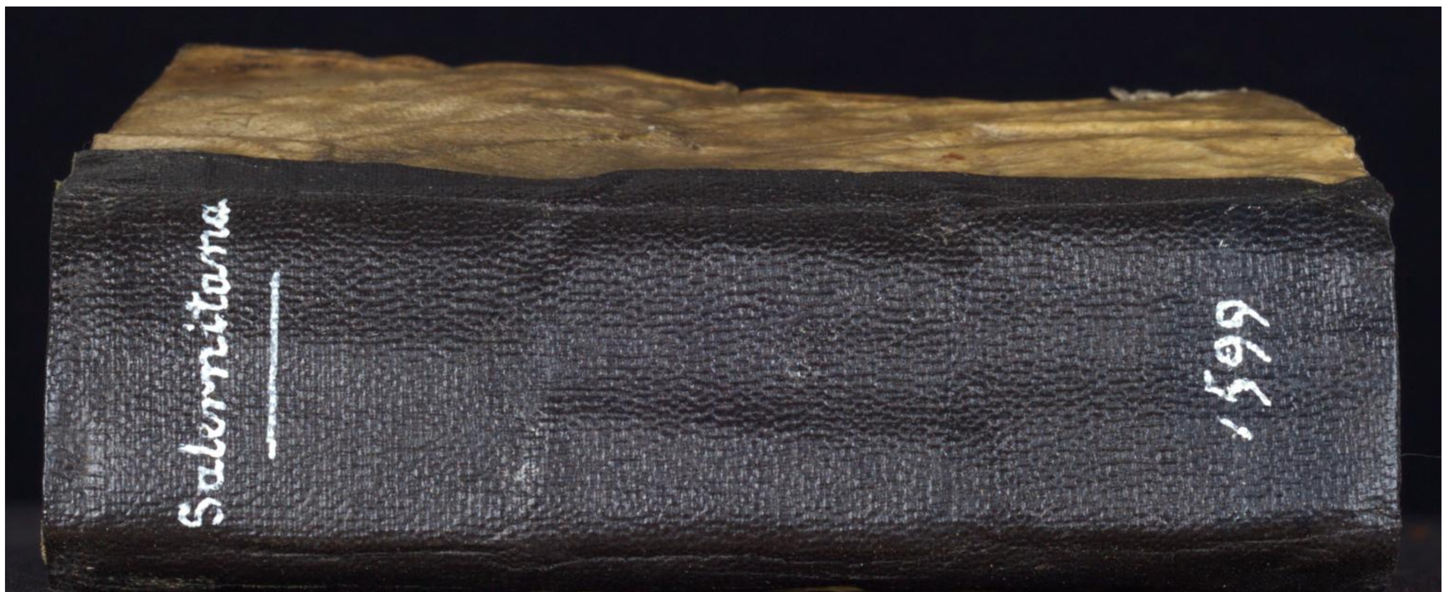
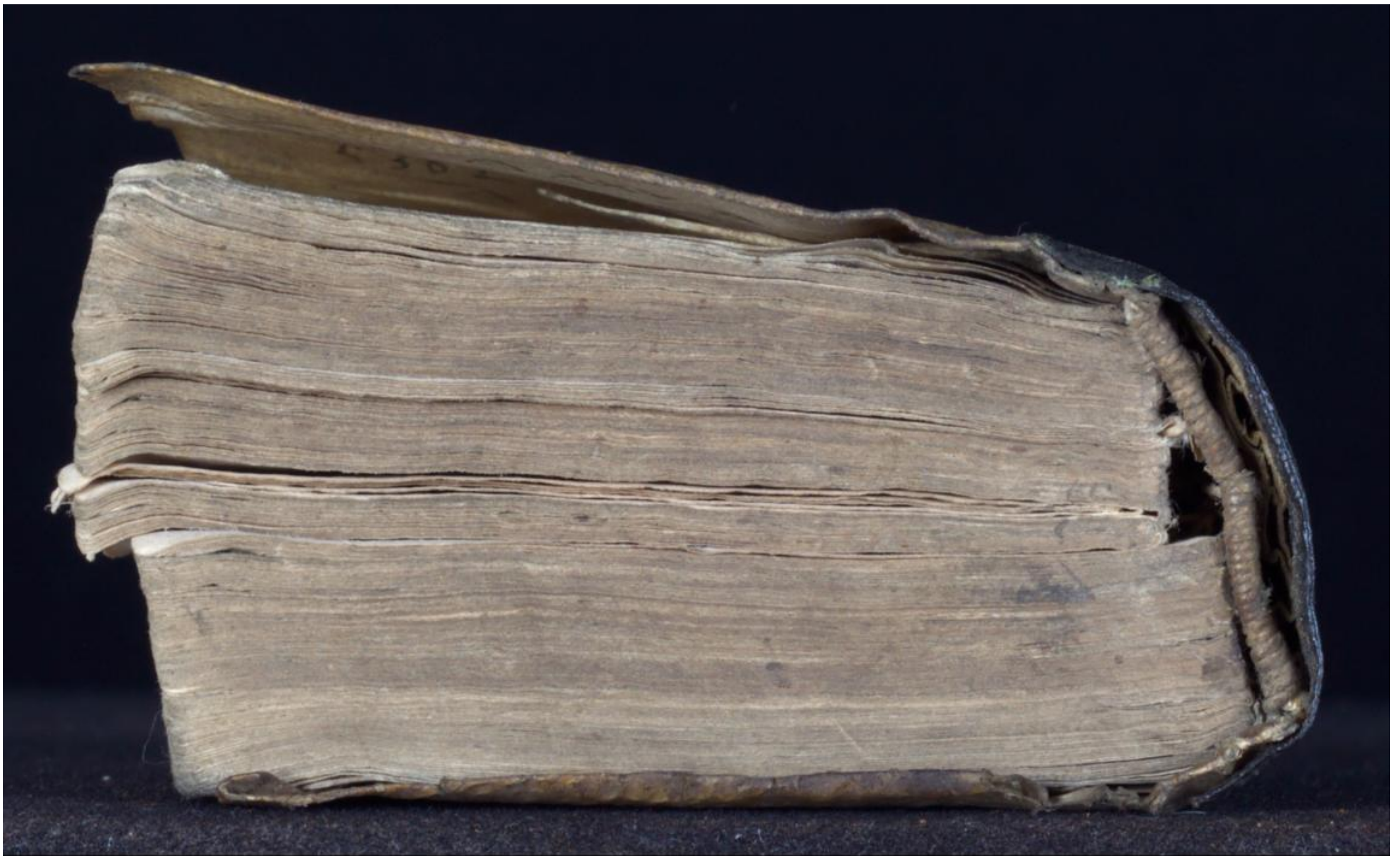

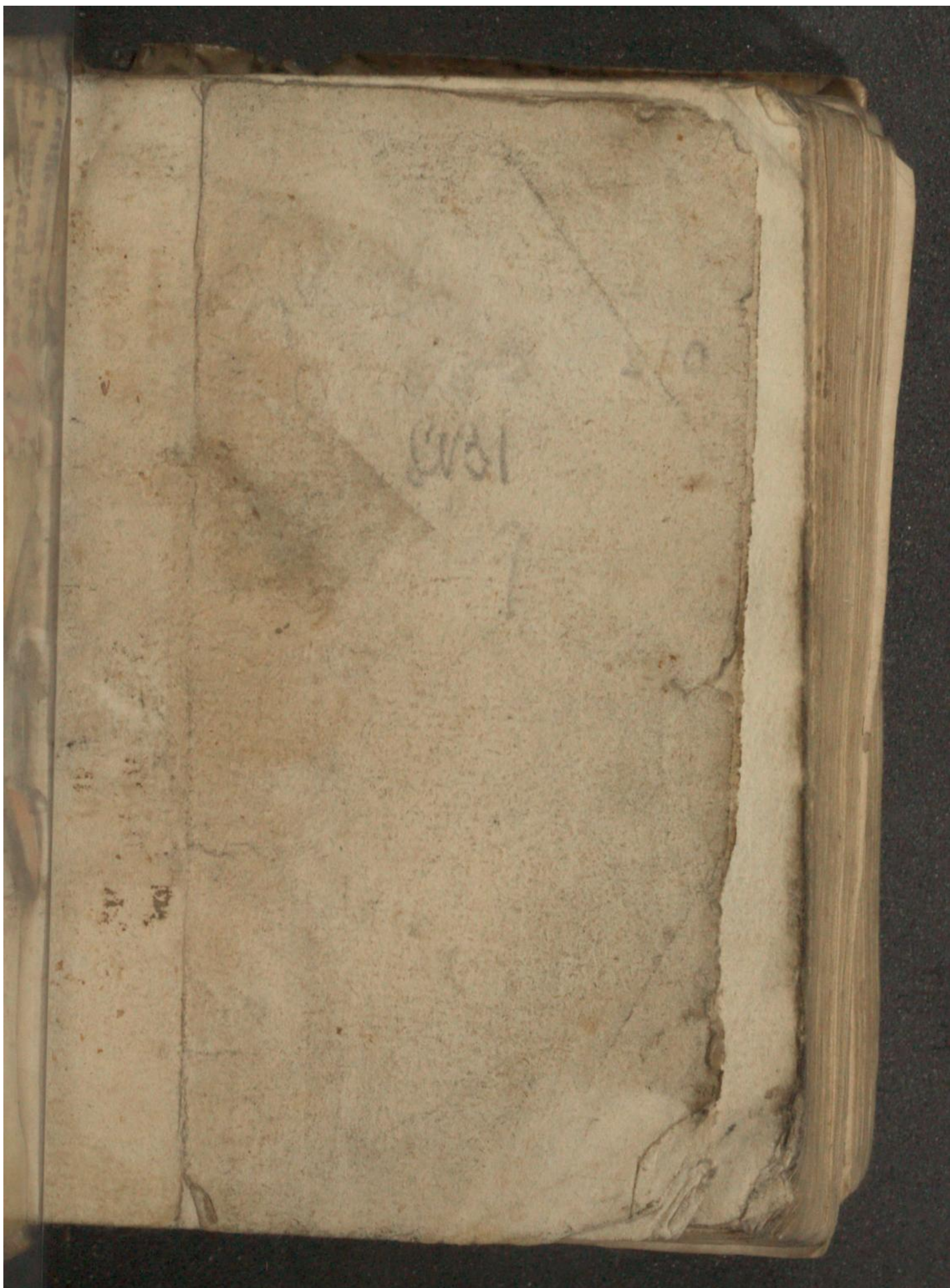

Salernitana
1599

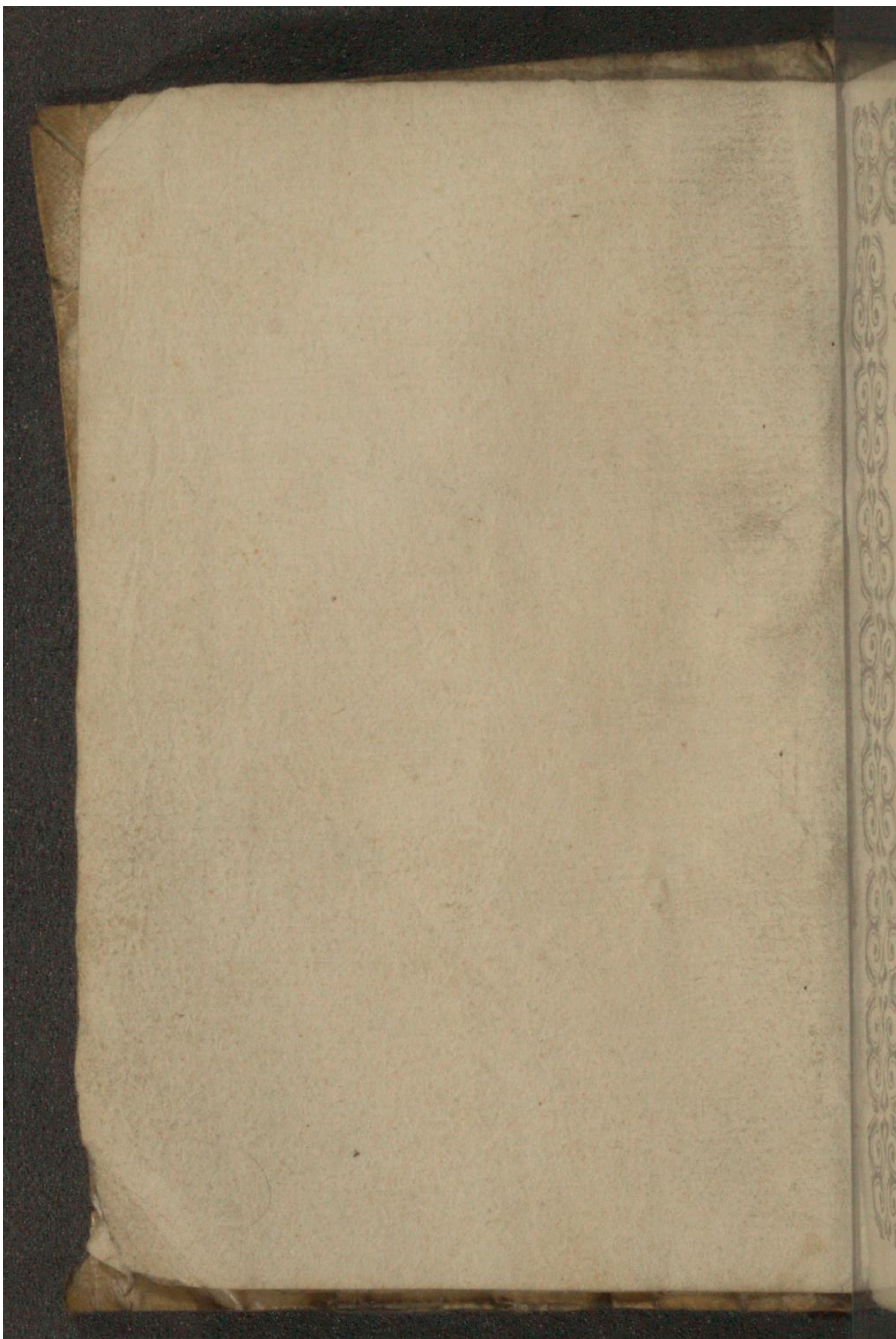

MEDICINA SALERNITANA.

Id est

CONSERVANDÆ BONÆ VALETVDINIS præcepta.

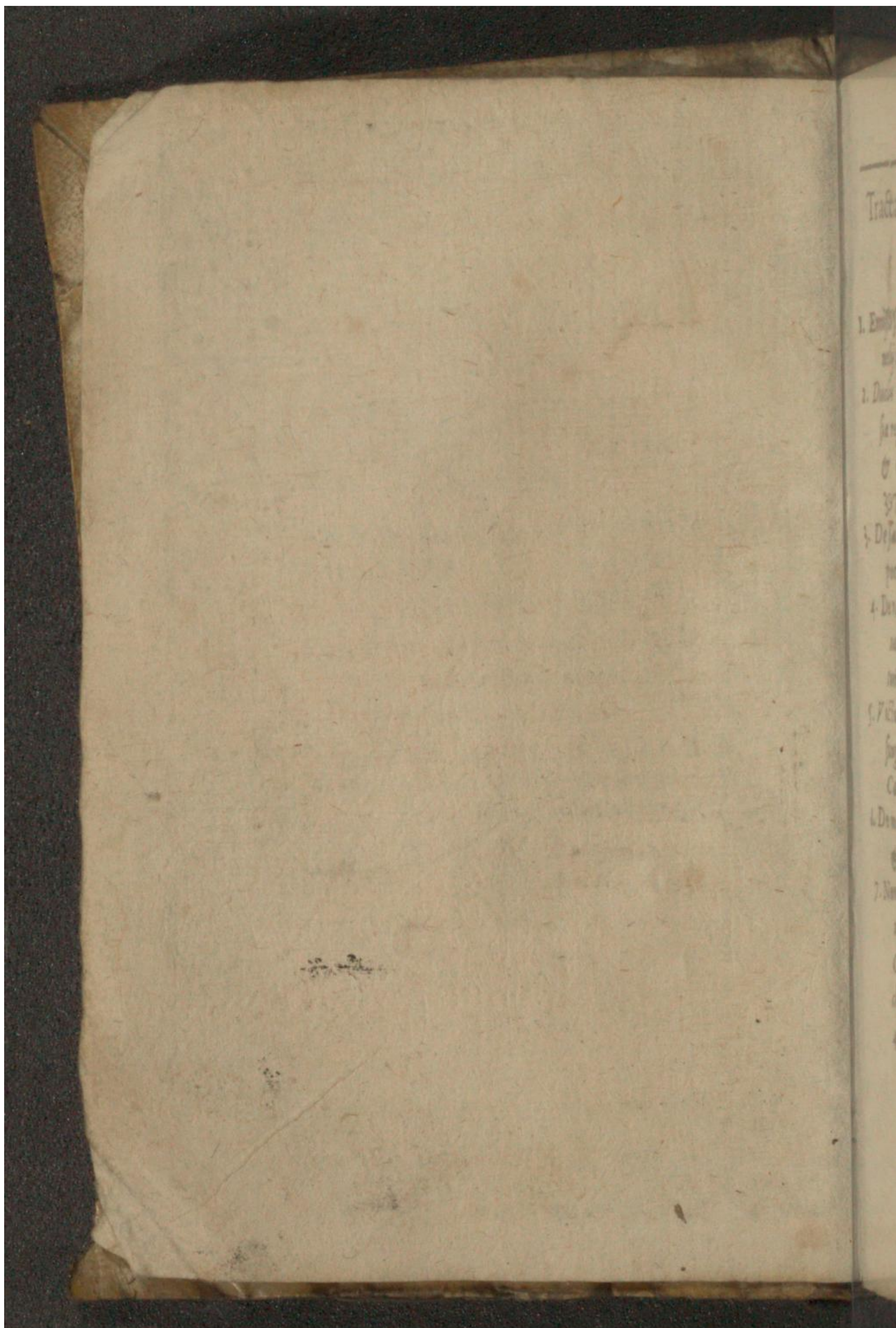
Cum luculenta & succincta ARNOLDI VILLANOVANI *in singula capita Exegesi.*

Per IOHANNEM CVRIONEM recognita & repurgata.

NOVA EDITIO melior, & ā-liquot Medicis Opusculis (quæ sequẽs pagella exhibet) auctior.

EXCVDEBAT
IACOBVS STOER,

M. D. XCIX.

Tractatus qui in hoc opuſculo continentur.

ANTONII MVSAE BRASAVOLI de præsenti libello iudicium.

VVLGATVS Salernitarum de tuenda valetudine libellus, his qui legunt non parum vtilitatis præstat, illísque multò maiorem, qui libelli præcepta obseruant.

GALENVS Lib. 6. cap. 10. de Sanitate tuenda.

ARS quæ sanitati tuendæ præsidet, iis qui sibi paruerint, constantem sanitatem promittit. Qui verò parere recusant, iis perinde est ac si omnino non esset. Recusant autem alij ab ipsa in præsens voluptate victi, quos incontinentes intemperantésque nominant: alij ab ambitione, quam Græci hodie κενοδοξίαν, id est, vanam gloriam vocant.

REVE-

REVERENDO VIRO SAPIENTIA, ERVDITIONE & virtute præstantissimo D. Doctori Henningo Hopff, Iuris & æquarum legum consultiss. Ecclesiæ maioris Deiparæ Virgini apud inclytã Erphordiam sacræ Præposito & Seniori, &c. compatri ac Mœcenati suo plurimum obseruando, Ioannes Curio Berckensis χαίρειν.

POSTQVAM reuerendus in Christo pater ac summa pietate spectabilis D. Ioannes Picus Regij monasterij Montis S. Petri apud inclytam Erphordiam Abbas longè dignissimus anno superiore è vita excessit, obscurum humanitati tuæ non fuit, quantoperè hoc tanto viro, tam syncero amico, tam candido monitore, támque liberali Mæcenate atque incomparabili patrono omisso, animus meus cõsternatus fuerit. Erat vir ille in omni disciplinarum genere non infeliciter versatus, sed Theologico studio præ cæteris tãta pertinacia addictus, vt Biblia sacrosancta assi-

dua lectione non ſolùm memoriter ad vnguem pronunciare, ſed eadem fratribus quoque ſuis feliciſſimè interpretari poſſet, eóque rem deduxerat, vt niſi immatura mors conſilium eius præuenisſet. Doctoris iam nomine haud dubiè cenſeretur. Hic talis ac tantus vir, quamuis grauiorib. interea curis diſtineretur, nihilominus tamen ſucciſiuis horis in medicorum etiam vireta diuertendum ſibi duxit, quo nimirũ ea quoque, quæ ad ſanitatem tuendam neceſſaria viderẽtur theſauro rerum omnium memoriæ in tempus opportunum concrederet, vnde illud etiam conſecutus eſt, vt quotieſcunque incideret mentio aliqua de rebus ad medicinam propriè ſpectantibus (incidebat autem ſæpiſſimè) non ſecus ac ſi in medicorum ſcholis duntaxat verſatus fuiſſet, de ipſis diſſereret. Benignitas verò eius in iuuandis & prouehendis ingenuorum adoleſcentum ſtudiis non obſcura, ſed cuiuis obuia & expoſita fuit. Ac ne lõgius quidem abeam, Ecquis inuentus eſt vnquã, qui dum firmo adhuc & vegeto corporis robore frueretur, liberalior ac munificentior in Academiam noſtrã extiterit? Reliquorũ εὐεργετήματα, quotquot huc ab initio dimanarunt, ſi paucula quædam excipias, à teſtamentorum executoribus ad id ſubordinata prius fuerũt. At noſter hic Picus mentis incitatione magis, atque ſponte ſua, quàm aliorum hortatu, munificus eſſe voluit. Qua re iuxta augurum obſeruationes, ἐπὶ δεξιὰ ἔπτη ἡμῖν, οἰωνόν τε παρέσχεν ἄριστον. Cui, vtinam, reli-

reliqui quoque auium greges consimiles aliquando volatus meditentur. Porrò autem qualis item erga me extiterit fugere neminem arbitror, quippe cùm in oculis ferè omnium positum fuerit, Familiaritatem semel mecum initam non fictè simulatéque, sed piè admodum & sanctè coluit, eámque dissolui atque rescindi, licèt hoc strenuè sanè à quibusdã ipsi suggereretur, ægerrimè passus est. Bone Deus, quàm amicè ac sedulo, siqua ad vitæ honestatem, aut ad rei familiaris incrementũ facere viderẽtur, ea mihi inculcabat omnia. Ad postremum verò quæ in me contulit beneficia tot ac tanta fuerunt, vt molestum humanitati tuæ fore putem: si ea hîc singula recensere pergam. Vnum tamen silentio nõ facilè prætermiserim, nempe sine repulsa me semper obtinuisse quicquid ab ipso peterem. Meritò igitur ac optimo quidem iure, tam immaturo atque inexpectato eius obitu animus mihi vsquequaque demissus atque magno adeò mœrore hactenus confectus est. Sed hunc tu mihi, vir humanissime, iam magna ex parte (haud scio an aliquo etiam meo merito) erexisti, dolorémque profectò omnem abstersisti: qui me vltrò statim simul ac tali patrono orbatum vidisti, in tuam fidem & clientelam singulari quodam modo susceperis. Nam etsi ab eo vsque die, quo Erphordiam primùm veni, in amicis me semper habueris, ac maximis interea beneficiis obstrinxeris, adeóque primus omnium obnixè χεροῖν τε ποσίν τε conten-

deris, vt summis honorũ gradibus ornarer: nũquã tamen propensiorem in me sensi animi tui voluntatem, quàm vbi singularis ille Mecœnas præsenti vitæ subductus est. Hîc reuerenda humanitas tua apertè demum atque palàm indicauit, quo antea in me fuisset animo, vt quæ nullum omnino prætermiserit amicitiæ officium, quin cumulatissimè in Curionem suum detulerit. Nam quæso te, quid Pici morte ademptum est, quod tu vir humanissime non αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, vt est apud Hesiodum, compensaueris? Nunquam quidem tristem me à conspectu tuo, siue consilio, siue auxilio opus esset, discedere memini. In quo sanè animum agnosco verè liberalem, & primario viro dignum, ac mei amantissimum: Cui, dij faxint, vt officiis mutuò respondere quandoque valeam. Præterea verò, cùm hoc mihi fatale quodammodo sit, vt ex iis, qui sese amicorum nomine apud me venditant, permultos in dies experiar mihi χρηστοὺς μὲν λόγοις πολεμίους δὲ τοῖς τρόποις, qui coràm blandiantur quidem, sed absentes mordeant: tu infirma tamen & perpetua amicitia præsens absénsque idem semper, hoc est, ex animo amicus, veréque beneuolus ac fidelis permanens innocentiam meam strenuè tueris atque defendis. Cùm igitur sæpe & multum mecum cogitarem, quo tandem officio pro tot tantísque in me meritis Reuerendam H. T. vicißim demererer, neque vllum satis idoneum inuenirem, at tristis interim essem & conturbatior, timerémque ne

contumeliosissimum mihi τῆς ἀχαριςίας aliquãdo obiiceretur conuitium: Ecce commodùm mihi literæ ab excellentissimo D. Adamo Lonicero Imperialis vrbis Francofortensis Medico physico amico & fautore meo singulari allatæ sunt. Is obnixè me honestissimæ socrus suæ nomine rogabat, vt libellum Scholæ Salernitanæ, quem ipsa rursus ob diuendita ac distracta proximæ editionis exemplaria, prelo iamiam commissura esset, denuò quàm diligẽtissimè perlegere atque à mendis vindicare non grauerer. Cui quòd honesta ac vtilia essent quæ peteret, refragari equidem nec volui, nec debui. Libello itaque ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλὴν, dici solet, reuiso ac perlecto, dij boni, quot passim occurrerunt mendæ, partim quidem operarum incuria, partim verò mea ipsius etiam (vt apparet) ἀπειρίᾳ commissa. Quæ sanè quanta potui diligentia correxi, nonnulla quoque vt superflua & ἀπροσδιόνυσα exempla reieci: quædam ex Græcis minus commodè reddita dilucidius explicui: insuper & alia quædam lectu non indigna ad finem adiunxi. Ea igitur omnia cùm suo iam destituta sint Mecœnate, adeóque sine patrono, in manus studiosorum redire vereantur: sub reuerendi nominis tui patrocinio, vir humanissime ac vnicè mihi in perpetuũ obseruande compater, in publicum emittere placuit. Ac primò quidem, vt, cui in collocandis beneficiis par semper fuerit, eidem remunerationis quoque honore exæquareris. De-

vnde verò, vt pro ingentibus beneficiis, quibus me hactenus deuinxisti, vicissim gratitudinis meæ aliquod haberes μνημόσυνον. Hoc ergo, vir humanissime, munusculum, si non nominis tui splendori ac virtuti par, saltem ab homine tui studiosissimo atque obseruantissimo profectũ, porrectiore fronte accipias, & donantis potius animum, quàm muneris magnitudinem ponderes, patrocinióque demum tuo, atque fauore à vitilitigatorum & sycophantarum calumniis tutum reddas, etiam atque etiam rogo. Ego hoc visum reuerendæ H. T. polliceor me, quæcunque sanitati dignitatíque tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quãtum semper tu & studio & officio in meis rebus fuisti. Vale nobis quàm diutissimè incolumis, & Curionem tuum, qui H. T. plurimi facit, amare perge, Erphordiæ 3. Non. August.

M. MAR-

M. MARCVS FRYTSCHIVS Laubanus, Candido Lectori S.

*Q*Visquis es, & medicam non planè respuis artem,
  Hunc studiose librum (sic quia dignus) ama.
Qui nouus egrediens, vitio purgatus ab omni,
  Liberius Clarias gestit adire domos.
Curio fatidici decus insuperabile Phœbi
  Edidit hoc plenum frugis & artis opus.
Vlnis ipsum igitur cōplectere vtrisque iuuentus,
  Ac bene de merito dic bona vota viro.
Nam quibus instructus sine morbis mēbra tueri
  Possit homo, liber hic dogmata certa tenet.
Magnanimo Anglorū regi quæ dedita quondā,
  Iam renouata tibi Teutonis ora vides.
Túque cohors iuuenū, teneris quæ protinus annis
  Sedula das operam verba Latina loqui,
Incolumem, moneo, si gestis ducere vitam,
  Membrorúmque cupis prosperitate frui:
Curio manè tibi, tibi Curio nocte legatur,
  Non imitabilis est absque labore labor.
Exiguum certè, quo pagina venditur, æs est,
  Quæ disces magnæ commoditatis erunt.
Nam docet, affectus qua sint ratione regendi,
  Omnis ab excessu semina morbus habet.
Vini, epulíque modū præscribit, Cypridis vsum
  Temperat, & quæ sint sana lauacra monet
Cùm corpus nimio repletum sanguine turget,

Incisis venis euacuare iubet.
Vesper ait somnum capiendum, nanque diurno
Tempore qui dormit, multa pericla ciet.
Inscius in febrim dilabitur, atque catarrhum
Colligit, & toto corpore languet iners.
Hic quoque certa leges anni discrimina, nanque
Diuersos radios ardor & algor habent.
Non eadem Veri, Meßi, Autumnóq;, Hyemiq;
Conueniunt, tribui vult sibi quodque suum.
Quid sibi quodq. velit, quid quælibet exigat ætas
Curio monstrabit, si tibi lectus erit.
Si sapis ergo, moras tollens studiosa iuuentus,
Hunc tibi emes (paruo venditur ære) librum.
Insuper Autori, grato pro pignore, fata
Optabis Pylio non citiora sene.
Sic tibi non deerunt qui scripta salubria condant,
Materia ingeniis conueniente suis.
Hisce vale, atque bono feliciter vtere seclo.
Castalium ad fontem iam via trita patet.
Tempora quæ forsan subitò ventura sequentur
Non ita fœcundæ conditionis erunt.
Si sapis ergo, tibi hæc quos porrigit, arripe crines,
An bona vel mala sint secla futura latet.

EIDEM

EIDEM HENRICVS SPInæus Berckensis S.

QVòd malè curarent homines languentia membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Territus exclamat: quæ morbis quæritis ægri
Pharmaca mortales? quæ medicina datur?
Tenditis in mortem tali ratione medendi.
Corruit, & labens non reparatur opus.
Restitui in melius si vultis corpora læsa,
Viuendíque frui commodiore via:
Huic operi vigiles oculos imponite claro,
Voluite tam doctum tempus in omne librum.
Discitis hinc certas medicandi saucia leges,
Integra quóve modo sit retinenda salus.
Præstitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi vitam qui longum vultis in æuum
Curio Tithoni, dicite, viue dies.

ODE M. LVDOVICI HELMboldi Mulhusini.

NVlla vis virtúsque manet perennis
Rebus his, quæ viribus extruuntur
Corporis: quæ mens operatur omni
Tempore durant.
Nunc ager, vel sylua, vel est rubetum,
Quod fuit quondam Phrygij aula Regis.
Arx fit econtrà modo Carolea,
Quod seges olim.
Firma sunt, fidémque sibi tuentur
Nomen & famam documenta, quorum
Autor est, Phœbus sine honore nunquam
Commemorandus.
Vtilis res est medicina, totum
Sustinet mundum: nisi salua nanque
Membra sint, præceps domui vniuersæ
Turbo minatur.
Claret idcirco Podaliriana
Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Aemulus fertur volucrum per alta
Astra Galenus.
Hos duces, hos signiferos secutus
Curio excellit simul, & referri
Inter heroas medicos profunda
Mente meretur.
Mentis hic index liber est, amomum
Plantat, extirpat tribulos, venena.

Enecat,

Enecat, morbos fugat atque ſanos
Protegit artus.
Sanitas curæ ſua ſit cuiuis,
Huic viam monſtrans igitur tuendæ,
Gratijs omnem comitatus ibit,
Curio in orbem.

EPIGRAMMA DOCTISSIMI viri Domini Magiſtri Hieronymi Oſij.

PRæſidium humanæ ſunt artes vtile vitæ,
Hoc rerum dubius languor aſylon habet.
Quo ſine tempeſtatum exercita mole laborat,
Et vexata gemit, publica clade, ſalus.
Atque togata quies violata tyrannidis auſu,
Exutum patriæ luget honore decus.
Barbaries magnum imperio tunc occupat orbem,
Et regnum populat viribus omne feris.
Tunc calcata iacet Pietas cum Iure ſub armis,
Iuſtitiæq; decor debile robur habet.
Tũc furor arma mouet, dominatu fulta proteruo,
Viq; aliena mali ſceptra timore gerit.
Et feritas animos patiente Cyclopica fato,
Cædis in aduerſum raptat amore ſcelus.
Mentibus inſidunt cùm cæca obliuia legum,
Atque redit ſtudiis gratia nulla pijs.
Pieriæ cœtus cùm deditus exulat arti,
Ingenij precium viléque cultor habet.

Ceu neruos rerum Deus edidit vsibus artes,
Ordo quibus læto duret in orbe statu.
Corporáque innumeris cùm sint obnoxia morbis.
Quæ labor admissa labe caduca facit.
Ne subitis morti succumbat vita periclis,
Pharmaca munificus prodidit arte Deus.
Quam fauor humanæ diuinus amore salutis
Edocet, ingenio qui valuere viros.
Morborum vt trepidos valeant sanare dolores,
Artifici causas & remouere manu. (chri
Katzschius hac expers vir nomẽ ab arte sepul-
Et dignum meruit nobilitate decus.
Laurea Doctoris cui tempora læta coronat,
Quam nascens titulo plurimus ambit honos.
Edidit hic vitæ regimen de sospitis vsu,
Et bene viuendi de ratione librum.
Qui, quo cuiq; salus maior i propria curæ est,
Auspicio debet carior esse suo.
Concinno siquidem præcepta volumine vitæ
Tradat, alenda quibus sana diæta fuit.
Ergo qui doctos hoc donat munere cœtus,
Gratia eat tali digna labore viro.
Cui, quò plura queat cura illius edere, votis,
Aspirante Deo, fata secunda precor.

DE CON-

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE, LIBER SCHOLÆ SALERNITANAE.

DE ANIMI PATHEMATIS, & remediis quibusdam generalibus.

CAPVT I.

ANglorum regi scribit Schola tota Salerni.
Si vis incolumẽ, si vis te reddere sanũ,
Curas tolle graueis, irasci crede profanum,
Parce mero, cœnato parum, non sit tibi vanum
Surgere post epulas, somnum fuge meridianum.
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene si serues, tu longo tempore viues.

PRAESENS hic liber, à Doctoribus Scholæ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ conscriptus, multa & varia conseruandæ bonæ valetudinis præcepta complectitur.

In hoc autem capite octo imprimis generatim referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac

suo quodque ordine explicabimus. *Primū* ergo est, vt tuendæ sanitatis suę studiosus anxiferas, graueis & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet *Curæ* enim corpus vehemēter extenuant & exiccant, somnum impediunt, perpetuísque vigiliis cōficiunt, vires destruunt, febres etiam accendūt, ac grauissimis valetudinibus initia præbent: ipsæ quoque Melancholiam generant, paritérque calorem innatū resoluunt & extinguunt, & magis, si diutiùs durarint. Autor Galenus cùm multis aliis locis, tū præcipuè Aphor. libro 2. comment. 28. & lib. 3. commen. 31 & de tuenda sanitate lib. 1. cap. 11.

Cura.

Sub eodem præcepto comprehendi debent & *Tristitiæ*, quæ & ipsæ corporis naturam frigiditate & siccitate corrumpunt: id quod Salomon quoque capite 17. Prouerbiorum suorū attestatur: Spiritus tristis, inquit, exiccat ossa. Sed cùm omnis mœstitia generandæ melancholiæ vim habeat, quò tamen vehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eò plus adfert periculi. Nā præterquam quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiā ipsum immodicè constringit, spiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In mœroribus itē fortibus, vti à Nemesio capite vicesimo de natura hominis, ex tertio libro Demonstrationū Galeni refertur: biliosa quædam superfluitas consueuit in vētriculū defluere, & multò magis quū se ipse malè affectus fuerit: quæ sanè molestiam exhibet, vt non prius à mœstitia & cruciatu cesset, quā superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiā Aphoris. li. 6. comm. 50. testatur.

Tristitia Galenus de parua pilæ exercitio, capite 1.

Idem de timore quoque intelligendum: nam & ipse intrò & ad principium tum spiritum, tum san-

Timor.

ſanguinem vna cum refrigeratione eorum quæ in ſummo corpore ſunt abducit ac contrahit: itaque etiam pulſus tum arteriarum, tum cordis, iis qui timent, minimi ac maximè imbecilli ſunt: partes in ſuperficie poſitæ algent, corpúſque palleſcit, tremor incidit, vox interrũpitur, & vires denique conuelluntur omnes. Quod autem in triſtitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, diſſidẽtibus ſcilicet inter ſe paſſionibus iis non toto genere, ſed magnitudine & vehementia. Itaque etiam ob timorem & immenſum mœrorem nonnulli repentina morte interierunt, quòd ſcilicet imbecilla ſuapte natura animula eorũ ſub valido affectu oppreſſa cõfertim extincta & ſuffocata ſit, quemadmodum luculenter & perſpicuè docet Galenus, lib. 2. cap. 5. de cauſis ſympt. Quippe extingui eam accidit propter affectus ipſius naturam, vt cuius generatio in refrigerando cõſiſtat. Suffocari autem, eò quòd totus ſanguis vnà commeet, atque ad principium deferatur. Cuius ſanè rei inſignia exempla extãt apud Plinium, libro 7. cap. 36. naturalis hiſtoriæ. Quocirca eam qui ſanitatis ſuæ tuendæ curam ſuſceperit cane peius & angue omnia illa, quæ nõ aſpectu & auditu modò, verùm & mẽtis agitatione triſtia exiſtunt, fugere oportebit. Quod Ariſtoteles quoque innuiſſe videtur, quum problemate 5. ſect. 7. ſcribit, in λειποθυμίαν incidiſſe quandoque qui homines ſuffocari laqueo vidiſſent ſolùm. Lege plura apud Stephanum Athenienſem in librum 1. ad Glauconem comment.

12. *Hoc tamen* ignorandum non eſt, quòd obeſis nonnullis quibus corpus immodicè plenum eſt, ac iis etiam qui ſpiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum vtile ſit, ſi curis, timo

Triſtari quibus vtile.

re, & tristitiis conficiãtur: quò nimirum spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte atque auferatur: id quod vno ore confirmant Paulus Ægineta libro 1. ca. 57. Aetius libro 4. capite 32. & Rhazes libr 4. cap. 9. ad Almansorem.

Ira,

Secundum, vt ab ira temperet. Nã cùm ira sit feruor quidam ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffunditur, vt eam planè dilucidéque Galenus lib. 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de causis morborum. cap. 2. definit, necessariò corpus ipsum immodicè calfacit & exiccat: quo fit, vt febrim nõ nunquã accẽdat, in iis præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere apta nata sunt. Etsi enim motus cordis sedetur, in hisce tamẽ remanet calor præter naturam, atque inde hominẽ febricitate contingit. Quidam etiã ira commoti, quasi attoniti ac extra se positi videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuosius cõcitatos in ἀποπληξίαν incurrisse multos, repentéque animam expirasse, nonnullos verò furore, comitialis morbi accessione, παραλύσει, conuulsione, podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore comprehẽsos concidisse tradant, Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & vt Cicero ait, ira præsente nihil rectè fieri potest. Offenduntur autem ab ira potissimum, qui temperaturã corporis totius calidiorẽ quàm par sit aut morbo, aut natura consequuti sunt: præcipuè quando cor & caput naturali intemperie immoderatè feruent, aut aliquo aduẽtitio calido affectu laborant. Animalibus tamen vitiis, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno

Quibus irasci vtile.

lib.

lib.6. Epidem. partic.5.comment. 9.autore,ira non leue præsidium adfert. Innatũ enim calorem in ipsis iam torpescentem excitat adaugétque. Quod Hippocrates etiam libro 2.Epidem. partic.4 in eum scribens modum confirmat: Diligentia,inquit,adhibenda est,vt excandescentia inducatur,& coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligẽdi gratia.Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis & καχεξία laborãtibus ex quibusdam internallis& temporibus opportunis assumenda est: non sanè ita continenter , vt facultas offendatur: sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes non immoderatas facere oportet,sed tum opportunè,tum moderatè assumere , ita & excandescentiam , si clarissimis Medicinæ Scriptoribus Galen. lib.3. cap. 10.de difficul.respir.Paulo lib.1.cap.58. & Aetio lib. 4.cap.33.credendum est.

Tertium,vt moderatè vino vtatur. Vinum enim modicè haustum natiuum calorem adauget,teste Galeno cap.4,de causis morborũ.Vbi verò immoderatius bibitur, quàm vt vinci possit,tantum abest vt animal calfaciat,vt etiã frigidiora vitia gignat,quemadmodũ copiosè Galenus libr.3. capite 5. de temperamentis ostendit:quippe apoplexia,paraplegia,& quæ Græci caron & comata vocant , neruorum resolutio, comitiales morbi,conuulsiones,tetani,& debilitas ventriculi ac reliquorum membrorũ omnium immodicum vini potum comitãtur,quorum vnumquodque frigidum est vitium.Sed de his plura infrà capite decimoquinto. *Vinum.*

Quartum,vt in cœna modico cibo vtatur exignus nanque cibus à facultate vinci perfectè & facilè potest.Qui verò noctu multum ingerunt, *Cœna.*

ventriculúmque nimio cibo onerant, dolorem primùm & angustiam perpetiuntur, deinde nec probè dormire, nec rectè concoquere possunt, quòd nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere pressa, subindéque superare ingestum cibum nequeat, id quod & infrà cap. 5. vberius ac fusius declarabimus.

Quintum, vt statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sumptus ita facilius descendit in imum ventriculi, in quo, Gal. lib. 5. cap. 5. de locis affect. teste, coctionis opus perficitur. Infrà cap. 2. & 76.

Somnus meridianus. *Sextum*, ne à prandio somno indulgeat. Is nãque somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationésque parit. Sed de hoc vberius infrà cap. 3.

Lotij retentio. *Septimum*, ne lotium diutius, quàm natura fert remoretur: hinc enim interdum oriuntur δυσυρία καὶ ἰσχουρία, hoc est, vitia in quibus vrina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totũ supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua inter cutem gigni perhibentur, neque aliud quidquam æquè vesicã lædit, atque longior vltra mingendi voluntatem lotij retentio, id quod testãtur cum primis Galenus libr. 6. cap. 4. de do. affect. Rhazes lib. 4. c. 6. ad Alman. & Auicen. Fen. 19. 3. tract. 2. cap. 6.

Octauum, ne compressis natibus ventris onus supprimere & retinere tentet: ita nanque indurantur fæces in intestinis, ob continuam suctionem venarum mesaraicarum, quæ cum intestinis continuatæ omnem humiditatem è fæcibus exugũt: quo fit, vt illæ exiccatæ difficilioris exitus intestina obstruant oppiléntque: oppilationem verò, ob flatuum eductionis præclusionẽ & aliarum consequentium fœcum coaceruationem,

nem, nocumenta ſequantur cùm illa quæ cap. 4. enumerantur, tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celſo lib. 1. cap 3. Ex ventre, inquit, ſuppreſſo inflammationes, caligines, capitis dolores, aliáq; ſuperioris partis mala increſcũt. Quibus accedũt etiam, vt Rhazes teſtatur, τιτνεσμὸς & cibi faſtidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν, Latini verò appetẽtiæ amiſsionẽ vocãt.

Summoperè præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu vtatur: nã & hinc nõ rarò ſequi ſolet τεινεσμός, hoc eſt, crebra & inanis egrẽdi voluntas, aut exitus inteſtini, quod ab oſſe ſacro ad anum vſque pertinet, Græcis, ἀπευθυσμένον ἔντερον καὶ ἀρχὸς dicitur, Latinis longanon rectum, & princeps, teſte Andrea Væſalio lib. 5. cap. 5. fabricæ humani corporis.

Vltimo tandem loco ſubiungitur, lõgiſſimo tempore victurum, quicunque hæc præcepta ſtudiosè & diligenter obſeruauerit.

Si tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria, mẽs hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici vicem eius cùm apud alios, tum nobiles maximè & excellentes viros ſupplere poſſint.

Primum, Animus hilaris ac lætus: lætitia enim calorem excitat naturalẽ, ſpiritus temperat & puriores reddit, virtutem corroborat, ætatem floridam facit, iuuenile corpus diu cõſeruat, vitam prorogat, ingenium acuit, & hominẽ negotiis quibuſlibet obeũdis aptiorem reddit. Cõuenit autem vt hæc ipſa lætitia ſiue gaudiũ bonæ valetudini commodum, ſit temperatum, nõ excedens modum, neque repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodũ

Mens hilaris.

Galenus de paruæ pilæ exercitio capite 1.

Galenus lib.2.cap.5.de Symptomaton causis, & Alexander Aphrodisæus problemate 21. memoriæ prodiderūt, tanta fit cordis relaxatio, vt virtus vitalis vnà cum innato calore tota egeratur ac dissipetur, adeóque syncope nonnunquã & repentina mors cõsequatur. Atque huius quidem rei extant horribilia ac pertimescẽda exempla apud T.Liuium Deca.3.lib.2. Val. Maximum lib.9.cap.12. Plinium lib.7.cap.32.& 53.& A.Gellium lib.3.cap.15. At enim cùm iuxta tritissimum scholis medicorum dictum contraria contrariis curentur ac depellantur, illis potissimum gaudium adsciscendum est, qui tristioribus animi pathematis immodicè conficiuntur. Quod sanè per illa cum primis consequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant: eadem quippe & menti, Auicenna 4.1. capite 1.& 11.3.tract.2.cap.10, teste, gaudiũ & lætitiam conciliant adiungúntque. Huiusmodi porrò sunt cibi suaues & boni succi, vinũ subtile ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, vt Eobanus noster disertè canens admonet,

Gal.comment.5. in 6.de morbu vulg. apho 9.

Vtere conuiuis non tristibus, vtere amicis,
Quos nugæ, & risus, & ioca falsa iuuant.
Quem non blanda iuuent varij modulamina cantus?
Hinc iecur & renes, ægráque corda stupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobile vocis opus.
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit.

Dul-

Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atq; hinc inde adeò est, quod grauissimus autor Plutarchus in lib. de virtute morũ tradit, Pythagoram animo pacando sedandóque ab affectibus & perturbationibus vehementioribus Musicam adhibere solitum. Sic Saul quoque per Dauid psallentẽ à spiritu maligno liberatum legimus. His similia & scitu non indigna libro 1. & 14. Dipnosophiston Athenæus refert. Atque hactenus quidem dicta magna ex parte hisce etiam versibus ex Hieronymo Fracastorio complexi sumus: *Samuelis 1. cap. 18. & 19.*

Tu tamen interea effugito quæ tristia mentem
Sollicitant, procul esse iube curásque metúmque
Pallentem, vltrices iras: sint omnia læta.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoque læta iuuabunt
Munera, sic dulces epulæ, sic copia rerum,
Sic vrbis, sic ruris opes, & summa voluptas,
Visere sæpe amnes nitidos, iucundáque Tempe,
Et placidas summis sectari in montibus auras,
Accedant iuuenúmque chori mistæq; puellæ.

Secundum, Animi tranquillitas: nobiles enim & excellentes viri, ob maximas & diuersas curas quas sustinent (si ipsis cætera omnia antè pariter adfuerint) mẽtis inquietudine magis quã mediocris conditionis homines, læduntur. Nã si quid aliud hæc maximè somnũ impedit, qui nobilibus, cùm biliosæ ferè & siccioris naturæ sint, inprimis cõueniebat. Vigilię verò, vt Galenus lib. 7. ca. 6. Therapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitũ siccãt, adeóque iis qui alioquin ex siccitate laborant infestissimæ sũt. Vel *requies* hîc ad corporis quietẽ, *Trãquillitas animi.*

quæ motui opponitur, referenda eſt. Nam & hæc quoque ad valetudinẽ neceſſariò adhibetur. Calorem enim naturalem aſſiduis laborib. fractum ac diſſipatum reuocat, vires exhauſtas ac penè perditas recuperat, adeóque pręſtat vt animal ſe colligat, ac durare poſſit. Quod diſertè admodum apud Ouidium lib.1.epiſt.4.

Quod caret alterna requie durabile non eſt,
Hæc reparat vires, feſſáque membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat: ſicut enim non ſemper laborare, ita nec ſemper quieſcere expedit.

Diæta moderata. *Tertium*, Moderata diæta, id eſt, modus ſeu ratio viuendi, Gręcis communiter δίαιτα dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidã Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus diætam ſcribere maluerũt, vulgus Regimẽ ſanitatis, ſiue regulam victus appellat. Cõplectitur autem in ſe non modò quæ ad cibi & potus rationem attinent, ſed reliquas etiam res omnes, quas non naturales medici vno ore vocare ſolent. Harum enim commodus & moderatus vſus ſaluberrimus eſt, & corporis cõſtitutionem cõſeruat: intempeſtiuus verò & immodicus ſanitatem, adeóque naturam hominis, corrumpit. Vt igitur vita morbis omniũ minimè obnoxia ſit, harum legitimus vſus ſolicitè ac diligenter ſeruandus eſt. Plura infrà cap.55.

DE CONFORTATIONE Cerebri.

CAPVT II.

LVmina manè, manus ſurgens gelida lauet vnda.

Hæc

Hàc illàc modicum pergat, modicum sua membra.
Extendat, crines pectat, dentes fricet, ista
Confortant cerebrum, confortant cætera membra.
Lote cale, sta pranse, vel 1. frigesce minute.

Hîc tradūtur sex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorum membrorum omnium.

Primum, vt singulis diebus manè oculi ieiuno lauentur: à sordibus enim & lemis, quæ in ipsis noctu coaceruantur & palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant aut corrodantur, diligenter repurgari debent, ídque aqua clara. viridi, & frigida inspersa potiùs quàm per manus admota faciendum est, vel certè in eadem aperti ambo quo ad poterunt immergendi, ac longiore deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modò ac claros nitidósque reddit, sed sanos etiam conseruat, visúmque acuit & confortat, & maximè in iuuentute, quēadmodum Paulus Aeginet. lib 1. capite 31. Rhazes lib. 4. cap. 22, ad Almans. & Aui. 33. Tract. 1. cap. 5. & 3. 3. Tract. 4. cap. 3. fidelissimè tradunt. Cur autem frigida magis quàm calida lauari debeant, ratio hæc est. quòd vt Galenus cùm alibi sæpe, tum maximè aph. libro 1. commentariis 16. & libro tertio capite 41. de aliment. facul. & capite 86. artis medicinalis testatur, conseruatio in temperatis semper per similia fiat. Oculi verò, vt lib. 5. cap. 1. de genera, animal. & lib. 2. cap. 10. de partibus eorundem, & in li. de sensu & sensibili ca. 2 Aristot scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiā frigida poti⁹, quā calida lauari debēt. De recreatiōe

Visũ conseruātia.

& confortatione visus paulò pòst, & infrà cap. 79.

Manuũ lotio. *Secundum*, vt manus quoque lauentur: cùm enim instrumenta sint, quibus emũdantur organa superfluitatum cerebri, aures nimirũ, oculi, nares, & os, conueniet sanè & ipsas cumprimis esse mundas. Lauandæ igitur sunt, sed frigida magis, quàm calida: & hoc quidem cùm alias ob causas, tum maximè quòd lotio manum in aqua calida, & præcipuè post cibi sumptionem, *Calida manuum lotio vermes generat.* Auicenna 16.3. Tract. 5. cap. 1. teste, vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta fit concoctio, quæ potissima generationis vermiũ causa existit. Plura de lotione manuum infrà ca. 23.

Motio. *Tertium*, vt postquam è somno experrectus surrexerit paulatim inambulãdo se moueat, vt primæ & secundæ concoctionis excrementorũ redũdantiæ, quæ sunt fæces & vrina, descendãt, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuentúrque.

Pandiculari. *Quartum*, vt sub idem tempus pandiculetur, hoc est, manus, pedes, & simul totũ corpus extendat: quò videlicet spiritus vitales vna cum sanguine, qui per somnum intrò magis fugiũt, vt libro 6. part. 5. Epid. aph 29 doctissimè & breuissimè Hippocrates dixit, ad exteriora mẽbra reuocentur, eóque modo spiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Pectore crines. *Quintum*, vt crines pectat & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiũtur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora illiciuntur ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresque fiũt. Pectinis igitur supra caput administra-

ministratio sensuum instruméta & corpus reliquum corroborat, visum acuit, & cogitationé reddit meliorem, adeóque ob id ipsum interdiu sæpius reuocanda est, veluti Auicenna 3. 3. Tract.4.cap.3.copiosè scribit. Atque huic sanè instituto pecté eburneus probè politus & læuigatus tutissimum præstabit vsum, moderatè à fronte ceruicem versus quadragies ductus, Marsilio Ficino lib 1.de vita,cap.8.teste.

Sextum, vt dentes fricet ac mundet: immunditiés enim dentiũ præterquàm quòd oris grauueolentiam parit, spiritus etiam fœtidos, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrũ eleuati, ipsi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permixtæ & in ventriculum delatæ cibum ipsum sæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium estimam & huic adhærentes sordes, ne in ventriculum deferantur, diligenter abstergendæ sunt. Quare os manè experrecto gargarizandum, &(nisi hyems sit) multa aqua frigida, cui aceti nonnihil admistũ sit, fouendum est, vt eleganter admodum lib. 1 ca. 2.Cornelius Celsus præcipit. Nihil autem dẽtibus æquè nocet, ac frequẽtior lactis esus, veluti Galenus lib 3.cap 14.de alim facult.disertè& copiosè scribens admonet. Nocet, inquit, lactis esus assiduus dentibus, & circundatis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humidas: dentes verò putrefactioni& erosioni admodum obnoxios reddit. Sũpto igitur lacte, os vino diluto colluere conuenit. Satius autem fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris. Ita nanque omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circunfixum fuerit abstergetur. Quòd si etiã cuipiam tam robustum sit caput, vt vini meri collutione non offendatur, melius is den-

Dẽtium immunditiẽs.

tibus & gingiuis consuluerit: veruntamē & mel vino permistum misturam ex vtroque reddit meliorem. Illud verò dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit præsidium, si quis post sumptum ipsum primò melicrato, deinde vino adstringente os colluat. Hæc ille: Porrò modus quo dentes à putredine, erosione, dolore, & graueolentia vindicari

Lotio præseruans â dolore dentium.

possint, optimus nobis à Dioscoride libro 4. capite 144. Plinio lib. 26. capite 8. Galeno lib. 8. capite 36. de simp. medic. fac. & libro 5. de compos. phar. sec. loc. capite 18. & Auicenna 7. 3. cap. 2. præstituitur: vt os singulis mensibus vino, vel aceto, in quo Tithymali radix ad dimidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solùm dentium actoris commendat odorem, sed eorundem etiam dolori auxiliatur, & sanitatem conseruat. Plura infrà capite 80. Aures quoque bene à suis redundantiis exonerandæ sunt, neque solùm eorum excrementorum quæ manifestè per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occultè exeunt, vacuatio lacessenda & molienda est.

Balneorum regimen.

Vltimus versus tria præcepta saluberrima complectitur. *Primum*, vt balneo lotus atque æstuās omni cura & diligentia aduersus ambiētis cœli frigidiorem intemperiem sese muniat & defendat: ne illa scilicet per poros à balneo apertos in omne corpus permanans, ibidem mali quidpiam ingeneret. A contrario si quidem ad contrarium repentina & inordinata trāsgressio Galeno aph. li. 3. comm. 22. teste, periculosa admodum existit, præsertim cùm facta ad frigiditatem subita commutatio eos, qui antea difflabātur & per sudores euacuabātur, humores iā in profundū corporis repellat, adeóq; partes ēt

ad

ad vẽtriculũ atq; intestina attinẽtes offendat.

Obseruandum etiã, ne à recens accepto cibo balneo statim vtatur neque protinus post lotionem comedat aut bibat, qui enim paulo antè bibit, huic caput repletur: qui verò cibũ sũpsit, huic nõ caput modò, verùm & corpus totũ alimoniã ad se, priusquàm cõcocta fuerit, trahit, adeóque crudis & incõcoctis humorib. impletur. Statim verò post lotionem cibum vel potũ sumere, caput replet, deuoratúmq. interdũ superfluitate facit, quẽadmodũ copiosè in 3. li. de vict. rat. in morbis acutis, cõment. 55. & 56. & in li. de Marasmo ca. 14. Galen. ostendit. De potu idẽ confirmat etiã Corn. Cels. qui li. 1. cap. 3. in eũ scribit modũ: Illud nosse oportet, quòd ex labore sudãti frigida potio perniciosissima est, atque etiã (cũ sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoq; veniẽtib. Asclepiades inutilẽ eã iudicauit. Atq; ex hac quidẽ causa, quomodocũq; sudanti adhuc, frigidũ bibendũ non est. Cauendũ etiã ne in ipso balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona vẽtriculi cõcoctio oblæditur, & naturæ pugna cietur, dũ sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allecti & protẽsi ad interiora retrahuntur, & in profundũ secedũt. Inter dormiendũ etiã humores aliqui in vẽtrẽ cõfluũt, qui nõ, vt in aliis somnis, cõcoquũtur, sed lõgè plures fiũt incõcocti permanẽtes. Sõn⁹ verò à balneo vtilissimè cõceditur. Nihil. n. est, vt Galen. l. 4. c. 9. de Sanitate tuẽda scribit qđ æquè cõcoquat ea quę cõcoqui possũt & malos succos per halitũ digerat, vt somnus à balneo. *Stare à cibo, aut*

Secundum, vt paulisper à cibi sũptione erecto corpore cõsistat: quò cibus ingestus in ventriculi fundum, vbi cõcoctionis officina est, æqua- *leuiter inambulare.*

biliter descendens promptiùs concoquatur ac raro deinde, nec ita longo incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus dissipetur, adeóque cibi præpediatur concoctio. Plura infrà capite 76.

Statim secta vena frigus captare.

Tertium, vt post venæ sectionem frigescat, quod est, in paulò frigidiore ambiẽtis nos aeris constitutione tantisper immoretur, siue decũbat, dum sanguis & spiritus per phlebotomiã exagitati sedentur & conquiescãt. Atque huic quidem interpretationi astipulatur etiã Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione cap 19. in hũc modum scribit: Neque igitur ad consueta munia properet, neque celerius inambulet, neque vllo exercitationis genere se fatiget, neque vtatur Venere, neq; protinus loca calidiora ingrediatur, neque in balneũ descendat: quandoquidem sanguis & spiritus vehemẽtius incitari, ne dissipentur aut incalescãt, sedandi comprimẽdíque sunt. Hactenus ille. Vel *Minutè*, aduerbialiter hîc accipiendum, pro eo, quod est parum siue paulisper, vt referatur scilicet ad ea quæ immediatè pręcedunt, & sit hic sensus: Sũpto cibo cœlo frigidiori te, paulisper exponito: quò calor innatus, propter circũstantem extrinsecus frigiditatem ad interiora refugiens & secedens, meliorem tum concoctionẽ & sanguificationem, tum etiam nutritionẽ operetur. Experientia siquidem constat, calorẽ per seipsum ac spontè quidẽ post cibi sumptionem, vt eũ mutet facilius ac cõcoquat, in profundũ refugere: atque hinc adeò fit, vt exteriora corporis membra, quæ antè vtcunque calida sentiebantur, à prandio atque cœna frigore & tremore concutiãtur. Quare naturę in eo quod

rectè

rectè operatur, opitulandum eſt.

DE RECREATIONE VISVS. Additio.

Fons, Speculum, Gramem, hæc dant oculis releuamen.

Manè igitur montes, ſub ſerum inquirito fontes.

Tria hoc loco recenſentur, quæ inſita naturæ vi & ſubſtantię quadam ſimilitudine oculos recreant, & viſum maximè conſolantur.

Primum, Fons: per quē quælibet pura & perſpicua aqua, ſiue ea ſit fontium, ſiue fluuiorum, ſiue etiam puteorū intelligenda eſt. Hæc enim ob cognationem & ſimilitudinem, quam cum oculis habet, viſum citra violentiā congregans ad naturam reducit & recreat. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ἀεὶ χρῄζει τῶν ὁμοίων, inquit Galenus aph. lib.1.comment.16. Oculi autem frigidi & humidi, perſpicui atque omnium partium nitidiſſimi, & pulchrè politi ſunt, perinde atque aqua, quocirca ab eiuſdem aſpectu eos corroborari ſimul ac refici conſentaneū eſt. Atque hoc ſanè conſilio Ariſtoteles Alexandrum illum cognomento Magnum inſtituens ei præcepiſſe videtur, vti frequenter ac diutius aquam viridem, claram & perſpicuam intueretur, oculóſque in ipſam ſubmergeret: ciúſque rei teſtē habemus non contemnendum Ioannem Meſuen in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cęterùm ſi nulla fontium aut fluuiorum inſpiciēdorum facultas fuerit, oculis profectò ex aquæ frigidæ, claræ & perſpicuæ in peluim viridem infuſæ contuitu eadem accedet commoditas.

Secundum, Speculum, quod & ipſum vtique o- Speculū.

culorum aciem eadem ratione excitare putandum est. Oculus nanque læuis est & lucidus, ac splendens instar speculi: quod tum experientia inter omnes constat, tum à Plin. quoque lib. 11. cap. 37. ostenditur. Oculis, inquit, absoluta vis speculi, adeóque vt tam parua illa pupilla totã imaginem reddat hominis. Ea causa est, vt pleræque alitum è manibus hominũ oculos potissimum appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendũt. Causa etiam cur speculi inspectione oculorum acies excitetur, adeóque visus substãtia conseruetur, hęc adsignari potest, quòd radij in superficie speculi collecti, cùm ob densitatẽ & duritiem eius vlterius procedere non possint, minimè dissoluantur ac dissipentur, ob æqualitatem læuitatémque seruentur infracti, ob nitorẽ verò augeãtur, & multò quàm prius erant reddãtur fortiores: quod nec ipsum sanè Aristoteles, Mesue referente, ignorauit, cùm eundem illum Alexandrũ adhortaretur, vti se subinde ad tersum & directum speculum contineretur, & lõgiori deinde temporis spatio oculorum aciem in ipsum defigeret.

Conspicilia vitrea. *Vitrea* quoque vocata conspicilia visus substantiam conseruant, adeóque præstãt ne oculi minutioribus rebus contuendis victi fatiscant, néve spiritus resoluantur. Atque hinc certè gẽmarum sculptores & aurifices subtiliter quidpiam ac ingeniosè sculpturi eiusmodi vtuntur conspiciliis, aut sanè per phialã ex tenui, puro, atque albo vitro conflatã eámque clara & perspicua aqua plenam, oculorum aciem rei sculpendæ intendũt. Cur verò ita visus non defatigetur in causa est, ꝙ species de medio clariori ad densius permeantes maiores simul & crassiores-

ſiores appareant, adeóque viſum conſeruent.

Tertium, Gramen, per quod quarum l bet herbarũ frondiúmq; ac aliarũ etiam rerũ virentiũ contuitus accipiendus eſt. Oculis enim iucũdiſſimũ ſpectrũ viriditas eſt. Atq; hinc ſanè Ariſtoteles problemate 20. Sect. 31. quærit: Quamobrẽ cũ cæteras intuemur res cõſpectus noſter peius afficiatur atq; fatiſcat, cũ ad virides herbaceíq; coloris inſpicimus, vt olera, cæteráq; his ſimilia, recreetur, meliórq; euadat? An, inquit, cõſpectũ in alba nigráve intẽdere minimè poſſumus, propterea quòd vtrũque id genus coloris vidẽdi viribus officit: colores autẽ illi, quibus oculi acquieſcunt, mediũ albi nigríq. obtinent, itaq. aſpectus cùm mediocri leníq. obuio afficiatur, nihil debilitatur: imò verò corroboratur atque reficitur. Hæc ille. Quanquã autẽ viridia omnia vtpote temperatiſſima, viſum maximè colligant, atq. oculos reficiant: inter ipſa tamẽ alia aliis efficaciora, inueniũtur Sic certè nullius aſpectus Smaragdo iucũdior eſt. Quod Plin. lib. 37. ca. 5. diſertè iis ſignificauit verbis. Herbas virentes, inquies, frondéſque auidè ſpectamus; Smaragdos verò tantò libentius, quoniã nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implẽt, nec ſatiant. Cùm & ab intentione alia obſcurata aſpectu Smaragdi recreatur acies, Scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio eſt: ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent. Idem ferè libro 29. capite 6. de ſcarabeo viridi ſcriptum reliquit. Scarabei, inquit, viridis natura contuentium viſum exacuit. Itaque gemmarum ſculptores contuitu eorum acquieſcunt, Neque obſtat quod Galenus capite 2. & 6. libro 1. de Symptomaton cauſis, vbi ex profeſſo

de iis agit, quæ oculos aut molestant aut offen-
dunt, & lib.10 cap.3. de vsu part. cœruleo & fu-
sco recreandi & reficiendi visus quàm maximã
vim inesse scribit. Sunt enim & hi colores me-
dij atque temperati, adeóque ob id oculis gra-
tum & iucundum spectaculum præbent, visúm-
que morbo affectum aut fatigatum corrigũt ac
recreant: quod omnibus sanè coloribus ad me-
dium inclinantibus commune est. Hoc igitur
prouidentes pictores, quando in albis coriis &
consimilibus rebus quibus facilè visus offendi-
tur pingunt, colores cœruleos ac fuscos appo-
nunt, in quos subinde intuentes recreant ocu-
los ac reficiunt. Atque etiam ophthalmia labo-
rantes lux quidem offendit, eósque arguit: fusca
verò ac cœrulea sine dolore intuentur. Quę ha-
ctenus dicta sunt, ea omnia Marsi. Ficin. libro 2.
cap.14. de producenda vita, planius & dilucidius
iis verbis expressit. Causam, inquiens, perquire-
mus, ob quam color viridis visum præ cæteris
foueat, salubritérque delectet. Inueniemus tan-
dem naturam visus esse lucidã, ac lucis amicam
volatilem tamen ac facilè dissipabilem, Idcirco
dũ per lucem se dilatat velut amicã, interdum
nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehemen-
ti dilatatione dissoluitur: tenebras autem natu-
raliter velut inimicas fugit, ideóque radios in
angustũ inde retrahit. Optat verò visus ita per-
frui lumine, vt per amicum hoc suum amplifice-
tur quidem, ne tamen interim dissipetur. Iam
verò in quocunque colore plus admodũ tene-
brarum, siue nigredinis est, quàm lucis, non di-
latatur radius visus ad votum, nec illo proinde
oculus delectatur. Vbi vicissim plus admodum
splendidi coloris est quàm nigri, spargitur la-
tius, noxia quadã voluptate distractus. Quam-
obrem

obrem color viridis maximè omnium nigrum cum cãdido temperans pręstat vtrunque, delectans pariter atque conseruãs. & molli insuper & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua radiis oculorum absque offensione resistit, ne abeũtes longius disperdantur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangunt quodam modo radios. Quæ verò rarissima sunt, dissolutioni aditum patefaciunt. Sed quę soliditatem aliquã habẽt, læuémque simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neque longius disperdi permittunt. Quæ denique præter hæc beneficia tenera quoque sunt & mollia, sicut aqua, résque virides, liquidis oculorum radiis mollitia blandiuntur. Denique visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumen in aqua quodammodo resistente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur speculis similibus, viridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Mesues. Exercitationem quoque legendi scripta maiusculis literis exarata visum corroborare, adeóque non parum ad tuendam oculorum sanitatem conducere.

Posteriore versu innuitur, Oculos matutino quidem tempore montiũ, vespertino verò fontium collustratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis, facilè elici potest. Per montes porrò viridaria, hoc est, loca herbis & plantis virentibus consita intelligenda sunt. De conferentibus visui plura infrà, ca. 79. De nocentibus verò, cap. 78.

DE DIVRNO SIVE MERIDIANO somno.

CAPVT III.

Sit breuis, aut nullus tibi somnus meridianus.
Febres, pigrities, capitis dolor, atque catarrhus.
Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

Quatuor diurni siue meridiani somni incommoda hîc referuntur.

Febris causa. *Primum*, febris, quæ dupliciter per somnum diurnum accendi poteſt: vno quidem modo in ſpiritibus, altero verò in humoribus. In ſpiritibus quidem, quia acres & fumoſę exhalationes, quæ vigiliis diſpergi ſolent, ſomno diurno non modò retinentur, ſed etiam augentur: iis itamodò retentis, ac vnà cum ſpiritibus permiſtis, contingit vt calor inde præter naturã collectus febrilis fiat: atque hæc ſanè febris, cũ nihil ſtabile, nihil firmum habeat, ſed vti celeriter generatur, ita ſoluatur etiam, ἐφήμερα Græcis, hoc eſt, diaria vocata eſt, quòd ferè diẽ nõ excedat. In humoribus autẽ tũ hæc iam dicta febris, ratione nimirũ flatuũ qui ex cruditate proueniũt tũ etiam putrida per ſomnũ diurnũ accenditur: ꝙ calore & ſpiritibus interdiu ad exteriora protenſis virtus concoctrix debilitetur. Perfecta enim & abſoluta concoctio fit, quando calor & ſpiritus cohibentur, & in profundum corporis ſecedunt. Ob eum namque motum calor naturalis incenſus auctiórque redditus optimè cibos, non ſolùm in ventriculo verumetiam per vniuerſi corporis habitum conficit: quod noctu potiſſimùm fieri rationi conſonum videtur.

detur. Etenim tunc calor propter circũſtantem extrinſecus aëris frigiditatem ad interiora refugiens cibum facillimè mutat, concoquit, & in membra diſtribuit. Interdiu verò contrà ad exteriora eductus & expaſſus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatẽ progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo naſcitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantium febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna 1.4 tract.2.cap.1.copiosè docet.

Secundum, pigrities, quæ & ipſa eodem ex fonte manat ac funditur. Ex craſſa nanque & incõcocta materia in ventre vaporoſi ac craſſi exhalantur ſpiritus, qui ad caput elati, plus æquo cerebrum humectant: eo autem humectato, nerui quoque qui à cerebro propagati per corporis partes prorepunt plurima humiditate opplentur: exuperantia præterea humiditatum, quæ ad muſculos, tendines & articulos confluere ſolent, tantùm abeſt vt ſomno diurno diſsipetur, vt multò pertinaciùs etiam hærens augeatur. Neceſſe eſt igitur ex eiuſmodi ſubinde ſomno in omnibus motibus voluntariis pigritiam ſequi, & veluti in ſeipſo diſſolutum hominem apparere, quemadmodum disertè Galenus aphо. lib.3.comment.5.oſtendit. Contra verò vigiliæ diurnæ hoc præcipue nomine commendantur, quòd non modò exuperantem cerebri humiditatem exiccẽt, adeóque ſpiritus extenuent ac temperent, ſed certè corpori ſimul atque animo promptitudinẽ quandam & robur ad ſolitos motus addant. *Pigrities.*

Tertium, Dolor capitis, qui & ipſe ab iiſdem initiis proficiſcitur. Ex cibo nanque incõcocto in ventre vapores craſsi excitati in caput ferũ- *Dolor capitis.*

tur, qui ibidem ob dictas cauſas retenti nimia
humiditate, quam potius vigiliis exiccantibus
abſumere cõueniebat cerebrum opplent, & ob
eam rem caput perturbant, eiúſque dolorem,
grauedinem & frigidos morbos pariunt: paulu-
lum verò inde moti ſi ad cutim peruenerint, fa
ciem vitiato colore inficiunt. Materia enim pra
ua exiſtente neceſſe eſt, quicquid inde defluit,
eſſe prauum. Quod Galenus apho. li. 1. cõment.
14. ita ſcribens innuere voluit: Oportet ſimilem
eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt quando
humida atque aërea ſubſtãtia exiſtit, tunc quod
ab ea defluit, vaporoſum eſt atque ſuaue, &c.

Catar-rhus. *Quartum*, catharrus: qua quidem voce gene-
ratim hoc loco, tametſi minus propriè, omne
ῥεῦμα, hoc eſt, quælibet excrementitij humo-
ris ex capite ad ſubiectas partes prolapſio ſigni
ficatur. Quæ iuxta partium, ad quas defluit, di-
uerſitatẽ diuerſa quoque nomina ſortitur, quẽ
admodũ Galenus lib. 3. cap. 4. de Symptom. cau
ſis. Paulus lib. 3. cap. 28. & Aëtius lib. 8. cap. 53. di-
ſertè ſcribunt. Vbi enim ad os ac fauces, & mox
ad ſtomachum ſiue gulam, atque inde in ven-
triculum defluxus contingit, ſimplici vocabulo
Græcis κατάῤῥοος & contractè κατάῤῥους, Lati
nis diſtillatio dicitur. Dum ad nares irruit, κόρυ
ζα Græcis, Latinis grauedo vocatur. Vbi verò
palatũ & aſperam arteriam delabitur, vt etiam
membranam, quę hanc intrinſecus ambit, exaſ-
puret, rauca vox efficitur, vocatúrque hoc ma-
lũ Græcè βράγχος, Latinis raucitas, ſiue rauce-
do, id quod ex hiſce etiam verſiculis, qui infrà
cap. 82. habentur manifeſtò apparet.

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catharrus:
Si ad fauces, Brãchus: ſi ad nares, eſto Coryza:

Habet

Habet autem hoc incommodum eãdem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui vigiliarum tempore per cutem resolui ac diſſipari ſolent, ſomno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum humores in ſubiecta refundens, ῥεῦμα progignit. *Somnus diurnus.*

Præter hæc & alia nonnulla ſomni diurni mala Auicenna 3.1.doc.2.cap.9. enumerat. Nam & frigidas atque humidas ęgritudines, παραλύσεις nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem humiditatum, quas vigilię reſoluere ac diſſipare ſolent, nonnunquam procreat. Genuinum faciei colorem, velut paulò ante etiam dictum eſt, corrũpit. In ſanguine enim excremẽtitias atque aqueas humiditates lotio ſimiles multiplicat; quæ cùm ſuo tempore per vigilias non diſſipentur, vnà cũ ſanguine ad cutem expulſæ ipſam deprauant, adeóque ſubtumidã & decoloratam reddũt. Induratam adhæc ſplenis affectionem gignit in corporibus in eiuſmodi affectionem propenſis. Craſſus nanque & melancholicus humor, ſomno diurno in ſplene retentus, huic malo initium prębet. Quemadmodum enim vigilantia motum ac liberum craſſi humoris trãſitum per anguſtos meatus, ſiue canales, ſolis calore vias aperiẽte, promouere: ſic contrà, eundem ſomnus & præcipuè diurnus, tranſitu prohibere ſolet. Melancholia enim interdiu nullo negocio per canales ſuos tranſit, & illàc cũ primis, quà excitandæ appetentiæ cauſa à ſplene ad orificium ventriculi meatus protenditur. Etenim ſplen recrementa & redũdantias ſuas per eum expellit atque eiicit, adeóque ad cibos auiditatem reuocat. Quod inte diu

potius, quàm nocturno tempore fieri par est. Quin etiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno somno plurimum debilitatur, & restinguitur, ídque partim ob prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa famis, partim verò ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac saturantibus. His accedit nonnunquam ἀποστημάτων, siue abscessuum generatio: superfluitates námque ex somno diurno multiplicatæ sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsúmque tumidum reddunt. Planè igitur ex his omnibus constat, somnum diurnum siue meridianū à sanitatis tutela procul abesse debere. Duas porrò causas, cur potissimum lædat, Paulus lib.1.cap.97.& Auicenna 3.1.doct.2. cap.9.assignant. Quarum prima quidē est, quod citò & antè horam suam interrumpatur. Calor enim natiuus per somnum ad partes interiores recedit, contrà verò calor Solis eundem tanquam sibi affinem ad membra exteriora educit atque expandit: vnde sanguinis & spirituum exagitationem, quæ somnum interrumpat, cieri necesse est. Consulitur ergo, si quando necessitas per id tēpus dormire coegerit, vt in vmbra & tenebroso loco, & antè potiùs, quàm post cibum, hoc fiat. Secunda verò, quòd naturam stupidam qu sique perterritam reddat, adeò vt retrahatur ab eo, in quo erat, nimirum à ciborum concoctione. Tempus itaque quo obdormiscūt ad absolutam ciborum concoctionem nō sufficit: quo fit vt à meridie resurgētes subinde acidos ructus edant, & flatibus repleātur: nonnulli verò fluctuatione ventris infestentur. Cæterùm optimus somnus est nocturnus, quoniam nox naturali humiditate, silentióque animum

Sōnus nocturnus.

in

in somnum deducens, absolutam molitur concoctionem. Post sumnum item nocturnum plurima parte ad excretionem recremẽtorum infligamur. ILLVD tamen ignorandum non est, quòd licet somnus diurnus in vniuersum improbetur, nocturnus verò, vt præstantissimus commendetur; ex diurno tamen minus offendat, qui capitur à prima luce ad tertiã diei partem. Id quod Hippocrates libro secundo prognostic. aphorismo 11. clarissimè ostendit. De somno, inquit, quemadmodũ secundùm naturam nobis in consuetudine est, interdiu vigilare, noctu dormire conuenit: si tamen hoc transgressum fuerit, deterius est. Minimè verò nocebit, si dormiatur prima luce ad tertiam in diei partẽ. Quam sententiam Galenus explicans ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est: insuetum verò malum est. At verò temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc verò diuites è contrario agũt, tũ in quibusdam aliis, tũ etiam in somno, interdiu dormiẽtes, noctu vigilãtes.

In his, igitur, vt somnus minus lædere possit, quinque conditiones, Bertrurio authore, obseruandæ sunt. *Prima*, vt sit in consuetudine. Ex multo enim tempore consueta etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molestare solent, Aphor. 50. lib. 2. *Secunda*, ne statim à sumpto cibo ineatur. *Tertia*, ne depresso, sed erecto nonnihil & bene alto capite fiat. *Quarta*, ne modum excedat. *Quinta*, ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefactio. Porrò quod ab Hippocrate dictum est, à prima luce ad tertiam diei partem conuenire somnum, id spacium est ab ortu solis quatuor aut quinque horarum

Nam dies significat spatium temporis, quo sol transit nostrum hemisphærium, vt etiam distinguitur contra noctem. Quemadmodũ Christophorus à Vega fusius in comment. declarat.

Additio,

Tempus itaque somni conuenientissimũ est vespertinum, aut nocturnum: sempérque cauẽdum, ne statim à cœna ineatur, sed vnius minimùm, aut duarum horarum interuallo discludatur. Ingestus enim cibus, quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatans, probè concoqui non potest, Galeno lib. 5. cap. 5. de loc. affect. teste. Neque enim ventriculus tum potest cibum arctè complecti, quod idẽ lib. 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam cõcoctionem cum primis necessarium esse scribit: quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleãt, gigni necesse est, vt rectissimè idẽ Galenus cõment. 67. apho. libro 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiunt, impletur caput, Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquã somno indulgeatur, vt cibus in imũ ventriculi paulatim descendat. Ibi enim, vt suprà ex Galeno dictum est, concoctionis opus potissimum perficitur, Quo tempore etiam conuenit audire instrumẽta, musica, cantus, facetias, & historias iucũdas, ac cõferre sermones cum amicis de rebus lætioribus, donec cibus subsedisse videatur. Ceruicali vtendum est satis elato & eminenti, vt quo ad eius fieri potest erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitãs concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus qui planè nõdum subsedit facilius ad inferiores

riores ventriculi partes deſcendet, probiúſque concoquetur. Inter dormiendum corpus pro ambiẽtis aeris conſtitutione decenter tegendũ eſt, ne calore & ſpiritibus circa interiora detẽtis externæ corporis partes à frigore oblædantur. Caput quoque noctu conuenienti tegumẽto (quod χαπνοδόχην habeat, hoc eſt, foramen inſtar infumibuli eliciendis vaporibus aptum) operiendũ eſt. Calceatis verò ſiue veſtitis pedibus dormiendum non eſt: Hoc enim, ſi quid Magnino excellentiſſimo medico credimus, viſum debilitat, memoriam lædit, & totum corpus extraneo calore æſtuare facit ob vaporum reflexum. Supra dextrum latus ſomnus inchoandus. Hoc enim modo cibus promptius per ſtomachum gulámve in ventriculum deſcendit. Nam etſi gula exactè ſupra mediã ceruicis vertebrarum & quatuor primarum thoracis ſedem in neutram partem inclinet, ad principiũ tamen quintæ thoracis vertebræ, vt ampliori magnæ arteriæ trunco ſecundũ dorſi vertebras inferiora corpora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media vertebrarũ regione abſcedit. Deinde primo ſomno finito reuoluendũ eſt corpus, ſupráque ſiniſtrum latus redormiendum, quò ſcilicet à iecore ventriculo incumbente ventriculi calor augeatur, eiúſque concoctio adiuuetur. Hinc rurſus poſt breue temporis interuallum in dextro latere ad conſuetum ſurgendi tempus cõtinuandus eſt, Pronus decubitus temperatis corporibus non conuenit, ventriculi enim contorſionem & repreſſionem facit, adeóque oculos offęndit: Sed & ita cubantibus ſuperfluitates in oculos declinant, maximè ſi fuerint natura debiliores. Iis tamen quibus ingeſtus cibus tardius in ventriculo

conficitur interdum concedendus est, quòd calorem naturalem arctius comprehendens retinere atque augere possit. Supinus verò grauissimis ægritudinibus, lepræ nimirum, maniæ, incubo, epilepsiæ, apoplexiæ, stupori, neruorúmque resolutioni, & similibus initia præbet. Nam ob superfluitatum ad posteriora fluorem non potest iusta per nares & palatum earundem fieri expulsio. Plinius lib. 28. cap. 4. pronos decubitus tussibus conducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert celerius concoqui dexteri lateris in cubitu difficilius à supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta concoctione æstimanda est, ita quidem vt septem horarum spacio non sit minor, neque octo, vel ad summum nouem excedat, vt colligitur ex Galeni de sanitate tuenda lib. 6. cap. 6. Plura habentur apud Auicennam 3. 1. doct. 2. cap. 9. Magninũ parte 3. cap. 7. & nostræ ætatis doctissimum Medicę artis scriptorem Leonartum Fuchsium, lib. 2. Sect. 4. ca. 3. Institutionum medicinę. Ex iis itaque, quæ conueniunt in hunc locum studiosi transferẽt,

DE FLATV IN ALVO detento.

CAPVT IIII.

Qvattuor ex vento veniunt in ventre retento.
Spasmus, hydrops, colica, & vertigo: hoc res probat ipsa.

Hîc agitur de quatuor nocumentis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Primum est σπασμὸς Gręcè, Latinis conuulsio dicta. Flatus enim retenti influxu suo sępe neruos plus iusto referciũt: illos verò ita repletos,

Galeno

Galeno lib.2.cap.2.de sympt.causis teste, tendi primùm, ac deinde in conuulsionem incidere contingit. Ea porrò ibidem à Galeno in hunc modum definitur: conuulsio malum est, quod neruos musculósque ad eundem cogit affectũ, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum seruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem apho. libro 6.comment. 39. definit. Conuulsio est passio inuoluntaria, in qua nerui atque musculi præter voluntatem conuellũtur, in cúmque affectum veniunt, quem etiam in motibus secundum arbitrium factis assumebant. In hoc enim malo nerui atque musculi in eas partes attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio nanque fieri non potest, nisi musculus ad suam originem retrahatur.

Quòd, ad causas eius conuulsionis quæ primigenia affectio est, attinet, animaduertendum est, Hippocratẽ apho 39.li.6 duas duntaxat statuisse. πλήρωσιν καὶ κένωσιν, hoc est, plenitudinem & inanitionem neruosorum corporum. In conuulsione siquidẽ à plenitudine mẽbrum crassis & glutinosis humoribus impletũ extenditur, & extensione cõuellitur, queẽadmodũ lora & chordæ extenduntur, vbi multa madent humiditate, & hæc subitò cõtingit. In ea verò quæ ab inanitione proficiscitur membrum exiccatur & ad seipsum couuellitur, adeóq. secundum longitudinem ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodũ membranis accidit, cùm igni apponuntur: & hæc sanè paulatim & ex lõgiori temporis interuallo accidere solet. Plura Galen. locis iam citatis, & lib.2.cap.2. & lib. 3.cap. 5.& lib. 6 cap.5. de loc. affect & lib. 8.cap.3. de compos. medic. local. & alibi sæpius.

Secundum, ὕδρωψ, quod malum Latini aquã *Hydr op,*

tercutem nominant, & definitur à Bertrurio, Sect.3.tract.1.cap.4 in hunc modum: Hydrops est morbus materialis, ex re frigida, extranea, plurima ingrediente & membra omnia manifestè, aut loca vacua partium, in quibus cibi & humorum concoctio perficitur, inflante procreatus. Eadem ferè habet Auicēna 14.3.Tract.4.ca.4. vel aliter, sicuti ab Alexandro Tralliano lib.9.cap.1.definitur. Aqua intercutem & ipsa lōgus quidā affectus est, iecore adeò refrigerato prouenicns, vt ipsum non amplius deinceps cibos in sanguinem, sed in aliam qualitatem, aut in aquam, aut pituitam, aut flatum trāsmutare possit. Quod certè & Galenus aphoris.li.6, cōment.12 iis verbis confirmat: Aqua intercutem fit, cū sanguinis generatio frustratur. Et huius quidē cū tres sint species: (vna enim Græcis ἀσκί-της, alia τυμπανίτης, & tertia ἀνὰ σάρκα, ὑποσάρ-κα, σαρκίτης & λευκοφλεγματία dicitur, nō de omnibus promiscuè hoc secundū nocumētū, sed de tympanite tātùm intelligendū est. Quę quidem accidit, quū flatus ac spiritus superuacuus plurimus cum humidi momento intra mēbra communia, quæ περιτόναιος Græcè, Arabibus verò communi membranarum nomine ziphac appellatur & abdomen, quod iidem Mirach nominăt, colligitur. Stomacho nanque & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri nō potest vt cibus ingestus in χυλὸν benignum, aut sanguinē mutetur: conuertitur ergo in materiā flatulentam, quę cùm neque per superiora ructu, neque per inferiora crepitu, nec aliunde, obstante viarum obstructione, vel secretrice, & expultrice superfluitatū vi debili existente, aut inepto aliquo pudore prohibēte expellatur, in prædictis

ventris

ventris locis colligitur, & aquam inter cutem contrahit, in qua abdomen percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

Tertium, Colica passio: quæ grauis quidam ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde enim ac si terebra partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno lib. 2. ca. 5. de locis affect. teste. Contingit autem in pleniore & laxiore intestino, quod κῶλον Grecè vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Densum enim, crassum, & neruosum est, ac nihil quod in illud confluit facilè discuti potest. Et quemadmodum in hoc κωλικὸς ὀδύνη, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & aliis Grecis λεπτὸν vocatur, similis morbus existit, grauissimos & lethales dolores inferens: Hippocrates in aphorismis, & passim aliis in locis εἰλεὸν appellat, quemadmodum etiam Galenus vbique, & potissimũ libro sexto, capite secundo de locis affect. à circumactione nimirum doloris. Quippe εἰλεῖσθαι circumagi, & conuolui significat. Ideo conuolulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porrò consentaneum est, flatuosum & frigidum spiritum in dictis intestinis retentum & egredi nequeuntem hæc mala plurimum progignere, id quod Galenus etiam loco paulò antè citato monstrat. Colica passio.

Quartum, Vertigo: Flatuosus enim spiritus inclusus ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur: quo fit, vt obtenebrationes hebetudinésque oculis obuersentur, & omnia circumagi & rotari videantur. His Auicenna 16. 3. tract. capite 29. Epilepsiam quoque adiungit, cuius eadem omnino cum præcedenti ratio est Vertigo. Epilepsia.

Porrò quonam modo hæc retentio in singulis
iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrimè
ex Galeni lib.3.de Sympt.causis, ca.1.demõstra-
ri potest. Crepitus enim qui ad sedem defertur,
ac vel in foro, vel alio quopiam loco existenti-
bus, aut negotio aliquo, quo deserere non li-
ceat, distentis violenter retinetur, rursus sursũ
reducitur, ventrémque mordet, ac caput vapo-
rando implet, principio quidem ab animali or-
gano sphinctere, id est, musculo ad imum inte-
stinum accepto: hinc verò vno quoque intesti-
no retrò illum à se ad supra se positum truden-
te, simili modo ac prius in præceps trudebat:
atque ita quidem hæc retentio, præsertim fre-
quentior, longo temporis tractu prædicta mala
excitat. Proinde rectissimè ab Hippocrate libro
2. prognost. aphor. 24 in hunc modũ scribitur.
Flatum sine sonitu aut crepitu exire optimũ est.
Melius autem est cum sonitu exire, quàm reuol
ui. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæsar
dicitur meditatus edictum, quò veniam daret
efflatum crepitúmque ventris in conuiuio emit
tendi, cùm periclitatum quendam præ pudore
ex continentia reperisset. Autor Suetonius in e-
ius vita, cap.32. Veteres enim, vt Plinius lib. 28,
cap.2. confirmat, per mensas munditiarum cau-
sa, deflare vetabant. Extat etiam lepidissimum
Nicarchi εἰς πορδὴν Epigramma, quo pestiferum
retenti flatus vim describit, Id est huiusmodi.

Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα,
Πορδὴ καὶ σώζει τραυλὸν ἱεῖσα μέλος.
Οὐκοῦν εἰ σώζει, καὶ ἀποκτείνει πάλι πορδή,
Τοῖς βασιλεῦσιν ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν.

Quos versus quoniam eleganter admodum
Ioannes Lascaris Latinos fecit, placuit hîc ad-
scribere.

Interimit crepitus ventris detentus in aluo,
Et seruat blæsum dum canit ille melos.
Ergo si perimit crepitus, seruátque canendo,
Regibus imperium par habet hic crepitus.

Atque hæc sanè cùm ita se habeant, satius fuerit iuxta D. Erasmi Roterodami præscriptũ natura incitante aut secedere, si liceat, aut deuorato pudore iuxta vetustissimum prouerbiũ, tussi potius crepitum dissimulare, quàm comprimendo morbum accersere. Rectéque Stoici, quemadmodum Cicero lib. 9. epist. famil. 22. scribit, crepitus aiunt æquè liberos ac ructus esse oportere.

DE COENA CAPVT. V.

Ex magna cœna stomacho fit maxima pœna.
Vt sis nocte leuis sit tibi cœna breuis.

Præcipitur hoc loco sanitatis suæ studiosis, vt instante somni tempore frugali cœna contenti ventriculum vario ciborum genere non distendant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui noctu multum ingerunt, primùm quidem somno destituti corporis inquietudine agitãtur: deinde verò pustulas faciei grauedinẽ capitis, graueolentiam oris, coli calculíq; dolores & podagram sibi accersunt. Neq; solùm immodica hæc sub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, sed aliàs etiam quælibet, vt quæ cruditatem incoctionémque, obstructiones, putredines, febres, apostemata, & lepram haud raro generet. Atque eius sanè rei grauissimus testis est Auicenna, qui 13. 3. Tract. 1. capite 36. scribit: Ex rebus ventriculum maximè lædentibus esse immoderatã cibi ac potus *Cœna parcior.*

ingestionem, & ob id fieri non posse, vt intemperantium vinosorúmque ac ventri gulæque deditorum corpora alantur atque augescant. Concoctio enim per vitæ intemperantiam impedita necessariò humorum cruditatem efficit. Cruda verò tantùm abest vt incrementum corpori sufficiant, vt omnino ne alere quidem possint: quo fit, vt per vitam variis etiam ægritudinibus conflictentur. Qui verò temperantes in victus ratione frugalitatem sectantur, ij inculpatam vsquequaque ciborum appetentiam cōseruant, optiméque non in vētriculo modò, verumetiam per vniuersi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnicè erit, ne venter torqueatur, adeóque ingestis distendatur. vt pulsus velocior fiat, & vix spirare liceat. Cui enim ad istum modum vorare in delitiis est, variis sese periculis exponit. Simili modo & nauseosa satietas, non ex crassis & prauis solùm, sed etiam subtilibus & boni succi alimentis vitanda est. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apostemata: illa verò articulorum & renum dolores, podagram, asthma, hepatis atque lienis obstructionem ac σκίῤῥον & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet. Proinde optimo quidem iure non nocturna solùm, sed quælibet etiam ad nauseam vsque progrediens satietas à sanitatis tutela excludenda est. Summoperè igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoque 3.1. doct. secunda cap. 7. præcipiens in hanc ferè sentētiam scribit. Cibo nemo ita replendus est, vt nihil loci sit reliquum, sed à mensa semper cum fame recedendum est.

Huic

Huic simile etiam vulgo dicitur: Nunquam adeò ventrem cibis expleo, quin apud amicos edendi cella mihi supersit vacua. Et hoc præceptum eos cumprimis tangit, qui natura vehementiorem ad cibos auiditatem consecuti sunt. Quibus verò hæc debilior existit: iis fortasse cōcedi potest, vt largius paulò ingerant, quàm appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelij Celsi libro 3. capite 6. & Aëtij libro 9. ca. 20. cibi plures & varij, ac optimo apparatu, & vltra dulcedinem etiam illicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam suprà capite 1.

Vsitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæstio: Vtrùm videlicet vberiùs quidem prandendum, parciùs verò cœnandum sit. Quæ sanè cùm ad hanc materiam propriè pertineat, prætereunda non est. Breuiter igitur hîc subiungemus, primò quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendum esse probat: deinde verò Leonharti Fuchsij, quibus è diuerso colligit: cœnam vt plurimum prandio pleniorem esse debere. Conciliator igitur differentia 121. in hunc ferè modum scribit: *Iuxta* corporum diuersitatem maior minórue cibi copie exhibenda est. Illa etenim aut iam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt: in morbum verò lapsa, aut iunctũ habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio fuerint, tum liberiùs est cœnandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni solummodò, non etiam superfluitatum, quibus carēt, maturationi intenta est: Sin verò humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendum est. Quod Auicenna 1.3. Tract. 5. cap. 11. iis verbis significare voluit: ille, inquiēs, *proui* *Gal. de e-*

pileptico, ca. 4 oppositum tenet.

cuius consuetudo non sustinet, vt solùm semel in die reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes, & sumat duas tertias in prandio & reliquam tertiam, scilicet partē, in cœna post leue exercitium. Eo nanque tempore, quo calor solaris viuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur, & maior superfluitatum fit resolutio, vberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quàm cœnæ contingere solet. Ergo &c. Ad hęc interdiu, ob præsentiam caloris vitalis Solis & lucis melior fit concoctio. Sol enim, Aristotele lib. 2. cap. 2. physicôn. & libro 2. capite 10. de generat. & corrupt. teste, est vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum, nocturna verò non in eiusmodi etiam natura noctu circa superfluorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est. Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione & somni reductione in quibusdam confortetur, duo tamen simul, alimentum videlicet & superfluitates, conficere non potest: in his itaq; cœnæ nonnihil subtrahendum est. Corporibus verò, quę sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana consistāt, ac sensibilib. superfluitatibus carent, cùm eas propriis meatibus omnes expellant, vberiore cœna vti expedit: vel quòd eorum natura ciborum concoctioni tantùm, non etiam superfluitatum quibus carent maturationi intenta sit, vel quòd soli corporis robori studeant. Hoc autem noctu magis acquiritur: tū enim amplior fit & sanguificatio & distributio, atque hinc deinde spirituū generatio. Corpora verò si à prædicto temperamento ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem vsque nunc prolapsa, eiusmodi

aut

aut fatigantur exercitio laborioſo, vehementi & continuo, aut non. Si quidem fatigantur, vt ſunt eorum qui victum manibus quærunt, ipſis largius prandere, quàm cœnare conuenit. Experitur enim alimentum, non tantùm vt nutriat, ſed etiam humectet & irriget membra, ne areſiant ex forti motu, & vt reſolutioni ex caloris incendio prouenienti reſiſtat. In prandio igitur vberior cibus aſſumendus eſt, eiuſmodi enim corpora, propterea quòd ita conſueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non ceſſant. Cõſuetudo nanque in eis addit magnam partem, iuquit Galenus in lib. de diſſolutione cõtinua, cap. I. Calor enim ex motu auctior redditus, cõcoctionem in ipſis accelerat. Quare ter in die illiciente appetentia cibum ingerunt, & ingeſtũ probè conficiunr. Sin verò laborioſo, vehementi & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præſentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdum ſolũ modò & non continuo fatigantur, aut debili tãtùm vtuntur, quod vtique ſuperfluitatũ copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi ac laborioſo vtantur, ſicuti viri cõplures ciuiles & plebeij circa fortunæ bona negotiantes, haud ſanitatis conſeruationi intenti, vehementi nonnunquam & laborioſe exercitio, diu nimirũ equitando, iter pedibus faciẽdo, vel aliud quiddã à cõſueto fortius agẽdo, fatigãtur, his largiori vti que cœnæ, quã prandio indulgẽdũ eſt. Nã ſi prãdiũ augerẽt, cùm, ſicuti priores illi conſueti nõ ſint exercitio adeò vehemẽti ac laborioſo agitari, cõcoctio ipſorũ impedita prauos humores generaret: horũ etiã calor ſuperfluo motu diſſipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potiſſima fortitudinis & concoctio-

nis causa existit. Hæc autem noctu magis quàm interdiu contingit: quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Eorundem etiam corpora, propterea quòd tam vehementi motu antè agitari minimè soleant, humiditatibus referta sunt, ipsis itaque ad resistendum resolutioni & exiccationi, quæ per motum interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus sufficit. Sin verò exercitiis & occupationibus paucis & leuib. in vita vtantur, præcipiendum est eis, vt vberius prandeant, quàm cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi nanque cùm debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce solis plurimum adiumenti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim, vt testis est Auicenna in libro de viribus cordis. tract. 1. cap. 2. & lib. 6. naturalium par. 4. est lux, aut effigiem habet lucis. Adiumentum etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdiu poris apertis melius quàm noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu vel ob id multo cibo distendi, quòd tũ natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maximè conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse nõ potest, vt simul & cibum superfluitates superare queat. Insuper quoque animaduertendum est, in exhibitione copiosioris aut minoris cibi in prandio, quàm cœna, nonnihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cùm in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum valet, Hippocrate li. 2. de vict. rat. in morbis acut. aphor. 20. & sequentibus, & ibidem Galeno, testibus. Quod vel ex eo ostenditur,

Consuetudini quid tribuendum.

ditur, quòd omnis subita mutatio, si modum excesserit, non paruam læsionem afferat. Hinc non temerè Damasc. aph.57. ita scriptum reliquit: Mutare consuetudinem, præsertim veterem, & noxium & pestilentissimum habetur. Quare malas & prauas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas quæ subitò fiunt alterationes Gal.cap.16.artis medicinalis.Plura Rhazes li.4.10.ad Alman. & infrà cap.55. Et sic in vniuersum patet largiùs prandendum, quàm cœnandum, cùm plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tãtùm in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum afficiantur: tunc enim, Haly abbate 1.pract. 13. teste, melius est prandere: alias non parum ægrotantis oculi & cerebrum læderētur. Exigua nãque cœna capiti confert & oculis. Manardo lib. 6.epi.4.teste, Hactenus ex Conciliatore adducta Medici excellētissimi Odus de Odis Patauinus duobus libris de cœnæ & prandij portione, Hieronymus Cardanus lib.1. Contradicentium tract.5. contradic.18 & Leonhartus Fuchsius li. 3.paradox.cap.21. magna ex parte falsa esse firmissimis rationibus conuincũt. Ex quibus Leonharti Fuchsij rationes hîc in oppositum subiũgere placuit, vt sanitatis suæ studiosis planè cõstaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi methodum præscribentium libros vel à limine salutauit, qui nesciat vulgatum atque tritum hoc illis esse decretum, vt nunquam non prandio cœna minor sit. Quantum verò aberrent, facilè deprehendet qui rem altius expendet. Cœnam enim in omnibus, demptis

iis qui morbis nocturnis & catarrhis seu distilla tionibus affliguntur, prādio pleniorem esse cō-uenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omnino modica sit, tenuis, sicca, ac præter aliorum morem, noctémq; præueniens oportet, vt ingruentibus scilicet morbis natura ab omnibus aliis muniis libera vnius morbi concoctioni operam nauare queat. Sunt & qui consueuerunt minus in cœna ciborum assumere: quàm in prandio: horum certè consuetudo non temerè etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, vt ait Hippocrates 2. Apho. 50. & si deteriora sint, insuetis minus molestare solent. Cur autem in aliis omnibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium, noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circunstans calorem natiuum in profundum secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita vt necessariò ciborum tum melior fiat concoctio. Et certè idē potest noctis frigiditas, quòd aliàs anni tempus hybernum, aut regio frigida potest. Horum enim vnumquodque calorē natiuū adaugere potis est. Testis Hippocrates, qui libro 6. epidem. Tom. 6. aphor. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. Sed & in 1. apho 15. ventres hyeme & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps est somnus, qui cœnam subsequitur: hic enim mirū in modum cōcoctionem adiuuat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, vt testatur Hippocrates 6. epidem. Tom. 5. apho. 29. Cū ita que sanguis, cúmque eo calor natiuus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiorem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectissimè Hippoc. li. 6. epidem. Tom.

5. aphor.

5.apho.10.dixit: Labor articulis & carnibus, cibus verò ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optime cibum concoquere testatur Galenus lib.1. de sympto causis cap.8. ita scribens: Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis verò validius agere videtur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum quòd ipsa, si quando laborauerit, post somnum robustior euadit, ídque maximè, cùm à modico cibo somnum admittimus, tum etiam quòd per somnum cibus optimè concoquitur, non solùm in ventriculo, verum etiam per vniuersi corporis habitum. Cui subscribit quoque Paulus Ægineta lib,1.ca. 97.dicens: Somnus est animalium facultatum quies, ab vtili humore cerebrum madefaciente proueniens: hunc qui ritè capessit multa consequitur commoda: cibos enim conficit, humores digerit. Quòd autem hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus, vel quisquis tandem eius libri autor fuit, in libro de dissolutione continua, in hanc sententiam scribens: Antiqui cœnam prandio præferebant, præcipientes plus ciborum in cœna sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate & per somnũ factam: calor nanque in somno ad interiora corporis reuocatur, eadémque calefacit, perinde vt in vigilia contrariũ planè accidit, id quod Hippocrates etiã epid. 6. Tom.4 apho.12. iis verbis indicauit. Planè vigilãs calidior circa exteriora frigidior verò circa interiora: dormiens contrà. Sed hîc reclamabunt quidã, plenioremq; cœnã ideo damnabunt, quòd pleno ventre ingrata sit quies, atq; adeò somnus minus conueniens. His ita responsum volo. Nemo est tam sine sensu cõmuni, qui nesciat inter cœnã & somnum aliquid tẽporis interuenire debere, neq. quemadmodũ

in brutis nullam aliam nisi vorandi ac mox dormiendi vicissitudinem esse, quum omnium Medicorum consensu consultum sit, quo aut hora, aut amplius intersit. Neque etiam est vt pleniorem cœnam quis eam esse putet, quia multa ingeruntur tanta voracitate, vt vix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepent qui ita sese repleant, sed frugalem potiùs, talem tamen in qua plus, quàm in prandio absumitur ciborũ. Quòd si tamen hîc peccatum fuerit, meliùs certè in cœna, quàm in prandio fertur, quòd somnus post cœnam non diu subsequens faciliùs delictum quàm vigilia, quæ prandium concomitatur, corrigat. In somno enim, vt diximus, calor interiora petit, & qui illic sunt cibis concoquendis solis vacat. Interdiu verò ad exteriora protrahitur. neque iis quæ intus sunt prospicere potest, adeò vt verissimè dixerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia vehemens cruditatem, incoctionémque ciborum, tum potionis efficit. Porrò cur cœnam prandio pleniorem esse oporteat, & hæc ratio est: quòd rara admodum existat corporis facultas, quæ paulò liberalius prãdium, spatio vel quinque vel sex horarum, quod ferè inter prandium & cœnam interest, conficere possit. Quantum autem incommodi adfert, si quis nondum planè concocto eo, quod prius ingestum fuit, aliud ingerit? morbum nimirum facit. Vbi enim cibus præter naturam plus ingestus est, vt ait Hippocrates lib. 2. aphor. 17. hic morbum facit. Et si quis denuò obiecerit: vtcunque somnum à cæna differamus, tamen fieri non posse, quin ad somnum conuersis, quòd materia tum ad interiora tendat, caput impleatur: huic Galen. quidem respondebit, qui li. 4. aph. 67. ita scribit. Et quidẽ sicuti à cibo ad

somnū cōuersis impletur caput, sic in plethoricis dispositionibus somni ipsū replētes aggrauāt cerebrum. Et somni videlicet semper nocerent, quatenus ad profundum & viscera materia confluit, nisi coctionis ratione plus afferrent vtilitatis, quàm sit damnum, quod ex motu ad interiora consequitur. Et hæc ad vulgarem multísque communē errorem explodēdum sufficiant.

DE DISPOSITIONE ANTE cibi sumptionem, edendi item atque ciborum ratione.

CAPVT VI.

TV nunquam comedas, stomachum ni noueris esse.
Purgatum vacuúmq; cibo, quem sumpseris antè.
Ex desiderio id poteris cognoscere certo,
Hæc sint signa tibi subtilis in ore diæta.

Hîc traduntur præcepta quædam ante cibi sumptionem seruanda.

Primum: ne sumatur cibus, cùm ventriculus quibusdam humoribus vitiosis adhuc plenus extiterit. Corrumpitur enim simul alimentum quod insuper ingreditur vnà cū prauis humoribus qui prius sunt in corpore, ita vt ipsorum quidem quantitas augeatur, qualitas verò seruetur. Eos igitur, vt lib. 6. cap. 9. de sanitate tuēda Galenus autor est, vomitione, in iis qui suapte natura facilè vomere possunt, expellere prius quàm cibus ingeratur oportet. Impura nāque corpora & vitiosis humoribus referta vacuatione potius, quàm ea quæ per cibos fit refectione egere testatur cumprimis Hippocrates aph. 8. & 10. lib. 2. & ibidem Galenus in commēt. Ventriculum verò vitiosis humoribus esse ple-

num è nidoribus & ructibus deprehendi potest, quemadmodum copiosè admodum Galenus lib. 1.cap.4.de loc.affect.docet,ad quem sanè lectorem nunc ablegamus.

Secundum, ne priore cibo nondum concocto: necdum in aluum demisso alius sumatur, qui enim eo modo supereditur naturam à prius ingesti concoctione deturbat, quo fit vt quicquid eius confectum ex ventre à venis mesaraicis in hepar deducitur reliqua statim omnia etiã inconcocta secum in corruptionem trahat, adeóque tum vasa ipsa, tum totum corporis habitũ cruditatibus & vitiosorum humorum multitudine repleat, ac ob id ipsum morbis non rarò tentet Proinde rectissimè Galenus libro 7. cap.6. meth.medem.præcipit, vt vacuus purúsque ventriculus secundum cibum excipiat. Quinetiã Auic.3.1.doct.2.c.7.idẽ præscribẽs, ita ferè inquit nemo sanitatis suæ studiosus aliquid comedat, nisi ad hoc certo prius inuitante desiderio, & ventriculo vnà cum reliquis superioribus intestinis à præsumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo nondum concocto alium insuper ingerere corpori perniciosum est. Porrò ex ructu nullam alimenti prioris qualitatem referente, ventriculi tumore iam submisso recrementorum deiectione, & vrinarum coloratione licebit iniicere, num prior cibus ad vnguem confectus ac in aluum demissus sit, quemadmodum Galenus lib, 7.cap.6.meth.meden.& post eum Paulus libr.1. cap.97, luculenter & perspicuè docuerunt. Vrina enim quæ aquæ speciem præ se fert crudum adhuc in venis succum esse indicat eum qui à ventre submittitur. Quæ verò fulua biliosáque est, iamdudum concoctum esse huiusmodi succũ portendit. Quæ modicè pallet, peractæ modò secun-

Galen.in lib.de dissolut. continua.ca, 2.

ſecundæ concoctionis eſt ſignum, quemadmodum eleganter Galenus lib.2. de ſanitat.tuen.c. 4.Cornelius Celſus lib.1. ca. 2. & Plinius lib.28. cap.6.docuerunt.Imperfectæ autem concoctionis,vt teſtis eſt 6. ſectio.apho. commen.1.Galenus acidus ructus certum indiciũ eſt. Signa etiã quibus certò comprehẽdi poſſit,vtrum à vitioſis illis humoribus ac prius ingeſto cibo vacuus ſit venter nec ne,& hîc ſubiunguntur.

Primum,deſiderium certum,hoc eſt,vehemẽtior & vera noui alimenti appetentia ſiue fames.Nam de Medicorum ferè omnium ſententia duplex fames eſt, vna quidem vera & naturalis,altera verò mendoſa: Veram deſcribit Galenus apho.li.2.comment.16.ſic inquiẽs: Fameſcere illos dicimus,qui ob ciborum inopiam ad extremam eſuritionem perueniunt. Idem libro 1.cap.7.de cauſis ſympto.diſertè admodũ & copiosè harum appetentiarum rationem & diuerſitatem deſcribit,quẽ locũ,vt pote ſcitu digniſſimum,hîc integrũ ſubiicere placuit. Nam quoniam,inquit, cutetenus vnumquodque animal in ambientem aërem digeritur,accidit vt membra quæ ſub ea ſunt prima vacuentur: quorũ ingenita vix ex proximis ſibi alimentum trahit,id ſcilicet quod vacuatur reficiens deinde rurſus illa,ex iis quæ ſibi ſunt proxima: ſicut quæ tertio loco ſunt poſita,ab iis quæ ſibi. Atq. ita ſemper per continuũ,veluti in choro quopiã tranſlatione celerrimè facta,ad venas quæ ad ventriculum pertinent vacuatio peruenit. Hæ verò & ſolent pariter,& natæ ſunt ex ventriculo nutrimentum trahere,perinde vt ſtirpiũ radices,quæ in terrã ſunt demiſſæ,ab ea. Cũ enim hoc opus vniuerſũ naturale ſit, non animale, ſimiliter in ſtirpibus & animalibus perficitur. Ac ſtirpibus quidem

Fames duplex.

terra ventriculi vicem præstat, perpetuò promptum copiosúmque suppeditans alimentum, quandiu cœlitùs temporum status pro natura se habet. Quando si ex terra squaloris excessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem vt pote terrę nō affixis, præter vtique pauca quædam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus & penuriæ sensum: quo scilicet ad cibum potionémque proritata in tempore expleantur, vocatúrque eiusmodi implendi desiderium, appetentia. Fit autem ex penuriæ sensu, cùm scilicet venæ ex ipso ventriculo veluti emulgentes sugentésque aliquid trahunt. Non ferens autem eum suctum ventriculus, sed veluti diuulsus, offensæ eius medelam cibum comparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur, atque ex iis nutrimentū trahunt, nequaquam ex ventriculo. Fítque post cibi sumptionem, vt & venæ simul ad cibos se conuertant, & ventriculus ex iis quantum priùs per venas est exhaustum in seipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus, fames est. Hæc Galenus. Cùm igitur ventriculus non appetit, signū est, membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipsum Galenus lib. 3. cap. 13. de facult. natural. innuere voluit, inquiens: venter si melius paratiúsque nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porrò mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, vt idem Galenus libro 1. cap. 7. de causis sympto. docet, tum maximè fieri solet

cùm

cùm acidus quiſpiam vitioſus ſuccus ventriculum mordet. Vitioſus nanque ſuccus, qui frigidus eſt, ſimilem ſuctui morſum infert: appetentiam verò proritat, naturalis affectus ſimilitudine. Alimenti autem, non potus deſideriũ excitat, propter frigus. At vitioſo ſucco, qui ſalſus & bilioſus fit, ventrem mordente, potio magis, quàm cibus expetitur. Præterquam enim quôd calefiat ſiccetúrque ab eo vẽtriculus, quæ vtique ſitis cauſa ſunt, etiam liquari fundíque tum in eo, tum venis ſuccos contingit. Fundendorum autem ſuccorum ſymptoma ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad eſuriẽ frigiditas eorum quæ in ventre habentur confert. Cùm & corpora eorũ tunicáſque vacuet, & cogendo conſtringendóque ad appetentiam irritet. Atque ita quidem vitioſus ſuccus acidus, ſtypticus & frigidus mendoſæ famis exiſtit cauſa.

Secundum veræ famis ſignum eſt, ſubtilis diæta, videlicet præcedens, hoc eſt parua cibi exhibitio: quando enim & hanc fames ſequitur, tunc illam & veram & naturalem eſſe ſignificatur. Vnicè igitur ſemper præcauendũ, vt nunquã neque prãdeatur, neque cœnetur, niſi conſueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibũ exigente differatur. Omnis enim mora illi nociua eſt, niſi ſuſpectus ſit eſſe mendoſus, qualis ebriorum & faſtidio laborantium eſſe ſolet. Nam ſi ventriculus alimentum poſtulat, vt Galenus libro 3. capite 13. de facul. natural. autor eſt, nec eius copia eſt, excrementis impletur. Ea ſunt ſanies quędam bilioſæ pituitoſæque, atque ſeroſæ, quas ſolas trahenti illi, tum ſcilicet cùm nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temerè hactenus hoc vſurpatum . . Diutius ie-

lerare famem, ventriculũ malis ac putridis re-
plet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi.
Et hoc quidem experientia constat. Quando e-
nim ieiunamus, tunc per noctem auiditate qua-
dam ad cibos inuitari solemus, sed illis denega-
tis nullam omnino appetentiam postero die
percepimus. Vnde satis liquet, ventriculum, &
maximè orificium eius, iamdudum vitiosis hu-
moribus esse plenum, quæ tamen non vera, sed
mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto
cibo regreditur statim appetentia. Cauendũ e-
tiam ne cibus assumatur non præeũte corporis
exercitio. Neque enim temerè ab Hippocrate 6.
epid. part. 4. apho. 28. dictum est, πόνοι σιτίων ἡγεί-
σθωσαν, id est. Labores cibos præcedant. Nam
qui cibus manè, anteqnàm prior descẽderit, vel
paulò antè exercitationem ingeritur, is, Galeno
libro 3. cap. 1. de causis sympto. teste, & intẽpe-
stiuè sumitur, & cruditatis etiã causa existit. In
ciborum præterea ratione, quemadmodum in-
stitut. medicinæ lib. 2. Sec. 2. cap. 7. Leonhartus
Fuchsius diligenter admonet, id quoque vnicè
obseruandum, ne illi præpostero ordine inge-
rantur, id quod fiet, si concoctu facilia iis quæ
difficulter concoquuntur pręmittantur, & si li-
quida solidis & aridis, & lubricantia astringen-
tibus antecedãt. Ordo, verbi gratia, pręposterus
erit, si cotonea aut punica mala primùm inge-
rantur, postremùm autem olera ex garo. Debet
etiam ea præmitti quæ faci lè & nullo fermè la-
bore subsidunt, vt sunt liquida: quę verò tena-
cius hærent & difficulter labuntur, vt solida &
arida, postremò: ídque si vẽtriculus naturaliter
se habeat. Nam si cui ventriculus sit natura la-
xior, huic præstiterit adstringentia magis la-
xantibus præposuisse, quo ab illis roboratus
ven-

ventriculus reliqua melius conficere possit. Hęc eadem ferè docent Cornelius Celsus libr. 1. capite 2. & Galenus libro 2. cap. 11. de alimentorũ facultatibus. Iam verò cautio etiam sit, ne in vna eadémque refectione multi simul & varij assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo vltrà quàm satis est producatur, præsertim si ex diuersis illi constent facultatibus. Ex eo autem genere cum primis fuerint cibi varię substantiæ, vt exempli causa ab Auicenna proponũtur, carnes & pisces, vel pulli & suilla &c. Nam quæ ad istum ingeruntur modum variè corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & concoctionem non vt par est sortiuntur. Postremò enim accedente cibo iam primi incepta concoctio est, atque ita partes quidem in coquendo redduntur dissimiles adeò, vt primo loco ingestæ confectæ ferè sint prius, quàm ad extremũ sumptę medium concoctionis suæ attingant, vnde sæpenumerò posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoque innuere voluit. 3. 1. doc. 2. capite 7. in hanc fermè sententiam scribens: Nil quidem deterius est, quã si multa simul ac varia ciborum genera coniũgantur, atque iusto longiùs deinde in comedẽdo tempus protrahatur: cùm enim postremum accedit nutrimentum, primùm iam aliquo modo confectum est, partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atque inde sanè morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Iam ipsius quoque varius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit: vt si in eadem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sæpius inuicem modò liquidi, modò solidi & aridi ministrentur. Atque hinc est

Hippocr. in lib. de flatibus. Gale. cõment. 18. lib. 1. & com. 35. libr. 3. de morb. ac Aetius lib. 2. ca. 239. Paulus lib. 1. capite 73

quod Horatius libro 2. Serm. Sat.2. vbi victum frugalem ac simplicem pro dignitate laudauit, hanc saporum condimentorúmque aceruationem, vt perniciosam, his versibus detestatus est:

Accipe nunc victus tenuis quæ, quantaq; secum
Adferat imprimis valeas bene: nam variæ res
Vt noceant homini, credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit, ac simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent stomachoq; tumultum
Lenta feret pituita, vides vt pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque prægrauat vnà
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari modo & Plinius libro 11. capite 52. hanc saporum aceruationem damnauit: Homini, inquiens cibus vtilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. At qui hîc nobis fortasse obtrudet quispiam plerosque vẽtri & gulæ mirificè deditos, qui sese à primo statim diluculo ad summã vsque noctem multo varióque cibo & potu non impleant solùm, sed etiam distendant, adeóque cibum cibo excipiant, & toti sint in compotationibus, cùm nihil tamen inde mali percipiant, imò verò multis incommodis difficultatibúsque affiiciuntur, si vel minimum ab ista consuetudine deflexerint. Huic Galenus quidã respondebit, qui in libro de cibis boni & mali succi cap.21. ita scriptũ reliquit. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenũ corporibus sensibilem læsionem inferât, sensim tamẽ occultéq. crescẽte vitio, cũ iã ætas progressu temporis inclinarit, articulos neruós-

Oribasius li. 1. cap. 5. ad Eutropium.

neruósque & viſcera iis morbis vexant, qui vel difficulter admodum, vel omnino tolli non poſſunt, neque id quidem temerè: nanque ea pars corporis quæ natura imbecilliſſima eſt à lædente quolibet patitur. Quod autem vitioſi, humores morbíque gignantur, cruditas aſſidua in cauſa maximè eſt, ſiue ea ex boni, ſiue ex mali ſucci oriatur cibis. Quin Auicenna quoque 3.1.doc. 2.cap.7. idem confirmans ſic fermè inquit: ille cui mala nutrimenta concoquuntur: non gaudeat ex hoc. Noxa enim etſi ad tempus fortaſſe deliteſcit, temporis tamen ſucceſſu ſeſe erexit, & grauiſsimam certiſsimámque neglectæ artis medicæ pœnam adfert. Atque hinc adeò pauci eorum qui iſtum viuendi modum, ſectãtur deſtinatam ſenectutis metam contingũt, ſed crudis ex intemperantia aceruatis ſuccis podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, aliíſque id genus malis prius torti vitam cum morte commutant. Præſtat igitur vt diſertè à Fuchſio noſtro ſcribitur, temperantia & parcitate animum corpúſque vegetum ac ſanũ ſeruare, quam crapula crebríſque compotationibus & immoderatione infirmum, morboſum, Deóque & hominibus odioſum reddere. Ac ne illud quidem ſilentio prætereundum hoc loco, quòd protracta ad vnam ferè horam mora, ac iuſtæ commanducationis & deglutitionis gratia comeſtioni interpoſita, nõ laudabilis modò, ſed ad tuendam etiam valetudinem vtiliſſima cenſeatur. Cibus enim qui exactè dentibus manditur extenuatur, & molitur, ac ſenſim deinde atq. tardè deglutitur, & ſi imperfectam ac modicam omnino, aliquam tamen, vt in ſuo genere æſtimandum, alterationem in ore conſequitur, quemadmodum libro 3 capit 7. de natura facult. Galeno &

Gal. li. 2. cap. 6. de aliment. fac. & in li. de diſſolut. con. capite 6.
Auic. 3. 1. doc. 2. capite 8.

Auicennæ 1.1.doct.4.c.2.visum est. Cęterùm imperfecta commanducatio vt concoctioni contumax est, ita etiam horrorem quendam & insuauitatem adferens ciborum appetentiā auertit. Mora verò quæ inter edendum multis vltrò citróque sermonibus collocutionibúsque interpositis ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eámque nocumenta hactenus enumerata sequuntur.

Vltimus versus in quibusdam exemplaribus hoc etiam modo legitur:

Hæc sint signa tibi subtilis in ore saliua.

Nec malè quidem. Nam saliua quæ subtilis & nulla qualitate infecta, sed perinde quasi aquosa gustui offertur, tum concoctionis, tum absolutæ sanitatis etiam indicia ostendit, Galeno li. 3.cap 6.de locis affectis teste.

DE VITANDIS CIBIS.

CAPVT VII.

PErsica poma, pira, & lac, caseus, & caro salsa:
Et caro ceruina & leporina, bouina, caprina.
Atra hæc bile nocent, suntq; infirmis inimica.

Hîc recensentur decem ciborum genera, quæ sanguinem serosum & melancholicum efficiūt, eóque infirmis nocent.

Persica. *Primum*, persica de quibus lib.2.cap.19.de aliment.facult.diser è ita Galenus scribit: Ipsorū succus & veluti caro facilè corrumpitur, prauáque omnino est. Quocirca (quod quidam facere solent) non sunt post alios cibos mandenda: corrumpuntur enim in superficie natantia: sed in

omnibus quæ praui quidem ſunt ſucci, verum humida ſunt ac lubrica, & quæ ſubduci facilè queant, id communiter tenendum, ea ob hoc ipſum ante alios cibos eſſe ſumenda. Ita enim fieri, vt & citius ſubducantur, & aliis cibis vim muniant. Quę ſi ſumpta poſtrema fuerint, vnà ſecum alia quoque corrumpent. Atque inde ſanè patet, hoc dictum de iis intelligendum perſicis, quæ matura poſt alios cibos vltima eduntur. Præſumpta enim ſtomacho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appetentiam præſtãt. Dioſcorides etiam libro 1. cap. 128. idẽ teſtatur, in eum modum ſcribens : Perſica matura tam ſtomacho, quàm ventri vtilia ſunt : acerba aluũ cohibent, ſed ſicca vehementius: decoctũ è ſiccis alui ſtomachíque fluxiones ſiſtit. Simeon quoque Sethi de perſicis hæc refert : Perſica, inquit, quidam in tertio ordine refrigerantiũ humectantiúmque poſuerũt, alij in primo, alij verò in ſecundo, quod etiam certius eſt. Phlegma generant, non facilè concoquuntur, celerrimè in ventriculo corrumpuntur: propterea qui crebrius ad ſatietatem his vtuntur, in febres incidunt: lædunt & neruos proprietate quadam. Oportet verò hæc antè cætera cibaria aſſumere, & ſuper his meracũ bibere. Quę ex his matura ſunt, ventrem ducunt, immatura contrà, ſiſtunt, eóque efficacius ſicca. Foliorum ſuccus in potu ſumptus, lumbricos ventris perimit: idem perficit, ſi cum foliis vmbilico apponatur. Suſcitant quoque ciborum appetentiam perſica, proſunt & inflammato ventriculo, & genitali ſemini adiiciunt, ſeroſum tamen ſanguinem parant ſæpiúſque poſt vnum vel alterum menſem ob putredinem febres tum longiores tum etiam difficulter ſolubiles gignunt.

Illud etiam obſeruare oportet, ne ſuper hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus libr. 4. cap. 43. de re medica, perſicorum foliis ſiccis, & in puluerem redactis, plagas cruẽtorum vulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipſis etiam perſicis ſiccis attribuit. Quanquam autem perſica iam dictis viribus prædita ſunt, quia tamen humor inde genitus facilè corrumpitur & putreſcit, noxia ſunt infirmis, & maximè ſi præpoſtero ordine ac intempeſtiuè ſumantur, infrà cap. 42.

Poma. *Secundum*, poma ſiue mala: In quibus, autore Simeone Sethi, multa differentia eſt: quæcunque enim adſtringunt, frigidum habent & terrenũ ſuccum. Quæ acida ſunt, frigidũ quidem, verùm tenuem illum habent. Medij autem temperamenti ſunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certè quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura non ſunt. Dicuntur & lapidem ſeu calculum gignere iis, qui ad ſatietatem ipſis vtuntur. Verùm vtilia ſunt ad λειποτυμίας, id eſt, animi deliquia, & cordis debilitatem. Spiritũ quoque flatulentum in ſecũda concoctione generant, eóque infirmis nocẽt, ſicuti de pyris mox dicetur. Et hoc de crudis maximè intelligendum eſt. Neque verò ab his ſolùm fructibus, ſed ab omnibus etiam quæ ſanguinem ſeroſo ac ebulliente ſucco replent, ægrotos abſtinere conuenit. Eiuſmodi planè ſunt recentes, & qui ante perfectã maturitatem eduntur: cùm enim humidius alimentum, ob ídque excrementoſius præbeant, non ſecus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel vuis expreſſum eſt, in doliis: & hoc quidem ob caliditatem ipſis à Sole, cùm matureſcerent, in-

genitam,

genitam, quemadmodum libro 4. capite 3. de vsu partium Galenus attestatur. Et hoc certè Auicenna 3.1. doct. 2. cap. 7. teste, commune est omnibus cibariis, quæ sanguinem seroso succo implent. Porrò etsi verò hoc interim spacio, quo manduntur, humectent, ob succi tamen ebullitionem promptè in ventriculo corrumpuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt : qua de causa non temerè Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus libro 2. cap. 21. de alimen. facul. & infrà cap. 39.

Tertium, pira: quæ sanè, perinde vt & alij fructus recentes ac crudi, communiter hoc possident, vt seroso ebullientéque succo sanguinem expleant, eúmque putrefactioni obnoxium reddant : quo fit vt eorum cibus, Plinio libro 23. capite 7, teste non ægrotis solùm, sed valentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoque excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitant. Sed innoxia fiunt, si vnà cum carminatiuis vulgo dictis, hoc est, calfacientibus, tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel super his vinum vetus & odoratum bibatur. Quod Galen. lib. 1. cap. 26. de alim. fac. palàm etiã ita scribens cõfirmat: Quicquid omnibus cibariis inest flatulentũ, id per calfacientia & tenuentia corrigitur. Piris prætereà ea facultas inest, vt inter cæteros fructus quam maximè impingent : quare sues ipsorum esu magis quàm quorundam aliorum fructuum pinguescũt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta quàm cruda meliora. Coquenda verò cum fœniculo, aniso & saccharo. Infra cap. 13. & 39. *Pira.*

Quartum, lac: hoc enim facilè corrumpitur, ínque nidorem aciditatémve in impuro vẽtri- *Lac.*

culo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non est, quia plurimo calori conuersatum in nidorem statim abit. Huc accedit, quòd in ventriculo febricitantium haud concoquitur, sed potius corrumpitur, adeóque febres auget. Caput quoque dolentibus malum est, quod confirmat Galenus, qui lib.3. de alim. fac.cap.14 lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non esse accommodum tradit. Cuius rei causa alia non est, quàm quòd lac sit nidorosum, ac facilè euaporet, capútque petat, adeóque dolorem augeat. Nocet præterea sitibundis & aliis nonnullis, de quibus Hippocrates aphor.64.lib.5.& ibidem Galenus. In phthisi tamen, hectica, & aliis quibusdã passionibus, vt Hippocrates loco iam citato autor est. vtilissimè conceditur. Qua de re copiosius infrà cap. 34 Quanquam autem lac infirmis ex vsu nõ sit, in sanis tamen ad bonos humores gignendos, ex iis præsertim animalibus quæ bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur. Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfectè concoquatur. Tunc enim mordaces succos quoscunque inuenerit expurgat, qua de causa in vrinæ difficultate & acri egestione alui non solùm bibere conducit, sed etiam inferiè per clysterem infundere. Ad acres enim & mordaces, fluxiones commodissimum est, non solum abluens ipsas de partibus infestatis, atque hoc per extersoriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie ac pinguitudine sua corporibus oblitum ac inductum, non finit influxum acrem nudis ipsis allabi. Ad pulmonis itaque ac intestinorum vlcera, item renum, vesicæ, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitates conuenien-

uenientissimum est in potu, adeóque cutem ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hęc lancinamenta ex veneni potione, & quę in vrinæ meatu fiunt compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoscyamum velut peculiare remedium est. Nam statim resipiscere affectos facit. Cæterùm in gutturis exulcerationibus, quæ cùm alias ob causas multas, tum ex anginis fiunt, & his qui ephemerum sumpserũt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carnem lõgè meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat Hoc tamen in primis cauere debet qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctũ sit ac secesserit. Si enim ante eius concoctionem alium cibum quis sumsit, necesse est & ipsum lac corrũpi, & cibum qui superingressus est. Præstat autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quietè ac sensim ambulare, & interim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo se gesserit, potum lac excernet, idque inutilia secum educet. Opus est enim, si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo commodè purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibúsque vicinis, Post hęc in venas defertur, optiméq; nutrit, & non ampliùs secedit, sed ventrẽ sistit. Corporibus verò distemperatis infestũ inimicúmq; est. In calidioribus enim citò in nidorẽ atque

bilem, in frigidioribus verò in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis sciendum, pro ipsorum animalium specie haud paruam esse differentiam. Boum nanque lac crassissimum ac pinguissimũ, & concoctu difficile est, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarúmque obstructionem parit. Liquidissimũ autẽ ac minimè pingue est camelorum, mox equarum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ est caprarum, hoc crassius ouiũ. Lac igitur caprarum, cùm inter cætera lactis genera moderatè se habeat, neque pingue admodum, neque crassum sit, meritò in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarũ inter se inuicémque collatarũ, & secundùm anni tempora non parua differentia est. Earum enim quæ modò pepererunt lac liquidissimum, sed temporis progressu magis semper ac magis incrassescit. Æstate verò media ipsum etiã in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam incrassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem vt liquidissimũ, ita etiam copiosissimum est. Quo fit, vt eligendum sit lac caprarum, non quidem prægnantiũ, sed enixarum, quæ tamen, quod ad partum ipsum attinet, mediocriter se habeant, hoc est, quæ neque nuper enixæ sint, neque multum à partu recesserint: hoc interim nõ neglecto, vt ipsis etiam alimenta propria affatim suppetant. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quòd etiam lac caprinum sine melle sumptum haud citra periculum sit. Plerisque enim qui purum illud hauserunt coactũ est in ventriculo in speciem casei: quod quidem cùm accidit, mirum est quàm aggrauet hominem ac strangulet. Ob eam causam lac vbi sumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur mellis,

mellis, aquæ & ſalis nonnihil admiſcent. Atque hæc quidem hoc loco de lacte ſufficiant. Plura Galenus lib.3.cap.14.de alim.fac.& lib.10.cap.7. de medic.ſimpl.fac.& in lib.de cibis boni & mali ſucci cap.6.Oribaſius lib.4.Synopſeωs ad Euſtathium cap.12.18.& 40. Paulus lib.1.cap.86.& 87.Aëtius lib.2.cap.92.& 93.

Quintum, Caſeus, quod quidem, cùm de omni caſeorum genere, tum de inueterato cumprimis intelligendum eſt. Hic enim ob coaguli & ſalis, dum præpararetur, iniectionem temporis progreſſu acrimoniam aſſumpſit, humiditatémque omnem depoſuit: quare ſe ipſo etiam acrior & manifeſtè calidior atque ardentior euaſit, & ob id ipſum peioris quoque & craſſioris ſucci, & ægrè concoctilis effectus eſt: præſumptorum quidem concoctionem adiuuat certè, ſed ipſe difficilius concoquitur. vnde vulgo dici ſolet. *Caſeus.*

Caſeus eſt nequã, quia concoquit omnia, ſe quàm.

Nutrimentum habet exile, ſtomacho nocet, & vbi forte fortuna in corpore ſupercalefactus fuerit, quemadmodum diſertè Galenus li.3. cap. 8.de lo.affect ſcribit, facilè melancholicum humorem parit: recente flatuoſus quidem minus eſt, ſed ventrem magis ſiſtit, magíſque ſiticuloſus & æſtuoſus eſt, nec ad calculorum in renibus procreationem minus exiſtit noxius. Deterrimum præterea edulium eſt iis, (quemadmodum hoc ipſum Hippocrates lib.4.de vict.rat.in morbis acu.aph.92.clariſſimè oſtendit) qui ſe potu repleuerunt. Grauat quidem os ventris, primúmque corrumpitur, & alia deinceps ſecum corrũpit. Fugiendus igitur eſt eiuſmodi, vt qui nihil confert, neque ad coctionem, neque ad diſtributionem, neque ad mouendam vrinam,

neque ad ventris deiectionem, ceu vtique nec ad succi probitatem. Porrò recens ac mollis caseus frigidi humidíque temperamenti est, & duro siccóque flatuosior existit, sed eo minus astringit, minúsque crassi succi est: nihilominus tamen ægrè conficitur, obstruítque & calculos gignit. At verò qui inter vtrunque recentem nimirum & inueteratum, glutinosum & friabilem durum ac mollem, rarum, laxúmve & valdè dẽsum coactúmve medius existit, quíque dulcedine nonnulla participat, modicéque salsus est, neque lachrymas cùm inciditur profundit, neque tardiùs aluo secedit, sed odore & sapore iucundus, moderatéque pinguis est, atque ex bono lacte pulcherrimè elaboratus, is vtique reliquis omnibus longè multúmque præstat. verùm post alios cibos vltimo loco & exigua planè copia ingerendus est, alioquin & ipse, nihilo secius ac reliqui casei, ventriculum grauat, coctionem impedit, aluum cohibet, crassos humores, atq. flatus in corpore lapidémque in renibus parit. Solus igitur.

Caseus ille bonus, quum dat auara manus.

Plura de hoc apud Galen li.3, cap.16. de alim. facul. & li.10. cap.9. de simpl. medic. fac. & in li. de cibis boni & mali succi cap. 6. Paulum, lib.1. ca.89. & Aetium lib.2. cap.101.

Caro salsa. *Sextum*, Caro salsa. Caro enim sale condita, atque Sole deinde aut vento, siue fumo exarefacta, cuiuscunque ea generis vel animalis fuerit, substantia cum duriore, tum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardiùs permeat. Alimentum quoque corpori præbet exiguum & mali succi, ideóque sanguis inde generatus crassus existit atque melancholicus, ac proinde, si frequens eius vsus fuerit, non solùm infirmis,

verum

verumetiam ſanis officit, quemadmodum id ipſum ex Galeni lib.5.cap.6 de loc.affect.& comment.18. lib. 2. aphor. & poſt eum ex Auicennæ 2.1.doct.2.ſum.1.in fine capitis 15. apertè colligitur.

Septimum, Caro ceruina, cui & ipſi ſanè cum omnibus duris & ſiccioribus carnibus hoc commune eſt, vt ſuccum vitioſum, concoctu diffiilem ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib.de renum.affect.digno.& medic.cap. 26.clariſſimè oſtendit. Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quæ dura ſit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi ſcribit: vnicè cauendum, ne quis carne veſcatur ceruorum qui per æſtatem capiuntur, quòd eo nimirum tempore viperas ſæpè & ſerpentes deuorent, atque ideo ſitibundi admodum fiant: attamen cùm naturæ inſtinctu edocti nouerint ſibi futurum exitio, ſi ante illorum concoctionem aquam hauſerint, fortiter ſitim tolerant, eáque incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore venenoſæ ac valde noxiæ ſunt: & idcirco obſeruandum, ne quis eis per æſtatem veſcatur. At verò hyeme tutiùs ſumuntur, meliúſque ab innato calore ſuperantur. Niſi enim probè concoquantur, craſſum humorem generant, iecúrque & ſplenem obſepiunt obſtruúntque. Quinetiam corpus tremulum atque infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius vſu traditur. *Caro ceruina.*

Octauum, Caro leporina. Hunc Paulus, Pſellus & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant, Simeon Sethi quaſi colligẽs quęcunque à veteribus dicta erãt, in hunc modũ de ea ſcribit: Leporũ carnes his qui exiccare corpus *Caro leporina.*

volunt sunt valde vtiles : qui verò temperatur sunt ficciore, minus conferunt: sanguinem enim crassarum partium & melancholicum gignunt, aluum cohibent, & vrinam proritant. Quòd si tamen probè concoctæ fuerint, non omnino malè nutriunt. Contra verò abstructionem hepati ac spleni efficiunt, pulmonique nocent, & immodicis torquent vigiliis. Isaacus in diætis vniuersalibus leporinã pro pharmaco potius quàm alimento habendam censet. At ne hoc quidem ignorandum, quòd tum hæc caro, tum ceruina quoque, si fuerint animalium ætate declinantium, simpliciter sint euitandæ. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei sanè partui propinquiores nempe iuniores sunt eligendæ, quo nimirum naturalis earum siccitas ab ætate temperetur. Eadem ratione & pinguiores longè cæteris antecellunt. Siccitas nanque pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi animalibus inflectitur. Verùm de hac ipsa Ioanne Manar. lib. 13. epist. 4. diligentius nemo desseruit.

Caro bouina. *Nonum*, caro bouina: circa quam notandum imprimis, & fœminam ipsam, quæ vacca dicitur, & vtrunque marem, tam eum qui castratus est, quàm eum etiam qui integer ad speciei propagationem reseruatus taurus nominatur, communi hac boum appellatione significari. Atque hi sanè non parum inter se ætatis ratione differunt. Extremæ nanque ætates, vt in aliis nõ paucis, ita in his quoque vitiosæ sunt: mediæ verò optimæ & saluberrimæ. Vitulorum igitur recẽs editorum caro nimia mucosa & excrementitia est. Bimestres autem, quique paulò vltra citráve eam ætatem consistunt, temperamento viciniores sunt, & carnes habent ad concoquendum perfectis bobus præstantiores, & multum ali-

menti

menti corporibus exhibent boníque ſucci habentur. Prouectiores verò, qui tamen florentem ætatem nondum attigerunt, temperaméto ſunt quàm ſenes minus ſicco, magíſque iis iuuenibus conueniunt, qui bono ſunt corporis habitu His perfectæ ætatis boues valentiùs quidem alunt, ſed ægrius tum concoquuntur, tum in membra diſtrahuntur. Porrò ad ſenium vergentium atque ipſorum etiam ſenum carnes duræ, ſiccæ, neruoſæ concoctioníque rebelles ſunt, & melancholicum humorem efficiunt, ſolíſque ventriculos habentibus calidiores, atque illis inſuper qui vehementer ſeſe atque immoderatius exercent concedi poſſunt. Quod lib. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 99. Hippocrates etiam ita ſcribens atteſtatur: Bubulæ carnes melãcholica proritant παθήματα. Nempe harum natura inſuperabilis eſt, nec quiuis ventriculus eas cõcoquere poteſt. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facult. idem iis ferè confirmat verbis: Carnes bubulæ alimentum quidem & ipſæ corpori ſuggerunt nõ mediocre, neque diſſipatu facile: ſanguinem tamen generant quàm conueniat craſſiorem. Quòd ſi quis temperamento naturali melãcholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, ſi largius his veſcatur. Affectus autem melancholici ſunt, cancer, elephas, ſcabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur. Lien itẽ quibuſdam à tali ſucco intumeſcit, quam rem καχεξία, id eſt, prauus habitus & hydropes ſæpenumerò conſequuntur. Cæterùm qua ratione incommodis quæ frequentiorem earum vſum excipere ſolent prouidendum ſit, luculenter & perſpicuè Simeon Sethi in hunc modum ſcribens edocuit. Si quis eas edere velit, ſummá que

cupiditate appetat, vel cogatur etiã, is medeatur nocumento quod inde futurum speratur, aceto & alliis cum ruta intingens. Idem quoque autor est, earundem iure siue brodio ζωμῷ Græcis appellato fluxus ventris ex flaua bile cohiberi.

Vaccina Vaccinæ cùm præter succi prauitatem etiam sexus ratione frigidiores sint, meritò à sanitatis tutela eximuntur. Non tamen ab eis, quemadmodum nec ab aliis quæ hactenus dicta sunt ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum, optimis verò quantum fieri potest sæpius vtendum.

Caro caprina. *Decimum*, caro caprina: de qua idem fermè quod de bouina dicendum. Hœdi enim perinde ac vituli carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ valetudini accommodatiores habent. Moderatè nutriunt sanguinémque tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè si neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes verò rubros in nigrum inclinantes ac pingues præfert. Baldacho fœmellæ quàm masculi carnem temperatiorem & à siccitate remotiorem esse placet. Mirificè calidis & siccis temperaturis, atque insuper delicatis & ociosæ vitæ deditis conferunt. Hirci carnem quidem habent minimùm humidam, pituitosam ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam & stomacho inimicam: ægrè concoquitur, & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum, pòst taurorum. Porrò in iis omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem pessimæ. Caprina in tota valetudinis cura obseruationéque vitãda est. Nam Hip-

pocrate lib. 4. de vict. ratione in morbis acut. teste, habet mala quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatem, éstque flatuosior, & ructus magis generat, acris est, malúmque succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium captæ meliùs agunt, longéque seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum surculi & germina, quæ iis maximè idoneam præbent alimoniam, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores etiam ac pinguiores, nobísque alendis accommodatiores fiunt. Quòd autem alimonia ad carnis bonitatem plurimũ possit, argumento sunt euidentissimo vulpes, quæ autumno probatissimam ob vuas habent carnem. Sic passer & ficedula per idem tempus maximè laudabilem carnem obtinet. De caprina plura Galenus, libro 3. cap. 1. de aliment. facult. & de attenuante diæta cap. 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippocr. de vict. ratione in morb. acut. & Paulus lib. 1 cap. 84. & Aëtius li. 2. cap. 121. Atque hactenus quidem de cibis & carnibus vitandis.

Exigit nunc ordo, vt de electione alimenti, quod partim à iam dictis, partim verò ab aliis quibusdam animalibus sumitur, nonnihil etiam dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipsos artis medicæ scriptores controuersia est. Galenus enim, vt & alij nonnulli, porcinæ palmam detulit: Rhazes verò, Auicenna & Auerrhoes hœdinam prætulerunt. Sunt etiam quibus vitulina præstantior videatur. Porrò electio hæc & pręstantia multipliciter attẽdi potest. Et primò quidem ratione tum similitudinis, quam cum humanis obtinent carnibus, tum maioris quoque & discussu difficilioris alimenti. Quo sanè modo porcina cæteris omnibus lõgè antecellit.

Maxima enim illi cum humano corpore similitudo est, quemadmodum Galenus libro 3. de alim. facult. cap. 1. disertè iis verbis ostendit: Suillæ carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quòd quidam carnes humanas pro suillis sine vlla in gustu vel olfactu suspicione comederunt: id enim ab improbis hospitib. & aliis quibusdam factum fuisse iam compertum est. Idem, lib. 10. de simpl. med. fac. cap. 2. Sanguis, inquit, suillus humano maximè temperie similis est. Siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperti enim sunt hospites & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esitasse delicatū cum carnibus suauissimis: cæterùm cùm iam penè saturi essent, inuenisse digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad vnguem est, quo perculsi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant ita iter denuò ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines mactantes deprehensos, non ita multo pòst referebant. Itaque iure quispiam existimet suillam carnem humanæ esse simillimam. Quod deinde suillam carnē validissimè nutrire diximus, hoc Galenus li. 3. ca. 1. de alim. facult. in eū modum scribens confirmat: Omnium ciborum suum caro potentissimè nutrit. Cuius rei athletæ certissimum tibi præbent indicium. Si enim paribus exercitationib. parem molem alterius cibi pridie totum diem comederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quòd si pluribus dein-

ceps

ceps diebus id fecerint, non imbecilliores modò, verumetiam alimenti penuria macilĕtiores palàm conſpiciuntur. Idem lib. 7. method. medend. cap. 6. iis etiam teſtatur verbis: Omnium quos nouimus ciborum maximè nutriens ſuilla caro eſt. Quin & ipſe Hippocrates li. 6. epidem. part. 3. aphor. 4. quum iã corpus ex multis exercitiis conciderit, ſuillas carnes aſſatas exhibere præcipit. Porrò alimentum quod inde ſumitur firmum eſſe, neque diſſipatu facile, ſatis confirmat Galenus in libro de attenuante diæta, ca. 6. vbi ſic ſcriptum reliquit: Suum domeſticorum caro omnium aliorum ciborum firmiſſimè nutrit. Multum enim in ſeipſa habet lentorem, tum propter vitam deſidioſam, tũ propter cibi humidioris affluentiam. Et ſimiliter in libro de renum affect. dignot. & medic. cap. 26. E pedeſtribus optimi ſucci eſt caro ſuilla, & hominib, maximoperè familiaris, maximéque tum nutribilis, tum corroborans: ſed glutinoſum quiddam habet & craſſum. Ob id qui diutius ea victitant iecoris & renum obſtructione corripiuntur, quibus hæc à natura adſtrictos meatus habent, eóque longiori ab ea interuallo abſtinendum. Quia verò glutinoſum, vt dictum eſt, & craſſum ſuccum generat, ideo Hippocrates aſſatam exhibere iuſſit: quo nimirum viſcoſitate ac craſſitie ab ignis caliditate nonnihil conſumpta, minus humida ac glutinoſa edatur. Idem li. 4 de vict. ratione in morbis acut. apho. 103. eiuſmodi carnem abſque pelle, hoc eſt, cute, mandendam eſſe docuit. Cutis enim animalis, vtpote frigidior, carni ſimiliter concoqui nata non eſt. Quæ autem ob aſſationem ambuſta eſt, tum ad ſucci bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis exiſtit, cholerámque parit, propter eam

quæ huic accedit acrimoniam. Ibidē pinguissimam quoque suum carnem, eam quam medij & bene carnosi habent deteriorem existimat, suspicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni & mali succi cap. 4. Suilla caro, si exactè in ventriculo concoquatur, tum in sanguinem à iecinore conuertatur, probatissimos humores gignit. Quod intelligendum vtique, non de carne suum vetustissimorum: (ea enim ob siccitatem & duritiem ægrè concoquitur, ac succum vitiosum generat) neque porculorum lactentium: (siquidem hi terrestrium ferè omnium quæ vorant homines animalium maximè humidam & excrementitiam obtinent carnem: atq; eam ob rem plurima inde generatur pituita.) Sed ætate mediocrium, anniculorum videlicet, vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulò antè citato, capit. duodecimo attestatur: Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptissima est, sues mediocris ætatis habentur: qui enim ad summum creuerint, hominibus vigentis ætatis, séque exercentibus: qui verò adhuc increscunt, iis quorum ætas inclinat idonei sunt. Caro ex porcellis paruulis excrementis scatet. Quare ex pedestribus animantibus suilla caro probatissimus cibus est. Et hoc quidem tametsi in vtroque genere tam domesticorum, quàm agrestium verè dicatur, agrestes tamen à Galeno longè cæteris antefe-runtur. Atque hinc adeò in lib. de attenu. diæta, cap. 6. sic inquit; Apri suibus domesticis in cibo sunt anteponendi. Et li. 8. metho. meden. cap. 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est montana.

Cuius causam Galen.li.3. de alim. facult. cap.13. hanc esse tradit: Domestici, inquit, sues tẽperie humidiores sunt, quã agrestes, tum ob aeris in quo degũt humiditatẽ, tũ verò etiam ob vitæ ignauiã. Qui verò in montibus degũt, multũ exercentur ac fatigãtur: præterea in aere sicciore viuũt: quapropter eorũ caro est durior, nulliúsque prorsus pinguedinis aut paucissimæ particeps: & alimentũ quod inde prouenit minus habet excremẽti: contra excrementitiũ est quod à domesticis sumitur. Necesse igitur est alimentũ eiusmodi nutrire valẽtius, quàm alterũ, succúmque gignere multò meliorẽ. Addit præterea Auicen.lib.2.cano.ca.145.eosdem hyeme meliorẽ sanguinis habitum consequi, longéque seipsis in cibo euadere præstantiores. Ex omnibus hactenus adductis satis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, sanis, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntibus, vtpote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterísque id genus operariis, modò ab oppilationibus puri atque vacui sint, ac denique iis etiam qui impinguari cupiunt, suillam potissimùm exhibendam. Ad eiusmodi enim corporum conseruationem alimento plurimo, firmo atque ægrè dissipabili opus est, Rectè itaque Rhazes li. 3. ad Alman.cap.9 crassa, inquit, caro multũ sese exercentibus conuenit: iis verò qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, subtilis & extenuans. Quod Auicenna quoque 3.1.doc. 2. ca.7. ita fermè scribens confirmat: Vehementer sese exercentes: multóque labore fatigati firma magis & crassa alimenta requirunt.

Secunda verò carnium electio à temperamẽto, concoctione, & succi inde geniti probitate sumitur: atque ea quidem ratione hœdinæ lõgè

cæteris preferuntur. Nam vt Rhazes loco paulò antè citato autor est, temperatura sunt mediocri, nullius prauitatis participes, facilè concoquuntur, necnon & sanguinem inter subtilem & crassum, calidum ac frigidum temperatū efficiunt. Illis tamen qui multum exercētur in cibo minus idoneæ sunt: si quidem alimentum quod corpori summittunt forti exercitio siue labore celeriter discutitur, iuuenibus temperatis mediocri exercitio vtentibus, quemadmodum & illis quoque de quibus suprà dictum est magis conueniunt. Porrò quemadmodum hac ratione inter animalia domestica caro hœdina prestātior est, sic inter agrestia quoque capreoli facilè primas obtinent: post hœdinam autē secundum locum arietina sibi vendicat, si quid Rhazæ atque Auerrhoi credimus. Quorum ille quidem libro 3. ad Alman. cap. 9 ita scriptum reliquit: Caro arietina quam hœdina crassior est, viresq; magis auget, sed plures efficit superfluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur carnem. Hic verò libro 5 suorum collecta. cap. 32. de eodem hæc ferè prodidit. Post carnem, inquit, hœdinam est arietina, atque ita omnes propè medici sentiunt, præter Galenum, qui arietum carnes abominatur: persuasum enim habet vitulinam arietina longè melioris esse nutrimenti. Sed Galenus forsan hanc præstantiam ex eo attendit, quòd vitulina plurimum nutriat, & nutrimentum eius ægrius dissipetur: arietina verò insigni humiditate prædita sit. Nam humidius alimentum vt distribuitur, ita etiam discutitur celerius. Locus Galeni quem Auerrhoes citat est (ni fallor) in libro de cibis boni & mali succi cap. 12. Verba Galeni sic habent: Ex pedestribus animantibus caro suilla probatissimus

cibus

cibus eſt, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina verò humida, lentorémque ac mucorem in ſe habere cenſetur. Quod idem in libro de attenuante diæta cap. 7. velut repetens inquit: Ex terreſtribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium ac caprarum, non vndequaque laudabilis ſunt alimenti. Solis autem hœdis innoxiè vtare. Agnorum eſus propter inſignem humiditatem eſt fugiendus. Ex quibus vtrique locis fit hoc etiam perſpicuum, apud Rhazen atque Auerrhoën agnos maſculos qui aliquantulum increuerint per arietes eſſe intelligendos. Id quod ipſemet Auerrhoes his verbis confirmare videtur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertia demum carnium electio ſiue præſtantia in eo ſita eſt, vt neq; inſuaue, neque mali odoris, neque glutinoſum quicquam guſtu repræſentent. Tales autem inprimis vitulinæ ſunt, quemadmodum Auerrhoes loco citato his ferè verbis oſtendit: Carnes, inquit, vitulinæ bonæ ſunt, minus enim quàm boum ætate declinantium carnes habent tum viſcoſitatis, tum frigiditatis ac ſiccitatis, ac odore quoq; cæteris carnibus ſuauiores & iucundiores ſunt. Qua certè conſideratione ipſis etiam hœdinis præferuntur, ſiquidem in coctura hœdinarum muccago, hoc eſt, lentor ſiue viſcoſitas quædam deprehenditur, quæ in vitulinis non apparet. Hœdinæ tamen vitulinis ſucci probitate præſtant. Ex omnibus quæ hactenus adducta ſunt liquido iam conſtat, non eſſe tantam inter Medicos de carnium electione controuerſiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque ſcire in vniuerſum oportet, quòd ſiccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior eſt, præſtantiores ſunt:

& minori momento conficiuntur: cùm verò adoleuerint, ob ſiccitatem ægrè concoquuntur. Contra humidioribus animalibus carnes, progreſſu temporis conſumpta humiditate ſuperflua, aptiores & ad concoquendum & ad nutriendum fiunt. Quod Galenus etiam li. 3. de aliment. facult. cap. 1. in hunc ſcribens modum innuere voluit. Iis, inquit, animalibus quæ natura temperamento ſunt ſicciore adoleſcens ætas ad mediocritatem ipſam confert: humidiorum verò natura quod ſibi ad probam ac conuenientem temperiem deeſt, id ab ætate florenti adſumit. Non modò itaque vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præſtantiores, ſed etiam hœdi capris: velut contrà verueces anniculi agnis lactentibus, & porci anniculi vel bimi porculis paruis. Hinc non temerè ab Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 7. dictum eſt. Oportet vt cibus, nimirum ſanitati conueniens ſit, qualis caro eſt, præcipuè hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum, &c.

Ex quibus omnibus ſequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, boum atque verrium antiquorum non vndequaque laudabilis eſſe alimenti. Carnes verò vitulorum iuuenum, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ eſſe accommodatiſſimas. Hoc quoque ignorandum non eſt, quòd carnes naturali temperamēto ſicciores ſint elixandæ, quò nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: (elixatio enim ſiccitatem temperat) humidiores verò aſſandæ, nempe vt earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil atque imminuta, mediocritatem conſequantur. Aſſatio enim ex Ga-

leni

leni sententia humiditatem moderatur, Quo sit vt carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum,& capreolorum elixæ, porcellorum verò ac veruecum assæ sint præferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atque anni constitutionibus humidis, ſicciores & aſſæ carnes magis conueniunt: n ſiccioribus verò humidæ atque elixæ.

DE CIBIS BENE NVtrientibus.

CAPVT VIII.

OVa recentia, vina rubentia, pinguia iura.
Cum si, ilia pura, naturæ ſunt valitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his verſibus comprehenduntur.

Primum, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 21. in hunc ſcribit modum: Oua recentia veteribus plurimum præſtant, quippe optima ſunt recentiſſima, vetuſtiſſima autem peſſima. Quæ verò in horum medio ſunt, proportione receſſus ab extremis, bonitate aut prauitate inter ſe differunt. Idem lib. 1. aphoriſm. comment. 4. oua inter alimenta pleni victus numerauit. Quam ſententiam Auicenna quoque cùm aliis pleriſque locis, tum maximè 4. 1. cap. 1. his ferè verbis confirmat: Quandoque eſt nutriens paruæ quantitatis, plurimo reficiens alimento: eius generis ſunt potiſſimùm oua,& teſtes galinacei, quorum ferè nutrimentum cum ipſorum penſantur pōdere. Porrò ouorum multæ inter ſe ſunt differentiæ. Et prima quidem penes propriā ſubſtantiā

Oua.

8. Meth. med. c. 2.

Ouorum differentia.

Gallinarum enim, perdicum & phasianorum iuuenum ac pinguium omnibus præstant, & ad victus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum verò, anserum, pauonum, struthiocamelorum, & similium, deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquod bonitatis discrimen est: paruula enim, oblonga & candida reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam hisce versiculis comprobatur:

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri.
Quòd bona sunt oua hæc, cãdida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoque hoc obseruatum esse etiam Plinius meminit, qui lib. 10. natur. hist. cap. 52. ita scriptum reliquit: Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est lib. 2. Sermo. Satyr. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento,
Vt succi melioris, & vt magis alba rotundis
Ponere.

Candida præstantiora dixit: atque eius rei vel inde certissimum indicium colligas, quòd anatum & anserum oua plus aqueæ naturæ possideant, pallidioráque, & ob id cibo minus idonea sint. Quanquam verè oua per se quidem salubria sunt, coctura tamen ratione non parum immutantur, adeò vt interdum insalubria fieri possint. Nam quædam diutius coquuntur, alia ad mediocrem vsque consistentiam: alia in aqua coúsque duntaxat dum incaluerint elixantur. Secundum quas differentias alia quidem ἑφθά, id est, cocta vocantur. alia τρομητά, id est, tremula: alia verò ῥοφητά, id est, sorbilia. Tremula itaque, hoc est, quæ eatenus per coctionem in spis-

ſantur, vt in manu tenentis in teſta ſiue putamine ſuo tremere videantur, omnium ſunt præſtantiſſima, plurimum alimenti & optimi ſucci corporibus exhibent, facilliméque tum concoquuntur, tum diſtribuuntur, & ſanguinem cordi quammaximè congruentem generant. Quare iis cumprimis qui ex morbo debiles adhuc ſeſe colligunt, ſenibus & imbecillibus conueniunt, præcipuè verò eorum vitelli. Quod Auicenna quoque in libro de viribus cordis, Tract. 2. cap. 3. vbi ex profeſſo de ouis agit, ſic fermè ſcribens confirmat. Oua tametſi cordis medicina non ſint, ad refectionem tamen eius adſciſcuntur. Nam ipſum valde corroborant, & potiſſimùm eorum vitelli, dummodò ſumantur ex ouis bonæ carnis auium, veluti galinarum, perdicum, ac phaſianorum. Eiuſmodi enim temperatura conſtãt mediocri, citò in ſanguinem conuertuntur, & poſt tranſmutationem parum ſuperfluitatis relinquunt: ſanguis autem inde genitus eſt ſubtilis ac clarus, cor maximè corroborans: quo fit vt ouorum vitelli in diſſolutione ſubſtantiæ ſpiritus, & imminutione ipſius ſanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus quidem nutriunt, ſed facilius ſubducuntur, & faucium aſperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia læuigant: Oua verò immoderatiore coctura penitus denſata, quæ Græcis ἑφθὰ vocari diximus, & ad coquendum ſunt difficilia, & tardi tranſitus, craſſiúſque alimentum corpori tribuunt. Porrò iiſdem ex vario præparationis modo maior adiungitur aut bonitatis aut prauitatis occaſio: nam hæc quidem aſſantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam denique in iure coquuntur. Aſſa igitur elixis craſſioris ſunt ſucci,

ac difficilioris concoctionis: eorum enim genuina humiditas à foci caliditate depascitur: atque hinc sanè eoúsque assata donec adurantur, ac tetrum odorem reddant, venenosam qualitatem induunt, quemadmodum Marsilius Ficinus in libro de vita cœlitùs comparanda, capite 22. diligenter admonuit. Solent autem bifariam assari: aut enim cum putamine feruentibus cineribus integra obruuntur, aut in testis suis franguntur: quorum hæc quidem deteriora sunt. Illa verò rursus duobus modis parantur: aut enim tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruuntur, peiora euadunt, quia densata, vndique à circumfuso igne extima parte fumorum exhalatio intercipitur. Nuda verò prunis imposita, fumos exhalant deputantúrque. Elixa assis præstantiora sunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exiccentur, obsistit. Parantur & hæc quoque duplicitet. Vel enim integra caldariis supernè infusa elixantur, vel ex testis fractis in aquam fermè feruidam coniecta coquuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus densata fuerint, deteriora habentur: testæ enim quo minus crassities eorum attenuetur, ac fumi dissipentur, obstant & impediunt, sed si ab igne, cùm liquidum adhuc coactum densatúmque non sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc verò calor penetrat, crassitiémque attenuat, & odoris insuauitatem auertit, vnde cæteris omnibus laudabiliora censentur. Longè verò si ipsis suauiora adhuc redderentur, si ad mediocrem consistentiam coctis confestímque à foco summotis aceti nonnihil cum butyro & croci momento commistum inspergeretur. Quæ verò ἐπὶ τῶν ταγήνων, id est, in sartagine spissantur, atq. ob id ipsum ταγηνιστά, id est,

id eſt, frixa nuncupantur, peſſimum habent omnibus modis alimentum, tardéque tranſeunt. Nam interim dum in ventriculo concoquuntur, in nidorem ac fumum abeunt, ſecúmque admiſtos cibos corrumpunt, & ſuccus inde prognatus non ſolùm craſſius, verum etiã prauus atque excrementitius eſt. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis verè nocentiora adhuc fiunt, quæ in vetere & ferrea ſartagine friguntur. In iure denique cocta, Iſaaco in diætis vniuerſalibus teſte, locum inter aſſa ac ea quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur medium obtinent. Porrò quæ πνικτὰ id eſt, ſuffocata appellantur, elixis & aſſis ſunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet. Vbi ipſa oleo ac garo & pauco vini conſperſa fuerint, vas quos continentur cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi ipſum totum supernè obturatum fuerit, ignis ſubſtruitur, quoad oua mediocrem habeant conſiſtentiam. Quæ enim ſupra modum fiunt craſſa, elixis & aſſis ſunt ſimilia. Quæ verò ad mediocrem craſſitiem peruenerunt, & melius quàm dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præſtantius. In ipſis quoque ouorum partibus diſcrimen eſt. Vitellus nanque, ſicuti à Rhaze lib. 3 ad Almanſ. cap. 14. ſcribitur, in caliditate temperatus exiſtens, optimè nutrit. Albumen verò frigidum & glutinoſum eſt, ægrè concoquitur, & ſanguinem prauum generat, eáque ratione adducti nonnulli albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoque proprietate quadam ſubſtantiæ facilè inflammatur, & in fumos abit, quo fit vt in febribus & ægritudinibus calidioribus non niſi probè alteratus exhiberi debeant

Alteratur autem, ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoque addit, oua proprietate quadam peculiari εὐφυίαν, id est ingenij felicitatem & bonam habitudinem tribuere iis, qui μετ' νάματος θυγατέρων ταύρου, τουτέστι μέλιτος καὶ βουτύρου, hoc est, cum textura filiarum Tauri, id est, melle & butyro assiduè esitauerint. Sed Galenus lib. 5. de sanit. tuenda cap. 8. de cibis ex quibus obstructio incidit mentionem faciens, senes hortatur, vt à multo ouorum esu abstineant, quòd nimirum crassum lentúmque succum creent. Qui vtique locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, sed de iis quæ vel elixa, vel tosta penitus densata sunt, item de frixis & veteribus. Leonhartus Fuchsius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro ὠῶν legendum esse ὕων id est, sorborum. ὄα enim ἢ οὖα Græcis, Galeno libro 8. de simplic. medicam. facult. cap. 13. teste, sorba sunt: quæ certè, vt idem tradit, adstringentem atque adeò obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cæsarem libr. 14. de agricultura, cap. 17. etiam modum tradit, quo oua diu à corruptela seruari possint. Oua ipsa, inquiens, seruabis, hyeme quidem in paleis, æstate in furfuribus. Alij aqua abluta oua sale tenui intingunt, & sic conseruant. Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei quod in muriam aut salem impositum est pars aliqua decedet. Cæterùm plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immissum in aquam: defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur. Eadem etiam à Columella de re Rustica libr. 8. cap.

Alexād. Trall. li. 8 cap. 1.

cap. 6. & à Plinio lib. 10. capit. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus li. 3. de aliment. facult. cap. 21. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus libr. 1. cap. 83. & Aetius libro 2. cap. 132.

Secundum, Vina rubentia; vbi ante omnia sciendum, vinum quidem ex eorum esse numero quæ nostrum corpus alunt. Nam si modò quicquid ait alimentum est, vinum etiam in genere alimentorum est ponendum. Verùm permagna eius secundùm colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa, siue, vt vulgò dicuntur, citrina: quædam verò nigra: alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti: nō ergo ab re capiti neruísque innoxia sunt, vrinam cient, & meatus aperiunt. Quòd debiliora sint, manifestissimum omnibus fit ex iis, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de victus ratione in morbis acutis scribit, inquiens: Vinum potens vehementer celeritérque corpus calfacit, capútque ferit: imbecillum contrario agit modo. Cùm igitur minus & calfaciat, & caput tentet, necessariò etiam imbecillius erit. Quòd deinde minus calfaciant, idem com. 6. in citatū Hipp. lib. clarissimè ostendit. Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calfacere potest. Quod enim summè calidum est, id continuò & flauum existit, veluti & quod ab ipso est fuluū: mox ab his rubrum, & deinde dulce. Albū autem minus quidem his omnibus calfacit. Quod verum vtique experientia comprobabit, si vina eiusdem inter se territorij comparentur. Nam inter vina rubra & rufa, Gallica nonnulla albis

Vini differentia.

quibuſdam albi natis longè & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiuſdem territorij vina inter ſe conferenda ſunt. Quòd verò vina alba minùs quàm reliqua alant, declarat ipſorum natura: præterea Galenus comment. 11. lib. 2. aphor. id ipſum in eum ſcribens modum, confirmat: Vina aquoſa (ſic autem nominãt alba & tenuia) ſicut aquæ ſimilem formam habent, ita etiam vim: quare vrinam cient, & minimum nutriunt. Idem comment. 18. eiuſdẽ libri. Vina, inquit, aquoſa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidẽ alba, tenuia verò ſubſtantia. Item in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 1. de iiſdem ita ſcriptum reliquit: Vina quæ aquoſa tenuíque ſubſtantia ſunt, vrinam mouent, & pauciſſimi ſunt nutrrimenti. Quòd minus etiam caput feriant, Galenus libro 5. de loc, affect. cap. 5. iis oſtendit verbis: Vinum album atque modicè aſtringens vt ventriculum robuſtum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere ſolẽt ea quę vehementes vires obtinent. Auicenna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 8 in hunc propè modum ſcribens idem confirmat: Vinum album & tenue calorificis præſtat: non enim capitis dolorem efficit, ſed eundem potius, vbi fortè ex ſtomachi ardore initium duxerit, humectando leuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei cauſa alia non eſt, quàm quòd minus fument euaporéntque. Quòd denique meatus aperiant, vrinámque moueant, Hippocrates libro 3. de victus ratione in morb. acut. aphor. 6. his verbis diſertè ſignificauit: Ad veſicam alio vino magis penetrat, vrináſque prouocat, & perpetuò perrumpit: atque multa ad opem his morbis ferendam facit. Rationem eius rei tradit Galenus

libro

libro septimo Methodi medendi, cap. 6 in eum scribens modum: vina aquosa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eóque fit, vt etiam talia vina præter cætera vrinas moueant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter antè transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia adstringunt. Tenuitate enim & tepiditate promptè mobilia fiunt, adstrictio autem ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoque elicitur, nempe alba & tenuia vina tutò exhiberi corporibus intemperie vel naturali, vel quoquomodo aduentitia biliosis: æquè verò & studiosis, & quibuscunque caput vel naturæ ipsius habitu, vel alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo & iis qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna, ostendit, caput humoribus vaporibúsque & caliditate replent, validéque cerebrum perturbant, & maturiùs ebrietatem inducunt. Quòd si tamen res cogat aliquando eis vti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam verò & calidiorem ventriculi atque hepatis temperaturam habentibus, nimióque æstu & ardore faméque aut mœrore vexatis, atque item in anni tempore, regione, tempestatéque calida, vina debiliora magis conferunt, vt in quibus calida vina eos qui refrigerandi sunt impensius calfaciant, capitísque dolores & febres facilè inferant, neruósque lædant.

Vina verò rubra & clara, cuiusmodi Bellouacēsia, cū primis habentur, cęteris calidiora sunt.

Quod breuissimè Galenus comment.6.in 3.Hippocrat.lib. de vict. rat.in morb. acut. iis verbis significauit: Vinum quod summè calidum est,id continuò & flauum existit. Eadem cæteris quoque valentius alere, idem cõment. 11.lib.2.aph. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt & colore rubea, plus alimenti habent, quàm reliqua vina: inest autem eis & citissimè implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia adiectione. Quod ita sanè intelligendum venit, vt vina rubea ea de causa firmiùs alere dicantur, quòd ex ipsis plus in membrorum substantiam conuertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri possunt, quòd & ipsa nimirum non mediocre, neque dissipatu facilè alimentum corpori tribuant. Atq; hinc certè non temerè à Galeno comment. 18. lib.2.aphor.ita scriptũ est: Crassa & fulua multò quidem magis corpus alunt, sed tantùm vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando aceruatum & velox alimentum. Eodem planè modo & illa intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribũtur: vbi vinum nigrum plenioris alimenti quàm rubrum esse contendit. Cæterùm vina quidem hæc colore rubea vt vtinã leuius quàm alba cient, ita maiorem capiti noxã adferunt. Animalis enim facultas promptiùs quàm naturalis aut vitalis calido offenditur: quia calidum caput promptè ferit, ac spiritu animalem dissicit. Spiritus enim hîc subtilis ac vt ab omni excellente calido discutiatur idoneus est: quo fit vt eiusmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua planè copia. Ab iis verò quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate febri datũ est, tutiùs ebibuntur. Firma nanque cerebri constitutio vt

eleuatis

eleuatis ad ſeſe vaporibus ſtrenuè obſiſtit, ita ab iiſdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandũ non eſt, nempe acui ingenia in eiuſmodi hominibus: Nam ſi vino bono ac potente moderatè vtantur, longè ſeipſis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandúmque vberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadunt. Spiritus enim tenues, clari & puri ex bono vino potiùs, quàm quouis alio potu generantur. Hinc eſt quòd Theologi in contemplatione circa ſacroſanctæ Dominicæ paſſionis myſteria optima cumprimis vina deligunt, quæ ob id ipſum iam paſſim etiam Theologica nominantur. Hęc vtiliter iis quoque dantur, qui calfaciẽdi ſunt, vtpote tum pituitoſis frigidíſque temperamentis crudíque humoris copia refertis, tum iis qui frigidis in locis ocioſiùs viuunt. Dantur quoque in hyeme, frigidáque & humida tempeſtate. His enim omnibus, ideo quòd frigiditatem corrigant, & obſtructiones tollant, accommodatiſſima ſunt. Genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior, & ſanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quę facilè penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporáque ipſorũ augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitã extenuant, & in ſanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam voluptatémque pariunt, & robur adiiciunt. Harum itaque commoditatum moderata vini potio, immoderata verò contrariorum occaſionem præbet.

Vina Theologica.

Vina verò rufa ſiue citrina minus quidem quàm rubea & clara, excellentius tamen quam alba, tum calfaciunt, tum nutriũt: quo fit vt caput etiam quàm alba magis offendãt: quemad-

modum fusius comment.1.& 6.in 3.Hippoc.lib. de vict.ratio in morb.acut. Galenus mõstrauit. Hæc etiam alba à quibusdam vocari solẽt, hinc est quòd quidam dicunt, vina alba citò plurimum calfacere.

Vina verò nigra minus quàm rufa calfaciũt, vnde minus etiam caput feriunt, sed cùm tardius per aluum quàm alba trãseant, vrinámque leuius moueant, vehementius etiam quàm alba caput tentant. Et hæc ipsa pleniùs quidẽ quàm alba & rufa, minus verò quàm rubea nutriunt, vt copiosius locis paulò antè citatis Galenus ostendit.

Iura è carnib. Gal. lib. 2. de ali. facult. c. 27.

Tertium, pinguia iura, hoc est, sorbilia ex iusculis carnium, & præcipuè pullorum confecta, ζωμοὶ καὶ ζωμίδια Grecis, Brodia verò vulgò appellantur. Quæ sanè cùm naturę amica sint, citiùs tum concoquuntur, tum per ventrẽ subeunt: nam quæcunque cum voluptate assumuntur, ista ventriculus auidiùs amplectitur, facilius que concoquit, plurimùm corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producunt, ídque excellentius adhuc, si cum similaceo pane præparentur. Simila enim vel similago, id est, subtilissima ac purissima delicatissimi tritici farina σεμίδαλις à Græcis dicta, copiosum & laudabile corporibus alimentum præstat, vt testis est Rhazes lib.3.ad Almans. cap.3. Tria hæc alimentorum genera, quę exigua mole plurimum nutrire ostendimus. Auicenna quoque 2 1. doct. 2. Sum. 1. cap. 15. breuiter his ferè verbis amplexus est. Cibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti est, exempli gratia, vt ius carnium, vinum, & oua, eáque tum sorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ ipsorum

rum portio in alimentum transit. vnde sequitur tandem & robur insigne conciliare iis, qui ipsis sæpius vsi fuerint. Additio iocosa de vino Theologico ex Chiliad,3. Centur.2.Prouer.32. Eras.Roterod.Hac tempestate,inquit,apud Parisios vulgari ioco vinum Theologicum vocãt, quod sit validissimum miniméque dilutum. Nec infestiuiter quidam huiusce Prouerbij causam rogatus respondit, A Iureconsultis occupari quas vocant Prębendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, pręter curata, quæ vocant, sacerdotia. Cæterùm quoniam de pastoribus scriptum est: Peccata populi comedetis, nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus esse vino efficacissimo: Atque hinc esse natum vulgi dictum. *Hosea 3.*

DE CIBIS BENE NVTRIENtibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

NVtrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina cáro, cerebella, medullæ,
Dulcia vina, cibus gustu iucundior, oua.
Sorbilia, & ficus matura, vuæq; recentes.

Duodecim alimentorum genera plurimùm nutrientia & impinguantia hoc loco referuntur.

Primum, Triticum, vt panem videlicet triticeum per triticum intelligas. Hic enim Auicennæ 2.Cano cap.572.celeriter impinguat, præsertim si ex nouo tritico præparatus fuerit. Porrò *Triticũ.*

quod ad tritici temperamentum attinet, ipſum eſt primi ordinis excalfacientium: non tamen nec reſiccare, nec humectare manifeſtò poteſt, quemadmodum Galenus lib.8.cap.72.de ſimpl. medic.facult. & poſt eum Paulus lib.7.luculenter & perſpicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib.3. ad Alman.cap. 2. ita ferè ſcriptũ reliquit. Triticum moderato proximum, aut paulò calidius eſt. Præſtantia eius ſumitur, partim quidẽ à propria ſubſtantia, partim verò à præparationis modo. Quod quidem ad ſubſtantiam attinet, eſt & in tritico non parua ſpeciatim differentia, quippe quod graue eſt, ac denſum, & in profundo flauum, copioſiſſimi id alimenti eſt, craſſique ſucci ac lenti: contrà quod leue eſt & rarum & album, minus nutrit, ſuccúmque gignit craſſum minus ac lentum. Atque eius rei locupletiſſimus, idémque grauiſſimus teſtis eſt Galenus, qui lib.1 de alim.facult. cap.9 ita ſcribit: Inter tritica plurimum habent alimẽti quæ denſa ſunt, totámque ſubſtantiam habẽt adeò compactam, vt dentibus vix diuidi queãt. Talia enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ verò iis ſunt contraria, quæque dentibus quidem facilè franguntur, fractáque rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddũt alimentum. Quòd ſi vtrorumque parem modum pendere libuerit, quæ denſa ſunt, multò grauiora eſſe comperies. Hæc autem ſunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non ſimpliciter oportet, ſuperficiem externam duntaxat contemplando, ſed diuidendo quoque, vt diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinſecus flaua ac denſa fuerunt viſa, rara intus ac laxa albáque apparuerunt. Hæc ille. E quibus ſanè verbis illud etiam ſequitur, nempe pa-
nem

nem ex denso, graui ac flauo tritico cōfectum, omnium esse tum præstantissimum tum maximi alimenti, adeóque magis etiam victus salubris rationi conuenire, quàm qui ex quibuslibet aliis granis confectus sit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo affatim citra sanitatis dispendium mandet. Quòd si quis ei non assueuerit, etiamsi minimum sumpserit, ægrotabit. Est enim iniucundus, grauis, concoctu difficilis, & mali succi. Cōtrà verò qui ex electo tritico conficitur, non modò ad concoquendum est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, vt qui sanguinem medium consistentia generet. Medium autem Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 27. vocat, qui neque admodum tenuis est, neque aquosus, neque vehementer crassus. Verùm hactenus de tritici secundum substantiam electione hæc dixisse huic sermoni, in quo præstantiam inquirere instituimus, satis sit: nunc reliquum est, vt de præparatione nonnihil etiam dicatur. *Sciendum* igitur quòd omnia quę ex farina tritici friguntur crassi sunt succi, & tardè transeunt, iecorísque meatus, per quos fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos denique in renibus gignūt. Quòd si tamen cocta bellè fuerint, atque in sanguinē mutata, admodum nutrient. Triticum verò elixum, graue & concoctu difficile est edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutrítque validè corpus, ac robur insigne iis qui ipso vsi fuerint cōciliat, vt lib. 1. cap. 14. de alim. facult. & in libro de attenuante diæta capit. 5. testatur Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimùm sunt fermentati, & pulcherrimè sub-

acti, quique in clibano igne moderato fuerunt assati. Nam ignis ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, accidítque duplici nomine prauum panem fieri: priorem quidem, quòd partem internam habeat crudam atque illaboratam: posteriore verò, quòd externam siccam habeat præassatam ac testaceam. Porrò ignis moderato remissior panem minùs bellè elaborat, sed ipsum crudioré relinquit, & maximè partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato largiore spacio per totos seipsos æquabiliter assati fuerint, ij tũ bellissimè in ventriculo concoquentur, tum ad cæteras actiones quæ coctionem consequuntur, erunt accommodatissimi. Pessimi autem panes ij sunt habendi, quibus nihil memoratorum antè adest. Plura Galenus lib.1.de alim.facult.cap.9.& infrà cap. 24.huius opusculi.

Lac. *Secundum*, Lac: quod de eo lactis genere cumprimis intelligendum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes Adoc, vel Adhoc vel Adech, Barbari verò Balbucam nominant, id est, lac acidũ ebutyratum. Hoc enim cum pane calido, siue recẽti, sumptitatum corpora maximè impinguat. Verùm cùm frigidum sit ac crassi succi, non simpliciter omnibus, sed iis solis qui id probè concoquant exhibendum est. A ventriculo enim qui quauis de causa frigidior est minus bellè conficitur, à temperato verò, quamuis ægrè, conficitur tamen aliquantum. Contra ventriculi iusto calidiores siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, præterquàm quòd nihil ab eiuscemodi eduliis læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosiùs Galenus libro

libro 3. de aliment. facultat. capite 15. intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo cap. 7. abundè diximus.

Tertium, Caseus infans, siue recens: de quo Dioscorides lib. 2. cap. 61. ita scriptum reliquit: caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho vtilis est, & facilè in membra diuiditur, corpus auget, aluum modicè emollit: alius tamen alio præstantior, pro natura lactis è quo conficitur. Eadem ferè tradit & Auicenna 2. Cano. cap. 126. Etsi verò caseus iam dictus abundanter alit, & corpus impinguat, nihilominus tamen & ipsius esum consequuntur nocumenta illa, quæ cap. 7. recensuimus. Quare ad secundæ valetudinis vsus inutilis habetur. *Caseus recens.*

Quartum, Testiculi: quod primò quidem de gallorum saginatorum testiculis intelligendũ est. De illis enim Galenus libro 3. de alim. facul. capite 5. in eum scribit modum: Gallorũ gallinaceorum altilium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum vbi suprà cap. 6. Soli gallorum gallinaceorum testes vndiquaque sunt præstantissimi, & potissimùm eorum qui saginati fuerint. Et multò clarius adhuc cap. 20. eiusdem libri: Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt præstantissimi, præcipuè altilium, & multò magis, si cibus quo sunt nutriti seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & validè nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quinetiam Auicennæ testimonio 2. Cano. capite 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. capite 1. teste, plurimùm nutriunt. Deinde verò intelligẽdum etiam de testibus suum iuuenum mediocriter pinguium qui nondum coierunt. Nam quantò suum caro *Testiculi*

alia est præstantior, tantò horum quoque testes aliorum animantium testibus sunt meliores, quemadmodum diserte admodum Galenus lib. 3. cap. 6. de alim. facult. demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est, nẽpe adultiorum animalium testiculos, in quibus semen iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac virosi malíque succi: iuniorum verò quæ nondum coierunt, & in quibus semẽ nondum fermentatum est, præstantiores esse, & laudabile corpori tribuere alimentum, si bellè cõficiantur, alios tamen magis, alios minùs, pro ea proportione, quam in carne inesse diximus.

Caro porcina. *Quintum*, Porcina caro: de cuius præstantia & effectu satis supérque diximus cap. 7.

Cerebrũ. *Sextum*, Cerebrum: de quo copiosè admodum Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 7. in eum scribit modum: Cerebrum omne cibus est pituitosior, crassíque succi, & tardè permeans, ac ad coquendum difficilis: Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius mollitie decepti ipsum ægrotis exhibent, cùm præter alia nauseam etiam cõcitet. Quinimò cùm cuipiam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam postremis epulis edendam exhibe. Illis verò caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres ἀποσίτους appellabant. Meritò igitur nemo cerebrum ab aliis epulis mandit, cùm omnes ipsa experientia edocti sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum sale variis modis apparato: quippe cùm crassi sit succi & excrementitium, omnino sit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen rectè conficiatur, alimentum corpori præstabit non con-

contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quàm mandatur, super craticulam probè inassandum esse moneant, quòd scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanso. cap. 11. hoc etiam adiungit nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo esse vtile, frigidioribus verò, quíque vitam frigidis passionibus obnoxiam degant, aduersissimum. Neque id quidem temerè. Quippe similibus (vt testis est Galenus, cùm alibi sæpius, tum præcipuè lib. 1. de sanitate tuenda, cap. 10.) quilibet excessus augescit, contrariis emendatur ac minuitur. Vt autem summatim de cerebro perstringam, ad victus salubris rationem parum accommodum est: quare ex interuallo potiùs ac parcè, quàm assiduè atque affluenter eo vescentur qui sanitatis tuendæ curam susceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli aduersus venena & virulentarum bestiarum morsus remedio est. Terrestris leporis inassatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui valetudine contracti sunt, affrictu aut cibo facilem infantibus dentitionem præstat. Quidam etiam aduersus metum vtiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra serpentem morsus, sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget, vnde & his qui tardiori leuiorique ingenio ac mẽte sunt prodesse dicitur. Quod ad electionem attinet, animalia volucria exiguum quidem habent cerebrum, sed ipsum tamen tantò pedestrium cerebro est præstantius, quantò & siccius: volucrium autem ipsorum, montana ce-

Dioscor. li. 2. c. 40

rebrum habent quàm paluſtria præſtantius, pro aliárum omnium partium proportione. Porrò ex pedeſtribus animalibus Auicenna agninum præfert, poſt hoc verò vitulinum præcipuè commendat. 2. Cano. cap. 128.

Medulla oſſium. *Septimum*, Medulla: de qua Galenus libro 3. de alim. facult. cap. 8 hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in oſſibus inuenitur, cerebro eſt dulcior, iucundior ac pinguior, adeò vt ſi ea inter ſe comparando guſtes, putaturus ſis cerebrum auſterum etiam aliquid in ſe habere. Porrò medulla nauſeam prouocat, ſi liberalius ſumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipſa ſi probè conficiatur. Auicenna cum ſeminibus & pipere condit. 2. Cano. cap. 492. Quod delicati quidam lurcones & artis obſonatricis periti faciunt cydoniis & paſſulis. Laudatiſſima eſt ceruina, mox vitulina, poſt hanc taurina, deinde caprina & ouilla. Dioſco. libro 2. capite 66.

Octauum, Dulcia vina: de quibus infrà capite 11.

Nonum, Cibus guſtu iucundior: talis enim non exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam libro 2. aphoriſ. 38. monet, vbi ſic ſcriptum reliquit: Paulò deterior & potus & cibus, verùm iucundior, melioribus quidem, ſed in iucundioribus præferendus eſt. Quam ſententiam ipſe exponens Galenus. Quæcunque, inquit, cum voluptate aſſumuntur, iſta ventriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere autem conſueuit ea quæ iniucunda & inſuauia ſunt, vtpote quæ vel nauſeas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiam iis qui boni ſunt ſucci cibis accidit. Quando verò paulò fuerit deterior

rior, tunc in iis qui libenter hunc assumunt non modò non etiam deterior, sed quandóque melior redditur.

Decimum, Oua sorbilia: quæ sanè præcedenti capite parua mole plurimum alere ostendimus. *Oua sorbilia.*

Vndecimum, Maturæ Ficus: de quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriunt, carnem tamen non compactam, neq; firmam generant, ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subinanem, vt fabæ: ventrem flatibus implent, nisi probè concoquantur: minus verò cæteris oporis sunt mali succi, & ventrem proritant, & facilè exeunt. Effatu verò dignam abstergendi facultatem obtinent, quò fit vt post ipsarum esum nephritici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum omnino lædunt, proximéq; ad caricas accedũt, multáque cum illis vtilia habent. Si quis tamen largius esitauerit, in vna re ab eis offendetur: quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit vt ex ipsarum vsu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autem post vsum ficuum alimentum quod incîdat & extenuet ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt insuper contra venenosa facultatem habere, si quis singulis diebus ieiunus iis vtatur. Caricæ pectus iuuant, & ad tusses faciunt, vrinam ciunt, satísque nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ ventrem irritant, sed nisi celerius ventrem pertranseant, non bonum sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem vsque crebrò edantur, scabiem & prutitum excitant. Cibus autem bonus est, & aduersus venena remedium, si cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & *Ficus.*

iecoris lieníſque obſtructiones auferunt : verùm calfaciunt, & ſitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Addit Galenus, iecori lienique inflammatione obſeſsis eſſe noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, ſed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum: obſtructis autẽ illis, aut σκίῤῥῳ adfectis, ipſas ex ſeſe nil commodare, nec officere, ſed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abſtergentibus miſtas non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipſas longè ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut ſatureia, aut calamintha, aut origano, aut hyſſopo. Ad eundem autem modum ſi caricæ cum alio quopiam eorum quæ facultatem habent acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi aſſumantur, iuuabunt non ſolùm ſic affectos, ſed etiam ſanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum apertos eſſe non ægrotis modò, ſed ſanis etiam eſt tutiſſimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum attenuantibus ſale, aceto & garo præparatis veſcuntur, quòd ipſas vtiles eſſe experientia didicerint. Plura Dioſcorides lib.1.cap 142. Galenus lib.2.de alim.facult.cap.8. Paulus lib.1.cap.81.& Aetius lib.1.

Vua. *Duodecimum*, Vuæ recentes, id eſt, dulces & maturæ. Nam ficus & vuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimúmque praui ſucci habent, præſertim cùm exactam maturitatem fuerint adeptę. Porrò quòd ipſæ nutriant, maximo argumento ſunt ij qui vinearum fructum cuſtodiunt, qui cùm duos menſes

menses solis vuis ac ficubus, quarum custodiæ præsunt, vescuntur, (nisi fortè panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt. At caro quæ ex ipsis gignitur, haud quaquam est firma ac densa, quemadmodum ea quæ ex carnibus fit, sed laxa est ac prehumida: ob id celeriter etiam, cùm vesci ipsis desierint, constringitur ac considit. Verùm vuæ minus alunt quàm ficus, maximúmque id ipsis inest cõmodum, quod velociter subeant. Quocirca si quando hæserint, grauiter lædunt: neque enim retentæ bellè concoquuntur, & dum in iecur ac venas distribuuntur, succum crudum generant, qui non facilè in probum sanguinem mutetur. Vinaceorum siue nucleorum substantia sicca est, & quodammodo adstringens, omniáque intestina peruadit, nihil quod sensu deprehendi queat à sese mutata. Vuæ verò tantisper à collectione, dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aeri expositæ neque sistunt ventrem, neque proritant, minúsque flatibus implent: cæteris autem facilius concoquuntur, & meliùs nutriunt. Non parua autem est inter vuas differentia, quòd aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austeræ, aliæ denique nullam vehemẽtem habeant qualitatem: vocant autem ipsas vinosas. Cæterùm quæ dulces sunt, succum habent calidiorem, & ob id sunt sitibundæ: austerę verò & acidæ frigidiorem: vinosæ autem locum inter calidum & frigidum medium obtinent. Aluum subducunt dulces, & maximè si sint humidæ. Omnium quidem certè vsus (si quis moderatè sumat) est tutissimus, cùm natura fuerint carnosæ ac maturæ, siue in vite summam maturitatem obtinuerint, siue quod maturitati deerat ex consequenti suspensione sint adeptæ.

Vuæ quæ albæ sunt, vehementiùs aluum tur-
bant & subducunt, magísq; stomachum inflãt,
quàm nigræ. Omnes verò ciborum appetentiã
excitant, & Venerem. Conuenit cum eduntur
membranam & nucleos expuere, quòd difficul-
ter conficiantur, quemadmodum luculenter &
perspicuè docuit Galenus libro 2. de alimen. fa-
cult. capite 9. & libro 1. de locis affect. capite 4.
& post eum Simeon Sethi in Syntagmate de ci-
borum facult. Cæterùm vuæ recentes è quibus
vinacei exempti sunt celerrimè pertrãseunt, ci-
bísque aliis præeunt, si in ventriculum purum
inciderint, & sumptæ primis epulis fuerint.
Quòd si sumptæ post alios cibos fuerint, aut e-
tiam prauum succum in ventriculo offenderint,
celerrimè vnà cum aliis cibis corrumpuntur.
Idem de aliis quoque fructibus aluum subdu-
centibus intelligendum. Si cui viridibus ac re-
centibus vuis vesci placuerit, ad horam ferè in
aqua feruida vt maceret, ac frigida deinde ab-
luat oportet, prius quàm mandere ipsas aggre-
diatur: quæ enim ita præparãtur, innoxiæ fiunt.
Vuas quæ subtilem ac tenuem habeant corticẽ
citiùs deorsùm concedere, minúsque ventrem
flatibus implere: his verò contrarias contraria
operari, Rhazes libro tertio ad Almanso. ca. 20.
autor est. Vuæ acerbæ atque immaturæ frigidæ
& humidæ sunt, ventrem constipant, stomachũ
corroborant, & caliditatem à flaua bile ortam
sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expres-
sus qui Græcis vocatur ὀμφάκιον, vulgo Italorũ
& officinis Agresta, bibitur ad recentem sangui
nis excreationem, etiã si rupta parte aliqua con-
tingat: sed pauco & aquatiore est vtendum.
Plurimis verò antè diebus inueteratur cùmque
stillatitio rosarum liquore decoctus atque ex-
hibitus

hibitus nauſeantibus, & his qui cibaria in ventriculo nõ retinẽt ſuccurrit. In cibo adſtringit, bilioſo alui profluuio & dyſenteriæ proficit. Sunt præter has etiam vuæ ſiccæ, quæ quòd in ſiccando Solem patiantur & ignem, paſſæ ſiue paſſulæ, vocantur, hæ ſunt aliis vuis calidiores, ſtomacho gratiores, valentiùs alunt: ſed minùs ſubducunt, aluum, eandémque fermè cum aliis vuis habent rationem, quàm caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces: acerbæ autẽ omnino paucæ: plurimæ verò ex dulci & auſtera qualitate ſunt miſtæ: quanquam dulces nonnihil quoque auſteræ qualitatis habent, & auſteræ dulcedinis. Cæterùm vt dulces temperamento ſunt calidiore, ita auſteræ frigidiore, Ad hoc auſteræ ſtomachum roborant, & ventrem conſtipant, & his multò magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipſas conſtitutionem dulces obtinent, vt quæ nec ſtomachum diſſoluant, nec aluum ſubducant. Dulcibus tamen vt vis quædam ſemper ineſt contemperandi, ita & mediocriter detergendi: quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes quæ os ventriculi infeſtant obtundunt. Bellè nutriunt exacinatæ, pectus & pulmonem iuuant: ſtomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatæ conducunt inteſtinis. Eſt tamen præſtabilius nucleos expuere, propter duritiem & ferream ipſorum eſſentiam. Vuæ paſſæ pingues ſeptem drachmarum pondere per ſex dies ſumptæ ab ieiuno purgant phlegma, & ſanguinem abundare faciunt. Tota ſubſtantia familiares ſunt hepati, & vſu crebro conſuetæ: nutriunt enim ipſum & impinguant, ſanguini bonum colorem præſtant, & humores percoquunt, ob id felicisſimè exemptis vinaceis miſ-

Vua paſſa.

centur medicamẽtis hepaticis. Sed si pauló largiùs sumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Pręstãtiores autem sunt quę tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem, dulcioresq;. Passulæ minus quidem quàm caricæ ventrem mouent abstergúntque, stomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus lib. 2. de alim. facult. cap. 9. & 10. Paulus libro 1. capite 81. Aëtius lib. 1. Simeon Sethi in Syntagmate, Rhazes libro 3. Ad Almanś. capite 20. Auicenna 2. Cano. capite 737. Auerrhoes 5. Collectan. capite 37. Rabbi Moses Tract. 3. ad Sultanũ Babylonię, & Iacobus Syluius libro 1. de medic. simpl. nat. Ex quibus sanâ omnibus satis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiam de Passulis esse intelligenda.

DE BONI VINI PROprietatibus.

CAPVT X.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore,
Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis:
Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frisca.

Quatuor generales boni Vini differentias primus versus complectitur, cuíque eæ omnes insunt, id ipsum vulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem & saporem, Cos appellari solet.

Vini odor. *Prima* quidem Odor est. Vinum enim instar aromatis vnguentíque suaueolens, Constantino Africano libro 5. Theorices ca. 28: teste, alimentum

tum corpori suppeditat non mediocre, succum gignit laudabilem, partes principes facultatum ceu fontes corroborat, facultates, animámque exhilarat, spiritus quoque tenues adauget, eósque languidos, tantúmque non exolutos reficit & recreat: quo fit vt solo etiam olfactu λειποθυμία languentibus sæpe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de Alimentis Hippocrates testatur, vires celerrimò reficiuntur. Contrà quod fœtidum est, natura abominatur. Spiritus nanque crassos & melancholicos, & malum succum generat, prauámq; fumorum qualitatem sursum transmittens capiti dolorem infert. Humain verò siue Ioannitius de Vini differentia quæ ab odore sumitur, in supplemento commenta. 1. Galeni in lib. 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. in hunc fermè modum scriptum reliquit. Vinum boni odoris succum quidem gignit laudabilem, sed quum calidiore sit temperamento, subtilioréque substantia, corpus celeriter calfacit, & caput vaporum copia infestat. Quod verò non boni odoris existit, sed ferientem quandam & insuauem nactum est qualitatem, etsi prauum procreat succum, capiti tamen ob frigiditatem & crassitiem suam minorem noxam suggerit. Quod nullo denique pacto odorem habet, sed est aquæ instar inodorum, hoc ipsum cùm insigni crassitudine præditum sit, tantum abest vt caput offendat, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare possit.

Oribas. lib. 1. ca. 22. ad Eunapium.

Secunda. Sapor, Quod præcedenti capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiorem etiam vini saporem transtuleris, nihil erit quod nos de ipso nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoque cum voluptate assumitur, auidiùs à

Vini sapor.

ventriculo attrahitur,&meliùs nutrit. Nō igno randnm tamen hoc loco, quòd & vini secúdum gustandi qualitatē permagna sit diuersitas. Dul cia enim, eodem Cōstantino teste, plus aliis nutriunt, sanguinem crassiorem generant, ventrē humectant, concoctioni renituntur, & sitim excitant Pontica siue στυπτικὰ stomachum quidē corroborant, ventrem constipant, & intestinis conueniunt, sed in thoracis pulmonísque ægritudinibus in quibus sputum detinetur inhabilia sunt, neque facilè concoquuntur. Acerba quę etiam διουρητικὰ sunt, hoc est, quemadmodum infrà capite 44. ostendetur, vrinam prouocant, crassos humores incidunt atque dissoluunt. Amara minore caliditate participant.

Vini nitor. *Tertia*, Nitor, siue splendor, qui sanè non ipsius modò vini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit.

Vini color. *Quarta*, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius secundum colorem differentia est. Rubicundiora nanque (si ipsis cætera omnia antè pariter adfuerint) potentiùs quàm alba nutriunt, atque ea de causa macris etiam quàm alba conuenientiora sunt. Contrà verò obesis ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia cap. 8. abundè diximus.

Duo sequentes versus quinque speciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem est, vt sit forte: fortitudo verò ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno comment. 1. in libro 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. teste, vehementer celeritérque corpus calfacit, capútque ferit, Idem etiam comment. 2. in citatum Hiopocratis librum iis con-

confirmat verbis : Fortia vina vehementer calfacientia caput humoribus vaporibúſque & caliditate replent. Eiuſmodi namque vina præterquàm quòd non mediocriter corpus alant, ſpirituum etiam non exiguam copiam generãt. Abſtinendum tamen ab ipſis, niſi diluta ſint, iis potiſſimùm qui debile cerebrum habent. Cùm enim vaporoſa admodum ſint , facilè caput grauant , eáque occaſione cerebrum offendunt.

Secunda , vt ſit formoſum : Vinum enim formoſum ſiue pulchrum maiore cum voluptate aſſumitur , probius concoquitur , & facilius in corpus diſtribuitur , promptiúſque nutrit. *Vinũ formoſum.*

Tertia, vt ſit fragrans. Vinum enim fragrans ſiue ſuaueolens & aromaticum , vires maximè roborat, &, vt paulò antè dictum eſt, ſpiritus tenues generat. *Vinum fragrãs.*

Quarta, vt ſit frigidum. Nam vinum actu ſiue φαντασίᾳ frigidum eſſe debet , non autem facultate aut potentia. Quod enim ab externo aliquo calido caleſcit , hoc rariùs ſtatim & tenuius penetrantiúſque , vt omnia ſubeat, redditur : qua ratione niſi quis ipſum parciſſimè ſumpſerit, citius inebriat: neruos debilitat, & caput lædit. *Vinũ frigidum.*

Quinta, vt ſit friſcum ſiue leue. Tale autem cumprimis cenſendum quod effundendo ſonum efficit, ſpumámque agit in medio tenuem ac facilè labentem ſeu euaneſcentem: vel per cuius fuſuram modo ſurſum, modò deorſum diſcurrentes conſpiciuntur ἄτομοι id eſt, minutiſſima quædam corpuſcula, qualia in Sole videtur, quum per feneſtram radios ac lumen immittit. Niſi enim ita affectum fuerit, pẽdulum dicitur, *Vinũ friſcum.*

ac multò etiam magis, si penitus sono atq; atomis destituatur. Quod verò spumam habet cum magnis ampullis ad scyphi latus diu hærentibus, debile siue dilutum esse dignoscitur.

DE VINO DVLCI ET ALBO. CAPVT XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida vina.

Alij sic:

Sunt nutritiua plus dulcia candida vina.

Vinum candidū & dulce.

Docetur hoc versu, candida & dulcia vina, si ipsis cætera quoque adfuerint, quàm reliqua maioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim hominis, vt copiosè admodum lib. 4. de simpl. medic fac. capite 14. Galenus monstrat, dulce aut dulci permistū esse oportet. Quippe dulcia cùm naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, non solùm ori & palato, verùm & æ- his plerisq; visceribus accepta sunt, adeò vt ab illis auidissimè excipiantur. Vngūt enim, implēt & restituunt erosas particulas. Atque ita sanè fit, vt vina quoque quæ cap. 8. in numero corpus nostrum alentium posuimus, quò dulciora sunt eò magis nutriant. Quod etiā Auic. testimonio confirmatur, qui 3.1. doct. 2. ca. 8. ita ferè scriptū reliquit: Vinum quod crassum simul est & dulce iis potissimùm conuenit, qui corporis robur atque molē sibi parare student. Idem, tract. 1. 2. Cano. cap. 3. causam, cur dulcia plurimùm alāt, hanc esse tradit, Nempe quòd dulcibus natura delectetur, & quæ visceribus inest trahendi vis

eadem

eadem auidissimè rapiat. Quanquam verò hic versus de omni vino dulci rectè intelligitur, mediocre tamen, quod summum dulcedinis gradũ non attingit, præferendum est. Nam quæ excellenter dulcia sunt, quale Apianũ est, quod Muscatellum, siue Muscatellinũ vulgò dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo priusquam concocta & à superfluitatibus secreta sint, exugit atq; attrahit: quare sanguis serosis & crudis expletur humoribus, adeóq; vt ebulliat atque putrescat idoneus efficitur. Neque id solùm de vino, sed & de omnibus extremè dulcibus æstimandum est. Adhæc dulcia omnia, quæ sumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem est, fastidium, dulcia enim caliditate atq; humiditate sua os ventriculi leniunt ac læuigant, illíque affectionem inanitioni ac corrugationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundũ, velox inflãmatio atq; in flauã bilem conuersio: ad cuius generationem dulces humores omnes idonei sunt. Quo fit vt omnium horum maximè mel bilescat, quòd dulcissimũ sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt propter tum caliditatem, tum crassitiem, nec conferũt febricitantibus, neque biliosis, quemadmodum Galenus commen. 2. in libro 3. de vict. rat. in morb. acut. luculenter & perspicuè docuit, Tertiũ hepatis atque lienis obstructio. Hæc enim viscera dulcia vehementer appetunt, eáque ante perfectam concoctionem ad se vna cum fæcibus trahunt, & maximè hepar, vnde faciliùs etiam in obstructionis periculum adducuntur, etiam nimirum substantia, in qua dulcis sapor fixus ac fundatus est, ad hoc cooperante, vt testis est

tract.1.secundi Cano.capite 3.Auicen. Eadẽ ratione reliquis etiam lotium minùs citant ac profundunt. Cæterùm aduersus iam dicta tria incommoda acida cumprimis remedio sunt. Appetentiam enim aciditate reuocant, inflammationem frigiditate restingunt, & obstructiones substantiæ subtilitate recludunt. Et licet vina aliáque nutrimenta dulcia hepar atque lienem obstruant, in pulmone tamen contrarium operantur: hunc enim ab obstructione liberant. Nã in descensu per οἰσοφάγον. qui Arabibus Metri appellatur, nihil ad ipsum à dulcibus resudat, nisi subtile: neque sanguis ex rebus dulcibus genitus ad pulmonem penetrat, nisi priùs in hepate depuratus atque in corde tenuatus fuerit, quemadmodum id ipsum Galenus com. 2. lib. 3. de vict. rat. in morbis acut. clarissimè ostendit. Vina item dulcia minùs inebriant. Cuius rei grauissimum habemus testem Hippocratem, qui li. 2. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 2. in eum scribit modum, Vinum dulce vinoso minus caput grauat, minusque mentem ferit. Rationem reddit Macrobius libro 7. capite 7. Saturnal. Ex dictis iam omnibus colligitur, corpori quod vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiã extrinsecus obrepente causa extenuatum est, vinum dulce cumprimis & crassum ac sufficiẽter coloratum exhibendum esse. Hoc enim euidenter nutrit, substantiámque corporis deperditam restituit, & impinguat. Sed corpori obeso ac pingui vina tenuia, odore & sapore iucunda, subalbida & moderatè fortia, magis ex vsu sunt. Sitis restinctioni adhibendum est vinum album, tenue, ac debile. Hoc enim non refrigerat solùm, sed validè etiam humectat, quo fit vt sitim etiam faciliùs depellat: & quantò sitis vrgentior

fuerit,

fuerit, tantò illud conuenientiùs sumitur. Ad spirituum verò & virtutum tum instaurationē, tum roborationem, vinum subtile, odoratū, sapore gratum, colore moderatum & sufficientis fortitudinis vtiliùs bibitur, idque cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt & sine febre, à vinis mediocris substantiæ & sapore dulci, multum iuuantur, & potissimùm qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosiùs in libro de attenuante diæta capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquam vtilia habentur.

DE VINO RVBRO.

CAPVT XII.

SI vinum rubrum nimium quandoque bibatur,
Venter stipatur, vox limpida turbificatur.

Hic recensentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Primum, Ventris constipatio: Quod sanè de immoderatione vini rubri styptici, siue pontici assumptione intelligendum est. Hoc enim cùm constipandi, densandi, & adstringendi vim habeat, non solùm ægrè in corpus distribuitur, sed aluum quoque supprimit. *Vinū rubrum nociuum.*

Secundum, Gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam enim vina quædam impensè rubra siccitate & terrena essentia sua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantiæ reponenda sunt. Nam & ipsa sanè ob *Faucium exasperatio.*

ficcitatem & terrenam essentiam fauces exaspe-
rant, idque potissimùm cùm adhuc musta sunt,
aluum tamen non cohibent. Musta enim admo-
dum rubentia ventris soluendi vim habent, &
hoc quidem ex multa terrenæ fæcis admistione.
Hęc enim propterea quòd nitrosa ac salsa quali
tate prædita sit, intestina mordicans & abster-
gens alui subductionem molitur. Ab eiusmodi
igitur, dum musta, id est, turbida sunt ac feruẽt,
abstinendum est. Ex quo enim mordicant, mor-
dax enim fumus ab ipsis resoluitur, qui ad cere
brum sublatus oculos acrimonia sua corrodit at
que rubefacit. Idem de mustis quoque Braban-
tiæ, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandum
est. Causa autem cur fumus iste mordicet ex eo
est, quòd viuum vnde dissoluitur fit mordica-
tiuum. Oportet enim similem esse defluxum ab
iectæ substantiæ, vt comment. 14. lib. 1 aphor. &
commen. 2. lib. 3. de vict. rat. in morb. acu. Galen.
clarissimè ostendit. In vniuersum vina crassa,
pontica, siue στυπτικά, rubra vel nigra opportu-
nè ad retentoriæ facultatis ventriculi aliorúm-
que viscerum corroborationem bibuntur: quan
do nimirum recrementa vel plura iusto, vel ra-
mentosa descendunt, velut in alui profluuio at-
que dysenteria contingit, sicuti & vina alba au-
stera, & quæcunque alia adstringentia medica-
menta. In eum vsum & fulua vina prosunt, non
tamen simpliciter fulua, sed fulua austera, quem
admodum Hippocrates l. 3. de vict. rat. in morb.
acut. apho. 7. & post eum in suis commentariis
Galenus manifestè docuerunt. Quibus autem
venter non facilè cõcoquit, iis vina subtilia, vel
substantia & colore mediocria odorata, sapore
iucunda, sufficienter fortia, ac stypticitate qua-
dam participantia conferunt.

DE LETHALIVM VENENOrum Remediis.

CAPVT XIII.

Allia, ruta, pyra & raphans, cum Theriaca nux.
Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hîc sex referuntur ἀντιφάρμακα & remedia cōtra lethalia venena ac venenatorum morsus.

Primum, Alium: quod cùm aduersus omne venenorum genus, tum imprimis aduersus vitiosæ ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptum enim, quemadmodum idipsum Dioscorides lib.2.cap.138. Plinius libro 20.cap.6. & Constantinus Cæsar lib.12.cap.30.de agricultura, clarissimè ostendunt, vires eius quæ per imprudentiam bibitur inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna 2.Cano.ca.122.parem facultatem & Cæpe attribuit: quo fit vt sub Allio hoc quoque comprebendi debeat. Idem 3.1.doct.5 cap.7.ceu Theriacen vitiosarum aquarum cæpe commendat & maximè quidem, si cum aceto sumatur. Nam cæpe cū extenuandi, incidendi cúmque stypticitate quadam abstergendi & non ignauiter aperiendi vires obtineat, caloréque quartum ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditate ventriculum offendant, temperat, crassásque, vt prōptiùs descendant, extenuat. Acetum verò cū ipso permistum non modò virtutem eius in aquarum tum extenuatione, tum penetratione auget, sed à siti quoque quam cæpe mouere solet, præseruat. Eadem & in allio ratio est: quare post crassarum & turbidarum aquarum potum præcipuè commendatur. Eas enim vt citò descēdit

extenuat, & ne ventriculo ac intestinis officiāt, venásve obstruant, iuuamentum præstat. Allium præterea, Auicenna 3.1. doc.5.capit.4.teste, iter facientibus cōtra occurrentis aëris frigiditatem mirificè prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus varióque potu vtentibus vtilissimè præsumitur: id quod Macer li.1.ca.5. hisce etiam versibus innuere voluit.

Allia qui manè ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium quoque contra virulentarum bestiarum, serpentium & viperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi, prodest, ita vt non aliud magis, si cum vino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo valet Venenatis μυγαλῆς, hoc est, muris aranei morsibus efficacissimè cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia allij odore fugantur, vt Æmilius Macer loco paulò antè citato his versibus innuit:

Hæc ideo miscere cibis messoribus est mos,
Vt si forte sopor fessos depresserit illos,
Vermibus à nocuis tuti requiescere poßint.

Hāc fortè ipse ob causam, aut potiùs quis sint allia addita apud Virgilium,

Thesthilis & rapido feßis messoribus æstu
Allia serpyllúmque herbas contundit olentes.

Porrò cùm fœtor allij iis qui id non degustarunt longè grauissimus & molestissimus sit, ei quoque rei, ne qui sumpserunt alios offendant, remedium aliquod adhibendum est. Menander itaque è Græcis autor est, allium edentibus,

ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Quidam tradunt ipſa grau m halitum non eſſe factura, ſi quis ab ipſorum eſu crudam fabam inſuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatem viridibus etiam Rutæ foliis adſignat. Macer libro 3. capite 6. Zedoariæ radicem id efficere his verbis tradit.

Allia quem faciunt fœtorem pellit ab ore.

Cæpe quoque ex Dioſcoridis Anazarbei ſententia rabioſi canis morſibus cum ſale, ruta & melle illitum auxiliatur. Eadem ad verbum habet Auicenna 2. Cano. ca. 122. Cæpe præterea flatus venenatorum in cibo diſcutit atque expellit. Et ſuccus, qui ex eius eſu plurimus in ſtomacho gignitur, peculiari quadam proprietate venenatorum noxas frangere à quibuſdam creditur, Cæterùm ſilentio illud hoc loco minimè prætereundum eſt, quòd Allium, Cæpe ac Porrum in cibo non conueniant, neque temperatis, neque calidis corporibus. Nam præterquam quòd pauciſſimum & prauum dant alimentum, aerem etiam atque pungentem ſanguinem, maximè ſi cruda ingerantur, generant: humores tamen craſſos tenuant, lentóſque incîdunt, Deniq; omnia hæc ſi cruda edātur peiores quàm cocta ſuccos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. *Porrum* Simeon Sethi calidum & ſiccum in ſecundo facit ordine. Vrinam ciet, & noxium ſuccum creat. Aſſiduè comeſtum viſus hebetudinem & capitis dolorem efficit. Stomacho aduerſatur. Difficilia inuehit ſomnia. Neruos, dentes & gingiuas acrimonia ſua lædit: & ſanguinem nigrum atque melancholicum generat.Blioſis itaque & melancholicis vitandum eſt, potiſſimùm ſi crudum fuerit. Cæpe ex quarto ſunt ordine excalfacientium,

Cæpe.

Porrum.

earúmque essentia crassarum est partium. Si suc
cum exprimas, quod reliquum est admodū ter-
reæ substantiæ est, eiúsque calidæ: at succus a-
queæ aëreæque caliditatis. Si crudæ edantur, hu-
mores in stomacho malos, putridos & corrupti-
biles generant. Difficilia & terribilia inducunt
somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In
morbis coctæ etiam lethargicos & phreniticos
efficiunt, memoriam & rationem, vt aliqui fe-
runt, lædunt. Si verò cùm electæ carnis iusculo
coquantur, plurimum malignitatis deponunt,
appetentiam inuitant, concoctionem promo-
uent, & frigidos cibos, quibus cum percoquun-
tur, temperant. Si quis tamen crebriùs his vta-
tur in lienis vitia incidit. Tutius igitur est, eas
rarò attingere. *Allium*, vt Galeno placet, excal-
facit quarto excessu, humiditate quidem parti-
cipat aliqua, sed minore quàm cæpe inflationes
permutat alterâtve. Veterem tussim crudum co-
ctúmue comestum lenit. Asperas arterias clarifi
cat, & screatum prouocat. Aciem oculorum esu
hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc am-
plius Galenus li. 12. method medend. cap. 8. Est
inquit, allium ex eorum ciborum genere, qui &
flatum discutiant, & minimè sitim inferāt. Sunt
qui, parum id experti, existimēt maiorem quàm
cæpas sitim excitare: sed planè errant: cùm non
modò non maiorem quàm cæpe, sed nec omni-
no sitim faciat. Idem omnium planè eduliorum
maximè flatum discutit. Itaque ipse certè agre-
stium theriacen id appello. Abstinendum tamē,
vt paulò antè dictum est, assiduo horum trium
vsu, & potissimùm cùm is qui ipsius vescitur na-
tura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succum
pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum
aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

Secun-

Secundum, Ruta: Eius duo sunt genera: Vnum satiuum atque hortense: alterum montanum syluestréque. Ruta montana syluestrísque in cibis damnatur, quòd ex quarto sit ordine excalfacientiũ & siccantium. Satiua verò cùm ex tertio sit, in cibos magis admittitur. Est autem nõ solùm gustu acri, sed & amaro. Ex quo sanè etiã digerere atque incidere crassos lentósque humores potest. Ob eam vim & per vrinas euacuat. Quin & tenium est partium, flatúsque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitũ cohibet. Discutit atque exiccat strenuè: est enim eorum ex numero medicamentorum quę valenter desiccant. Traditur etiam, quòd cruda saléque cõdita ac comesta visus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo assiduè vtebantur. Nonnulli & succum eius cum succo fœniculi & melle commiscentes medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verum cùm acrimonia quædã oculis infesta succo eius insit, ventilando applicari debet, vt vapor eius tantùm, & non substantia oculos pertingat. Quæcũque autem ruta & per se pro lethalium medicamentorũ antidoto valet, foliis tritis & ex vino sumptis: contra aconitum maximè & ixiam item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionũ ictus, & araneorum, apum, crabronũ, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canísve rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus, siue semen è vino bibitur, & folia trita vel commãducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo verò perunctos aut eam habentes negant feriri ab his maleficiis, serpentésque, si vtatur ruta, nidorem fugere. Folia

per se præsumpta, aut cum nuce iuglande aridis que ficis, inefficaces venenorum vires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles libro 9. cap. 6. de historia animaliū tradit. Mustelam dimicaturam cum serpēte rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus. Ruta quoque cum ficubus & amygdalis dulcibus manè sumpta, à veneno præseruat. In sanctuariis Mithridatis maximi Regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutę fo-
Aetius libr. 13. cap. 46. liis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenū nociturum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natura histor. cap. 8. Eadem Galenus quoque libro 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. cap. 28. & in libro de cibis boni & mali succi capite 14. confirmat. De Ruta plura leges apud Dioscoridem libro 3. cap. 44. Plinium libro 20. capite 13. Galenum lib. 8. cap. 49. de simpl. medicament. facult. Constantinum Cæsarem libro 12. capite 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

Pyra. *Tertium*, Pyra: Hæc namque veneni & præcipuè fungorum malignitatem pellūt abigúntque. Quod quidem de pyris syluestribus cumprimis intelligendum videtur. De eis enim Dioscorides lib. 1. capit. 129. ita scriptum reliquit: Aiunt fungos, si syluestria pyra cū eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 2. cap. 28. de lethalibus medicam. Fructus aut folia pyrastri cum fungis
Aetius lib. cap. 7 decocta, strangulantem illam vim auferunt, esitatáque eisdem auxiliantur. Quod Paulus Ægyneta lib. 5. cap. 54. in hunc scribens modum, innuere etiam voluit: Pyra syluestria, aut folia simul

mul incocta, vim ſtrangulandi quę fungis ineſt tollunt, eadémque in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam Plinius lib. 23. cap. 7. ponderi & pugnanti ſucco attribuit. Intelligi prætereà poteſt & de pyris aromaticis, quæ ſanè cùm ſpiritus fragrantia ſua corroborent, veneni etiam noxam pellunt.

Quartum, Raphanus: Eius Græci duo faciunt genera, ſatiui & ſylueſtris. Satiuus hodie peculiariter Raphanus minor dicitur Sylueſtris. Plinio lib 19. cap. 5. teſte, Latinis Armoracia appellatur. Satiuus excalfacit ordine tertio, deſiccat ſecundo Sylueſtris autem in vtroque efficacior eſt. Quin & ſemen ipſum planta efficacius eſt. Satiuus contrà viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis ſtrangulantur tam cibo, quàm potu ſalutaris eſt. Si quis ieiunus ipſos accipiat, ſecurus erit, vt ne à medicamentis lædatur. Succus ipſorum ex aqua acceptus boletis & venenis reſiſtit. Si verò raphani ſucco quis manus ſuas probè illinat ac confricet, intrepidè & citra periculum reptilia ac ſerpentes apprehendet. Scorpiis impoſiti raphani è veſtigio ipſos interficiunt, & ſuccus ad hoc magis valere experimento comprobatur. Si quis præſumpto raphano à ſcorpio percutiatur, non ſolùm non morietur, ſed etiam celerem ſanitatem adipiſcetur. Raphanus autē ob eam etiam cauſam contra venena valere dicitur, quòd vomitiones moueat, quibus ſtomachus à noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermi us aduerſatur. Contra cetaſtę morſus potum ex vino auxilio eſt. *Raphanus.*

Raphanus ipſe cum manifeſta calfactione attenuandi atque incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipſo ſuperat: quibus rebus

pituitam incidit & absumit. Sanguinem acrem
atque pungentem efficit, eóque biliosis nocet
Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorē crass-
sum ac lentum, & si virtus cōcoctrix debilis fue
rit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per
raphanum sumptum ante reliquum cibū, dicit
Dioscorides libro 2. cap. 101. vtpote qui hoc mo
do cibum eleuet, & ad euomendum protrudat.
A reliquo autem cibo sumptum, εὐάδοσιν, hoc
est, distributionem ciborum in corpus iuuare
perhibet, his verbis: Summo tamen cibo sumi
debet, quo magis eius distributionem adiuuet:
cùm autem præsumitur, cibum suspendit: quare
vomituris commodissimè datur ante cibum. Ve
rùm Galenus libro 2. de alim. facult. cap. 70. se
mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui rapha
nos crudos à cœna εὐπεψίας ἕνεκεν, id est, bonæ
concoctionis gratia edunt. Ipsi, quidem, inquit,
hanc rem experientia satis sibi exploratam esse
affirmant: qui tamen ipsos sunt imitati, omnes
læsi fuerunt. Sumpti enim post cibū, coctionem
non iuuant, sed impediunt potiùs. Subinde e-
nim eructant, ventriculum probè claudi non si-
nunt, caput vaporibus replent, eíque grauitatē
inducunt. Minùs tamen officiunt qui exigua co
pia à cœna cum sale & aceto ingeruntur. Indi
εὐφυΐαν καὶ τὴν διάνοιαν εὐεπίβολον, id est, bonā
ingenij habitudinem ac industriā homini, men
témque quæ rectè & perspicuè percipiat atque
intelligat efficere tradunt Dioscoridi sensuum
etiam aciem excitant. Lienem extenuant, iecino
ri & lumborum doloribus prosunt. Nonnulli
quoque cum oxymelite, mouendi gratia propi-
nant, multámque educunt pituitam, & à febre
quotidiana sæpe & quartana liberant. Folia si
parua copia sumantur, coctionem adiuuant, &
ad

ad appetentiam quæ collapsa fuerit excitãdam accommodata sunt. Plura de raphano Dioscorides atque Galenus locis paulò antè citatis, Plin.li.20.cap.4.Constantinus li.12.de agricult. ca.22.& Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota substantia sua tam brutis, quàm ratione præditis animalibus contra omne veneni genus auxilio est, neminémque pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum hac statim epota antidote, periisse, memoriæ est proditũ. Nullus eadem præsumpta haud multò pòst morsu impetitus belluæ veneno ceu illam superante, interiit. In pestifera etiam lue solum hoc antidotũ malo correptis prodesse adeò hactenus visum est, vt nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum. Namque pestis, tanquam & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, verùm ciuitates quoque totas depascens malè conficit. Quippe praua quædam aëris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, cùm respirationis necessitate periculum euitare nequeant, ipsum aërem veluti venenum quoddam ad se per os attrahunt. Theriacen autem in eiusmodi aëris statu præsumentes, neutiquam à malo corripiuntur. Quin & correptis iã eadem medetur, aëris inspirati maliciam alterans mutánsque, vt quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis securum facit, vt nec à deleterio quopiam possit infici. Consimilis ferè virtutis est & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti vsu fuit, nomine Mithridatium appellatur. In qualitate enim atq; efficacia theriacæ proximum est, parúmque ab ea differt, *Theriace*

nisi fortè quòd Theriace paulò calidior & cōtra serpentum venena potentior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum præsumentem ob firmam corporis constitutionem ex illo præparatam nō potuisse veneno epoto interire. Cùm enim bellū aduersus Romanos gerens à Pompeio victus in extremis medicamenti veneno sanus mori cogeretur, medicamento epoto eóque copioso ipse quidem non interiit: filiæ autem ob eximium erga patrem amorem cum eo mortem volentes oppetere eiusdem medicamenti potu subitò conciderunt. Deinde cùm mortem ille obire statim non posset, veneno propter antidotū præsumptum inefficaci, vocato quodam ipsius amico, nomine Bistoco iniunxit ipsum iugularet. Atque sic medicamenti opus ferro absoluens, mori ipsum violenter coëgit. Hæc ferè Galenus in lib. de Theriaca ad Pisonem cap. 2. & 8. & 28. Lege plura apud eundem in lib. de vsu Theriacæ ad Pamphilianum, per totum, & lib. 1. de antidotis, cap. 16. & Auicen. 64. Tract. 3. cap. 1. & 64. Tract. 2. cap. 5.

Nuces. *Sextum*, Nuces, nempe ioglãdes, quas nōnulli etiam regias appellant. Hæ multo sanè in vsu sunt. Cum ruta & ficis præsumptæ, & à summo cibo, lethalibus venenis aduersantur: nec minùs si à veneni haustu comedantur. Largiùs esitatę latos lumbricos pellunt. Cum cæpa verò, sale & melle, canis hominísque morsui conferunt. Et hoc de aridis cum primis intelligendū est. Alimentum porrò quòd corpori præbent, exiguū est. Aridæ viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinosiores enim magísque pingues sunt, itaque facilè etiam in bilem transeunt: & quòd diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur.

ciuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc sanè concocta difficiles, & stomacho præsertim bilioso, inutiles fiunt, atque bilem augent, fauciũ & capitis dolorem adferunt, tussientibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, ídque cùm à cibo sumuntur, linguæ παρέλυσιν inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariũt: Stomacho meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtiles. Cæterùm quæ virides adhuc sunt atque humidæ, neque adstringentis qualitatis neque oleosæ conspicuæ participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hę stomacho minùs nocent: dulciores enim sunt, faciliúsque concoquuntur, & multo magis, quando & ipsæ cum caricis mandũtur. Humidæ prętereà aptæ ad deiectionem sunt, siccæ verò minùs. Plerique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsas præsumunt: in quem vsum viriles sunt accommodatiores, vt quæ adstringẽtis qualitatis minùs sint participes. Quin & siccarum quoque, si priùs (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint maceratæ, facultas viridibus est adsimilis. Adhæc viridium nuclei à pellicula mundati atque torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo commanducentur, ciborum in corpus distributionem adiuuant. Et sic patet in vniuersum, corporibus sanis nuces virides magis quàm siccas conuenire. Plura Dioscorides libro 1.cap.138. Plinius libro 23.cap.8. Galenus libro 2.de aliment.facult.cap.28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE.

CAPVT XIIII.

Lucidus ac mundus sit ritè habitabilis aer,
Infectus neque sit, nec olens fœtore cloacæ.

Aeris optimi nota. Hîc agitur de prima re non naturali, nempe de Aëre, cuius, vt Galenus lib. 9 cap. 14. metho. medend. & in arte medicinali cap. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper versari, comederéque ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hîc igitur causæ sine qua non obtinet rationẽ. Quapropter sedulò hoc agendum, vt in ambiẽte, quoad fieri potest, quàm optimo habitemus. Quod vt rectè consequamur, quatuor eius notas hisce versibus expressas diligenter cõsideremus oportet. Quarum prima quidem est, vt sit lucidus, clarus miniméque crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, turbidúsque ad cor descendit: quo fit vt spiritus etiam turbidi ac crassi, tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoque contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuidum ac iucundum minúsve circa voluntarios motus pigrũ reddit hominẽ, quàm si in lucido ac claro versetur aëre, aut manè surgat. Secunda, vt sit mũdus, hoc est, exquisitè syncerus ac purus, nullísque vaporibus inquinatus. Impurus nanque iuxta qualitatem & naturam illius quod ipsi admiscetur cordis temperaturam variat atque immutat, quemadmodũ id ipsum Haly Rhoboam comment. 16. in lib. 3. Artis medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infestus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum

rum non crematorum multitudine refertis, ſicut poſt prælia contingit. Nam hunc peſtis ferè ſubſequitur: inſpiratus ſiquidem corporis ſpiritus inficit. Quarta ne fœtorem habeat eloacæ: ſub qua ſanè comprehenduntur & particulares aëris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, ſterquiliniorum fouearum, culinæ, locorũ in quæ cadauera & oſſa mortuorum comportantur, & ſtagnorum ſeu paludũ, idque multò quidem magis, ſi linum inſuper aut cannabis in eis putreſcit. Quando enim aër huiuſmodi ſordibus inquinatus per inſpirationem trahitur, ſpiritus inficit, ac maximam cerebro noxiã ſuggerit, viarũ ſpiritus obſtructione facultatis animalis trãſitum prohibẽs, & halitu ſuo caput grauãs. Huiuſmodi ergo aër omnibus ex æquo ætatibus, omníque temperaturæ noxius eſt: ſicut è diuerſo qui purus omnino eſt, nulli non ætati eſt vtilis. Hinc non temerè Auicenna 2.1. doct.2. ſum. 1. cap. 2. in hunc propè modum ſcriptum reliquit: Aër quidem optimè temperatus & clarus, cui nihil prorſus admiſtum eſt alienæ materiæ quæ tota ſubſtantia ſpiritus temperaturę contraria ſit, ſanitatem non efficit tantũ, ſed etiam conſeruat: contrarius verò, effectus producit cõtrarios. Verùm quò prædictorũ exactior habeatur notitia, ſciendum eſt, Aërem pro tuẽda bona valetudine duobus modis eſſe neceſſarium. Primò quidem ob ſpirituum & caloris innati refrigerationem: deinde verò ob humidi excrementi, ſpiritibus ac calori innato moleſtiam exhibentis, expulſionem. Quemadmodum enim externum ignem ſine aëris euentilatione ſuffocari atque extingui videmus: ita etiam de ſpiritibus & calore innato imaginari oportet. Niſi e-

nim per assiduam inspirationem & transpiratio nem calor naturalis refrigeretur & quasi vētiletur, necesse est spiritum perire: aëre enim indiget nutriente, conseruante, temperante, atque deputante, siue segregante. Nutritio ergò, conseruatio & temperatio caloris innati fiunt per aëris attractionem: deputatio per eiusdem expulsionem. Ac priores quidem fiunt asperæ arteriæ dilatione, quam διαστολὴν Græci nominãt: ea enim aer frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera verò eiusdem arteriæ accidit contractione, συστολὴν Græci vocant, qua certè quod ex humorum deustione in toto animante contractum velut fumidum est excremētum expellitur. Aër itaque qui sic attrahitur, si fœtidus & impurus fuerit, calorem innatum atque spiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi potest, facillimè infici corda venenato aëre. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aër optimæ essentiæ, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistum habeat, neque turbidus aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores conturbat, &, vt antea etiam dictum est, animam contristat. Sed sit exquisitè purus ac liber qui ex terra plana vel edita ventorum per flatu vndique lustretur: & cui fumi, pulueres & nebulæ admistæ non sint, & qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa σάρδεις & Heriapolin, alibíque in multis terrarum locis visitur: nec ex cloacis, qui vrbem aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxerit: nec ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine aut fimo coinquinatus sit: nec ob stagnum, vel flumen

flumen vicinum nebulosus sit: nec editis vndique montibus in cauo loco, siue valle conclusus vllum recipiat perflatum. Suffocans enim putrísque est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum plurimus aceruatur squalor ac situs. Proinde omni planè ætati noxius est, & vitandus, quemadmodum & quilibet inclusus. Hæc ferè Galenus lib.1. capite 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione, ob generaliorem putrefactionem, inclusus conuenientior existit: vnde per id tempus domi manere, fenestrásque occludere oportet, ne qua pestilens aër ingrediatur. Quod si cui tamē eas aperire placuerit, curandū in primis, vt sint versus Orientem aut Septentrionem constitutę: Idque fiet à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citiùs irrumpens caliginem atq; putredines aëris dissipat, omnémque crassitudinem eius attenuat. Ad postremum verò cauendum etiam, ne vel minimum quidem aër in qualitatibus suis tam actiuis quàm passiuis, caliditate nimirū frigiditate, humiditate, & siccitate, excedat. Si verò talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra moliendū erit, vt qualem esse expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri possit, Galenus libro 9. Method. medend. cap.14. & Auicenna 24. doct. 2. Sum.1, capite 6.7.8. & 9. copiosè admodum docent.

DE NIMIA VINI POTATIONE.

CAPVT XV.

SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu manè bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptũ hoc loco de iis traditur, qui manè ob pridianũ vini potũ ægrotant, nempe vt tum quoque ipſis paulum vini propinetur. Porrò largior vini inuitatio, quæ vltrà quàm ſatis eſt ac multam in noctem producitur, ebrietatẽ nonnunquam, ſępè ſitim matutinam, aliquando verò immodicam etiam corporis excalfactionem ſuſcitare ſolet. Siquidem excalfactionẽ, maximus error eſt, id manè repetere: nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni adderes, oleóque incendium reſtingueres. Si ebrietatem cum nauſea quadam, nihil incommodauerit, ſi etiã paulum eius manè propinetur. Quin Hipp. 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinũ meracum, vel panem quàm calidiſſimũ cum vino meraco edẽdum ſuadet: ſcilicet voluit tum Hipp. meracum exhiberi vt aſcendentes è crapula vapores ad vias vrinæ deriuarentur, vel vt excitato ex meri potu naturali calore præ copia grauato ac torpidiore reddito crapula ipſa vel per vomitũ vel per ſeceſſum ſolueretur. Sic enim facilè vomitus elicietur, ventriculúſque à bile & pituita cæteríſque prauatis ac vitioſis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeóque crapula cũ omni eius noxa diſcutietur. Vomitum enim præſtare iuuamentũ, vt ſtomachus à materiebus humoralibus euacuetur, autor eſt Auic. 4.1 cap. 13. probátque vomitum bis in menſe continuis

duo-

duobus diebus ex autoritate Hippocrat. in libro de diæta salubri & in libro de insomniis, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3.1.doct 2 capite 8. non parum emolumenti ex eo consecuturum adserit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maximè ab ægritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses tract. 4. ad Sultanum Babyloniæ hanc sententiam ceu erroneam his conuellit verbis: Nocet, inquit, ebrietas omnis, & maximè assidua: errauit ergo qui esse putauit vtilem ebrietatem semel in mẽse. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libro 1. cap. 8. de curatione morborum, & à Gordonio particul. 2. Lilij, cap. 21. & à Valesco lib. 1. Philonij cap. 8. redarguitur, vt quibus præseruari, quàm curari melius esse videatur. De vomitu plura infrà ca. 85. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quòd bibere illud non consueuerit, oblæditur, huic & manè, quod adsuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, vt ex vini sumptione minorem læsionem sentiat. Nam ab assuetis, vt est apud Hippocrat. in libro 2. aphori. 50. minor fit læsio. Si verò nocturnam vini potationem manè sitis excipiat, ea mendosa est, & curatur quidem sumptione vini, sed magis tamen aquæ. Cæterùm minimè ignorandum hoc loco, ab assidua & quotidiana ebrietate summoperè omnibus tam firmum, quàm imbecille cerebrum habentibus ex æquo cauendum esse: Frequens siquidem ebrietas, quemadmodum 3. 1. doctr. 2, capite 8. Auicenna testatur, sex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primò namque iecoris εὐεξίαν, hoc est, bonum habitum dissoluit. Vinum enim immoderatiùs

Diosc. libro 5. cap. 7. & Rhazes lib. 4 cap. 5. ad Alman.

Plinius li. 14. ca. 22. Ebrietatis incommoda.

ſumptum calorem eius naturalem vel obtundit, vel reſoluit atque debilitat, adeò vt facultatem amittat ſanguificam, & aquoſas humiditates ὑδρωπα efficientes pro ſanguine generet: vel hepar ipſum vnà cum humoribus eius adurit: quâm ſanè rem magna ex parte ſequi ſolet ἐλεφαντίασις, quæ eſt Arabum lepra, vel mania. Deinde aſſidua fumorum è vino ſublatione bonam etiam cerebri conſtitutionem deſtruit: calidum quidem phrenitidi aut maniæ, frigidum verò epilepſiæ, lethargo, apoplexiæ aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam vini perpotationem ſequitur: atque inde ſanè accidit, vt bibacibus & frequenter inebriari ſolitis caput, manus, ac reliqua membra propè omnia tremula efficiantur: ídque non tantùm in ſenio, cuius maximè proprium hoc vitium eſt, ſed in cruda quoque viridíque ſenecta, & quandoque etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis vitia, nempe conuulſionem ac paralyſin adducit. Vbi enim immoderatiùs ſumitur vinũ, vt quod calidam habeat temperaturam, facillimè eos replere ſolet. Talis ſiquidem natura prõptè omnia ſubintrat, præſertim quum non admodum craſſam ſubſtantiam habuerit. Subſtantiæ igitur copia vinum neruis hæc affert mala, Galeno comment. 5. libr. 5. aphoriſmor. teſte. Vinum etiam frequenter in ventriculo aceſſit, vnde non minimum læduntur nerui. Ex defectu præterea concoctionis vinum ſæpè conuertitur, vel in crudas atque aquoſas humiditates, quibus laxati nerui reſoluuntur, vel in frigidos, craſſos, & glutinoſos ſuccos quibus iidem obſtructi aut diſtenduntur, aut contrahuntur. Quintò apoplexiam procreat: pituitoſo enim, hoc eſt, frigido,

frigido, crasso lentóque humore, quem temporis tractu generat, adeò principalissimos cerebri ventriculos vna vice & cumulatim replet, vt subitò omnes corporis particulæ motu simul ac sensu destituantur. Sextò verò repentinam sæpè mortem adfert: locis enim spirationis vini vel inde generatarum humiditatum multitudine vehementer coarctatis atque impeditis, ebrius stertendo & dormiendo suffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro tertio de temperamentis, in hunc scribens modum confirmat: Vinum, inquit, non semper animal calfacit, æquè vt nec oleum flammam accendit, tametsi aptissimum est ignis nutrimentum. Imò si imbecillæ & exiguæ flammæ confertim multum oleum infundas, suffocabis eam, prorsúsque extingues potiùs, quàm augebis. Sic igitur & vinum, vbi plus bibitur, quàm vt vinci possit, tantum abest, vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexia, & paraplegia, & quæ Græcè Garos & comata vocamus, & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum vini potum comitantur: quorum vnum quodque frigidum est vitium. Hæc ille. Quanquam verò à nobis hactenus dicta mala vino immoderatiùs sumpto accepta ferenda sunt, non parum tamen conferre existimandum est, si modicè bibatur. Auicenna loco suprà citato quinque eius recenset commoda. Primò namque calore & subtilitate substantiæ, tum conuenienti quoque & occulta proprietate facilem efficit ciborum, quibus permiscetur, in omnia membra distributionem. Vnde elegantissimè ab Hippocrate in libro de alimeto, ὄχημα τῆς τροφῆς hoc est, aliméti vehiculũ nũcupatur.

Idque meritò sanè: neque enim ex ventriculo in venas, quæ sunt in hepate multæ & angustæ, succus facilè transmitti posset, nisi aliquis ei tenuis & aquosus humor tanquam vehiculum permisceretur. Deinde eadem etiã ratione phlegma incîdit atque resoluit, meatuum obstructiones aperit, adeóque naturam ipsam ad excretiones aperit, adeóque naturam ipsam ad excretionem incitat. Tertiò flauam bilem per vrinã, sudorem, excrementa, & transpirationem insensibilem, ἀδηλον αἰσθήσει διαπνοὴν Græci vocant, expellit: ídque intelligendum maximè de vino tenui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, vel abundè diluto. Potentia enim flauam bilem augent potiùs, quàm expellunt: quòd insita quadam vi in eam facilè commutentur, & hepar vltrà quàm satis est calfaciant. Quartò atram bilem, quæ crassa & tardi motus est, per proprios meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os ventriculi nullo negocio deducit, eandémque è corpore tandem vnà cum fæcibus exigit. Quinetiam melancholicæ noxas substantia, temperamẽto, & effectibus suis cõtrariis reprimit ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem & auaritiam: vinum verò lætitiam, audaciam, magnanimitatem & liberalitatem parit. Quintò medetur omnibus modis seu speciebus lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos tantúmque non exolutos, abundè reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, neruis, chordis & iuncturis insidentes aut eximit, aut certè minuit. Adhæc in arefactiue lassitudine, re ita postulante, velociter humectat, præsertim si dilutum fuerit. Præstat prę terea & alia quàm plurima commoda. Galeno enim teste libro 3. de temperament. capite 3.

omnium

omnium celerrimè nutrit: nam vt adſimiletur, mutationem deſiderat minimam. Calorem prę-terea & ſpiritum naturalem corroborat, totum corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat cor exhilarat, iram mitigat, triſtitiã remouet, libidinem incitat, præque omnibus aliis potibus concoctionem ſemicrudorum humorum in quauîs corporis parte adiuuat, &, vt vnico verbo rem totam perſtringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem: vnde abſtemij, ſi cætera æquabiliter ſe habeãt, reliquis ſunt effœminatiores.

DE MELIORE VINO.

CAPVT XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum ſit clarúmque, vetus, ſubtile, maturum,
Ac bene dilutum, ſaliens, moderamine ſumptum.

Hîc docetur imprimis, ex meliore vino meliores humores procreari: neque id ſanè immeritò. Nam quantò præſtantior humorum materia fuerit, tantò ex ea etiam meliores humores gigni rationi conſentaneum eſt. Subiũgitur deinde, corpus nigri vini potu torpidum ac pigrum reddi & ne hoc quidem citra rationem. Nam cùm ręliquis ſit craſſius, ac terrenæ naturæ magis particeps, ſpiritus etiam craſſiores inde produci neceſſe eſt. Similem enim eſſe oportet defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt locis ſuprà

aliquoties citatis Galenus autor est. Iã verò spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrum reddũt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione vini.

Primum, vt sit clarum: hoc enim, vtpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.

Vinum vetus.

Secundum, vt sit vetus. Nouum enim siue mustum (si cætera consentiant) faciliùs inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quædam adfert incommoda, de quibus infrà capite 26. Neque ita tamen hoc intelligendum venit, vt nobis admodum vetus eligendum videatur. Tale enim, iuxta Auicennæ sententiam, 3. 1. doctr. 2. capite 8. inter medicamenta potiùs, quàm potus reponendum est. Maior siquidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi, quàm alendi facultas inest. Alimentum enim quòd ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eò quòd à fæcibus & viriditate, quibus permistum & confusum fuit, iã repurgatum, séque ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinum namque, sicuti lib. 8. ca. 14. de simpl. medic. facult. à Galen. scribitur, ex secundo est ordine excalfacientium: sed quod admodum vetus est, ex tertio: sicut mustum, quod vocant, ex primo. Caliditati eius proportione respondet siccitas.

Tertium, vt sit subtile: tale enim spiritus procreat multos atque subtiles: cùm è diuerso crassum crassos generet.

Quartum, vt sit maturum, non austerum, siue stypticum. Austerum nanque vinum, quemadmodum comment 8. libro tertio de victis rat. in morbis acut. Galenus attestatur, excretiones omnes cohibet. Quare lædit ea

corpora, quibus per vrinas expurgari est opus: lædit quoque superiora omnia. Sed tamen ipsa adstrictionis ratione omnino iuuamētū præstat ægritudinibus intestinorum. Verùm huiusmodi adstrictio remouetur, si aqua temperatū fuerit.

Quintum, vt sit dilutum: Vinum enim cùm diluitur, hoc est, aqua temperatur, remittit fumositatem suam, atque ob eam rem minùs cùm caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de vino subtili potissimùm intelligēdum videtur: nempe crassum si diluas subtilius ac magis fumosum efficias vnde citiùs inebriat. [De eo igitur Auicennam intellexisse censendum est, 3.1. doct.2.ca.8.dū inquit: Mixtū velociùs inebriat. *Dilutum*

Sextum, vt infundendo quasi subsiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus suprà capite 10. dictum est.

Septimum, vt modicè sumatur. Vinum enim modicè sumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inueniendi vim, quæ torpet nonnunquam in ieiunis. Extat hæc sententia in lib. de disciplina Scholarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, libro 2. Vinum, inquit, modicè sumptum intellectui videtur conferre acumen: non autem modicè sumptum rationē perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iā dictis colligitur, pro conseruanda bona valetudine eligēdū esse vinū ætate mediū, clarū, rubedine nōnulla participans, odoratū, sapore æquale, ita vt non acre sit, nec acutū, neque dulce, nec fumosum, neq; crassum, neque subtile nimis, sed ad subtilitatē inclinās, neq; excellēter potēs, neq; plus æquo imbecillū, sed mediū: natū in colle aperto Meridiē spectāte, regione inter caliditatē ac frigidi *Virgil. 2. Georg. Apertos*

Bacchus amat colles, &c. tatem temperata. Hæc ferè Auicenna loco citato. Porrò circa vini vsum pro ætatis ratione tres notandæ sunt regulæ. Prima, ne pueris detur vinum in potu: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quod haustum & humectat nimium & calfacit corpus, tum caput halitu replet iis, qui humido calidóque temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atque nec repleri his caput est vtile, nec suprà quàm par est humidos calidósque fieri: quoniam eò iam caloris humorísque peruenerunt, vt si paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modum excesserint. Cùm autem sit omnis excessus fugiendus: maximè hunc fugere expedit: ex quo non corpori modò, verum etiam animo damnum accedit, Galenus lib.1. capite 15. de sanitate tuenda. Secunda, vt seni detur, quantum citra dispendium valetudinis ferre queat, hoc est, quantum appetit genuina ac regulari appetentia. Quemadmodum enim ocreæ veteres, aridæ, & corrugatæ oleo, ita corpora senum vino electo, quale est Bellouacense, reficiuntur ac renouantur. Senibus enim, cùm exangues & frigidi sint, vnum illud maximum commodum ex vino accedit, quòd ætatis frigiditatem ad symmetriam & mediocritatem caloris reducat, tristitiam & melancholiam, quibus abundant, excellat, & soporem, quo ferè destituuntur, reuocet, obstructiones item, quibus iidem obnoxij sunt, *Vinum lac senũ.* tollat. Sanè vinum sicut pueris alienissimum, ita senibus aptissimum est. Galenus lib.5. de sanitate tuenda, cap.7. Tertia, vt iuuenibus nõ exhibeatur, nisi temperatè. Nam vt Galenus inquit lib.1. de sanitate tuenda, cap.15. neque iã adultis vinum, nisi modicè sumptum, existimãdum est vtile esse: quòd videlicet & ad iram, & ad libidinem

bidinem præcipites facit, & partem animi rationalem hebetem turbidámque reddit. Cæterùm his ipsis ad bilis excrementa vel mitiganda vel expellenda est sanè non inutile: corpus corroborat, & ingenium, ob subtilium & tenuium spirituum copiam, exacuit. Plura Plato lib.2.de Legibus, Senec.lib.2.cap.20. de *Ira*. & Galenus in libro, Quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, capite 20.

DE CERVISIA.

CAPVT XVII.

NOn acidum sapiat ceruisia, sit bene clara,
Ex granis sit cocta bonis satis ac veterata.

Hîc quinque traduntur notæ eligendæ ceruisiæ.

Prima, vt non sit acida: hæc enim ventriculo inimica est, Acetum namque, quemadmodū comment.36.libro 3.de vict.rat.in morbis acut. Galenus docet, suapte natura neruos offendit, ídque sanè experimentum testatur, & demonstrat ratio: nempe exangues sunt, & ideo frigidi faciléque ab iis, quæ refrigerant simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus, sed substantia aceti, quod tenuium est partium, in eorum mergitur profundum: atque in omnes ita irrumpit partes, vt ne minimum quidem ex illis illæsum maneat. Sic igitur acetum neruosas offendit partes. Ventriculus autem neruosus est. Ergo, &c.

Secunda, vt ſit clara: turbida enim impinguat quidem, ſed vrinarum meatus obſtruit, atq; ob id calculoſis plurimùm nocet, flatus gignit, diffi cilem atque breuem ſpirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, vt ſit cocta ex bonis, ac validis, & minimè corruptis granis, nẽpe ex optimo hordeo, tritico, vel auena: quantò enim grana meliora fuerint, tantò meliorem inde humorem gigni par eſt.

Quarta, vt ſit benè ac perfectè cocta. Hæc enim meliùs concoquitur, & naturæ conuenientior exiſtit. Malè verò cocta ventris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, vt ſit vetus & à fæcibus repurgata. Recens enim præterquàm quòd iiſdem malis, quibus malè cocta, obnoxia eſt, ſtranguriam etiam facit. Plura infrà cap. 46.

DE VSV CERVISIÆ. CAPVT XVIII.

D*E qua potetur ſtomachus non inde grauetur.*

Hîc vnicum de Ceruiſiæ vſu præceptum traditur, nempe, vt modicè ſumatur, neque ea ſtomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex ceruiſia, quàm vino, deterior eſt, & diutiùs perdurat, quòd craſſior, cõcoctúque difficilior ſit, quàm vinum. Fumi nanque craſſiores inde ad caput eleuantur, quàm ex vino: quare tardiùs etiam diſcutiuntur. Ex quo ſanè loco ſequitur etiam, in principio prandij vel cœnæ potum à ceruiſia vtiliùs, quàm à vino inchoari,

choari. Ventriculus enim ante cibi sumptionem vacuus & nutrimenti indigens è proximis haud dubiè visceribus attraxit. Illa verò, vt copiosè admodum lib.3. de facult. nat. ca.13. Gale. docet, nihil præter superfluitates & excrementa retribuisse certum est: quo fit, vt superfluitatibus iam atque excrementis abundet. Quæ certè potissima causa est, cur in maxima fama Medici consulant, at ante cibi sumptionem vomitus eliciatur; quo nimirum superfluitates illæ à vētriculo attractæ euacuentur priùs, miniméque cū χυλῷ misceantur. Si igitur in principio mensæ biberetur vinum, quo natura præcipuè delectatur, quódque auidissimè ab ea, quæ visceribus inest, trahendi vi rapitur: superfluitates à vētriculo attractæ vnà cum vino in omnia statim corporis membra non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atque ob hoc fortassis Ioannes Matthæus de Gradi consilio 90. nō in principio solùm mensæ, sed in maxima quoq; siti, & post quamlibet actionem fortem ac vehementem à vino abstinendum censet: quippe quòd ita sumptum inconcoctum adhuc ac crudum ad neruos facilè penetret, atque inibi in acetum commutetur. Ceruisia verò, vtpote crassior & ad cōcoctionem pertinacior, non tam auidè rapitur: quare ab ea potus in principio prandij vel cœnæ vtiliùs inchoatur. Ceruisia humores etiam orificio stomachi insidentes abluit, & sitim, quæ ex nimia vini potatione timetur, præterea quamlibet aliam mendosam, coërcet ac reprimit.

QVÆ VICTVS RATIO QVOlibet anni tempore sit vtilis.

CAPVT XIX.

Temporibus veris, modicum prandere iuberis:
Sed calor æstatis dapibus nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas, ne sint tibi luctus,
De mensa sume quantum vis tempore Brumæ.

Hîc pro singulis anni temporibus conueniens instituitur victus ratio. Et primò quidem de Vere agitur. Verno siquidẽ tempore modicè prandendum est, id est, paulum cibo demendum, adiiciendúmque potioni, Cornelio Celso libro 1. capite 3. & Auicenna 2.1. doctr.2. ca.6. testibus. Hyeme enim, ob temporis gulositatem exercitij paruitatem & resolutionis prohibitionem, humores crudi, maximéque phlegmatici, ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem siue ἀντιπερίστασιν adunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tẽpus plurimùm circa illorum concoctionem occupata est. Si itaq; in Vere magna daretur cibi copia, natura impedita prædictorum humorum concoctione diuerteretur, vtpote humoribus & magna ciborum copia plus æquo grauata: vnde relicti in corpore humores crudi & inconcocti facilè in membrum aliquod decumbentes ægritudinem inducerent. Quare summaperè cauendum est, vt id tempo-

temporis cibo nonnihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus Veris maximè præseruat, Auicenna ibidem teſte. Et hoc quidē de adulto & extremo Vere intelligendum. Nouum enim hyemi adſimilatur, vnde & hyemis ritu per id tempus cibus adminiſtrandus eſt. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpori nanque in humoribus temperato cibus iuxta caloris innati atque eius quæ à corpore fit reſolutionis, proportionem exhibendus eſt: ablata enim cauſa eſt diminutionis cibi. Vnde Hippocrates li. 1. apho. 15. Vētres hyeme & vere natura calidiſſimi sūt, & ſomni lōgiſſimi: quare per ea tempora alimēta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tūc calor innatus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis.

Secundò, de æſtate: nempe quòd immoderata cibi ſumptio æſtate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis exiſtit. Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium cauſa eſt propter extrinſecus circumſtantis caloris exceſſum, ad ſibi affinem extrà protenditur, atque ita contingit diſſolui ac diſſipari eius ſubſtâtiã, ob hoc igitur debilior redditur, quàm vt multum cibum conficere queat, Galeno comment. 15. libro 1. aph. teſte. Vbi minimè tamen ſilentio prætereundum eſt, ob maximam humiditatum corporis tam ſubſtantialium, quàm nutrimētalium, quæ per æſtatem fieri ſolet, diflationem, primum quidem ac craſſis alimentum exhibendum eſſe, ſi virtus concoctioni ſufficeret. Verùm cùm vno eodémque tempore multum conficere non ſufficiat, parum de eo ac ſæpiùs exhibendum eſt. Id quod comment. 17. libro 1. apho. Galenus his ſignificauit verbis: Aeſtiuo

Aeſtatis cibus.

quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpiùs pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, vt qui sunt dissoluti, & vires habeant imbeciles. Idē Cornelius Celsus lib.1.cap.3. sic scribens confirmat: Aestate vt sæpius cibo vtendum, sic exiguo est. Quanquam verò cibo nonnihil per æstatem demendū est, potioni tamen adiiciendum videtur. Maxima siquidem tum fit difflatio; & exiccatio corporis & calor humidum longè exuperat, vnde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaque frigidísque cibis, ac potione tum multa, tum diluta vtendū. Vinum verò purum ac vinosum, vt quod facilè inflammetur, & violento æstu vehementem calorem incendat, vitandum.

Tertiò, de Autumno: vt scilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum vuis, persicis, ficubus, & similibus abstineatur, vel parcè saltem de ipsis assumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore & humoribus faciunt, sanguinem nimis fluidum, & putrefactioni accommodum generant, idque maximè in ventriculo impuro, & corporibus κακοχύμοις, qualia per Autumnum sæpius occurrūt, quæ ob id etiam malis corripiuntur ægritudinibus, cuiusmodi habentur imprimis variolæ, morbilli, & pestillentia. Quod palàm etiam Paulus Ægineta lib.1 capite 53. ita scribens attestatur: Poma in Autumno affatim assumere noxium est, vt quæ non copia tantùm obsint, verum etiam vitiosos procreēt humores & inflationes. Etenim præstantissima, nempe ficus & vuæ, flatus pariunt, corrumpúntque cibos, nisi ante alios præsumantur: ita verò neque inflant, neque corrumpunt. Cæterùm quò exactior victus ratio per Autumnum habeatur, vnicè hoc omnibus qui sani-

Oribas. lib.1. ca. 10. ad Eunapium.

tatis

tatis tuendæ curam susceperint cauendum est, quemadmodum lib. 4. ad Almanso. ca. 26. Rhazes præcipit, ne famem vel sitim patiãtur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autẽ bibendum est paulò liberiùs, non tamen immodicè, ceu in æstate, dilutũ: nempe vt corpus humectet, & calorem reprimat. Quod enim aqua immodicè temperatum est, calorem obtundit, inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat. Minus etiam eius quàm per æstatem sumendũ est. Siquidem natura tunc imbecillior existit, quàm vt magnã vini copiã concoquere queat. Sunt apud Galenum in lib. de cibis boni & mali succi, capite 5. pulcherrima quædam ac vtilissima de horæis fructibus præcepta: quem sanè locum, quia valde eruditus est, hìc integrũ subiicere placuit. Pater meus, inquit, geometriæ, architectoriæ, astronomiæ, arithmeticæ, logistices studiis plurimum valuit, maximéque omnibus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, modestiam, bonitatẽ, vt quiuis ex Philosophis, admirationi fuit. Is cùm puer ipse adhuc essem, eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adolescentiam sum ingressus: ille in agrum rei rusticæ studiosus concessit, ego verò doctrinæ studiis ardentiùs quàm cæteri condiscipuli die noctúque operam dabam. Sed cùm per totum id tempus, quod ὀπώραν vocant, horęis, hoc est, temporariis vel fugacibus fructibus vnà cum æqualibus meis vberius vsus essem, adueniente Autumno acuto morbo correptus sum, venámque incidere opus fuit. Cùm ergo in vrbẽ pater reuerteretur, ad me obiurgandum se conuertit, eiúsq; generis victus admonuit, quo eodẽ suadẽte, vsus antea fuerã, vtq; ab illo in posterũ mi-

nimè discederem: vitarémque sodalium incontinentium consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curámque adhibuit, vt sobriè viuerem, atque horæos fructus cum moderatione gustarem. Atque ita in eo anno qui erat ætatis meæ vndeuicesimus, incolumis vixi. Sed cùm altero deinde anno pater excessisset è vita, ipséque vnà cum eiusdem ætatis amicis oporæ fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, vt tunc quoque sanguinis missione opus esset. Deinde verò vel singulis annis, vel alternis nonnunquam ad octauum vsque & vicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cúmque tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo transuerso annexum est, abcessu corriperetur, ab esu horæorum omnium mihi penitus abstinendum proposui, exceptis ficubus vuísque omnino maturis, quas neque intemperanter, vt antea, sed cum moderatione, sumebã. Quàm sanè victus rationem, cùm quidam ex sodalibus natu me duobus annis maior comprobaret, curam ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatésque omnino vitaremus, ob ídq; ad hanc vsque diem multos iam annos incolumes viximus. Reliqui quoque ex amicis, qui me hortante exercitatione vsi sunt, moderatéq; cibum sumpserunt: rectè omnes semper valuerũt: sed alij quidẽ à quinto iam & vicesimo, alij ab aliquanto paucioribus annis, vt cuique scilicet persuasum fuit, horæos fructus, cibósque alios mali succi vitari oportere. Hæc ille.

Hyemis cibi. *Quartò*, de hyeme: Hyberno siquidem tempore, Auicenna 2.1.doct.2.cap.6.teste, quantum volumus, hoc est, plus quàm cæteris temporibus edendum est. Quod Galeni etiam testimo-

nio

nio confirmatur, qui comment. 17. lib 1. apho. in hunc scribit modum: Hyberno tempore multa quidem dãda sunt, propter robur vitium, sed rarò, quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio quidem est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia vnitus, tum quia corroboratus διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id est, iuxta positionem sui contrarij, nempe aëris frigidi corpora ambientis. De qua plura Aristoteles libro 1. capit. 12 μετεωρολογικῶν. Sed hoc veritatem habet in robustis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intensum hyemis frigus non modò non corroborat calorem innatum, sed magis debilitat. Quòd verò hyberno tempore calor plurimus sit, innuit Hippocrates apho. 15. lib. 1. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis. Quæ quidem & crassiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eò quòd calor intensior sit. Vino autem vtendum est tum meraciore, tum rubicundiore. Quanquã verò in hyeme, ob robur caloris innati & fortitudinem virtutis concoctricis, cibi crassiores ac dẽsiores conueniũt: quia tamen tunc temporis ob phlegmatis abundantiam corpora facillimè replentur & obstruuntur, & paruæ fit à continente resolutio tutiùs est vti cibis inter solidũ & rarum mediis: qualis est caro hœdina, vitulina, vervecina, luciorum, percarum & cancrorũ. Crassioribus verò, vt bouina, ceruina, porcina, concharum, ostreorum, carpionum, & similium, abstinendum, aut certè cum moderatione vtendum: adhibitis semper rebus aperitiuis & diu-

reticis nimirum petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti. Cæterùm circa victus rationem pro singulis anni temporibus conuenientem hoc etiam notandum venit. Quòd autumno qui dem melancholicis cibis ac ſiccantibus abſtinere oporteat, hyeme verò eis vti, quemadmodũ ſanè æſtate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quòd medij ſit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodum li. in cap. 25. de aliment. facult. Galenus atteſtatur.

DE PRAVO POTV corrigendo.

CAPVT XX.

Saluia cum ruta, faciunt tibi pocula tuta.
Adde roſæ florem, minuúntque potenter amorem.

Duo tradũtur hoc loco praui potus remedia.

Saluia. *Primum*, Saluia: cuius folia potibus immerſa vitia eorum proprietate quadam tollunt. Peculiarem præterea habent gratiam roborandi cerebrum ac neruos: iis verò roboratis, malis ſummis ex prauo potu procedentibus meliùs reſiſtitur.

Ruta. *Secundum*, Ruta: Huius namque folia integra ac citra contritionem vllam potioni impoſita, auxiliarem vim contra perniciem potus præſtãt. Etenim caliditate & proprietate ſua potus vitia emendant. De Ruta, quomodo aduerſus venena conferat, ſatis dictum eſt ſuprà cap. 13.

Additur in poſteriore verſu, quòd flos roſæ ſuperioribus adiunctus non modò dictam illarũ vim augeat, ſed Veneris inſuper appetitum co-

hibeat atque tollat. Quod sanè de rosis potissimùm intelligendum est, quæ puniceo colore rubent: hæ nanque fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent.

DE NAVSEA MARINA. CAPVT XXI.

Nausea nō poterit hæc quem vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui sumpserit antè.

Cùm plerisque necessitas incidat nauigio per mare proficiscendi, hîc etiam remedia quædam aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi solent qui nauium insueti primùm iam nauigare incipiunt, enumerare placuit. Nempe, si diuites illi fuerint, vt per dies aliquot antequam nauem conscendant, vinum suum aqua marina tē-perent: si pauperes, aquam marinam absque mistione bibant. Sic enim fiet, vt nauseas citra vllū negocium euitent. Nam vinum, & præcipuè aquosum, quod Paulo Aeginetæ οἰνάϱιον Græcè dicitur, stomacho vomitionibus turbato maximè conuenit. Aqua verò marina, salsa & adstrictoria sua vi os ventriculi claudens, vomitiones præcîdit atq. impedit. Porrò vomitionibus primùm iam oborientibus, nec facilè, nec vtiliter resistitur: vt quę omnino magna ex parte prę sidio esse soleant contra magnas & vehementes ægritudines, nimirum elephantiasin, aquam intercutem, apoplexiam, & stomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his non solùm præseruant, sed easdem etiam iam obortas vel curant, vel certè leuāt. At si diutiùs crebriúsque vrgeant, adeò vt nauigantes vehe-

Gale. cōmen. 14. libro 4. apho.

Oribas. lib. 5. cap. 3. Synops. ad Eustathium.

menter debilitentur, comestione stypticorum
& acidorum fructuum, cuiusmodi sunt mala cy-
donia, mala Matiana (hoc est, vt interpretatur
Iacobus Syluius, poma syluestria, vt verò Ianus
Cornarius, poma Arantia) & nostra orbicularia
& curtipendula poma, quæ Epiroticis malis res
pondere putantur, vulgò Capenduta: siue *pom-
mes de Capendus* Gallicè vocantur. & punica siue
granata acida, restringendæ sunt. Hæc enim os
ventriculi corroborant, & humorem sursum re-
pentem deorsum reuellunt, ac infernè per ven-
trem euacuant, fluentémque stomachum sistūt.
Quin & ipse stomachus ab hisce roboratus fru-
ctibus humores ad se vndarum exagitatione
confluentes reprimit. Apij quoque semen tor-
refactum ac in vino potum confert. Absinthiū
quoque tam in cibo, quàm in potu sumptū nau-
seas tollit. Panis item assatus, si ex vino aquoso
& odoro maceratus ingeratur, prodest. In sum-
Vapores stomachi prohibē-tia. ma tota victus ratio tum ex acidis & ventriculū
roborantibus, tum vapores etiam siue fumos ad
caput ascendere prohibentibus, constituenda
est: in quorum numero & lenticulæ cumprimis
in aceto vel succo vuæ acerbæ incoctæ reponen-
dæ sunt. Plura Paulus Æegineta lib. 1. cap. 56. &
Auicenna 3.1.doct.5.cap.8.

DE GENERALI condimento.

CAPVT XXII.

*Saluia, sal, vinum, Piper, allia, petrose-
linum,
Ex his fac salsam, ne sit commixtio falsa.*

Commu

Communes recenſentur hoc loco materiæ, ex quibus in menſa ἐμβάμματα, hoc eſt, intinctus condimenta ſiue ſalſamenta ex tempore parari poſſint, ſi ſpecialia defuerint. Sunt autem eæ numero ſex. Et prima quidem Saluia eſt: Ex hac enim fit condimentum in aſſatione ſiue coctura anſerum & porcellorum. Hi nanque Saluia perſæpe farciri ſolent, antequam aſſentur: vt nimirum ſuperfluis ac glutinoſis ipſorum humiditatibus reſolutis atque diſſipatis Saluię penitus ſibi cùm odorem, tum ſaporem induant. Saluia tamen poſt aſſationem reiicienda, & non comedenda eſt. Quin etiam ruricolæ & plebeij homines condimentum ex Saluia conficiunt, quo in anſerum eſu vtuntur. Allium enim cum Saluia contundunt, vt acrimoniam deponat, & vino commiſcent. Secunda, Sal: de quo infrà capite 52. Tertia, Vinum: Quod ſanè ex temporale diuitum vel nobilium condimentum eſt. Nam in ſinapeos aut omphacij defectu, vinum cum ſale temperatum pro ſalſamento ingerunt. Quarta, Piper: Eſtque ruſticorum & agreſtium hominum ſalſamentum: quippe quibus fabæ atque piſa pipere condita in quotidiano ſint vſu. Quinetiam ex pane toſto cum ceruiſia, ſiue vino ius nigrum pipere conditum pultis inſtar conficitur, quod ob id vulgato iam ferè vbique nomine, piperatum etiam appellatur. Hoc ſuper carnes aut piſces effuſum in deliciis habetur. Quinta, Allium: hinc quoque ſalſamentum Ruſtici conficiunt, quòd cum omnibus propè cibis ſuis, ſiue aſſi illi fuerint, ſiue elixi, ſiue dulces, ſiue ſalſi, imo verò & cum induratis ouis eſitant. Allium nanque tritum cum molli caſeo ac lacte cõmiſcent, atque epulis deinde apponunt. Sexta, Petroſelinum; Siquidem ex foliis eius contuſis, cúmque

Salſamẽta varia.

Sal cum vino.

Piper.

Allium.

Petroſelinum.

omphacio vel vino albo commistis fit salsa viri-
dis, quæ cùm assis ferè manditur. Cæterùm si-
lentio minimè prætereundum hoc loco, quòd
pro ratione temporum sibi inuicem succeden-
tium, ac cibariorum etiam quibuscum apponun-
tur salsamenta variari conueniat. Calidis siqui-
dem temporibus frigida, aut minima certè cali-
ditate participantia, è contrario verò frigidis ca
lida conferunt. Salsamentorum igitur statuenda
materia est, in ęstate omphacium, turiones vitis
acetum, succus malorum limoniorum, vel citrã-
gulorum, vel punicorum siue granatorum cum
saccharo, stillatitio rosarum liquore, qui ῥοδό-
σαγμα Grecè dicitur & amygdalis: quibus tamẽ
interdum serpylli nonnihil ac petroselini ad fri
giditatis commoderationem addi potest. Tem-
poribus frigidis aptissima constituetur salsamẽ-
torũ materia, sinapi, eruca, zingiber, piper, cin-
namomum, caryophyllon, allium, saluia, serpyl
lum, mentha, petroselinum, iuscula carnium, vi-
num & acetum, idque non acre nimis, sed vini
naturæ propinquum. Temperatis autem tempo-
ribus inter caliditatem & frigiditatem media
magis congruẽt. Porrò quòd ad cibaria ipsa at-
tinet, alia aliis, quemadmo[illegible] sanè coqui non
ignorant, egent condimentis. Carni nãque ver-
uecinæ, similiter & vitulinæ atque hœdinæ ap-
poni solet, in æstate quidem ex aceto & ompha-
cio cum paucis speciebus cum petroselino, zin-
gibere albo, omphacio & pane tosto in aceto
vel agresta macerato, siue allij admistione: in
hyeme verò eadem, sed cum largiore specierum
copia, pauco allio, optimo vino & pauca a-
gresta apponitur. Nonnunquam verò sinapi
& eruca sufficiunt. Carnibus bubulis, elixa-
tis perquam vtile pro condimento est, dun-

taxat ad vſus eorum qui rectè valent, iuſculum nigrum ex pane toſto, cum iure carnium, pauco omphacio & pipere coctum, quod piperatum etiam appellari diximus. Hoc idem & pro ſuillis non inutile hyberno tempore fuerit. Nihil porrò vetat in primo cibo per æſtatem carnes ſuillas etiam frigidas cum aceto ac petroſelino mandi. Quòd ſi tamen eædem carnes nempe bouina atque ſuilla fuerint, hyeme quidem cæpe atque allium cum exiguo ſpecierum dulcium pondere: æſtate verò ὀμφάκιον ſine cæpis, aut paruulas cæpas, ſed minuta planè copia aſſumere alienum non eſt. Sin verò ex conciſis carnibus minutal paretur, repudiato per æſtatem ceparum vſu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo ſpecierum dulcium puluere apponendum eſt. Ouum etiam conquaſſatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme verò vinum in omphacij locum ſufficere, adeóque ſpecies augere operæpretium erit. Cuniculorum & pullorum aſſaturæ conuenit condimentum ex cinnamomo & mica panis, æſtate quidem cum omphacio, ſed hyeme cum vino. Suillæ carni aſſatæ per hyemem conueniet liquor qui inde aſſando deſtillauerit, cum cæpis contuſis & optimo vino temperatus: per æſtatem verò ſalſa viridis, cuius ſuprà mentionem fecimus, ex vſu magis erit Phaſianorum, perdiccum & turturum aſſaturæ præter ſalem aliud non requirunt condimentum. Caponibus verò & gallinis elixatis non inutile condimentum eſt per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco ſpecierum dulcium puluere, & maximè quidem ſi ſaluia, hyſſopus ac pe-

troſelinum iuri ſimul incocta fuerint: æſtate ius ipſum per ſe cum momento croci & ſucco turionum vitis ſufficit. Cæterùm pro caponum & gallinarum pinguium paſtillatarum condimento, præter exiguam ſpecierum dulcium copiam nihil penitus apponendum eſt, ídque in fine tãtum, per æſtatem quidem cum omphacio, per hyemem verò cum optimo vino. Piſces verò tantò calidioribus atque acrioribus opus habẽt condimentis, quantò craſſiore magíſque excrementitia carne & humidiore natura conſtiterint, concoctúque pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoque habenda eſt ratio. Plura Magninus de conſeruanda ſanitate, part 3. cap. 20. & 21.

DE VTILITATE LOTIOnis manuum.

CAPVT XXIII.

Lotio poſt menſam tibi confert munera bina.
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore vis ſanus, ablue ſæpe manus.

Duæ hîc referuntur commoditates ex lotione manuum à ſumpto cibo. Primò nanque manus ipſas puras atque mundas efficit. Deinde verò lumina etiam reddit acuta, id eſt, viſus aciẽ excitat: & hoc quidem non per ſe, sed ex accidenti. Manus enim inſtrumenta ſunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atque mundas eſſe conuenit. Sed de hoc abundè ſuprà, cap. 2.

DE PANE.

CAPVT XXIIII.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatúsque, oculatus sit bene coctus,
Et salsus modice, ex granis validis electus.
Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam.
Et panis salsus, fermentatus, bene coctus,
Purus sit sanus non talis sit tibi vanus.

Duo circa Panis electionem tenenda esse hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autẽ existit recentior, & iã primùm è furno extractus. Nam cùm lentorem quendam adhuc retineat, vehementer inflet visceráque obstruat, necesse est: eóque ad sanitatem inutilis habetur: quod 2. Cano tract. 2. capite 572. in hunc propè modum scribens Auicenna innuere etiam voluit. Non comedatur calidus, sicut est, quando videlicet è furno extrahitur. huius enim, quemadmodum & reliquorum similium vsus, propterea quòd infler, & immodicè viscera obsepiat atque obstruat, naturę aduersus infensúsque est. Hic idem, vt lib. 2. de vict. ratione in morb. acut. aphoris. 34 Hippocrates scriptum reliquit, & loco citato Auicẽna confirmat, manifesta caliditate & recenti fulgine sitim facit, celeritérque vaporosa humiditate satiat, sed supra suspenditur, & tardè descendit. Vetere tamen (reliquis accidentibus circũcisis) faciliùs concoquitur, quippe cùm sit humidior: ídque duobus potissimùm modis cognoscitur.

Primùm ex pueris: ferè enim ij maximè eo delectantur, vtpote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si vetus est siccissimus, eum qui recentissimus est humidissimum esse oportet. Attamen hic & si victus salubris rationi vt alimentum minùs congruit, odoratu tamen præstantissimus habetur. Valenti enim ac suaueolenti vino imbutus & naribus admotus cor ipsum mirum in modum recreat ac roborat: atque hac sanè ratione syncope correptis vtilissimè adhibetur. Imò verò & solo eius olfactu vitam prorogari nonnulli memoriæ prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum esse Diogenes Laërtius libro 9. in eius vita his testatur verbis: Cùm iam ex senio deficeret, & propinquus videretur morti, mœrentem sororem, quòd ille in celebritate Cereris moriturus ipsa deæ vota exoluere nequiret, bono animo esse iussit, panésque calidos sibi quotidie afferre eos igitur naribus quum admouisset, viuū se, dū ea celebritas transiret, seruauit. Vbi verò dies illi transierunt (tres autem erant) quietissimè ac minimo dolore conclusit vitam 109. ætatis anno. Extat super hac re Græcum eiusdem Laërtij Epigramma, sic Latinè conuersum:

Panis odor.

Quisnam tam sapiens visus, qui tale patrârit
Vnquam, quale sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præsentia fata dies &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differentia 155. & Manardus lib. 18. epist. 6. Secundū, ne vetustate induratus siue mucidus edatur. Naturę enim humanæ, propterea quòd nimium exiccet, melancholicúmque succum generet, pro alimento non conuenit.

Secundo loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt sit bene fermẽtatus: Si quidẽ concoctu inter panes, vt li. 1. de alim. fac. ca. 9. Galenus attestatur, sunt facillimi qui plurimũ sunt fermentati & pulcherrimè subacti, quíque in clibano igne moderato fuerunt assati. Porrò qui fermẽto omnino caret, nemini prorsus est accommodus. Qui verò parum habet fermenti, hic iuxta Auicennæ sententiam vbertim quidem nutrit, sed nisi multo exercitio ac labore fatigetur qui eo vtitur, promptè læditur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentũ, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secũda, vt sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum ponderis magna mole nobis pręstans: hinc enim viscositatem omnem sublatam esse perspicuum est. Parũ tamen si Auicennæ credimus, alit, ventrẽ excrementis implet, & facilè per intestina descendit, quẽadmodũ ille quoque, qui, quòd ex farina à furfure non separata & furfure à pura farina nõ separato fiat, αὐτόπυρος siue συγκομιστὸς à Gręcis, à Galeno verò πιτυρίας, i. furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur enim cũ nõnihil facultatis habeat abstersorię, meritò intestinis iritatis velox fit eius deiectio. *Iis* autẽ cõtrarij quidẽ sũt panes purissimi, plurimũ põderis exigua mole habẽtes, omniũ verò panũ tardissimè deiiciuntur. Tertia, vt plurimũ ab artifice sit subactus, & in clibano mediocriter calido bellè percoctus: malè namq; coctus quũ ægrè conficitur, tũ ventriculũ etiam grauat. Quod Auicennæ etiã testimonio confirmatur, qui loco citato ita ferè inquit: Panis qui nõ probè percoquitur, plurimum quidem nutrit, sed si quis priuatus & ab exercitatione alienus eo vti voluerit, celerrimè in ob-

Panis electio.

ſtructionis periculum incurret. Huius etiam ge-
neris eſt in patella coctus. Nam partes ipſius in-
timæ minùs bellè elaborantur, Sed de hac con-
ditione abundè ſuprà capite 9. in Tritico dictũ
eſt. Quarta, vt mediocri ſit ſale cõditus: dulcior
enim obſtruit, ſalſior exiccat: qui verò in vtriuſ-
que exceſſus medio conſiſtit, ſi ipſi cætera om-
nia antè pariter adfuerint, optimum præbet ali-
mentum. Modus verò ſalis guſtu iudicãdus eſt:
qui nanque in longiori huius miſtura offende-
rit, prauus exiſtit. Quatenus igitur guſtus nul-
lum adhuc ſenſum triſtem ex ea miſtura perci-
pit, eatenus ipſius copiam augere præſtiterit.
Quinta, vt ex optimis granis, laudatiſſimo ni-
mirum tritico ſit confectus: de quo ſatis ſupér-
que dictum eſt, capite 9. Tertio demum loco
præcipitur, vt ab eſu cruſtæ panis, propterea
quòd choleram aduſtam atque ſuccos melan-
cholicos generet, abſtineamus: quatenus enim
ipſa aduſta & ſicca eſt, ſuccum etiam inde geni-
tum aduſtum & ſiccum eſſe oportet. Quòd Ga-
leni teſtimonio confirmatur, qui in 4 Hippoc.
lib. de vict. ratione in morbis acut. commẽt. 103.
ita ſcriptum reliquit: Ob aſſationem ambuſta,
tum ad ſucci bonitatem, tum ad concoctionem
ſunt inhabilia, cholerámque pariunt, propter
Cruſta panis. eam quæ his accidit acrimoniam. Meritò igitur
nobiles qui natura bilioſi ſunt vtranque ſibi cru
ſtam, tam ſuperiorem, quàm inferiorem aufer-
ri à pane curant: quos præcellentes Eccleſiarũ
proceres atq. delicatiores obſonatricis ſpecula
tionis magiſtri imitantur. Deligenda itaque è
pane medulla eſt: quippe quæ melius, firmius, at
que vel ocius, quàm cruſta, præſtet alimentum,
iis tamen qui ſani adhuc ſunt, ſed ventriculum
habent humidiorem, quíque extenuari cupiunt,

cruſta

crusta nonnunquam post alios cibos vesci conceditur: vt quæ præsumptos cibos deorsum subducat, & os ventriculi roboret. Vltimi duo versus optimi ac saluberrimi panis quinque notas continent: nempe, vt sit probè salitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis & validis ac bona messe collectis, quæ imbrium multitudine vitiata non sint. Quod Auicenna loco citato his ferè verbis innuere etiam voluit: Oportet inquit, vt panis sit mundus, salitus, bellè subactus, fermentatus, probè coctus, & hesternus, hoc est, post biduum non repositus. Minimè præterea silentio prætermittendum, quòd maior panis portio ex comparatione semper sumenda sit ad pisces, herbas, & fructus humidiores, quàm ad carnes & oua: rursus ad carnes maior, quàm ad oua: & ad mollia oua copiosior, quã ad dura.

ADDITIO.

Tritũ in scholis Medicorum est dictum, Differtionem vtique omnem esse incommodã: verùm quæ ex pane fiat, pessimam. Quod sanè desumptum est ex 3.1.doct 2.cap.7. Auicennæ, vbi inter reliqua sic fermè scribit: Panis impedimẽtum, vbi non percoquat venter, maximum censeri debet: carnis verò non ita. In stomacho quippe residet diu onere imprimis molesto: quòd si nõ concoctus satis tandem dilapsus fuerit, hepar præfarcit ac mesaraicas. Caro autẽ maiorem ducit cum humano corpore similitudinẽ: proinde ex ea minùs prouenit nocumenti, & hepatis aut mesaraicarum præfartior leuior, ac curationi minùs minúsque obsistens, imbibentibus membris longè procliuius ob cognationẽ

quandam carnis ſuccum, quàm panis. Hęc Cæ-
lius Rhodiginus libro 5. cap. 36. lectio. antiqua.
Sciendum præterea, quòd panis ex farina cri-
bro ſuccreta & à furfure repurgata maius ac pu
rius præſtet alimentum: furfuraceus verò, id eſt,
cui furfuris nonnihil commiſtũ eſt, minimùm
quidem omnium nutriat, ſed faciliùs, ceu antea
quoque diximus, per aluum ſubeat. De Pane plu
ra Galenus libro 1. cap. 9. & 10. de alim. facult. &
libro 5. capite 8. de ſanitate tuenda.

DE CARNE PORCINA.

CAPVT XXV.

Est porcina caro ſine vino peior ouina.
Si tribuas vinum fuerit cibus ac medicina.

Priore verſu carnis porcinæ inſtituitur cum
ouilla comparatio, nempe quòd porcina abſ-
que vino ſumpta, quàm ouilla peior habeatur.
Porrò quod praua ſit ouilla, Galenus libro 3. de
aliment. facult. capite 1. his confirmat verbis: A-
gni carnem habent humidiſſimam ac pituito-
ſam: ouium verò excrementoſior eſt, ac ſucci
deterioris. Hac ipſa tamen ſuilla, quæ bonũ a-
lioqui ſuccũ generat, peior eſſe, ſi abſque vino
edatur, hoc loco aſſeritur Idque non aliam cer-
tè ob cauſam, niſi quòd & ipſa pituitoſã habeat
ſubſtantiam: quæ quidem vino corrigitur, & ad
συμμετρίαν perducitur. Altero deinde verſu in-
nuitur, eandem cum vino ſumptã, ſuprà quàm
quòd valentiſſimè nutrit, facultatem etiam ha-
bere ceu medicamenti, vt quæ humectãdo cor-
pus inalteret. In quod de porcellis aſſis potiſſi-
mùm atque apris pulcherrimè apparatis intelli-
gendum

gendum est. Cæterùm carnes porcinæ, quæ sale condiuntur, ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annum reponendæ à rusticis ac plebeiis hominibus apparantur) ouillis nihilo meliores censendæ sunt, siue cum vino, siue absque vino mandantur. Quare de assatis porcellorum carnibus, siue aprugnis hoc ipsum quod hîc traditur, eo videlicet quo diximus modo, accipiendum est:

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum,

Ilia siue omasa, id est, pinguiora porcorũ intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc versiculo conferuntur: quantúmque ad victus salubris rationem attinet, aliorum animalium intestinis natura multò cùm pręstantiora, tum suauiora sunt, vt testis est cap. 11. lib. 3. de aliment, facult. Galen. Neque vllius etiã animalis intestinis libentius quàm eorum quæ sanguine referta, vel pinguia admodum sunt, vescimur. Eiusmodi autem porci cumprimis habentur. Iam verò & sanguis suillus humidus est & minùs calidus, humano maximè temperie similis: siquidem & carnes suillæ humanis sunt similes. Cùm itaque porcorum intestina sanguine plena sint, nec aliud animal ex brutis facilius tum saginetur, tum pinguescat, non abs re intestinis eius libentiùs vescimur. De carne suilla abundè suprà, cap. 7.

DE MVSTO.
CAPVT XXVI.

IMpedit vrinam mustum, soluit citò ventrem.

Hepatis ἔμφραξιν, *splenis generat, lapideq;.*

Quinque referuntur hoc loco incommoda, quæ vini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

Musti nocumenta. *Primum* quidem, reddendæ vrinæ impedimentum est, quod dupliciter sanè intelligendum est. Vel enim crassitudine, quam ex multa terrenæ fæcis admistione obtinuit, vsque eò hepar adeóque renes ipsos obsepit atque obstruit, vt vrina penitus supprimatur: vel certè consuetum eius reddendæ morem ac ordinem immutat. Id quòd de mustis nonnullis Rhenensibus, ac aliis quibusdam subtilioribus nemini dubiũ est. Siquidem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate præditæ sunt, atque eam ob rem, vbi in vesicam descenderint, ipsam mordicant, vrinámque inordinatè ac præter morem consuetum profundere cogunt.

Secundum, facilis ac cita ventris solutio: viscera enim nitrosa siue salsa fæcis suę qualitate abstergens ad deiectionem incitat: ídque præstat, primò quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum etiam quos progignit multitudine: tertio verò propterea quòd ad coquendum sit difficile ac stomachum grauet citò deorsum subit, inferioremque ventriculi meatum, qui Gręcis πυλωρὸς, nobis autem Ianitor & inferius os ventriculi, Barbaris portonarius appellatur, cõpressum arctissiméq; coactũ & cõtractum aperit & relaxat: qua de causa etiã prõptiùs aluũ subducit: sed potior tamen ea est, quòd nitrosum quippiam ipsi insit, ac tergendi facultate præditum sit.

Tertium, bonæ hepatis temperaturæ noxa, Hepar enim, quemadmodum 3.1. doct. 2. cap. 8. Auicenna confirmat, plurima fæcis commistione

ne obstruit, flatuum multitudine debilitat, & dysenteriam hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ęgritudines: diuersas nimirum hydropis species, generat.

Quartum, Splenis ac constitutionis eiusdem offensio: Siquidem hoc viscus æquè obstruitur musto atque hepar: imò verò & duro insuper tumore, quem σκίῤῥον Græci dicunt, haud rarò corripitur.

Quintum, Calculi generatio, & potissimùm in renibus: qui colore ruber est, & friabilis. Hunc eam maximè ob causam mustum generare dicitur, quòd substantia constet crassiore, adeóque crassitudine renes offerciat. Et hoc verè quidem de musto dulcioris vini, cui nitrosæ ac mordicantes fæces admistæ non sunt, intelligitur. Nã cui eæ admistæ sunt, tantùm abest à generatione calculi, vt nihil ei magis possit esse cõtrariũ: quippe quod vrinam vehementer moueat ac prouocet. Eiusmodi verò nõnulla ex Rhenensibus inuenias, quæ non modò arenulas secum per vrinam agant, sed meiere etiam frequẽtiùs cogant. Frequens porrò mictio arenulas iam adhærescentes motu suo abstergit & aufert. Quare &c. Plura infrà capite quadragesimo quinto.

DE AQVÆ POTV.

CAPVT XXVII.

Potus aquæ sumptus comedenti incommoda præstat:
Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

Duplex noxæ genus inter edendum aquę po

tum consequi hoc loco asseritur. Primò nãque ventriculũ infrigidat & relaxat, maximéque omnium cibi appetentiam deiicit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autem ea potissimùm, vt testis est lib. 7. method.medend.ca.6. Galenus, ex eius frigiditate omnia, cuius culpa & in præcordiis diutissimè moratur, & fluctuationes excitat & in flatũ mutatur, & corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, vt deteriùs ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiã præcipit, ne illicò post cibum largiùs bibatur, videlicet antequàm cibus fuerit concoctus. Siquidem innatant cibi, si bibatur, ita vt eos vẽtriculi corpus propter interpositum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3.1 doct.2.cap.7. his ferè verbis Auicenna voluit: Neque post cibum multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum, videlicet cibum, & ventriculi corpus separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente etiam capite, nempe octauo, in hunc propè modum scribens attestatur: Cùm à comestione natura concoctioni studet, si tantum aquæ exhaustum priùs fuerit, quantũ commodæ ciborum permistioni sufficit, tum ea quæ succedit aquę potio inchoatam concoctionem turbat atque impedit. Idem in Cãticis sectio 2.apho.29.& 30. Aquæ potu in mensa vtendum non est, nisi ratione adhærentiæ & tardioris descensus buccellæ. Aqua enim cum cibo sumenda non est. Quem locum Auerrhoës exponens inquit: Causa quidem huius est, quoniam aqua quæ statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus à ventriculo incalescat, infrigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem etiam causa est, cur ingestus cibus

Aqua potus noxius.

ventriculo innatet, neque eidem adhæreat, nec vniatur, vt ipsum, sicuti par est, conterat. Actio nanque ventriculi in sumptum cibum fit conterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddam succedit, quale solet cùm multum æquæ in lebetem feruentem infundimus: nam tum caloris vis in elixando hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, vt disertè admodum docet Aristot lib. 4. Meteorolo. cap. 3. & post eum Galen. lib. 3. de facul. natur. cap. 7. Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim & quasi sugendo sumitur, ante cibi descensum concedi potest, nempe vt per eam cibi promptiùs ventrem permeent, & ad inferiora descendant, ídque magis adhuc, si sitis etiam molestans ad bibendum vrgeat. Exigua enim frigidæ potio eo, quo diximus, modo sumpta ventriculũ alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia sitim extinguit, & cibi descẽsum promouet. Colligit verò, quia partes eius in vnum cogit. Et hoc ex locis Auicennæ iam citatis satis liquet. Cæterùm notandũ, quòd quamuis in depulsione sitis aquæ quàm vini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ valetudini tuendæ sunt consideratis, vinum haud dubiè præferendum est. Nam dato ac concesso, quòd in sitis extinctione (quæ ex Aristotelis & Galeni sententia, est appetitus frigidi simul & humidi aut alterutrius) aqua in vniuersum sit melior, quia frigida & humida: naturaliter tamen in cibi permistione & eiusdem ad omnes corporis partes dilatione vinum præstantius habetur. Siquidem facilius cùm propter substantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiscetur. Quinetiam natura eo magis delectatur, adeóque citius attrahit, & aliis cibis

permiſcet: ídque eo excellentius etiam, quòd hæc miſtio per modum quendam fiat ebullitionis, quam vinum vtique, cùm ſit poteſtate calidum, adiuuat: aqua verò ob innatam frigiditatem turbat atque impedit. Et ſic omnibus perſpicuum ſit, vinum in ciborum tum permiſtione, tum delatione aquæ præferendum eſſe: quippe ſubſtantiæ tenuitate & genuina caliditate promptè permeat & penetrat. Nam quæ calida ſimul & tenuia ſunt, facilè penetrant: quo fit, vt vinũ etiam, quàm aqua magis ad omnes corporis partes deducatur. Aquæ nihil ineſt poteſtate calidi, nihil ſubſtantiæ aëreæ, nihil igneæ vnde tardiuſcula ſit, & plurimum temporis moretur, adeóque omnem curſum impediat neceſſe eſt. Aſſignatur præterea & alia ratio, cur aqua vino in potu ſit poſtponenda: nempe hæc, quòd aqua cùm per ſe neque concoquat, neq. nutriat alimenti tamen nutritionem vel maximè impediat. Atque inde ſanè cibi omnes quantò aqueæ naturæ magis participes ſunt, tanto minùs nutriunt. Vinum igitur commodius cum cibo bibitur, quippe quod non ſolùm non impediat nutritionem, ſed multùm etiam iuuet. Maximè enim celerriméque tum nutrit, tum inſtaurat: quemadmodum ſuprà cap. 8. & 11. abundè oſtendimus. Inſuper & hoc notandum, quòd aquę potio, Auicenna 3. 1. doc. 2. cap. 8. teſte non inter edendum modo, ſed in aliis quoque certis quibuſdam vitæ ſtudiis noxia exiſtit. Et primò quidem, ſi ieiuno ſtomacho ſumatur: tunc enim liberè ceu nullo retinaculo prępedita ad principaliora membra penetrans inſita ſua frigiditate calorem innatũ aut extinguit, aut certè debilitat: & hoc potiſſimùm in homine verò ieiuno. Nam ebrio maximum quandoque leuamen adfert,

fert, neque ipse quicquam inde læsionis percipit, si ieiunus aquam bibat: ídque eam maximè ob rem, quod ieiunus ebrius non sit omnino ieiunus, aut stomacho vacuo, sed nonnullas etiam tum retineat hesternæ crapulæ reliquias, eas igitur, cùm nitrosa qualitate præditæ ac ob id perquàm molestæ sint, aqua contemperans stomacho abstergit: quinetiã vapores ad caput tendentes deorsum reuellit, ac totum ventriculi habitum in pristinum quodammodo statum reponit corroborátque, ita vt alimentũ rursus appetat, contineat & concoquat. Secundò, si ab exercitatione vehementiore, aut statim à coitu sumatur, tunc enim pori corporis aperti, ac robur nonnihil dissolutum est, aqua igitur in profundum penetrans calorem innatum aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertiò, si mox à balneo sumatur, ídque eis potissimum, qui vacuo ventre loti fuerint. Siquidem cutis ipsorum laxata iã, & meatus immodicè aperti sunt, quare aqua, vt dictum est, liberè ac citra vllum obstaculum penetrans, in summum vitæ discrimen perducit. Hinc est quod Auicenna 6.4. Tract.1. Sum.1.cap.12. ita ferè scriptum reliquit: Ex aqua frigida, quę ieiuno stomacho, aut illicò post balneum, siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὕδρωψ timenda est. Quartò, si deprauatæ sitis, qui ebriis sæpe ac aliis quibusdam ventri ac gulæ seruientibus media nocte, aut summo mane oboritur, depellẽdæ gratia sumatur. Frigidæ enim potu tum concoctio impeditur, tum resolutio ac dissipatio vini potentis, vel salsi aut biliosi humoris in ore ventriculi cõtenti prohibetur. Quo fit vt sitis æquè vehemens statim vrgeat, & temporis spacio magis augeatur. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur:

Aqua crapulæ confert.

Diosc. li. de lethalibus medic. capi. 38. Aetius libro 13. cap. 45 & 83. & Paulus lib. 5. cap. 65.

per hunc enim humores prædicti sitim excitantes concoquuntur & descendunt, ideóque vt subinde cesset sitis necesse est. Quod si verò sitis vehementior fuerit, quàm vt frigidi aëris inspiratu, aut oris collutione sedari possit, aquæ frigidæ potu restinguenda est: nam meliùs est concoctionem aliquantisper impediri, quàm multa siti ventriculum accendi, præsertim ex meraciore vino. Aqua igitur frigida ex vase stricti orificij siue gracilis colli bibenda est, vt plurimum temporis moretur in orificio stomachi, valentiúsque sitim mitiget: ac de ea sæpius etiam, sed paululum sumendum est, ne concoctio penitus excludatur. Quintò generaliter ac communi ratione sanis obest, si multum aquæ frigidæ bibant: calorem enim innatum extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deiicit, & neruosis omnibus aduersatur partibus, vt testis est lib. 5. apho. 18. & 24. Hippocrates. Prudētissimè igitur monuisse videtur, quisquis ille fuerit, qui ita cecinit.

Vina bibant homines, animantia cætera fontes,
Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperatè frigida appetētiam amissam reuocat nonnunquam, non per se quidem, sed ex accidenti. Ventriculum nanque ac vnà villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA. CAPVT XXVIII.

SVnt nutritiuæ multùm carnes vitulinæ.

Laudibus hîc efferuntur carnes vitulinæ, eò quòd

quòd alimentum corpori suggerant nō mediocre, & hoc satis ex Auicenna constat. Nam 3.1. doct,2.cap.7.inter cætera præcipit, vt cibus sanitatis tutelæ conueniens, sit talis, quales sunt carnes, & propriè hœdorum & vitulorum lactentium paruorum, & agnorum anniculorum, vt quæ consimilis ferè sint naturæ, & facilè in sanguinem commutentur. Galenus quoque lib. 3.cap.1.de aliment.facult. Carnes vituli lactentis sex vel octo hebdomadarum assatas, vt optimas tum ad coquendum, tum ad succum bonū generandum, tum ad nutriendum commendat. Sed de his abundè dictum est suprà cap.7. Ideo non est cur hîc plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS, CAPVT XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba,
Quiscula, phasiades, merulæ, simul ortygometra,
*Perdix, frigellúsque, * ὦπς, tremulúsque amarellus.* al. orex.

Agitur hoc loco de præstantia alimēti, quod ab auium genere sumitur. Enumerantur autem quatuordecim, sed ita quidem, vt inde & reliquarum iudicia facilè colligas.

Primum, Gallina est; quo nomine non solùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, sed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniūt. *Gallina.* Si quidem horum omnium caro (vt copiosè admodū differentia 68 Conciliator ex Haly, Auēzoaris, Auerrhois & Mesuæ sententia probat) alimenti est inter aues optimi: quia facilè in

sanguinem vertitur, & parum excrementosa est. Caro autem gallinarum est melior quàm gallorum: nisi sint castrati. Nigrarum quoque, & quæ nondum pepererunt, est melior & leuior, vt gallorum qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cùm ipsius temperamenti, tũ humorum æquandorum facultatem. Iis maximè conuenit, qui vitam in otio ac quiete degunt, quique leuiori ingenio ac mente sunt. Colorem vividum comparat, vocẽ clarificat, genitali semini adiicit, & cerebri substantiam auget. Iusculũ eorũ optima leprosis medicina est. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coëuntium testes deperditas in morbis vires mirificè restituunt: quam ob causam hecticis & marasmo laborãtibus, morborumque diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & venereas roborant vires. Decrepitorum autem præcipuè gallorum caro nitrosa & salsa, cibo inepta, medicamentosa est iure suo maximè potissimùm verò gallorum rufforum, qui ad motum sint alacres, ad coitũ ardentes, ad dimicandum fortes, obesorũ ac macrorum medij: quóque vetustiores, eò magis sunt medicamentosi. Plura Mesues libro 2. de medicam. simpl purgant. dist. 1. cap. 23. Simeon Sethi in Syntagmat. & Auicenna 2. cap 296.

Capus. *Secunda*, Capo, siue Capus: hoc nomine semimarem gallum vocant, quum fuerit castratus, sicuti à M. Varrone libro 2, capite 9. & Columell. lib. 8. cap. 2. de Re rustica traditur. Hic enim in cibis gratior est, vtpote remoto Veneris vsu pinguior atque salubrioris alimẽti redditus. Quare cum voluptate assumitur à ventriculo, ac facilius concoquitur.

Turtur. *Tertia*, Turtur: huius quoque caro cibis annume-

numeranda est nulla omnino ex parte damnãdis, qui neque tenues, neque crassi sunt: sed veluti in συμμετρία omnísque excessus mediocritate consistunt. De ea Galenus cap. 7. lib. de attenuante diæta, in hunc scribit modum: Qui non exercetur mandendæ ei erunt modicè non modò gallinæ, sed columbæ etiam, ac turtures tametsi turtur temperamento est sicco, & potissimũ quæ in montibus degit, itaque vesci quis poterit eis innoxiè, recens tamen non turtur: modò non est mandenda, sed nec perdix, nec alia omnia, quæ carnem habent moderatè siccam: sed vbi vnum diem ad minus suspenderis, ita demum mandas licet. Porrò palumbes præterquàm quod carnem habent columbis & perdicibus & turturibus duriorem, difficilem etiã ad coquendum & excrementitiam habẽt. Perdices verõ ac turtures neque durissimas habent carnes, neque concoctu difficiles, neque prauo succo vitiosas: sed & ipsarum durities, si mortuæ vno die asseruentur, facilè vincitur, fiúntque friabiles omnino atque inculpatæ Alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinémque minimè viscosum generant, & crassi ac tenuis modum. Proinde quibus salubris cibus curæ est, eos, vt arbitror, his vti conuenit. Hęc ille. Plura Galenus in lib. de cibis boni & mali succi, cap 5. & Rhazes apho. lib. 3. apho. 17.

Quarta, quorundam opinione, Sturnus est, quem ψάρον Græci vocãt: auis nigra, albis maculis distincta, magnitudine Merulæ. Eius generi proprium catervatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, sicuti ab Aristotele lib. 9. ca. 26. de historia animalium, & à Plinio lib. 10. cap. 24. traditur. Galenus lib. 6. cap. 16. de sanitate tuen- Sturnus.

da, inter perdices, attagenas, merulas & turdos,
quæ quidem boni ſucci eſſe ab omnibus exiſti-
mantur, ſturnos etiam commemorat: cùm ta-
men à multis illaudabilis eſſe alimenti iudicen-
tur, quippe qui melancholicum atque vitioſum
generent ſuccum, & cicuta, quæ venenum eſſe
ab omnibus ſtatuitur, veſcantur, vt eſt apud Ga
lenum libro 1. cap. 2. & lib. 3. cap. 27. de ſimpl.
med. fac. Huic obiectioni Aloiſius Mundella ſic
occurrendum putat: Nempe Galenum in 6. de ſa
nitate tuenda in calculi renum vitio ſturnos
tanquam tenuis alimenti approbaſſe, itémq; pa
lumbes & paſſerculos qui in turribus nidificant
πυργίτας Græci vocant. Vel Sturnos non ita for-
taſſe improbi ſucci eſſe, præſertim iuuenculos,
vt vulgus putat: quędam nanque ſunt animalia,
quæ adhuc in tenella ætate exiſtentia boni ſunt
ſucci, vt vituli & hœdi: ſi verò annoſa fiant, pra
ui. Hæc enim, vt ait Galenus lib. 3. de alim. facul.
cap. 1. & concoctionis, & boni ſucci, & nutritio-
nis laude carẽt. Multò autem magis Galeno cre
dendum eſt, quàm vulgo ita inconſultè aliquã
generalem proferenti ſententiam. Neque etiã
quòd veneno paſcantur, ab horum eſu abſtinẽ-
dum eſt. Nonnulla enim animalia ſunt, quæ li-
cet venenis quandoque nutriuntur, boni tamen
ſunt ſucci: quemadmodum de ſturnis iam com-
memoratis conſtat. His enim cicuta nutrimen-
tum eſt, homini medicamentum, imò etiam ve
nenum. Siquidem ſturnorum natura cicutam in
ſubſtantiam ſuam vertere poteſt, quod hominũ
non poteſt. Sunt tamen quibus Starna hoc loco
magis arrideat, vt per eam auis accipiatur gran-
diuſcula, magnitudine anſeris, colore cinereo,
cuius caro ſucci ſit laudabilis, præſertim iuuen-
culæ. Atque ita ſanè Rhazes libro 3. ad Almanſ.

cap. 10. intellexisse videtur, vbi hanc reliquo auium generi præferens in hunc propè modum scriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuissima, atque his qui attenuante victus ratione delectantur conuenientissima inuenitur. Vel per Starnã auis forma, & magnitudine pusillæ perdicis intelligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse videtur, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec starnæ domino nostro conuenire putandæ sunt; quia ventrem constringunt. Sed hanc proprietatem alij ipsis perdicibus adscribũt. Nam carnes earũ, sicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco paulò ante citato, asseritur, ventrem sistunt. Quinetiam Baldachus quidam nõ contemnendus autor starnas mirificè commendãs tabula 15. de rebus non naturalibus, ita ferè scribit: Sarnæ, phasianorum, ac perdicum naturæ propinquæ sunt, & secundum ordinem sese in temperamento & subtilitate habent. Præstantissimæ enim sunt starnæ, mox phasiani, deinde perdices, vt quæ reliquis excellentiùs desiccent. Docet præterea Ioannes Michael Sauonarola ab harum trium esu abstinendum esse, tum iis qui quamlibet actionem fortem ac vehementem obeunt, tũ sanis etiam: vt si quãdo morbus aliquis inciderit, habeant quod vltra consuetudinem ad edendũ inuitet.

Quinta, Columba, auis vulgò nota, quæ cùm biliosam admodum habeat carnem, sanguinem moderato crassiorem & calidiorem necessariò gignit: atque ob id febres nonnunquam facit. Quare in pastillis potiùs cum aceto aut omphacio & coriandro præparata, quàm assa mandenda est: ita nanque exuperantia caliditatis eius ad *Columba*

συμμετρίαν commoderationémque reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat, semini genita li, & sanguini adiicit: sed caput atque oculos lędit. Quinetiam lepram, si frequētius vsurpetur, generare fertur. Non minimùm verò reliquis pulli eius volucres tū succi probitate, tum concoctionis facilitate præstant. Inuolucres enim calidam ac humidam habent carnem, atq; excrementitiam, & maximè domestici. Ex columbis enim, vt Oribasius tradit lib. 4. ad Eustathium. cap. 1. agrestes domesticis præstantiores sunt: & omnino agrestia domesticis præcellūt. Electiores quoque pulli sunt per Ver & Autumnum, quàm per Æstatem atque Hyemem exclusi focíque. Porrò antiquæ & annosæ non solū columbæ, verùm & turtures, tum ob caliditatis & siccitatis excessum, tum verò & coctionis difficultatem vitandæ sunt. Plura Simeon Sethi, in Syntag. Rhazes lib 3. cap. 10. ad Alman. Auicenna lib. 2. Cano. can. 132. & Auerrhoes li. 5. Collect. cap. 32.

Quiscula coturnix. *Sexta*, Quiscula: vulgare nomen à sono fictum: Neoterici Qualeam vocāt: Latinis (vt Festus ait) dicta est Coturnix, itidem à voce, à qua multis auibus nomina indita sunt, ὄρτυξ à Gręcis appellatur. Caro eius, iuxta Auerrhois sententiam, tēperata est, ad caliditatem tamen paulò propensior: ac tenuis substantiæ optimíque succi: quare sanis, ac iis qui conualescunt alimentum est ad bonam valetudieem accommodatissimum. Verum Psello, Isaaco, atque aliis quibusdam nō aspernandis Medicinæ scriptoribus: Coturnix auis est tum ad concoctionem, tum ad succi bonitatem inhabilis, vt quæ & Veratrū comedat, & morbo comitiali corripiatur. Vnde Auicen. Canon. capite 153. ab eius vsu suadet abstinendum

dum, quippe quæ tetanum & ſpaſmum inducat. Vbi notandum tamen Auicennam nõ ob id ſolùm coturnices cibum improbare, quòd elleboro nutriatur, ſed etiam quòd talis facultas ſpaſmum ac tetanum generandi, illius inſit ſubſtantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cũ molli ac pingui caſeo paſtillatas edere conſueuerũt. Poteſt etiam per coturnicem intelligi alia quædam auis, perdice aliquãtulum maior, genis, roſtro & pedibus rubenti colore, reliqua verò pennarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italorum vulgò Coturnix appellatur: éſtque de Alpinarum volucrum genere, & in ſyluestribus & frigidis locis montibúſque verſatur & degit, neque ab Italicis regionibus vnquã recedit. Cuius auium ſpeciei apud veteres fuerit, nondum ſatis compertum habetur: ſed ex guſtu, & odoratu, & loci natura in quo continuè commoratur, & ex iis quibus paſcitur (nã illa grati admodum ſunt odoris) boni & laudabilis eſſe alimẽti iudicanda eſt. & propterea in cibis meritò expetenda. Quo ſanè modo Rhazes etiem li. 3. ca. 10. ad Alman. coturnicem accepiſſe videtur, cũ ei ſecundum poſt ſtarnam bonitatis locum tribuit. De vtraque coturnice cùm plurima, tum cognitu pulcherrima habet Aloiſius Mundella epiſt. 6.

Septima, Phaſianus: quem à Phaſide amne, apud Colchos: vbi primùm cognitus eſt, ita nuncuparunt. Hæc eſt decantata omnium libris auis, quam primam ferè in menſis eſſe iudicant, propter carnis bonitatem, à qua Medicinæ profeſſores veluti à ſcopo, de temperamentis ciborum iudicia auſpicantur: ſucci enim probitate & iucunditate longè cæteris antecellit, neque ſolùm ad victus ſalubris rationem, verum ad ro- *Phaſianus.*

bur quoque conciliandum accommodatissima
est. Caro enim iuuenculi ac pinguis cõualescen-
tibus & morborum diuturnitate macrefactis o-
ptimus cibus est. Sed ob nimium atque immen-
sum precium Principum dũtaxat atque magna-
tum mensis dicata est. Meminit Phasiani Gale-
nus libro 3. de aliment. facult. capite 18. sic in-
quiens: Caro Phasianorum, quod ad concoctio-
nem & nutrimẽtum attinet, gallinis est similis,
voluptate tamen in edendo superat: quin & sic-
ciore constat temperamento, vt qui in sicciore
degat aere, & magis exerceatur. Lege plura de
hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazem aph. li. 3.
aph. 13.

Merula. *Octaua*, Merula: quæ quidem auis est nigro
pennarum colore, rostro rutilo, & sturni magni
tudine, Κόσσυφος à Græcis dicitur. Quanquã ve-
rò hæc à Galeno, Oribasio atque Ægineta inter
optimi succi alimenta connumerantur, carnẽ ta
men, quàm perdicis & attagenis, duriorẽ obti-
net. Quare & ipsa iuuencula ac pinguis mandẽ-
da est. Turdi quoque & reliquæ id genus aui-
culæ montanæ omnes in hanc classem referen-
dæ sunt.

Ortygometra. *Nona*, ὀρτυγομήτρα: ea auis est turturis ma-
gnitudine, pennarum colore necquicquã à co-
turnice differens rostrum longius est & acutius,
crura pedésque satis etiam pro ratione corporis
longos obtinet, quinetiã frugiuora est, & adue-
na antequam coturnices haud vspiã audias, ne-
que coturnices te amplius visurum speres, vbi
hæc audiri desiit: Vox mirifica est, coaxantium
ranarum clamori non absimilis, nisi quòd subti
lior multò & acutior est. Caro eius optimum
gignit succum, vbi per diem suspenderis: Gil-
bertus Longolius in eruditissimo suo de Auibus
Dialo-

Dialogo eandẽ eſſe putat cũ κυχράμῳ· ὀρτυγομήτρα autem Græcis dicta eſt, quaſi coturnicum matrix, quòd coturnicibus per maria terráſque aduolantibus dux & rex itineris eſſe ſoleat, ab ὄρτυξ, id eſt, coturnix, & μήτρα, id eſt, matrix. Plura Ariſtoteles lib. 8. cap. 12. de hiſtoria animal. Plinius libro 10. capite 23. natural. hiſt. Solinus capite 18. & Athenæus libro 9. deipnoſophiſt.

Decima, Perdix: huius quoque caro medij ferè temperamẽti eſt, & concocta facilis, probũque ſuccum gignit, præſertim ſi non illicò poſt occiſionem, ſed vnum ad minus diem ſuſpenſa comedatur. Sic enim quod durum in ſe continet abiicit, & friabilis redditur, quemadmodum ex Galeno paulò antè oſtenſum eſt. Sanguinem copioſum ac tenuem generat, adeóque craſſiorem, ſi fortè in corpore inuenerit, extenuat: ídque alæ potiſſimum præſtant: quæ vt in reliquo auium genere, ita in hoc quoque faciliùs concoquuntur. Et vno verbo optimæ quidem alæ ſunt auium iuuenum ſaginatarum, peſſimæ verò macilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum eſt iis qui ſe non exercent, & qui vitam degunt otioſam, quíque imbecilliores & inualidi ſunt, tum etiam attenuante victus ratione aſſuetis, & hydropicis, quíque humido ſunt ventriculo: vitioſos enim & corruptos ipſius humores conſumit atque abſtergit: memoriam aſſiduè manſa corroborat, impinguat, ſemen auget, & ventrem ſtimulat, ſed eandem cohibet: vnde accommodatiſſimum diarrhœa laborantibus fit edulium, ſi aſſa cum aceto ingeratur. Medulla cũ vino præſũpta ictericos ſanat. Iecur comitia- *Perdix.*

li morbo correptis auxilio eſt. Fel quoque ſuffu ſionibus oculorum à principio mirificè prodeſt: facit & ad ipſorum hebetudinem. Si tempora ſingulis menſibus eodem felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus libro 3. cap. 18. de alim. facult. & libro 8. cap. 2. meth. meden. & Simeon Sethi in Syntag.

Frigellus *Vndecima*. Frigellus: Ea ex turdorum genere auis eſt, cuius Ariſtoteles libr. 9. capite 20. de hiſtoria animal. tres conſtituit ſpecies. Vna viſciuora, quæ niſi viſco & reſina non veſcitur, & magnitudine paulò minor quàm pica eſt: altera pilaris, quę ſonũ edit acutum, & magnitudine merulæ eſt: tertia, quam iliacam vocant nonnulli, minima inter has, minúſque maculis diſtincta, de quo ſanè intelligenda ſunt, quæ de frigello hoc loco dicuntur. Hic vtrinque iuxta oculos, & in pectore & in ipſo alæ flexu, intus & foris maculas habet latiuſculas, rubras. Primum genus non niſi hyeme apud nos cernitur, aut ſi videatur, rarum eſt. Secundum per totum annum apparet maculoſo valde pectore, & cantus ſui gratia à multis in caueis alitur. Tertium per æſtatem apud nos nuſquam videtur, ſed vindemiæ tempore atque inſtante hyeme primùm cernitur, adeóque ob id frigellus nempe quòd aduentu ſuo frigus inſtare prænunciet, nominatur. In vineis potiſſimùm reperitur, ac dulcium vuarũ eſu ſæpius inebriatur, velociter volat: & optimi eſt ſucci, præſertim circa feſtum Omnium ſanctorum. Lege Gulielmum Turnerum in libello de Auibus.

Otis. *Duodecima*, Otis: quę & ipſa in cibis gratiſſima atque optimi ſucci eſt, nempe ex ſylueſtrium gallinarum genere, Perdicum ſimilis: ſed obeſitate corporiſque pondere parum ſe alis attollit:

quapropter canibus se obnoxiam quodam modo cognoscens, ad eorum latratum ex templo proripit se latitans inter frutices. Lege Aelianum & Oppianum Gilbertus Lon. eam esse adserit, quam Bonosam vulgò nuncupant: de qua Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 19. & Athenæus libro 9. deipnos. Sunt tamen quibus orex hoc loco magis placeat, vt gallina phasiani per eam accipiatur. Alij verò gallinam aquaticam interpretantur. Siue igitur gallina sit aquatica, siue phasiani, caro eius bonum gignit succum.

Decimatertia, Tremulus: quæ quidem auis est fusco pennarum colore, magnitudine quàm gallina minor, velocissimi volatus, altè vociferans ac clamosa, in cuius capite crista plumea, ex earum auium genere, quas σεισοπυγίδας Græci vocant: caudam enim, cùm pedibus incedit, assiduè quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper ferè iuxta maria versatur: ne quis paruam illam auiculam longæ caudæ, quæ codatremula vulgo siue motacilla dicitur, per tremulum hoc loco intelligendam putet. Huc etiam referri posset (si non eadem est) auis quędam cornice minor, plumis ferè viridibus & nigris per totum dorsum, caput & collum, ventre albo, longa & semper erecta in capite crista plumea, alis obtusioribus & inter volandum magnum strepitum edẽtibus, vnde & vannellus à barbaris dicitur, clamosa admodum & querula: quæ aquis vermiũ gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas non ingreditur, in planis & locis circa consitis plurimùm degit. *Tremulus.*

Decimaquarta, Amarellus: auis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor, ab Aristotele libro 8. ca. 3. de histor. animal. βόσκας appellatur. *Amarellus.*

Illud porrò nosse in vniuersum expedit, quod præstantius alimentum ab iis sumatur auibus quæ volatu magis nituntur, celeriúsque volant. Et quemadmodum prædictarum auium caro concoctu facilis & ad bonam valetudinem accommodatissima, sic è diuerso quarundam excrementitia est ac mali succi, multóque ad coquendum difficilior, atque inæqualis temperamenti: cuiusmodi imprimis existit pauonum, anserum, gruum, ardearum, & quotquot oblongum habent collum ac rostrum: ínque paludibus nutriuntur. Huc, quòd ac succi prauitatem attinet, passeres etiam referendi sunt qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidissimi sunt, & longiùs à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant, Venerémque impensius stimulant. Circa electionem verò alimenti quod ab auium genere sumitur sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius quod nutritur sanitatem vel robur spectes) carnes variè laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit. Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnam prætulerunt. Idem quoque Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quòd mentis aciem atque intellectum roboret, mirificè commendat. Auium porrò omnium volucrium genus paucissimum præstat alimentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimùm si ad suillam, qua nō aliud inuenias, quod copiosioris sit nutrimenti: volucrium tamen caro ad coquendum est facilior: quare iis qui neglecto corporis exercitio consiliis potissimum & studiis ac contemplationi vacant conuenientissima est,
præci-

præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei & gallinæ, quemadmodum li 3, de alim. facult. cap. 18. Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum atque mundum, & spirituum generationi ac mentis exercitiis & intellectui aptissimum. Siccius nanque alimẽtum, quale dictarum auium est, studio contemplationique intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ familiaris est, sicuti luculenter & perspicuè docuit Galenus in libro, cui titulus, Quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, cap. 5. Lege plura apud eundem libr. 8. cap. 2. method. medendi, & in libro de attenuante diæta capite 6. De Attagene pulcherrima quædam & scitu dignissima Gilbertus Longolius in Dialogo de Auibus prodidit.

DE PISCIBVS. CAPVT XXX.

SI pisces molles sunt, magno corpore tolles:
Si pisces duri paruí sunt plus valituri.

Hîc duæ traduntur laudabilium piscium notę. Pisces enim aut dura carne suapte natura sũt aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, vetuli iunioribus præstant. Carnis nanque mollities pro modo humiditatis respondet, quæ crudior in nouello pisce, in vetulo verò concoctior existit. Quare nouelli pisces lento ac pituitoso succo magis quàm vetuli abundant. Atque hac certè ratione nonnulli anguillam etiam vetulã iuniori præferunt. Ex iis verò qui dura carne præditi sunt, iuniores longè præstantiores & concoctu faciliores habentur: eiusmodi porrò lucij cumprimis sunt & percæ. Carnis enim durities, cõcoctioni resistit. Quę sanè sentẽtia ex 2. Cano.

cap.553. Auicennæ desumpta est, vbi sic fermè
scriptum reliquit: Ex piscibus dura carne prædi-
tis eligendi sunt minores, ex molli verò maio-
res ad terminum aliquem. Plura Galenus libro
3. de alim. facult. capite 29. & 30.

Lucius & perca, & saxatilis albica, tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa galbio iruia.

Hîc decem recensentur pisces, quorum ali-
mentum hominum corporibus saluberrimus es-
se putatur.

Primus, Lucius est: piscis vulgo notus, qui
Lucius. quòd non modò in alterius, sed suæ etiam spe-
ciei pisces grassetur, tyrannni appellationẽ vul-
gato versiculo sortitus est:

Lucius est piscis rex atque tyrannus aquarum.

Natatu velox ad duræ carnis est, sed om-
nium Medicorum iudicio εὔπεπτος, atque opti-
mi succi,

Perca. *Secundus*, Perca: qui branchiis subruffus est,
dorso spinis armatus, vnde ἀκανθὸς ἐφ᾽ ἧς καὶ
ποικιλόχροα ex Aristo. Athenæus scribit, libro
δειπνοσοφ. 7 Duræ quoque carnis est, & vul-
go cognitus. Porrò alimentum quod ex eo su-
mitur non modò ad coquendum est facile, sed
gustui etiam gratum, atque hominum corpori-
bus saluberrimum, vt quod sanguinem medium
consistentia generet suprà cap, 9. Vnde maximo
in precio hic piscis sẽper est habitus. Ausonius
in Mosella sic de eo canit:

Nec te delicias mensarum Perca silebo,
Amnigenos inter pisces dignande marinis.

Quanquam certè τὸ (πέρκη) antiquissimis e-
tiam Græcorum vsitatum sit, reperiuntur tamẽ
qui-

quibus per ἀντίφερχον, quòd nulli piscium parcat, à parcendo sic dictus esse videatur: vt qui iratus alios pisces pinnis suis quas supra dorsum habet vulneret. Qua ratione à Lucio quoq; immunis est: imò, vt Albertus refert, naturalis quædam lucio cum perca amicitia est. Læsus enim Lucius non tam facilè à quouis alio piscium sanatur, quàm à perca.

Solum igitur liquidis parcam laceratus in vndis
Vestigat lustrans, solum hunc medicamina possit.

Qui sic inuentus vulnera eius tangendo lenit & sanat.

Tertius, Saxatilis: quo quidem nomine piscis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuo manent: cuius alimentum (licet squamis careat) ad voluptatē, coctionem simul ac distributionem, & succi bonitatem præstantissimum est. Multos tamen inuenias quibus Saxaulus potiùs, siue Saxaulis hîc legendum esse videatur, vt hoc nomine ex planorum piscium genere eum intelligamus, qui βλάγλωττος καὶ βούγλωσσος à Græcis dictus, hodie γλῶττα nuncupatur: à Varrone & Plauto lingulaca, à linguę figura, quæ Græcis est γλῶττα, cui βȣ particula addita est, vt magnitudinē potiùs quàm bubulæ linguæ figuram significet, à Plinio Solea, itémque ab Ouidio in Halieutico, *Saxatilis* *Saxaulis*

Fulgentes Soleæ candore, & concolor illis
Passer.

A figura Soleæ quæ solo pedis subiicitur. Hic verò inter marinos pisces alimenti est haudquaquam contemnendi. Galenus lib. 3. de aliment. facult. capite 19. similes quodammodo inter se

esse Passerem & Soleam scribit, non tamē omnino eiusdem esse speciei: Soleam enim molliorem esse, cibóque suauiorem, ac in totum Passere præstantiorem. Suauitate quidem, alimēti copia, succi bonitate solea præstantior est, at carne duriore solidioréque esse experientia sensúsque conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius libro vndecimo, capite vndecimo de piscibus marinis.

Albica.

Quartus, Albica, qui & ipse marinus reponēdus in numerum sale conditorum, & in fumo deinde vel in aëre exiccatorum, qui deinde baculo ante cocturam contunduntur. Albica autem ex eo dictus videtur, quòd molli humida atque candida admodum sit carne. Italis Mollo à carnis mollitie, Gallis *merlus*. Asellus est veterū, vel ei omnino cognatus ex Gesneri sententia, & pro bono gratóque cibo habetur.

Tencha.
Tinca.

Quintus, Tinca, vel tencha: piscis aquæ dulcis notus, pelle lubrica, muccosa, ad nigredinē tendente, ac carne dura: vnde ab his tribus, nempe lucio, perca & tinca post coctionem pellis auferri solet. Auson. in Mosell. vulgi solatium vocat, quòd pauperibus tantùm apponatur. Excrementitius est, & totus lutosus.

Gornus.

Sextus, Gornus, gornatus, siue gurnadus: piscis marinus albus: atque minimus, medij digiti lōgitudinem non excedens: vna cum capite ac spinis manditur.

Plagitia.

Septimus, Plagitia: piscis marinus planorum generi subiiciendus, rhombo figura similis, sed contractior, lingulaca latior. Hic piscis supina parte albicat, prono fuscus est & terrei caloris, instar passerum auium, vnde à Latinis passer etiam dicitur, à Græcis

ψῆττα

ψῆττα, Gulielmus Rondeletius libro vndecimo cap.7.

Octauus, Carpa, siue Carpio: Cyprinus quorundam opinione: piscis fluuiatilis notus, squamosus. Huius caro excrementitia est ac muccosa, quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita nanque multò quàm antè præstantior euadit: quicquid enim muccosum aut virosum gustu refert, id totum deponit. *Carpa.*

Nonus, Galbio: piscis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui & in amplissimas alas expanso, raia latinè dicitur, & à quibusdam rochetus, siue rochus, à Græcis βάτος καὶ βατὶς à rubi, quem βάτον vocant, similitudine. Quemadmodum enim spinosus est aculeatúsque rubus, ita raia omnis aculeis aspera, non quidem toto corpore, sunt enim λειόβατοι, id est, læues raiæ, quibus nulli sunt in corpore aculei: sed siue læues sint raiæ, siue asperæ, omnes vncos aculeos in cauda gestant, sicuti in rubo, cynosbato & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis, concoctu difficilis, sed alimenti firmi & sani. Vide Gulielmum Rondeletium lib.12.cap.3. Nō nulli Galbionem referunt in baculo contundi solitorum piscium classem, vt eum hoc nomine intelligamus, qui & ipse, duręcarnis est ac sanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de aliment. facult. ca.28 Gobio, inquit, littoralis est piscis ex eorum numero qui parui perpetuò manent, suauissimus ac concoctu facillimus, simúlque ad distributionem & succi bonitatem optimè comparatus. Gallicè *Gouion.* *Galbio.*

Decimus, Truta: Hic omnium qui in dulcibus aquis generantur piscium æquali cunctarum gentium iudicio longè nobilis- *Truta.*

simus habetur. Varius admodum est, purpureis guttis siue maculis totum dorsum specio è pingentibus, carne interius rubra, quemadmodum in salmone etiam conspicitur, vt proculdubiò is piscis sit, qui Ausonio in Mosella Salar vocatur cùm dicit:

Purpureisque Salar stellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquã voluptate cibos reliquos superet. Carnem habet valde friabilem, vt in qua nihil neque lentoris, neque pinguedinis insit: quo fit vt alimentum quod ex eo sumitur hominum etiam corporibus saluberrimum esse censeatur. Huc, quòd ad succi bonitatem attinet, aschiæ etiam & auratę referẽdi sunt. Porrò Truta Gallicum est: nam vulgo *Truitte* vocant. Verùm hactenus singulatim de piscibus: nunc generatim etiam atque vniuersè nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

Piscium electio. *Sciendum* igitur imprimis, alimentum quod ex piscibus prouenit, quemadmodum id ipsum libro 3. capite 25. de aliment. facult. Galenus attestatur sanguinem gignere consistẽtia tenuiorem, quàm quod ex pedestribus animalibus sumitur, adeò vt non affluenter nutriat, & celerius discutiatur: magis tamen excrementitium est. Phlegmatici enim, id est, frigidioris humidiorísque temperamenti sunt pisces. Ob eãdem tamen causam quidam ipsos concoctu difficiles esse ac tradi transitus censuerunt: quippe ratione frigiditatis lenti etiam sunt, atque diutius ob id ventriculo immorantur, & concoctioni repugnant: quo fit vt sæpius corrumpantur, & putrescendo sitim generent. Carniũ itaque laudabilium alimentum hoc nomine, quàm piscium salubrius est.

Secundò verò hoc etiam sciendũ: nempè pe-

lagicos,

lagicos, hoc est, marinos (modò cæterę bonæ notæ consentiant) in victus salubris ratione, quàm qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum enim quod præstant minus excrementitium est, & carnium naturæ propinquius. At verò cùm pelagici (cæteris paribus) quàm fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est eosdem difficiliùs etiam concoqui & resolui, ac magis nutrire, sanguinémque gignere puriorem. Ægris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

Tertiò sciendum, ex piscibus tam marinis, quàm fluuiatilibus eligẽdos esse, qui carne sint minimum mucosa aut lenta, sed alba, suaui, subtili, friabili, odorata, quæ tardè putrescat: & qui non degunt in paludibus lacubúsque, atque id genus locis limosis ac sordibus, nec in aquis limosas herbas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem qui in eiusmodi locis degunt.

Eligendi verò non admodum iuuenes, neque prægrandes, neque pinguedine multa respersi, sed vt in suo genere carnosi, & celerrimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari distantibus capiuntur, vtique si cęteræ laudabilium piscium notæ non abfuerint. Iisdem quoque notis consentientibus, quantò spinis adnatis ac squamis horridiores fuerint, tantò præstantiores etiam esse par est. Spinarum enim & squamarum multitudo substantiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro ac profundiore, ventorúmque procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit.

Quare in mari Pontico & Balthio nutriti iis prę-
stant, qui in Mortuo siue Meridionali capiun-
tur.

Eorum autem qui in fluuiis gignuntur, salu-
briores sunt qui in iis gignuntur, in quibus a-
qua rapidè fluit, ac copiosa est. Ex quibus iã di-
ctis liquidò constat, qui piscium probi malíve
censeri debeant.

Cetacei enim ac bestiales, cuiusmodi porcus
& canis marinus, delphinus, & morhua potis-
simùm habentur, cùm laudabilium piscium
notis, nimirum albedine, subtilitate, ac friabi-
litate careant, in cibo sunt prorsus iniucundi, &
ad coquendũ difficiles, exiguúmque boni qui-
dem alimenti, excrementi autem plurimũ red-
dunt, & præsertim recentes. Quare mirum non
est, si prauũ succum in eorum corporibus qui
quotidie illis vescũtur congerant. Attamen eos
si quando, meliorũ non suppetente copia, ede-
re cogamur, magnoperè cauendum, ne illico à
captu ingerantur, sed seruandi sunt per dies ali-
quot, dũ caro eorum mollescat, adeóque citra
substantiæ corruptionem tenerescat. Id quod
fieri solet, vbi leuiter sale conspersi fuerint: quo
modò sapidiores etiã, ac multò quàm ante prę-
stantiores euadere, libro 3. de alim. facult. cap.
24. & 40. Galenus autor est. Quicquid enim
muccosum aut virosum gustu referunt, id to-
tum deponunt.

Ex piscibus marinis Raia & Gornus in lauda-
bilium classe censentur: carnem enim habent
consistentia purissimam. Deinde verò Passer &
Solea, quorum tamen caro lentior est, mi-
núsque tum alba, tum friabilis, & crassior, sa-
pore etiam atque odore minus commendabi-
lis. Merlango tamen, siue merlano, quem

a quibus

ἀφύλω Græci vocant, secundus fortè à raia deberetur locus: minore enim participat crassitie ac lentore, quàm passer & solea, & substantia vtcunque friabilis est: sed si odorem, saporem, colorem, substantiæ puritatem & mollitiem spectes, bonitate nonnihil à gorno ac raia deficere videbitur. Idem de harengo iudicium est. Morrhua iuuenis bonitate prædictis satis propinquat, sed si diligẽtius ad præscriptas laudabiliũ pisciũ notas exigatur, crassior multò atque lentior inuenietur. Salmones autem, rhombi, (vulgo Gallorum turboti) scombri, vulgò maquerelli siue macrelli, longè à reliquis bonitate deficiunt: sunt enim multò crassiores, magísque lenti, & concoctu difficiliores, neque competunt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis ac iuuenibus, ídque magis etiam si quid salsedinis ipsis commisceatur, quò lentor, crassities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aquæ dulcis, lucius & Perca mediocres laudatissimi sunt, præsertim si præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet Vendosia: carnem tamen habet non perinde albam, subtilem & friabilem, sæpiúsque in stagnis, quàm fluuiis reperitur.

Illud porrò summatim nosse etiam expedit. quòd pisces fluuiatiles, modò cætera consentiant, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad gustus ipsius voluptatem cęteris multò sint præstantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera ad Boream spectant, ac rapidè fluente degant: præsertim si vrbis alicuius amplissimæ, latrinarum, balneorum, culinarúm-

que loturæ & purgamenta in illā non defluant,
neque vestes & alia eiusdem generis in ea ab-
luātur. Multò verò magis, si præterea & herba-
rum ac bonarum radicum copia abundet. Can-
cri verò tam marini quàm fluuiatiles, sicuti
lib.3. de alim. facult. cap. 33. à Galeno traditur,
dura in totum carne constant, ideóque & ad co
quendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægrè
tamen in ventriculo corrumpuntur.

In piscibus quoque id communiter memoria
tenere oportet, quòd recentes valde nutriant &
humectent, mammas lacte repleant, semen pro-
lificum suppeditent, ideóque venerē excitent.
& biliosis corporibus sint accommodatissimi.
Cęterùm abstinendū ab ipsorum esu post quam
libet actionem fortem ac vehementē: qui nan-
que id temporis ingeruntur, eos & malè cōco-
qui, & dum in iecur ac venas distribuuntur, suc-
cum generare crudum, qui non facilè inpro-
bum sanguinem mutetur, à ratione alienū non
est. Præterea verò cùm hæc ipsorum etiam natu
ra sit, vt tardiùs pertranseant, cura non minima
adhibenda est, ne in ventriculum incidant de-
bilem aut prauis succis vitiatum: quippe qui tū
non bellè concoquantur, & faciliùs ferè vnà cū
aliis in ventriculo existentibus corrumpantur.
Neque item vnà cum carnibus, aut lacticiniis, ne
que summo post alios cibos loco, si quid Aui-
cennæ credimus, edendi sunt.

Postremò verò hoc etiā sciendū, ꝙ crassioris
succi pisces infra mediocritatē saliti recentibus
sint præferendi. Verùm recens saliti, Galeno lib.
3. de aliment. facult cap.24. teste, iam diu salitis
sunt meliores. Pisces etiam laudabiles exiguo
sale conspersi atque immoderatè sumpti, appe-
tentiā, si quis eis delectetur, reuocāt, & roberāt.

DE ANGVILLA, ET nonnihil etiam de Caseo.

CAPVT XXXI.

Vocibus anguillæ prauæ sunt, si comedantur:
Qui physicen non ignorant hæc testificantur.
Caseus, anguilla, nimis obsunt si comedantur.
Ni tu sæpe bibas, & reddendo bibas.

Anguillam vocibus nocere hoc in loco traditur, idque rationibus tum medicis, tum philoso phicis cõprobatur. Limosus enim piscis est, crassique & lenti succi, obstructiones facit, longiúsque à memoratis paulò antè probi piscis iudiciis recedit: quod Galenus etiã in libro de cibis boni & mali succi, cap. 15. in hũc modũ scribens attestatur. Anguillæ nũquam boni succi sunt, ta metsi puro in humore versentur, nedum in eo qui vrbium sordes & purgamenta in se recipit. Idem ferè & in lib. de attenuante diæta, cap. 6. confirmare videtur: Anguillæ, inquiens, & mollium pars maxima tametsi carnem habent mollem, quòd tamen succo lento & pituitoso abundant, iis qui salubri victus ratione vti volunt plurimùm est noxia. Pari modo de mustelis quoque, quæ vulgato iam nomine lampetræ dicuntur, sentiendum est. Nam & ipsæ nihilo secius quàm anguillæ plurimum crassi succi gignunt: tametsi paruulæ lampetræ non perinde malæ & periculosę sint. Minore enim, vt sensus ipse iudex est, crassitie & lentore participant. Quo fit

Anguilla.

vt hi pisces, licet non ingratum ori saporem offerant (quorũ salua tamen eorum reuerentia dictum velim, qui in eorum vsu diu perseuerant) admodum sint periculosi. Si quidem generatio eorum in aquis serpentum generationi in terris respondet, non sine veneni suspicione. Vnde etiam M. Varroni libro 4. de lingua latina nomen habent, quod anguibus adsimilentur. Atque hæc certè ratione capita & caudę, ac similiter interior spina, vt quæ venenum in se contineant, nullo modo edenda sunt. Conueniens autem erit ob succi crassitiem ac lentorem vt in optimo vino immersæ necentur, atq; cum iusculo deinde optimarum specierum, sicuti ab Apitianæ scholæ sectatoribus solent, præparentur: ac primò quidem duabus ebullitionibus in vino & aqua præbulliant illísque reiectis tandẽ ad perfectionem coquãtur. Vel gelu inde in patina fiat, vel pastillatura, vel assatura, ídque cũ salsamento competenti: in hyeme quidem cum salsamento viridi, fortibus speciebus, & vino: in æstate verò cum debilibus speciebus, omphacio & aceto. Commodius tamen ab eiusmodi piscium esu abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici: sed præcipuum sentiunt nocumentum ex eorum obsoniis qui arenulas mingere consueuerunt, quoniam illæ anguillari glutino in calculos cogi & adstringi videãtur. Podagra quoque laborantibus manifestè officiunt, nec vllis morbis medentur, sic vt iniquè natura fecisse videatur, quæ tam suauem refutandis excipuendísque piscibus indiderit saporem. Medici omni ex loco omníque tempore, & præsertim circa solstitium anguillas detestantur.

Anguillæ coctio.

Anguillæ esus calculosis noxius.

Sequitur deinde, caseum atque anguillas plurimùm nocere si comedantur: quod sanè de iis

quæ

quæ magna mole ingeruntur intelligendum est. Causæ quidem de cas-o suprà capite septimo de anguillis verò in præsenti capite habentur.

Postremo loco hoc etiam adseritur, nempe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore vini potu corrigi atque emendari : quod minimè tamen de vino subtili ac penetrante, neque itẽ de eo quod in porus delatiui vicem substituitur intelligendum est. Tale namque cum cibis mali succi bibendum non est, quemadmodum 3. 1. doct. 2.cap.8. Auicenna sic fermè scribens diligenter admodum monuit. Neque verò cum cibis praui succi, nec antequam illi conficiantur, neque ab eorundem concoctione vinum protinus bibendum est: quippe quòd mali chymi cibos in omnia statim corporis exteriora membra, quò fortasse citra vini adminiculum minimè penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de vino forti, non admodum penetrante , quod sæpiùs atque modicè commodæ ciborum permistionis gratia sumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, concoctoriam facultatem roborat, frigidósque & phlegmaticos humores concoquendo benignos reddit: quo fit vt ad casei atque anguillarum, quæ ægrè admodum conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Cæterùm neque illud silentio hoc loco inuoluendum , nempe vinum non in anguillarum modo , sed quorumlibet etiam piscium esu exhibendum : quippe frigidioris humidiorísque temperamenti sunt omnes adeóque difficilius ob id ipsum conficiuntur , tardiúsque transeunt : vino igitur sæpius ac modicè sumpto facilè emen-

duntur, adque συμμετρίαν perducuntur. Hinc non temere hactenus hoc vsurpatum est. Ex piscibus viuos quidem aqua foueri, mortuos verò vino condiri oportere.

DE CIBI POTVSQVÆ IN prandio atque cœna permistione, siue alteratione.

CAPVT XXXII.

INter prandendum sit sæpè parúmque bibendum,
Si sumas ouum, molle sit atque nouum.

Hîc duo traduntur præcepta.

Primùm, de cibi potúsque in prandio atque cœnæ permistione siue alteratione. Inter prandendum nanque cœnandúmve in vicem modò edendum, modò bibendum est, ac ne id quidem largè & copiosè, sed sæpe potius & parcè. Neque enim iumenta nobis in hoc imitanda sunt, quę tum demum bibunt, cùm cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, quoniam cibus permistione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruientia faciliùs peruehitur.

Potus triplex. Atque hîc notandū, triplicem à Medicis constitui potum: ac primùm quidem permixtiuum vocari, quòd vnà nimirum cum cibis ingeratur: alterū delatiuum, quòd concoctione in ventre iã confecta & absoluta, in hepate verò inchoata, vbi cibi penetrationem adiuuet, exhibeatur: tertium verò sitis sedatiuum, quo in explenda siti vtimur. *Permixtiuus:* Quæ igitur de potu hoc loco traduntur,

duntur, ea de permixtiuo accipienda sunt. Hic enim interponi sępius ac permisceri cibis debet, neque ad finem prandij vel cœnæ, siue dū sitis vrgeat (saluo tamen aliorum iudicio) differendus est. Imò verò crebrius etiam ab illis assumi debet, qui cibis actu vel potentia siccioribus vescuntur, quique vehementius sese atque immoderatiùs exercendo siccum panem vorant: non tamen copiosè, ne concoctio impediatur. Simile enim quiddam succederet, quale aquam in lebetem feruentem sæpius largè & copiosè infundentibus solet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Sitis autem sedatiuus potus circa prandij vel cœnæ finem natura congruere magis videtur: tunc enim ob calidi siccique cibi æstuationem vera sitis vrget. Namquè verisimile non est eodem ac breui temporis momento infestari naturam esurie sitique simul, eo quòd hæc irritetur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus augendus, vel minuendus, prout ipsa sitis expostulat. *Sedatiuus.*

Atque delatiuus prima coctione iam peracta, atque etiam paulò antè quàm aliud quidpiam edatur, propinandus est: præsertim cùm priùs ingestus cibus consistentia fuerit crassior: neque differendus est, dum sitis oboriatur. Ventriculum enim ad reliquum suscipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam quæ in ventriculo continentur distributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tamen immoderatiùs eo abutendum est, vt maturè concoqui possit. Siquidem incōcoctus ad hepar nō trāsit. Quod verum vtrique erit, si in delatiui locum nō substituatur aqua. In illa enim necesse non est vt concoctio expectetur, priusquam ad hepar *Delatiuus.*

transmeet. Rationabiliter verò in potu delati-
uo, ceu etiam in permixtiuo, non aqua, sed vi-
num propinari debet, aut aliud quidpiam, quod
vino sit ἀνάλογον, veluti ceruisia, μελίκρατον, aut
ex cerasis vel malis, aut simili quopiam fructus
genere confectæ potiones: quibus tamen omni-
bus vinum est præferendum. Facilem enim effi-
cit alimenti in omnia membra distributionem:
vnde non ineptè ὄχημα τῆς τροφῆς ab Hippocra
te nuncupatur, vt copiosè admodum suprà capi
te 15. & 27. ostendimus.

Sed quia de commoda cibi potúsque permi-
stione satis iam diximus, illud minimè omittẽ-
dum est, quòd nonnullis vt rectum placere vi-
deo, nempe vt iuxta crassiorem, sicciorem & fri-
gidiorem cibum de vtroque potu tam delatiuo,
quàm permixtiuo largiùs assumamus: & vt rur-
sus circa calidiorem, subtiliorem atque humi-
diorem, parcius. Et iterum vt vinum subtile va-
lénsque cum cibo natura crasso, duro ac frigido
bibamus: & è diuerso calidioribus concoctioní-
que magis parentibus cibis, vinum debilius ad-
iungamus. Quæ ratio si stabit, valentiore vino
iuxta carnem vtemur bubalam, quàm pullorum
gallinaceorum: itémque iuxta pisces, quàm car-
nes animalium terrestrium.

Secundum præceptum de ouis erat, nempe vt
recentia ac mollia ingeramus: cuius ratio reddi-
ta est suprà, cap. 8.

DE PISIS.
CAPVT XXXIII.

*Pisum laudandum nunc sumpsimus ac repro-
bandum.*

Est inflatiuum cum pellibus, atque nociuum,
Pellibus ablatis, sunt bona pisa satis.

Inqui-

Inquisitione dignum videtur, quod de pisis *Pisa.* hoc loco traditur, nempe ipsa laudem mereri quandoque, nonnunquam verò & vituperium. Vbi scire ante omnia conuenit, pisa duas habere facultates, adstrictoriam nimirum & purgatoriam: quarum hæc certè in ipsorum velut carne est, illa verò in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur: culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta, vt in diætis vniuersalibus Isaacus id ipsum confirmat, ventrem subducunt: altero verò magis condensant & adstringunt, plurimúmque flatulenti spiritus pariunt, ita vt pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur, purgatoria quidem f..cu'tate succum excernere volente, adstrictoria verò retinente: hincque intus affligitur natura, ab vtroque horum diuexata. Porrò si pisa cortice spoliata mandantur, tunc purgatoriæ actioni maximè conferunt. Quod de pisis hîc dicitur, idem de omnibus fermè leguminibus, puta fabis, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia, præcipuè tamen corticem habentibus crassiorem, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligendum est. Hac nanque ratione l: gumina omnia, quemadmodum libro 4. de vict. rat. in morb. acut. apho. 93. Hippocrates attestatur, flatuosa sunt, & cruda, & cocta, & fricta & macerata, & viridia. Cortex prætrerea in omnibus peiorẽ generat succum, quàm quæ ipsoru n velut caro est. In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametsi vnà cũ corticibus innoxiè mandi queãt, præstat tamen vt decorticentur. Legumina viridia adhuc & nondum exactè matura, valde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen in-

est,quod ad corticem saltem & carnem attinet,
faciliúsque concoquuntur: quare ea nonnulli
sanis corporibus, quàm matura atque exiccata
magis conuenire arbitrati sunt: quod tamen à
veritate alienum videtur. Nam ea admodum ef
se excrementitiæ substantiæ & corruptioni ma-
gis obnoxiæ constat:quo fit vt à sanis non vsque
quaque citra noxiam sumi queant.Hoc tamē ne
gari non potest, quòd matura & exiccata cùm
ab extimis corticibus purgata fuerint, ad victus
salubris rationem, quàm recentia non decorti-
cata accommodatiora sint: & è diuerso viridia,
quàm exiccata cortice non spoliata.Porrò cum
omnium leguminum substantia inflet, conco-
ctioni renitatur,crassique & praui succi alimen-
tùm in corpus diffundat: meritò à victus salu-
bris ratione excluditur. Brodium tamen siue
iusculum eorum,eò quòd flatum cum omni &
alimenti & concoctionis prauitate deponat,vē-
trem subducat,vrinam cieat, venarū atque vis
cerum obstructiones amoliatur,adeóq; ad vaso-
rum etiam,quæ colatoria vulgo vocantur,nem-
pe hepatis, renum & vesicæ, emundationem sit
efficacissimum, non parum commoditatis in vi-
ctus salubris ratione habere dignoscitur. Cuius
proinde vsum ieiunorum tempore, quando
crassis atque obstruentibus vtimur cibis,frequē-
tiorem esse conuenit.Multiplex porrò ac varius
hominibus leguminum vsus esse solet.Nonnul-
li enim cum salsis carnibus esitant: quem mo-
dum Galenus libr.1.cap.25.de aliment. facultat.
non probat. Nam hæ quoque sanguinem cras-
siorem & melancholicum magis generant.Qua-
propter non est his copiosiùs vtendum, & ma-
ximè si cui corpus sit aut melancholicum, aut
crasso vel prauo succo abundet. Pessimè autem
coci-

coci diuitibus legumina ſapa adparant: quandoquidem legumina haudquaquam incraſſantium miſtionem poſtulant, ſed humidorum potius, & quæ ipſorum craſſitiem incidãt. Quibus verò ſapa commiſcetur, iecoris obſtructiones ſolent gignere, viſceríſque huius ac lienis inflammationes inaugent, niſi melle addito meliora fiant. Perſpicuum autem eſt, quòd & ſcirrhoſos viſceris vtriuſque affectus ſapa exacerbat. Vt autẽ legumina eſui accommodatiora fiant, magis nutriant, & craſſum prauúmque ſuccum amittãt, in hunc ferè modum coquenda veniunt: Sub noctem in aquam feruentem infundantur, ac primò quidem manibus dilutè confricentur, vt à cortice ſeparentur, deinde per totam noctem in eadem macerentur, ſequenti verò die duabus vel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dũ tertia quartáve aquæ portio abſumatur, percoquantur. Aquam autem adhibere oportet leuiſſimam, ceu pluuialem. Nam & hac citiùs coquẽtur, & molliora euadent, & concoctioni minus facesſent negotij. Ius decocti colo tandẽ transfundendum, & ad vſus reſeruandum. De quo vbi & quantum cuique libuerit, accipiendum, cúmque cinnamomo denuò & croco temperandum ad lentum ignem. Hoc enim pacto terreã naturam magna ex parte deponet. Nonnulli duas partes zingiberis, vnam piperis, aliquantũ etiam cymini adiiciunt, quò facilius ſecedat: ad extremum aliquid aceti viníve, & butyri admiſcent, atque vnica iterum ebullitione coquũt, ſpumam interea diligenter auferẽtes. Quod quidem in principio refectionis potiſſimùm ſumẽdum. Illud poſtremò minimè prætereundum, quòd brodium ſiue iuſculum cicerum & piſorum alborum multò fit præſtantius, & humanæ

Piſorum coctio.

naturæ accommodatius, quemadmodum & to-
ta eorum substantia.

DE LACTE TABIDORVM. CAPVT XXXIIII.

*LAc φθισικοῖς sanum caprinum, * pôstque cameli,* (al. pôst camelinũ)
Ac nutritiuum plus omnibus est asininum.
Plus nutritiuum vaccinum. si & ouinum:
Adsit si febris, caput & doleat, fugiendum est.

Hîc præcepta quædam traduntur de electio-
Lactis electio. re lactis genere, quatenus videlicet φθισικοῖς, hoc
est, tabidis, emaciatis, hectica febre laboranti-
bus, & quomodocunque consumptis sit condu-
cturum Cibi enim his ipsis, quòd calorem nu-
tiuum imbecillum obtineant, concoctu faciles
conueniunt : boni item ac multi alimenti, vt
corpus emaciatum instaurent: sed liquidi & te-
nues, vt vias ob siccitatẽ contractas faciliùs sub-
eant & penetrent: ob febrim quoque refrigerent
nonnihil, & ob vlceris saniem, detergant, & ob
solutionem continui, glutinent. Quas dotes om
nes habet lac: facilè enim coquitur. ac inter om-
nia quæ alimenti gratia sumimus, lac butyro &
caseo multum nutrit: optimum optimi est succi.
séro casei & butyri liquidum & subfrigidũ est,
vt libro 5. capite 20. & libro 10. capi. 7. de simp.
medic. facul terget sapore dulci butyrosæ sub-
stantiæ & acrimonia seri, glutinat caseo, & eodẽ
ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnul
li, Galeno in libro de cibis boni & mali succi,
capite 9. teste, pulmonis vlceribus affectos

potione

potione tantùm lactis curari putant, antea scilicet quàm ea ipsa vlcera amplientur, callosáque fiant.

Ac primum quidem præceptum est de lacte caprino, quod vtile esse phthisicis, Auicenna lib. 2. Cano. cap. 4. 2. & 1. 4. tract. 3. cap. 6. confirmat. Neque id sanè iniuria: siquidem inter cætera lactis genera moderatè se habet, cùm non admodum pingue crassumque sit: ob id medium quoque esse censetur, quod in corporibus nostris præstat. *Lac caprinum.*

Secundum de camelino, quod illo tenuius est, serosíq; humoris magis particeps: quo fit vt minus tum nutriat, tũ emaciatis conferat. Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo nanque hepar, si quid Auicennæ credimus, reficitur atque instauratur. *2. Cano. cap. 442. & 14.3. Tract. 4. cap. 15.*

Tertium de asinino, Asinæ nanque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accommodatissimum: quippe cùm tenuissimum sit, & minimè coaguletur, & quoquo versus ocyssimè in corpus digeratur, quemadmodum elegantissimè libro 7. method. medendi capite 6. à Galeno scribitur. Quod Auicenna quoque. 1. 4. tract. 3. capite sexto confirmat: Non est, inquiens, lac post muliebre, quod hecticis æquè conferat, ac asininum. Hecticam enim, siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, tanquam naturæ eiusdem, & humano corpori familiarissimum, ab aliis Medicis præcipuéque ab Herodoto & Euriphonte ad tabidos affectus celebratur. Quoniam enim cæteris est subtilius, frigidius & humidius, citius *Alexãd. Trall. li. 12. ca. 4. Lac muliebre.*

cõcoquitur, velociùs penetrat, & melius nutrit. Sumendum autem quoduis horum manè ieiunis, horis tribus aut quatuor ante cibum, vnc. quatuor primùm & has si rectè cõfecerit, die sequenti quinque, sex vncias, & sic diebus consequentibus auctum, si bene concoquat, vsque ad libram vnam. Quatenus enim vires augeri cernimus, eatenus nos quoque cibis adiiciemus. Sumat autem patiens ex mammilla, aut minimum diu extra propria cõceptacula moratũ (illic enim & sanguis & semen promptissimè corrumpitur) per se, aut cum pauco melle vel sacchаro & sale, ne in ventriculo acescat. A lacte hausto nõ dormiat, ne corrumpatur, nec corpus exerceat motu ac frictione, ne crudum lac in corpus trahatur.

Cæterùm silentio prætereundum hoc loco non est, quòd non semper lac muliebre aut asininum phthisicis prosit: imò verò lac acidum, siue ebutyratum ab ipsis in certis quibusdam casibus conuenientiùs adsumitur. Et primò quidẽ, quando eum phthisi fluxus ventris simul infestat. Deinde cùm metus est, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adest vehementis febris, aut ventriculus suapte natura biliosus existit, vt in quo lac nullo negotio in bilẽ transeat. Quinetiam quando phthisi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus sunt obstructiones. Lac enim acidum cohibet & adstringit aluum, neque facilè in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo promptè accendi poterat, ademptum sit: eadem ratione nec in putrida facilè putrescit. Præterea cùm immundus ac sordidus est ventriculus: in eiusmodi enim ventriculo lac promptissimè corrumpitur. Postremò vero cùm phthisicus lac integrum &

dulce

dulce abominatur, ab acido autẽ siue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiosè admodum Hieronymus Cardanus libro secũdo Contradicentium, Tract. 4. Contradict. 1. & Conciliator differentia 194.

Quartum de lacte vaccino: quod vt inter cætera lactis genera crassius ac pinguius inuenitur ita alere etiam magis putandum est. Atque hinc sanè Rhazes libro 3. capite 15. ad Almanso. sic fermè de eo scriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte crassius iudicatur, atque ob id corporis molem & obesitatem adipisci volentibus accommodatissimum habetur. His amplius Auicenna lib. 2. Cano. cap. 42. hoc quoque addendum putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis, cuius fœtus eadem in vtero moram cum homine ducat, id est, per nouem menses, humano lacti esse maximè conforme: illud verò quod sit animalis, cuius imprægnatio quàm mulieris diuturnior sit, esse deterius: quo fit vt cùm vacca nouem mensibus vitulum ferat, lac eius humano maximè conforme, atque ob id optimum quoque habeatur. *Lac vaccinum.*

Quintum de lacte ouino: hoc, quod ad consistentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

Sextum de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei causæ adsignatæ sunt suprà, cap. 7.

DE BVTYRO. CAPVT XXXV.

Lenit & humectat, soluit sine febre butyrum.

Tres butyri proprietates hîc referuntur.

Butyri proprietates tres. *Primò*, cum doloris sedatione lenit, & maturat: Siquidem temperatè calidum est, & natura pingue atque oleosum, facultatísque concoquẽtis, paulum habens etiam digerendi potentiæ, in mediis nimirum corporibus secundum duritiem & mollitiem. Bubonas igitur & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præsertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone fixos linctu concoquit.

Secundò humectat: ex meliore nanque lactis essentia constat. Quemadmodum ergo lacti, vnde seiunctum est, humectandi vis inest, & ita butyro inesse oportet.

Tertiò verò soluit, largius enim sumptum, cùm ob suæ substantiæ lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, facilè per ventrem subit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis non æquè vt aliis conuenit: ipsis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porrò nosse hoc loco vtile est, quòd butyrum ob superabundantem & humiditatem & pinguitudinem in alimentis, vsu præsertim immoderatiore, expetendum non est. Ventriculum enim resupinat ac subuertit, & ad vomitũ incitat, Neq, vero vltimo post alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cùm humidum sit ac lubricum faciléque subduci queat, in superficie natans corrumpitur, atque ob hoc ipsum ante alios cibos sumendum est. Ita enim citius subducitur, & aliis cibis viam munit. Quocunque oleo magis tum nutrit, tum ciboscondit: quo fit vt obsoniis additum olei atque adipis vicem meritò penset. Vnicè tamen hoc semper cauendum, ne eius vsus sit

immoderatus, néve in ventriculo accendatur Pinguia enim inflammata, quemadmodum in maiori praxi tract.6.capite 15.rub.4.Ioann. Michael Sauonarola ſcriptum reliquit, in melancholiam aduſtam tranſeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, vt ob nimium Butyri vſum multi leproſi in Germania reperiantur. Recens etiam butyrum contra beſtias quæ virus eiaculantur, venenáque & foris illitum, & per os aſſumptum efficax eſt: ab aſpide enim percuſſis vtiliſſimè imponitur: & in peſtilenti aeris conſtitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis manè ab ieiunis deuoratum, mirificè ad ſanos ab infectione præſeruandos confert. Plura de butyro Dioſcorides lib.2.capite 62. Galenus libro 10. capite 10 de ſimpl.med.facul. Paulus Aegineta libro 7. Simeon Sethi in Syntag. & Auenzoar, Tract.3, ca. 4.libro 5.Theyſir.

DE SERO.
CAPVT XXXVI.

INcidítque, lauat, penetrat, mundat quoque ſerum.

Hîc agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquoſa eſt ſubſtantia. Hoc (vt libro ſecundo diſtinct.1.capite 9. de med.ſimpl.purgan. Meſues inquit) excalfacit atque ſiccat ordine primo completo, & vſque ad ſecundum. Quinetiã attenuat, abluit, abſtergit, & nitroſa qua refertum eſt facultate aluũ abſq; aliqua mordacitate leniter ſubducit. Bilem tum flauam tum atram ab exuſtis humoribus genitam deiicit: quo fit vt mirificè conferat maniacis & melancholicis. Præſtat item ad viſcerum infarctus, & morbis inde prouenientibus opitulatur: nimirũ

aqua intercute laborãtibus, felle ſuffuſis & lienoſis. Datur vtiliter febriẽtibus ex bile, & viſcerum ac vaſorum obſtructionibus. Competit etiamnum vitiis in cute à bile & peruſtis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, pſoris, lepríſque admodum conuenit. Hæc ille. Comitialibus quoque atque iis qui ob potentis vini largiorem potum malè habẽt, auxilium præſtat. Plura Dioſcorides lib. 2. cap. 60. Galenus lib. 10. de ſimp. med. facult. cap. 8. Rhazes lib. 3. ad Alman. capit. 15. & Auicenna 2. Cano. cap. 442.

DE CASEO. CAPVT XXXVII.

Caſeus eſt gelidus, ſtipans, craſſus, quoque durus,
*Caſeus & panis * ſunt optima fercula ſanis.* al. *bonus eſt cibus bene.*
Si non ſunt ſani, tunc hunc ne iungito pani.

Duo hoc loco peragũtur. *Primò* quatuor referuntur facultates Caſei. Quarũ prima eſt, ipſum eſſe gelidum, id eſt, tẽperatura frigidum: quod intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus & humidus, & non de vetere, qui calidus & ſiccus eſt. Atque huius ſanè rei grauiſſimum habemus teſtem Paulum Æginetam, qui lib. 7. ſic ait: Caſeus recens compactus & mollis repulſoriam vim habet, leniter perfrigerans. Quinetiam de eo intelligi poteſt qui conficitur ex ſola lactis coagulatione, abſq; vlla alterius rei commiſtione. Reperitur enim qui ob aromatum quorundam ac odoratarum herbarum admiſtionem acrior & calidior euaſerit, & ob id linguã vellicet,

cet, atque ventriculum excalfaciat. Talis autem colore potissimùm viridis existit, qui si maiore paulò mole ingeratur, corpus vehementer exurit. Secunda est, caseum stipare, hoc est, adstringere ac cohibere aluũ, quod maximè solet præstare vetus, cui multum coaguli admistum est. Tertia est, ipsum esse crassum, quod est, crassos generare humores, ídque nullo excepto. Omnis enim caseus fit ex crassiore & terrestri magis cuiuslibet lactis substantia, admisto coagulo & expresso inde sero. Quarta est, Caseũ esse durum.i. ægrè & concoqui, & aluo discedere: nimirum propter succum crassiorem.

Secundo deinde loco hoc etiam adseritur: nẽpe caseum parua mole cum pane sumptũ optimum sanis hominibus esse cibũ, quippe qui panis admistione concoctu reddatur facilior: cùm alioqui per se sumptus admodũ ob concoctionis tarditatem offendat. Ægrotãtibus verò, propterea quod neque ad concoctionem, vt dictum est, neque ad mouendam vrinam, neq; ad ciendam aluum, neque ad succi denique probitatẽ quicquam boni confert, omnino fugiendus est. Plura de hoc suprà cap. 7. & 9.

CASEVS DE SEIPSO.

Ignari Medici me dicunt esse nociuum,
Et tamen ignorant, cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum, quia commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminet ille dapes.
Qui physicen non ignorant, hæc testificantur.

In prioribus duobus versibus προσωποποιΐα

est. Fingitur enim Caseus seipsum aduersus malignos vicinos aut vituperatores defẽdere: Ignari, inquiens, Medici, dicunt me nociuum esse: quum ipsi tamen ignorent causam, cui humanæ naturæ nocere dicat. Allusum autem videtur ad illud quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina scriptum est in hunc modum:

Atqui, inquit, mihi necessarium esse videtur, vt omnis Medicus de natura sciat, & omni studio annitatur vt cognoscat, (si modò aliquid eorum quæ fieri debent, rectè præstare velit) quidnam sit homo ad ea quæ comeduntur ac bibuntur comparatus, & quid cuique ab vnoquoque contingat & accidat. Nec simpliciter tantùm sic existimet oportet, quòd malum eduliũ est caseus, quia dolorem afferat repleto ex ipso, sed etiam sciat, quem dolorem afferat, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodus existat. Quandoquidem & multa alia esculenta ac poculẽta, quę natura mala sunt, hominem tamen non eodem modo afficiunt. Exempli causa, Vinum meracum, si multum bibatur, hominem aliquo modo debilem reddit: & omnes qui viderint, hoc fatentur, & cognoscunt hanc esse vini vim, & vinum causam esse: quinetiam in quas hominis partes maximè agat nouimus. Talem proinde veritatem in aliis quoque apparere volo. Ergo caseus (quandoquidem hunc in exemplum assumpsi) non omnes homines lædit: sed sunt qui ex ipso repleti ne tantillum quidem offendantur, imò gracilibus mirabiliter etiam conferre perhibetur. Sunt autem alij, qui eo sumpto difficulter à noxa liberantur. Horum igitur naturæ differunt. Differũt autem secundum hoc, quoniã id quod in corpore caseo est contrarium à caseo excitatur & cõmoue-

mouetur, in iis quibus eiusmodi humor multus existit: & quanto potentior hic est, tāto peius illos habere rationi consentaneum est. Quòd si toti humanæ naturæ inimicus esset, omnes vtiq; læderet. Eam ergo differentiam si quis nouisset, non incurreret profectò, neque pateretur ista. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duæ recensentur vtilitates ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, ipsum debilitatem abscindere stomachi: vbi sciendum tamen, quòd non quilibet statim caseus cuiuis subueniat stomacho (casei siquidē in certis quibusdam casibus omnes ex æquo nocent, stomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoque qui ex longa ægritudine adhuc debilis se colligit) sed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quemadmodum libro 3. ad Alman. capite 15. Rhazes testatur: calido atq; sicco stomacho apprimè confert: exustionem enim, caliditatem & siccitatē eius, frigiditatis ac humiditatis ratione, reprimit & emendat. Cōtrà verò eidem vetus admodum & acris, cuique multum coaguli iniectum est, manifestè officit. Stomacho autem cuius pelliculis multa infarta sunt phlegmata plurimum confert caseus qui inueterauit, & ob id quàm prior acrior atque ardentior euasit, phlegmata enim acrimonia sua incîdit, abstergit, & infrà subducit. Rursus verò recens ac mollis huic maximè nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhibendum iis, quibus venter maiorem in modum soluitur: posteriori verò, quibus idem ob imbecillitatem non respondet. In vniuersum nanque adstringentia, si prius ante alium cibum aut edantur, aut bibantur, aluum comprimunt. Quibus autem ob imbe-

cillitatem venter non respondet, ij molliendi virtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id genus aliud præsument: deinde adstringentia, (quorum in numero caseus etiã reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, deorsum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, propellunt, ádque excretionem tandem incitant: id quod ex veræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum lib.2.de aliment.facult.cap.22.vbi rationẽ tradit, cur Rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis vẽter fuerit solutus. Huiusce rei meminit etiam Paulus lib.1.cap.81. De acido caseo ita scribit Aëtius lib.2.cap.101 Recens caseus qui ex acido lacte fit, & ob id ὀξυγαλάκτινος appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius præ omnibus aliis caseis existit, minus ægrè concoquitur, & minus ægrè transit, neque verò valde crassi succi est, quo crimine in commune omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidum caseum exigua mole vltimo post alios cibos loco ingestum roborare os ventriculi, atque auferre etiam ἀνορεξίαν ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

DE MODO EDENDI & bibendi.

CAPVT XXXVIII.

INter prandendum sit sæpe parúmque bibendum,
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Præcipitur imprimis hoc loco, vt inter prandendum

dendum cœnandúmve inuicem modò edatur, modò bibatur, id est, inter edendum sæpius quidem, sed parum bibatur: neque potu, quemadmodum suprà quoque cap. 3. dictum est, eousque differatur, dum venter cibo expletus videatur. Deinde verò vt eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri potest, euitetur: & maximè si ingestus cibus in ventriculo nondum concoctus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Interrumpitur enim & impeditur primò sumpti cibi concoctio, ita vt eum incoctum è ventriculo descendere contingat, appetentia cibi in cœna sumendi deiicitur, corpus grauatur, & ad dispositionem in qua homo neque sanus neque æger dici queat, siue qualis ea est quæ febrim præcedere solet, adducitur.

Vt vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Cœnam à potu inchoandum esse hîc asseritur. Sunt qui hunc in modum exponant. Si vis vitare pœnam, id est, infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius quàm comedas. Sed inepta prorsus ac inualida est hæc expositio. Secundùm Medicos enim cœnam à cibo quàm potu auspicari cõducibilius est. Neque Angli ipsi, quibus præsens liber dicatus est, eiusmodi morem consuetudinémve seruant. Quacũque enim diei hora bibere voluerint, bolum ferè siue frustulum panis præsumunt. Quare quod dicitur sic intelligendum potius videtur: incipe cœnam à potu: id est, à cibo liquido & concoctu facili. Et hoc est, quod ait Hippocrates in aphorismis lib. 2. apho. 11. Facilius est impleri potu, quàm cibo. Atq. eius quidem rei hæc assignari potest ratio. Quia si

cibus liquidus & concoctu facilis postremo suc-cèdit, merebitur loco, concoctionem eius multò citiùs quàm crassi aut duri, qui prius ingestus fuerit, perfici contingeret. Somnus enim qui cœnam subsequitur mirum in modum concoctionem adiuuat. Hancque ob causam liquidus cibus, cùm ob crassum illum nondum ex toto concoctum ad exitum peruenire nequeat, nimis adurectui ad exitum peruenire nequeat, nimis aduretur: aut certè, si exierit, crassum illum, sed incoctum adhuc secum traheret, periculúmque ita ei qui comederit non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam suprà ca. 6. diximus. Porrò de quæstione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda sit, lege Conciliatorem differentia 118.

al. nuces. *Post pisces * nux sit, post carnes caseus adsit. Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est. Singula post oua, pocula sume noua:*

Nuces post pisces. Tria hoc loco peraguntur: primus nanque versus duo præcepta complectitur. Quorum *primum* quidem est, vt post esum piscium nuces in casei locum substituantur. Id quod tribus fermè modis probari solet. Ac primo quidem, propterea quòd nuces collectionem phlegmatis (quod ex frequenti piscium esu generatur) caliditate ne siccitate sua discutiant & dispergant. Atque hinc sanè est, quòd in vere, quando nimirum quadragenario ieiunio corpora macerantur, summo statim post alios cibos loco nuces exhibeantur. Deinde etiam quòd pisces frigidioris ferè humidiorísque sint temperaturæ, adeóque difficiliùs ob id ipsum concoquantur, tardiùs subducantur, & promptissimè in ventriculo cor-

corrumpantur ac putrescant :¦ Nuces verò cùm euidenter excalfaciant atque desiccent, eorum concoctionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre temperamentum perducant. Tertiò verò ob eam quoque causam, quòd pisces interdum veneni nonnihil in se contineant: nuces autem, vt copiosè admodum ostendimus suprà, capite 13. venenis aduersentur.

Secundum, vt post carnium esum non nuces, sed caseus exhibeatur. Caseus enim præstat vt cibus ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potissimum viget, promptius descendat. Quod de eo sanè caseo maximè intelligendum est, qui medium locum inter recentem ac veterem sortitus sit.

In secundo deinde versu de triplici agitur nuce: quarum vna quidem prodesse, altera nocere, tertia verò mortem inferre dicitur. Per primam autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præstantiam Moschata vulgo appellatur. Hæc siccat & excalfacit ordine secundo completo, adstringit, oris suauitatem commendat, & fœtentis animæ virus commansa abolet: lentigines in facie emendat, visum acuit, vẽtriculum & iecur roborat, lienem absumit, vrinam ciet, fluentem aluum sistit, flatus discutit, & frigidis vteri affectibus mirificè prodest. Per alterum accipiunt vel nucem Auellanam, quæ λεπτοκάρυον καὶ κάρυον ποντικὸν Græcis appellatur, vel eam quæ in communi est vsu, & κάρυον βασιλικὸν Græcè, Latinè verò Iuglans dicitur. Harum illam quidem nocere ob id tradiderunt, quòd ægrè concoquatur, cibis in ventriculo supernatet, vomitus excitet, flatus generet, & largiùs esitata caput tentet, hanc ve-

rò, quòd pari modo concoctu difficilis, stoma-
cho inutilis, biliosa & tussientibus inimica sit,
capitíque dolorem inferat. Ob háncque ipsam sa
nè causam. Nuces etiam dici à nocēdo Gramma-
tici autumant. Græcorum quidam κάρυα, quòd
καρηβαρίαν, id est, capitis grauedinem faciāt, no-
minari tradunt. Per tertiam verò iocosè nonnul
li nucem interpretantur balistæ, quòd nimirum
repentinam inferat mortem. Verùm aliij nucem
intelligunt Metellam: quippe quæ venenum sit
ναρκωτικὸν, id est, torporem inducens. Quarto e-
nim refrigerat excessu, ita vt drachmarum dua-
rum pondera esitata statim interimat, minore
verò mensura temulentiam faciat. Et hoc quidē
effectus præstat etiam in canibus, quibus necan
dis aptissima habetur. Lege Rh.zin lib.3.ca.30.
ad Al. Serapionem de simpl. med. ca.365. & Aui-
cen.2. Cano. cap.508. PORRO vt grati etiam
discipuli vicibus fungar, Georgij Sturtiadæ me
dici eruditione & experientia clarissimi, meíq.
olim in re media præceptoris obseruandiss. de
tribus hisce nucibus opinionem huic quoque
loco inseram. Is igitur per nucem hîc aliud ni-
hil quàm Iuglandem intelligendum adserebat:
per vnicam quidem paucas numero, quæ citra
denarium consisterent: per alteram, quæ paulò
largiore copia ingererentur: per tertiam verò
quæ immoderatissimè sumerentur.

Secundùm hanc igitur interpretationem vni-
ca nux prodesse dicenda est, vel quòd nuces le-
thalibus aduersentur venenis: vel quòd viridiū
ac recentium nuclei decorticati & ante alios ci-
bos sumpti ventrem leniter subducant, torrefa-
cti verò aliquantulum, atque à reliquo cibo cō
manducati ciborum in corpus distributionem
adiuuent. Altera nocere, quòd nimirum conco

ctu ſint, difficiles, ac caput immoderatiore vſu tentent. Tertia verò mortem inferre, quod pręter iam dicta incommoda δυσεντερίαν etiam ad iſtum ingeſtæ modum generent: quæ etſi pręcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortem breui inferat.

Tertio demum verſiculo præcipitur, vt poſt oui cuiuſque recentis atque mollis eſum hauſtulus & præcipuè vini, ſumatur. Eiúſq; rei duplex ferè adſignatur ratio. Ac prior quidem, quòd ouum recens ac molle ſucci ſit optimi & concoctu facilis: paruáque mole, vt ſuprà cap 6. oſtendimus, plurimo corpus reficiat alimento, ídque vitello ſuo potiſſimùm: vinum autem, quum natura eo delectetur maximè, pręſtet vt à mēbris auidius attrahatur, celeriúſq. ita permeet. Poſterior verò, quod ouum tardiùs deſcendat per gulā (quæ Græcis proprio nomine οἰσοφάγος ab οἴω, fero, & φάγημα, cibus, quòd cibum & potum in ventriculum tranſuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem deſcenſum eius adiuuet.

DE PYRIS.

CAPVT XXXIX.

ADde pyro potum, nux eſt medicina veneno.
Fert pyra noſtra pyrus, ſine vino ſunt pyra virus.
Si pyra ſunt virus ſit maledicta pyrus.
Dum coquis, antidotum pyra ſunt, ſed cruda venenum.

Cruda grauant stomachum, releuant, sed cocta grauatum.
Post pyra da potum, post pomum vade cacatum.

Pyra. Hîc docetur imprimis, vt super pyrorum esu vinum bibatur, ídque tum vetus, tū odoratum: atque eius quidem ratio reddita est, suprà cap. 7. Pyra enim sanguinem seroso replent succo, inflationésque ac colicos cruciatus suscitāt. Vinum ergo cùm calfaciat, tenuet, flatus discutiat & serosam redundantiam consumat, super ipsis conuenientissimè bibitur. Deinde Nucem veneno medicinā esse traditur : de quo copiosè suprà, capite 13. Secundo ac tertio versu dicitur, pyra absque vino commansa esse virus, hoc est, nocere humanæ naturæ, cuius ratio iam reddita est. Nequis interim simpliciter, vt de illis quæ excessu qualitatum elementorum, quarum mistione constāt, aut propria qualitate, siue forma (vt vocant) occulta venena esse noscūtur, ita de pyris quoque suspicetur. Sic enim cōmansa perniciem subinde vel noxam aliquam inferrent, ac proinde arbor ea ferè, meritò detestabilis esset, adeóque ob id ipsum excludenda, atque in ignem coniicienda. Quarto versu innuitur pyra recentia & cruda esse venenum, id est, nocere humanæ naturæ. Nam extra hoc quòd sanguinem seroso atque ebulliente replent succo, inflationes & colicos cruciatus excitāt, phlegmata etiā ac scabiem generāt. Cocta verò cōtra ἀντίδοτον, id est, remedium præstant, perinde atque illa paulò antè præstare diximus, quæ cū vino manderentur. Atque hæc sanè vltimo post alios cibos loco sumēda potissimū sunt: ita nāque excrementorū subductionē adiuuāt. Quinto versu docetur, crudorū pyrorum esum grauem

uem esse stomacho. Ipsum enim nõ à cõcoctionis tantùm opere distrahit, sed flatibus etiã distendit. Cocta verò è contrario grauatũ stomachum leuant & reficiunt, inque suum pristinum vigorem restituunt. Vltimo tandem versu hoc imprimis præcipitur, vt vinum super pyrorum esu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita est. Deinde, vt à pomorum esu aluus subducatur: quam rem Galenus libro 2. capit. 21. de aliment. facult. sic scribens confirmat: Poma acida cùm succum crassum in ventre inuenerint, ipsum incidũt, ac deorsum subducũt, ob ídque deiectiones humectant. Quòd si ventrem purũ inuenerint, ipsum magis sistũt. Porrò succus dulcis cũ sine acrimonia & crassitie, hoc est, solus planè fuerit, celeriùs, quantum in ipso est, distribuitur. Quòd si acrimoniam aut crassitiem habuerit, citiùs subducitur. Eadem habet Oribasius li. 4. Synopseos ad Eustathium filium capit. 69. & Auicenna 2. Cano. capite 569. Quinetiã hæc adsignari potest ratio, nempe quòd poma flatum in ventriculo excitent, flatus verò per anum deinde facilè emittantur.

DE CERASIS.

CAPVT XL.

SI cerasum comedas, tibi confert grandia dona,
Expurgat stomachũ, nucleus lapidem tibi tollit,
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Tria ex cerasorum esu commoda hoc loco recensentur: ac *primum* quidem, quòd stomachum expurgent: ídque de illis potissimùm intelligendũ, quæ vnà cum nucleis mandũtur. Ad *Cerasorũ cõmoda.*

eum nanque modum(vt nonnullis placet)inge-
sta abstergent & emendant. *Secundum*, quòd nu
clei eorum , cùm inde expressus succus siue lac
sumitur, peculiari quadam proprietate lapidem
non in renibus tantùm, sed in vesica quoque
frangunt & expellunt. *Tertium* verò, quod quæ
ipsorum velut caro est optimũ generet sangui-
nem, corroboret & impinguet. Et hoc certè ex-
perientia testatur, & d monstrat ratio. Siquidẽ
in passeribus, qui cerasis plurimùm d lectãtur,
eo ipso tempore quo hęc matura sunt, iecuscula
non paulò maiora quàm aliàs reperiuntur. Vn-
de hepar frequentiore cerasorum vsu augeri ac
roborari certò colligitur. Sed hîc notandum,
quòd duplicia sint cerasa, crassa nimirũ & par-
ua: ac crassa rursus duplicia, nempe dulcia &
pontica siue acerba. Dulcia omnia & parua in-
salubriora sunt, facilè corrumpuntur, & lũbri-
cos in corpore generant. Crassa pontica quo-
que duplicia inueniuntur. Quædam enim pedi-
culo constant longiore, bacca etiamnũ cæteris
crassiore, gustu acerbo & admodum acido, colo
re perpetuò rufescente, nec vnquam in atrum
vergente: Italis verle dicuntur. Hæc tenera a-
deò & fragilia sunt, vt nisi suo arbore sua come-
dantur, facilè gestatu collidãtur & marcescant.
Quare non nisi recentia, atque in principio tan-
tùm mẽsæ sumenda sunt. Abstergendi stomachi
& ciendæ appetẽtiæ vi prædita sunt. Alia deni-
que crassa, nigra, & maximè omnium pontica
sunt quæ in compluribus Italiæ locis Marasche
vulgò nuncupantur, à sapore sic dicta, quòd nõ
iniucundi amaroris tantillum resipiant. Ea sum-
mo post alios cibos loco edenda sunt, ita vt os
ventriculi ponticitate sua claudant: quo clauso
concoctio & meliùs & citiù peragitur. Galenu
faciens

faciens: cerasorum omnis generis mentionem, lib. 7. simpl. medic. cap. 19. scribit in hunc modum: Cerasus arbor fructus fert non paris adstrictionis in omnibus particulatim plantis participem. Nam & in harũ, sicut etiam malorũ granatorũ & malorum, quibusdam austera qualitas, in quibusdam verò dulcis, in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam ipsorũ dulcium quæ nondũ cocta sunt ac matura, quædam admodum sunt acerba, quædam similiter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in cerasiis non semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in intestinis sunt subducũt, sed minùs grata stomacho sunt. Contrà austera. Quæcũque verò acida sunt ea pituitosis excrementosísque stomachis sunt apta Siquidẽ austeris magis desiccant, & nõnihil etiam incidunt. Porrò ipsius arboris gummi communem omnibus viscosis & mordacitatis expertibus medicaminibus facultatem obtinet, quæ & ad arterias exasperatas accommoda est. Propriè autem, si quidem, quod quidam subscribũt, verum est, calculis vexatos adiuuat. Nam sic illi tenuium partium inesset facultas quędam. Hæc ille. Plura Dioscorides libro 1. cap. 126. Plinius lib. 15. cap. 25. & Simeon Sethi in Syntagmat.

DE PRVNIS.

CAPVT XLI.

Frigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Duæ prunorum facultates hîc referuntur. Ac prior quidẽ, quòd corpus mediocriter refrige- *Pruna.*

rent, Dulcia enim (quemadmodum lib. 2. de medicaminibus simpl. purgantibus bened. cap. 19. à Mesue scribitur) calido frigido sunt temperata, aut paulò frigidiora humida ordine secundo: μέσα, id est, dulcacida frigida principio secundi. Omnia tamen refrigerant: Quare Lusitani, qui calidam incolunt regionem, carnium suarum co ɛturæ prunæ plerunq; immiscent, & potissimùm Damascena. Posterior verò, quòd aluum moueant. Et hoc Galenus quidem lib. 2. de aliment. facult. cap. 31. ita scribens confirmat: Corpori, inquit, ex hoc fructu minimum alimenti accedit: vtilis tamen est iis, quibus propositum est ventrem mediocriter humectare ac refrigerare. Ipsum enim cùm humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certè de maturis intelligendum: cruda enim, quemadmodnm Auicenna testatur, non parum adstrictionis præ se ferunt. Et quanquam posterior hæc prunorum facultas, non secus atque prior etiam. Damascenis ferè attribuatur, Armenis tamen potius adscribenda erat, vt quæ, Auicenna & Mesue testibus, præter cætera magis alterẽt, largiúsque soluant. Vsui verò maximè sunt matura, immatura minus: optima autem inter ipsa, & humanæ naturæ conuenientissima sunt oblonga, carne cùm dura tum exigua, siccitate nonnulla participantia cortice exteriore tenui, sapore non prorsus dulcia, sed μέσα, id est, dulcacida, qualia Damascena cumprimis habentur. Hæc enim mediocriter humectant ac refrigerãt. Multa porrò & varia prunorum genera reperiuntur, nõ omnium tamen vsus approbatur. In hoc genere sunt agrestia quędam parua, dura acerbáque, & cibo iniucunda, Galeno ἀγριοκοκκύμηλα vulgò pruneola siue prunula nominantur. Horum fructus, inquit

quit Galenus li.7.de ſimpl.medic. facult.capite 35.euidenter adſtrictorius eſt,ventrémque ſiſtit. Quo fit vt aquam nonnulli ventri ſiſtendo accommodatiſſimam inde eliciant. Cæterùm pruna quæ ventris ſubducendi gratia ſumuntur, in aqua frigida, prius quàm ingerantur,aliquãdiu præmaceranda ſunt. Ita nãque præparata magis tum humectant,tum refrigerãt,adeóque ad appetentiam,quæ collapſa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ in ventre habetur, detergendam ac ſubducendam accommodatiora fiunt. Quare biliofis etiam non folùm febribus, ſed aliis quoque morbis ſalubria redduntur.Pruna recentia atque humida ſiccis valentius quidem alterant: ſed excrementitium magis & peioris ſucci corpori præbent alimentum. Sicca verò non ſolùm ad nutritionem accommodatiora ſunt, verùm magis etiam corroborant.Quod de prunis hoc loco diximus,idem de ceraſis quoque aliquo modo intelligi poteſt: ſed horum humiditas quàm illorum ſubtilior ac minus lenta eſt: quo fit vt minus etiam alãt. De prunis Dioſcorides libro 1.capite 134. Galenus & Meſues locis paulò antè citatis, & Auicenna libro 2.Canonum capite 539.

DE PERSICIS, RAcemis,& Paſſulis.

CAPVT XLII.

Perſica cum muſto vobis datur ordine iuſto.
Sumere, ſic eſt mos nucibus ſociando racemos.
Paſſula non ſpleni,tuſſi valet,eſt bona reni.

Duo præcepta cumprimis hoc loco traduntur.

Ac *primum* quidem, vt mustum cum persicis exhibibatur, aut sanè persica simul cum musto exhibeantur. Mustum nanque calfacit admodum, ebullitionémque in corpore efficit: sed persica ebullitionem hanc atque excalfactionem frigiditate sua cohibent & moderantur. Contrà verò persicis, cùm vehementius refrigerent, meritò adhibetur mustum, quippe quòd frigiditatem eorum, ne ventriculo noxam inferant, calore suo facilè mitiget ac temperet. De persicis suprà cap 7.

Secundum verò, vt vuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potissimùm & antiquis nucibus intelligendum est. Virides etenim ac humidæ per se salubres censentur: antiquæ verò & aridæ excellenter siccant, adeóq. ob oleosam suam qualitatem promptè in corporibus accenduntur. Iure igitur vuarum racemi cũ ipsis mandendi veniunt, vt qui exiccationi atque inflammationi humiditate sua resistant. De nucibus copiosè supra, capite 13.

Tertio deinde versu traditur, passulas siue vuas passas lieni officere. Ipsum enim communi ratione dulcium omnium obstruunt atque lædnut. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta, ca. 9. in hunc modum scriptum reliquit: Vuæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conueniunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, quippe quos lauant & abstergũt, vrinámque cient. Renes nanque multa ad ipsos deriuata humiditate mundantur. Sed de his quoque suprà, cap. 9.

DE FICVBVS.

CAPVT XLIII.

SCrofha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt.

*Iunge papauer ei, confracta foris * trahit ossa.* al. *tenet.*

Hîc duæ ficuum cataplasmatis modo impositarum facultates referuntur: Ac prior quidem, quòd cum aqua siue alio quopiam conuenienti liquor decoctæ humidæque impositæ scrophulis, glandes atque tumores discutiant. *Ficuum facultates.* Per scrophulas verò, quemadmodum doctissimè à *Iano* Cornario in cap.8.lib.1. Macri scribitur, Latinis non recepto adeò vocabulo, strumæ intelliguntur. Videtur autem ex Græca voce factum esse. Sicut enim Græci χοιράδας appellant, quas nos strumas dicimus, sic visum fuit huic, qui primus scrophas appellauit eos glandularum circa collum ac guttur tumores, Græcæ vocis etymon exprimere, χοιράδες enim ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ sunt, hoc est, à porcis ac suibus: vel quòd, Auicenna 3.4.tract.2.c.9 teste, ob edacitatē haud rarò circa hoc animal reperiantur, vel quòd earum figura porcis plurimum adsimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abscessus, vt Guidoni Cauliaco placet, vtcunque mollis, vnicus, mobilis & separatus à partibus circumiacentibus, in emunctoriis plerumque nascens: talis enim à glandis forma, quam præ se ferre videtur, nomēclaturam accepit. *Aetius libro 15. cap.5.* Leg. *Io.* Tagaultium li. 1 institutio chirurg. cap. 13. Porrò per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi possunt. His enim omnibus curandis ac maturandis ficus in aqua cum momē-

to aceti, vt penetrationem earum adiuuet, deco-
quendæ sunt, donec mollescant: mox liquore
per colum transfuso, ficus ipsæ in mortario con-
tundendæ, ac cum eodem rursus cataplasma in-
formādum. Cataplasma autem propriè medica-
mentum vocatur, quod è plantis viridibus con-
tusis, vel iisdem ad mollitudinem vsque in aqua
decoctis componitur: id quod innuitur etiam
vulgato versiculo:

Tunc cataplasma facis, cùm succum ponis & herbam.

Posterior verò facultas: quòd cum papauere
impositæ ficus fracta extrahans ossa. Quo sanè lo-
co erraticum illud papauer intelligendum est,
quod in aruis passim nascitur, flore rufo, & capi-
te pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scho-
lis ἐγκαυστὸν, i. attramentum librarium ex contri-
tis florum foliis conficere solent. Dioscorides
libro 1. capite 142. de foliis eius priuatim testi-
monium præbet, quòd cum ficubus cataplasma-
tis modo imposita ad extrahendum ossa fracta
conducant. Sed adscribam ipsius verba: Ἀνάγου-
σι δὲ καὶ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις,
id est, Grossi cum syluestris papaueris foliis ossa
extrahunt.

Vermiculos, venerémque facit, sed cuilibet obstat.

Duo hîc traduntur effectus ficuum. *Primò* nā-
que ex largiore ipsarum vsu pediculorum mul-
titudo prouenit: quod de iis potissimùm intelli-
gendum est, quæ, vt refert Galenus libro 2. de a-
liment. facult. capite 8. & post hunc Auicenna 2.
Cano. capite 283. maturæ prorsus ac siccæ sunt:
quandoquidem sanguinem non admodum bo-
num sudorémque multum gignunt. *Deinde* verò

ad

ad Venerem irritant. Excrementitię enim sunt & inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & Venereæ roborantur vires. Plura suprà, cap. 9.

DE MESPILIS

CAPVT XLIIII.

MVltiplicant mictum, ventrem dant me- al. esculæ
spila strictum.

Mespilæ dura placent, sed mollia sunt meliora.

Duæ mespiliorum vtilitates hoc loco recensentur. Vna quidem, quòd mictum siue vrinam multiplicent atque augeant. Quod certè non primò per se, ac propria sui ratione efficiũt, sed ex accidenti. Fæces enim comprimendo indurant, quo fit vt ventris humor ad vesicam distribuatur. Quinetiam ratio adsignari potest similis illi, quæ est apud Hippocratem aphor. libro 4. aph. 83. Mictio noctu plurima facta paruã significat deiectionem. Quoniam, inquit Philotheus, multa & magis conferta distributio facta est in iocinore, & aliò deriuata est materia, ideo multæ vrinæ fluxerunt, parum autem stercoris: & è conuerso, si multa stercoris deiectio fiat, pauca erit vrinarum excretio, eadem de causa: nam parua distributio facta est, & ideo etiam parum vrinæ, multa autem per stercus deiectio, quoniam in ventriculo maneat humidũ. Altera verò, quòd ventrem detineant: ídque præstant maximè qualitatis ratione, quæ inest ipsis acerba admodum & styptica. Ex quo infertur hoc loco, mespila dura placere, quippe quę ob adstrictionem aluo fluenti in cibo accommodatissimè exhibeãtur: sed mollia esse meliora, vt quę magis nutriant, & aluum minùs sistant. Illud

Mictio nocturna

porrò neminem latere debet, omnibus huiusce modi parcè vescendum esse, non autem afluenter, vt pyris, persicis, ficubus, vuis, & similibus. Nullo enim ipsorum vt alimento, sed vt medicamento potiùs indigemus. Quod satis quidem colligitur ex saporis acerbitate, & duritie substantiæ, vt quæ præterquàm quòd tardius in arbore maturitatem consequuntur, minùs etiam quàm vt edi queant mollescunt. Atque hac sanè de causa priusquàm edantur, reponi solent donec emolliantur. Sic enim quàmplurimum ex acerbitate & stypticitate àmittunt, & in cibo suauiora fiunt.

DE MVSTO.

CAPVT XLV.

PRouocat vrinam mustum, citò soluit, & inflat.

Tres hîc enumerantur facultates musti. *Primò* enim vrinam prouocat. Siquidem fæcibus eius nitrosum quidpiam inest, ac tergēdi facultas, atque eam ob rem vbi in vesicam descenderit, ipsam mordicans ad vrinæ profusionem impellit. Hic tamen versus nō de quolibet musto, sed de eo solùm intelligendus est, quod fçces habe mordicantes. Eiusmodi porrò ex Rhenensibu non pauca reperias. Mustum enim cui fæces in sunt crassæ, non mordicantes, quemadmodu suprà cap. 26. ostendimus, meatus obsepit atq obstruit vrinarios, ita vt vrina potius suppr matur.

Deinde ventrem soluit: Viscera enim nitr sa & salsa fæcis suæ qualitatem abstergēs ad

ectio

iectionem incitat.

Tertiò verò inflat, quod quidem propter eã contingit, quàm in corpore excitat, ebullitionem: inde enim flatus proueniunt. Sed de his omnibus satis suprà, cap. 6.

DE CERVISIA ET ACETO.

CAPVT XLVI.

CRassos humores nutrit ceruisia, vires
Præstat & augmentat carnem, generatq́; cruorem.
Prouocat vrinam, ventrem quoque mollit, & inflat,
Frigidat & modicum. Sed plus desiccat acetum.
Frigidat, emaciátque, melanch dat. sperma minorat,
Siccos infestat neruos, & pinguia siccat.

Duo hoc in loco peragũtur. Primò enim breuiter octo Ceruisiæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem est, quòd crassos humores in humano corpore generet: ídque maximè, si vino comparetur. Porrò iuxta materiæ varietatem vnde conficitur, aliã in se atque aliam recipit, vel incrassandi, vel extenuãdi humoris rationem. Siquidem ex crassiore substantia crassiores, ex tenuiore verò tenuiores humores procreari par est. *Ceruisiæ proprietates.*

Secunda, quòd robur addat.

Tertia, quòd carnem augeat.

Quarta, quòd bonum gighat sanguinẽ. Quæ

quidem tres proprietates potissimùm intelligẽ-
dæ sunt de cereuisia multæ substantiæ, non ni-
mis recenti, neque nimis inueterata, ex optimis
granis ritè & perfectè cocta: qualis Erphodien-
sis cumprimis existit. Ea enim multũ habet sub-
stantiæ, boni est succi, vberrimum corporibus
exhibet alimentum, & vires auget.

Quinta, quòd vrinam prouocet: quæ proprie-
tas claris maximè conuenit cereuisiis, quibus
plurimum incoctum est lupuli: qualis est Em-
becensis. Ea nanque ob lupuli copiam celerri-
mè penetrat & vrinam prouocat.

Sexta, quòd ventrem molliat. Eiusmodi inter
triticeas Hamburgensis existit: grati saporis est,
multum substantiæ habet, copiosum & boni suc
ci alimentum præbet, sanguinem bonum gene-
rat, & in soluenda aluo per se, aut cum butyro
Phrysico primùm locum sibi vendicat. Minùs
tamen conuenit illis, quibus caput non ad-
modum firmum est: quippe qui ex ea facilè in-
ebrientur.

Septima, quòd flatibus vẽtrem descendat; íd-
que maximè præstat Ceruisia cruda, hoc est, ma-
lè & imperfectè cocta: quæ certè præterquàm q
ægrè concoquitur, inflationes etiam obstru-
ctiones gignit, vrinámque remoratur: impin-
guat tamen admodum. In hanc classem Coyta
Hollandiæ referenda est.

Octaua, quòd paululũ infr gidet. Eiusmodi
censentur cũprimis cereuisiæ Hollandię, Brabã
tiæ, Hãnoniæ, Flandriæ, & quibus plebeij homi
nes vulgò vtuntur. Eæ nanque omnes vino col
latæ refrigerandi facultatẽ habere vidẽtur. Vb
sciendũ cereuisiam confici posse ex auena, hor
deo & tritico: sed iuxta materiæ rationẽ diuer
ei inducitur tẽperatura siue qualitas. Quę nã

Cereuisia preparatio.

ex ho

ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat ſiccatque in primo gradu, quæ ex hordeo ſimul atque auena, minus alunt, nec inflant neque obſtruũt admodũ. Quæ verò ex tritico, calidiores exiſtunt, magiſq; tũ obſtruunt, tum nutriunt. Craſſiores cereuiſiæ tenuioribus tardiùs concoquuntur, atque in corpus vniuerſum diſtribuuntur: magis tamen nutriunt. Tenuiores verò cõtrà citò alterãtur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent vrinã, & parùm alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Peſſima habenda eſt cereuiſia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamepeuce. Ea enim adeò efficitur valida & halituoſa, vt parũ abſit quin bibentes paulò immoderatiùs ad inſaniã redigantur, maximũ capitis dolorem generat, & neruos lędit. De Cereuiſia plura ſuprà cap. 17. & 18. Eſt præterea eruditiſſimum Ioãnis Platocomi de natura & viribus cereuiſiarum opuſculum in omnium manibus, vnde facilè ſuppleri queant quæ hîc deſiderantur.

Secundo deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem, quòd exiccet. Secunda quòd refrigeret. De temperatura vel maxima eſt inter autores controuerſia, aliis frigidum, aliis contrà calidum adſtruentibus. In hoc tamen præcipui conſentiunt, quòd vim habeat refrigerandi magis, quàm calfaciẽdi. Exiccat tertio gradu, éſtque valde tenuium partiũ, craſſos & glutinoſos humores attenuat, atq; incidit, humorúmq. putrefactioni vel maximè reſiſtit. Eámque ob rem Medici peſte graſſante cùm in cibo, tum in potu aceti vſum mirificè commendant. Hinc ſanè 3, 1. doc. 5. cap. 1. Auic. inter alia ſic fermè de eo ſcribit: Aceto prçterea

Aceti proprietates quinque.

pestis tempore vti in cibo atque potu, nocumē-
ti ipsius securitatem præstat. Tertia, quòd ema-
ciet, hoc est, macrum reddat. Vehementer enim
attenuat, incidit, ac desiccat, & excellentius si,
vt 3.1 doct.4.cap.5. Auicenna tradit: ieiuno vsur-
petur stomacho. Assiduus tamē atque immode-
ratior eius vsus plurima omnino adfert incom-
moda. Visum nanque debilitat, pectus ac pulmo
nem offendit, & tusses commouet. Hepati quo-
que inimicum est: siquidem, vt tract.3. ad Sulta-
num Babyloniæ Rabbi Moses autor est, ipsum
radit, sanguinémque eius dealbat. Stomacho
præterea, iuncturis, & neruosis omnibus malis
nonnihil immoderatiore vsu ingenerat, articu-
larésque dolores, tremores, & paralysin excitat.
Proinde qui frigido sunt & sicco temperamen-
to, quíque inualidum pectus, pulmonem, hepar,
stomachum, & neruos habent, ab aceto absti-
neant, aut modicè saltem eo vtantur.

Quarta, quòd generet melācholiam: Frigidi-
tate enim sua & siccitate ipsum hepar refrige-
rat & exiccat, atque ad generandam fęcem me-
lancholicam opportunū reddit, quæ deinceps
facilè in veram melancholiam vertitur. Hippo-
crates libro 3. de vict. rat. in morbis acutissimis
apho.38.

Quinta, quòd Veneris appetētium rescindat,
& semen imminuat. Nimium enim attenuat, in-
cidit, exiccat & refrigerat. Cibariorū tamē ap-
petentiam suscitat. Harum facultatum lib. 3. ad
Almansorem cap.17. Rhazes etiam meminit: a-
cetum, inquiens, frigidum est & siccū, maciem
efficit, virtutem destruit, sperma minuit, bilém-
que corroborat nigram, flauā verò demolitur,
sanguinémque debilitat, & cibos quibus admi-
scetur, attenuat atque incidit.

Vltimo tandem versu tria comprehendũtur. Ac primùm quidem, quòd macris noceat. Cùm enim acetum excellenter attenuet, incidat atque desiccet, ex necessitate etiam maciẽ auget. Quippe similibus, vt Galenus libro 1. capite 10. de sanitat. tuend. testatur, quemlibet excessum augescere par est, contrariis verò remitti aut minui.

Secundum, quod noceat neruis. Exangues enim sunt, & cùm tenue sit, valde eos penetrat. Plura de hoc suprà, ca. 17. in acida cereuisia.

Tertium, quòd immodicè pingua corpora emaciet: atq; eius quidem ratio iam reddita est. De aceto plura Dioscorides libro 5. ca. 17. Galenus libro 1. de simpl. medic. facult. cap. 19. & deinceps, & lib. 8 eiusdem operis capite 21. & Simeon Sethi in Syntag.

DE RAPIS. CAPVT XLVII.

Rapa iuuat stomachum, nouit producere ventum,
Prouocat vrinam, præstátque in dente ruinam.
Si malè cocta datur, tibi torsio sic generatur.* al. *strictio tunc gen.*

Hîc tres cumprimis raporũ recensentur proprietates. Ac primum quidem, quòd stomahcũ iuuent. Secundum, quod flatus gignant. Tertiũ quòd vrinam prouocent. Quæ sanè omnia de iis intelligi debent, quæ bellè & præcipuè cũ pinguibus carnibus percoquuntur. Ea enim iucundiora ac gratiora stomacho fiunt, satis tum nu-

Raporum commoda & incommoda.

triunt, tum impinguant, sed humentẽ ac fluxam carnẽ creant, flatus & genitale semen generant. Venerémque stimulant, vrinam prouocant, fauces leniunt, atque thoracem, ac visum præterea (vt Auenzoar in libro de conseruandi sanitate & tract.8.ca.21.libri 1. Theysit. & Auerrhoës li. 1.ca.41.collect.testantur) peculiari quapiã proprietate roborãt. Fertur etiam, quòd fibræ illorum, siue caudæ, aluum fortiter moueant. Atq; hinc sanè vulgati excogitati sunt versiculi:

Radix rapa bona est, comedenti dat tria dona.
Visum clarificat, ventrem mollit, bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorundem referuntur incommoda. Nã & dentes lædunt, & torsiones siue tormina in ventre suscitant. Atque his quidem malis cruda maximè obnoxia sunt. Primùm enim non ægrè modò dentibus franguntur, verumetiam minus iusto in ventriculo conficiuntur: quo fit vt & ipsa corrumpantur, & fœtidos præterea halitus dentibus suggerant: accidítque duplici ita nomine dentes offendi, commanducatione nimirum, & halitu. Deinde verò ad istum modum liberalius ingesta concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis, stomachóque noxia. Nonnunquã autem & ventrem mordicant. Quorum posterius etiam vulgato nobis indicatur versiculo:

Ventrem sæpè rapis, si tu vis viuere rapis.

Crebrior raporum vsus crassum humorẽ generat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem nec sistunt nec mouẽt. Inter radices tamen omnes, quæ quidẽ edendo sunt, rapæ corporis nutritioni vel maximè conueniunt, ídque ex saporis iucunditate facilè deprehenditur. Ea enim eduliorum omniũ natura est, vt amara, & quæ linguam

linguam contrahunt, minus: dulcia verò magis alant. Rapa autem cum aliis radicib. dulciora sint, minúsque linguam contrahant, maius etiã aliis præstare alimentum, magísque victus salubris rationi conuenire consentaneum est. Sanguinem tamen crassiorem & melancholicũ generant, cùm minus iusto in ventriculo ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem conficiũtur. Coctionem autem diuturniorem postulant, eáque sunt laudatissima, quæ primæ ebullitionis aqua segregata & abiecta bis percoquũtur. Cruda ob prædictas paulò antè causas nullo modo edenda sunt. Cymæ raporum decoctæ manduntur, & vrinam cient. Rapum muria conditũ, vel cum aceto & sale sumptum, minus quidem alimenti sufficit, sed multò magis appetentiã restum, Venerem suscitat. Fertur quòd si quis hoc ipsum semen cum calamintha & Lemnia terra commixtum sumat, eo die neque veneno, neq; morsu venenati animalis lædi. Appensum inguinum morbis peculiari quapiã proprietate medetur. Plura Dioscorides lib. 2. cap. 99. Plinius lib. 8. cap. 13. Galenus lib. 2. de aliment. facult. ca. 92. & lib. 6. de simpl. med. facul. ca. 98. & Simeon Sethi in Syntag.

DE ANIMALIVM visceribus.

CAPVT XLVIII.

*Egeritur tardè cor, *concoquitur quoq; durè.*
Sic quoque ventriculus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicina.

* al. digeritur.

Concoctu facilis pulmo est, cito labitur ipse.
Est melius cerebrum gallinæ, quàm reliquorum.

Agitur hoc loco de natura & facultate viscerum, quæ homines cibi causa ex animalibus secant. Recensentur autem numero quinque. Quorum *primum* quidem est, Cor tardè tum concoqui, tum per intestina descendere. Caro enim eius dura est, cui vt ægrè concoquatur, & tardissimè descendat, natura comparatum est. Testis Galenus libro tertio de aliment. facult. cap. 11. Cor, inquiens, substantia quidem sua caro est fibrosa ac dura, ideóque ad concoquendum est difficile, & tardè permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam, vt ibidem testatur Galenus, omnium animalium iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile, tardéque permeat. Renes itidem praui admodum sunt succi, & cōcoctu difficiles. Galenus ibidem cap. 5.

Secundum est, stomachum quoque ægrè cōcoqui, & lentè transire. Est enim membrum cartilaginosum ac nerueum, neque facilè in bonum sanguinē mutari potest. Cartilaginosa enim dura sunt: nerueæ verò animalium particulæ succum absolutè pituitosum gignunt. Oribas. libr. 4. Synop. ad Eustathium filiū cap. 7. teste. Galenus libr. 3. de aliment. facult. cap. 12. in hunc ferè modum de eo scriptū reliquit: Durior carnibus est stomachus, ob id etiam si ritè conficiatur, succum tamen gignet non planè sanguineū neque inculpatum, sed frigidiorē ac crudiorem. Proinde multum temporis requirit, priusquam satis confici & in probum sanguinem mutari queat. In extremis tamen partibus, nempe in fundo & orificio, faciliùs conficitur, vt in quibus pinguior sit, & carni naturæ propinquior.

Tertium

Tertium est, Linguam boni esse alimenti, ídque maximè, Auicenna lib.2.Cano.cap.145.teste, circa radicem. Illic enim suauissima est, facilè concoquitur, & probum corpori alimentum præstat, cùm fungosa alioqui laxáve sit, & respectu solidioris carnis parum alimenti habeat. Inter omnes tamen porcellinæ præstantissimæ sunt. vt quæ ablata circumcingēte pellicula à structoribus ac prægustatoribus principum carni æquiparentur aprugnæ Bouillæ ob exuperantem humiditatem parum in victus salubris ratione cōmendantur. Quamobrem ipsis vsuri obsonatricis artis periti caryophylla inserere solēt priusquàm assentur, sic enim illarum humiditas cōtemperatur, edendóq; accommodatiores fiunt. Lingua.

Quartum est, pulmonem facilè & concoqui, & per intestina descendere: mollis enim admodum est & rarus. Paulus lib.1.cap.85. hæc sic tradit, Pulmo facilius quidem, vtpote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbet, pituitæ generandæ efficax. Agninus verò pulmo, licet pro alimēto minus conueniat, medicamenti tamen vim possidet. Impositus enim, vt autor est Dioscorides lib.2.cap.34. & Galenus lib.11. de simpl.medic. facul. cap.8. attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & sanat. Idem tradit Auicenna 2. Cano. cap.568. Pulmo.

Quintum est, gallinæ cerebrum omnium esse præstantissimum. Vbi sciendum imprimis, cerebrum esse pituitosum crassi vitiosíque succi:lentè transiri, concoctioni aduersari, stomachum lædere & nauseam excitare: ideo rectè vulgò ad corrigendam frigiditatē & humiditatem, cum sale & puluere zingiberis, aut piperis condiri solet. Suillum naturæ inimicum est: ouillum verò, vitulinum, leporinum, cuniculi- Cerebrum.

númve cum sale ac calidis specieb. mandi conceditur. Inter omnia tamen cerebrum gallinæ primam laudem obtinet: abundè enim nutrit, genitali semini adiicit, & cerebri substantiam auget: vnde & his qui tardiori leuiorique ingenio ac mente sunt prodesse dicitur. Dioscoridi lib. 2. cap. 40 sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit. Quod Auicenna l b. 2. Cano. cap. 128. & 296. ad fluxum sanguinis nariũ transtulit, nempe qui membranæ cerebri vitio contractus sit. Cerebrum, inquit, gallinæ prohibet fluxum sanguinis narium, accidentem ex velaminibus cerebri. Plura de hoc supra, cap. 9.

DE SEMINE FOENICVLI.

CAPVT XLIX.

Semen Fœniculi pellit spiracula culi.

Hoc in loco traditur, semen fœniculi, quod
μάραθρον Grecè dicitur, flatus dissipare atq; ex-
pellere, idque maximè ratione caliditatis. Nam
vt lib. septimo de simpl. medic. facul. capite 97.
Galenus memoriæ prodidit, tam valẽter excal-
facit, vt ex tertio ordine excalfacientium cẽse-
ri promereatur; desiccat verò non æquè, sed i-
psum quispiam in hoc primi esse ordinis posue-
rit. Proinde lac procreat: quòd si admodum de-
siccaret, non sanè efficeret. Suffusis eadẽ ratio-
ne auxiliatur vrinas mensésque ciet. Ex esu præ-
terea seminis fœniculi manant & alia quædam
commoda. In febribus enim nauseam & stoma-
chi feruorem ex aqua frigida potum sedat, sto-
machum purgat, oculorum aciem reficit, & cum
vino decoctum virulentorum vermium ictus
sanat.

ſanat. Cõrrariæ radices & cũ melle illitæ morſibus canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis memoriæ iuuandæ gratia hiſce verſibus incluſa ſunt,

Bis duo dat marathrum, febres fugat atque venenum.

Et purgat ſtomachum, lumen quoque reddit acutum.

Tranſcripta autẽ ea ſunt, partim ex Dioſcoride lib.3.cap.71.partim verò ex Auicenna libr.2. Cano.cap.281.Quo ſanè loco inter alia refert Auicenna, etiam Democritum exiſtimaſſe, ſerpentes & vermes venenatos recentis fœniculi ſemine paſtos ſenectam exuere, oculorúmque aciem ſucco eius reficere veris initio, vbi latebris relictis in apricũ prodierint. Vnde intellectum eſt, hominũ quoque caliginem præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicander ſub exordium Theriacon. Plinius lib.8.cap. 27. & li.19.cap.91. & lib.30.cap.23. Macer libro 1. cap. 16. & Meſues cap.1. de ægritudinibus oculorũ. Attamen quũ concoctioni aliquantulum renitatur & exiguũ prauíque ſucci alimentum corporibus exhibeat, non vt alimẽto, ſed vt medicamento potiùs fœniculo vtendum eſt. Proinde aliis interim cibis ipſum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroſelinum nonnunquam cum lactucis, vt earũ humiditas & frigiditas contemperẽtur, ſic etiã cum cucurbitis interdum aut rapis, vt prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere ſimul & mandere conſueuimus.

DE ANISO.
CAPVT L.

Emendat visum, stomachum confortat Anisum.
Copia dulcoris Anisi sit melioris.

Duæ hîc referuntur vtilitates Anisi. *Primò* nanque visum emendat, & maximè quidem foris impositum. Atq; hinc sanè apud Plinium lib.20.ca.17.naturalis hist.epiphoris oculorum è vino radicem eius tusam ab Iolla imponi solitam legimus. Ipsum cum croco pari modo & vino, & per se tritum cum polēta ad magnas fluxiones, extrahendáque si qua in oculos inciderint.

Secundo deinde loco stomachum roborare dicitur, quod profectò de semine eius potissimùm intelligendum est. Illud nanque, vt li.6.de sim. medic. facult. cap. 44. Galenus adserit, maximè vtile est acre & subamarum, vt propè ad vrentium accedat caliditatem. Est autem & in siccādo tertij ordinis, sicut & in calfaciendo. Stomachum igitur calfacit, & qui in ipso sunt humores crassos ac frigidos lentósque attenuat, incīdit, liquidósque & expulsioni accōmodos reddit. Inflationes quoque, quæ ab iisdem proficiscuntur, discutit. Atque hinc adeò fit vt stomachus tum repurgetur, tum exiccetur, & onere quo grauatus fuit deposito roboretur. Quinetiā visui eadem ratione conferre existimandū est: quippe cui nihil æquè noceat atque stomachi impuritas. Hinc enim impuri, fœtidi & turbulēti fumi ad oculos sublati noxam spiritibus visiuis inuehunt. Melius adhoc semper recens, ple-

num non furfurosum, dulcedine & odore præstans. Præter has vtilitates & aliæ quamplurimæ à Dioscoride libro 3. cap. 55. à Plinio loco paulo antè citato, Serapione capite 242. & Auicen. lib. 2. Cano. capite 1. recensentur. Oris enim halitũ iucundiorem facit, doloris leuamẽtum præstat, vrinam ciet, discutiendi vim habet, aquam quæ subiit cutem dissipat, potũ sitim ex salsis humoribus contractam extinguit, animalium venenis aduersatur, valet ad inflationes. Aluum & alba fœminarum profluuia tostum sistit. lac ad mammas elicit, Venerem stimulat. Dyspnœas à pituita profectas, tostum purgat, cum melle sumptũ meliùs. Vetustis & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodest. Iecoris, lienis, renum, vteri, ac reliquorum etiam viscerum obstructiones tollit. Vias enim ab humoribus crassis, frigidis ac lentis præclusas & obsessas aperit. Atque ob id febribus quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat, suffitum naribus: cum rosaceo tritum instillatúmque fractis auribus medetur.

DE SPODIO.
CAPVT LI.

Si cruor emanat, Spodium sumptum citò sanat.

Spodiũ sanguinis profluuia hîc sistere traditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis descripto potissimùm intelligendum venit. Hoc, vt ex Auicenna 2. Cano. cap. 617. colligitur, nõ est nisi radices cannarum arundinúmve adustæ. Quare cum eo quod Græci ἀντισπόδιον appellãt cõuenire videtur. Officinę Platearij nixæ testimo- *Spodium*

nio pro spodio tam Græcorum quàm Arabum ossibus vstis vtuntur; quæ elephantis esse putant: quũ verisimilius sit bouis, vel alterius esse animantis ossa. Quocirca cùm veterũ & Græcorum spodiũ, quod Tutiæ vocatæ species est, habeatur, ex officinis prorsus hæc combusta ossa proscribantur, eiúsque in Græcorum compositionibus vsus sit: in Arabum verò compositionibus cannarum Indiæ spodio, aut si illud haberi non possit, radicibus cannarum nostrarum adustis vtẽdum erit. Græcorum spodium solum admouetur: Arabum verò etiam sumitur & deuoratur. Hoc ipsum itaque sanguinem vndecũque etiam manantem hîc sistere traditur: & maximè quidem quòd frigidum sit & siccum, validéque adstringat, aut certè quòd sumptum siue admotum peculiari quadam proprietate hepar intẽperie vel naturali, vel quoquo modo aduẽtitia calidius moderetur ac roboret. Hoc autẽ viscere (quod principiũ ac fons sanguificationis est) roborato, sanguis ab eodẽ melius etiam retinetur. Puluis igitur eius cum stillatitiis liquorib. rosarum & plantaginis in nares iniectus αἱμορ-ῥαγίαν earundem curat. Idem cum succo plantaginis contra αἱμόπτυσιν & dysenteriã efficaciter sumitur. Quin & aliæ quamplurimæ ab autoribus spodio attribuuntur dotes. Siquidem cor quoque proprietate quadã corroborat, & spiritus claros ac solidos efficit quapropter exhilarat etiam atque lætificat. Potum aut appositũ calidæ cardiacæ & contractæ ab effusione flauæ bilis ad os ventriculi syncopæ, calidóque cordis tremori auxiliatur: adiuuante scilicet talẽ ipsius actionem facultate adstrictoria, & maximè quidem in intemperaturis calidis. In frigidis verò cum croco temperatum eadem præstat. Febr

bus confert acutis, sitim sedat, & immodico cholerico alui profluuio atque vomitu subuenit. Pustulis quoque quæ in ore & lingua erumpunt prodest. Feruorem furorémque flauæ bilis compescit, ventriculum roborat, ardori eius atque imbecillitati proficit, flauæque ad ipsum bilis inhibet effusionem. Contra melancholiam ex sollicitudine, timorem de præteritis, terrorem de futuris & quaslibet animi perturbationes efficax est.* Vtiliter calidis oculorum abscessibus illinitur. Plura Rhazes li.3. ad Almansorem capite 36. Auicenna loco citato, & tract. 2. de viribus cordis, ca.3. Auerrhoës libr.5. collect. capite 56. Serapion capite 332. & Leonhartus Fuchsius libro 1. capite 17. de composit. medic. Porrò autem quemadmodum spolium peculiari hepatis roborandi facultate præditū est, ita & aliæ nonnullæ medicinæ aliis singularibus quibusdam membris roborandis accommodatæ sunt, veluti macis cordi, moschus cerebro, glycyrrhiza pulmoni, capparis lieni, & galanga stomacho, id quod vulgaris etiam hisce versiculis comprobatur:

Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoque moscho.
Pulmo liquiritia, splen capp stomachúsque galanga.

DE SALE.

CAPVT LII.

VAs condimenti præponi debet edenti,
Sal virus refugat, rectè insipidúmque sapoat.

Non sapit esca probè, quæ datur absque sale.
Vrunt res salsæ visum, seménque minorant,
Et generant scabiem, pruritum siue rigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis enim generale traditur præceptum , nemini hactenus humaniori saltem atque ciuiliori non obseruatum:nempe vt vas condimenti,hoc est,salinum primùm in mensa apponatur : idque adeò vulgatum vbique est, vt hisce etiam versiculis decantetur:

Sal primò poni debet, primóque reponi.
Non bene mensa tibi ponitur absque sale.

Duo deinde salis recensentur cōmoda:ac primùm quidem,quòd venenis resistat. Cuius duplex adsignari potest ratio:Vel quòd sal vim habeat vehementer siccam & adstringentem , atque ob id quicquid in corporibus humidum est, id omne depascat,reliquum adstrictione leniter contrahat:eiúsque rei testis estGalenus lib.11,de simpl.medic.facult.cap.50 sic inquiens:Nam sal quicquid in corporibus humidum inest,id quodammodo absumit , & quod reliquum est substantiæ solidæ adstrictione contrahit: ac proinde etiam cōditura sua carnes seruat, & à putredine tuetur: Vel quod sal non solùm humores è corpore ducēdos liquet,incīdat,tenuet, purget & exiccet:sed poros etiam, per quos venenis vis in interiora corporis irruere solet:denset ac cōstringat, adeóque penetrationē eius intercipiat & excludat. Secundum verò, quòd cibos condiat,id est,sapidiores reddat.Nulla siquidem cibaria citra salis commistionem sapere quotidia-

no discimus experimento. Tertio demum loco salis, siue persalsorum eduliorum quatuor enumerantur nocumenta. Quorum primum quidem est, quòd vsu præsertim immoderatiore vrant, hoc est, corrumpant, aut hebetem certè ac debiliorem reddant visum. Ac huius itidẽ duplex assignari potest ratio: vel quod oculi, vt suprà ca. 2. ex Aristotele ostendimus, sint de natura aquę: res verò persalsæ humidam ipsorum substantiã exiccent & consumant, adeóque hebetudinem ob id visui adferant: Vel quòd à cibariis persalsis in ventriculo existentibus mordaces admodum atque acres resoluantur fumi, qui ad oculos sublati ipsos acrimonia sua rodant ac rubefaciant. Atque hinc sanè eos qui salem excoquũt rubros ferè oculos habere conspicimus. Secundum, quòd Veneris appetentiam compescant. Nam cùm omnes corporis exiccent & consumãt humores, sperma quoque necessariò exhauriunt ac minuunt. Tertium, quòd scabiem generent. Acrem enim ac mordacem procreant succum, sanguinémque adurunt, atque hinc profectò scabies incidere consueuit. Quartum, quòd pruritum etiam excitent: mordacia enim ac pruriginosa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit libr. 3. ad Almanso. cap. 17. Sal, inquit, sanguinem eorum qui multã ex ipso sumunt quantitatem adurit: visum quoque debilitat, atque sperma minuit: pruritũ generat & scabiem. Ad hæc serpiginem nonnunquam & impetiginem, morpheámque ac lepram progignit iis quorum corpora ad patiendũ sunt parata. Quin vrinarios etiam meatus, vsu præsertim immoderato ac frequentiore, excoriat. Modicè tamen salsa profligato fastidio appetentiã reuocauit. Fertur præterea quòd si sal cum aceto

Salis siue cibariorũ nimis salsorum nocumenta.

& succo rutæ permistus pedum plantis diligenter infricetur, non noxam tantùm ex vini crapula cõtractam curet. sed iis etiam qui cibos auersantur, Græci ἀποσίτους appellant, auiditatẽ restituat. Plura de Sale Dioscorides libr. 5. cap 90. Galenus libro 9. capite 30. & libro 11. capite 50. de simpl. medi. facultа. Simeon Sethi in Syntag, Auicenna 2. Cano. capite 624. & Mesues libro 2. sec. 2. capite 16. de medic. simpl. purgantibus.

DE SAPORIBVS AC eorum qualitatibus.

CAPVT LIII.

Hi feruore vigent tres, salsus, amarus, acutus:
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque:
Vnctus, & insipidus, dulcis dant temperamentum.

Hic agitur de saporibus, siue qualitatibus gustatoriis, Vbi sciẽdum imprimis, saporem accipi pro omni eo quod gustu diiudicatur. Species autem eius aliter ab aliis numerari solent. Galenus lib. 1. de simpl. med. facult. capite 38. non facilè numero cõprehensibiles esse tradit. A Theophrasto libro 6. de causis plantarum cap. 1. & 4. eius octo recensentur differentiæ: exempli gratia, dulcis, pinguis, austerus, acerbus, acris, salsus, amarus & acidus. Quibus nonũ quoque nonnulli adiiciendum putarunt, nempè insipidum, quem ἄποιον Græci vocant, quòd extra omnem sit insignem tum caliditatem tum frigiditatem, mediam, quoad fieri queat, constitutionem obtinens, qualẽ præbet [illegible] aqua planè omnis quali-

Sapores octo.

qualitatis expers. Ex his tres calfacere hoc loco tradũtur, nimirum salsus, amarus & acris. Sed in his non parua est maioris minorísque ratio. Siquidem acre, vt Auicenna 2. Cano. trac. 1. capi. 3. confirmat, est calidius, hinc amarum, deinde salsum: quoniam acre maiorem vim habet resoluendi, incidendi & abstergendi, quàm amarum: salsum verò est velut amarum frigida aliqua humiditate retusum hebetatúmque. Secundo deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi acidus videlicet, austerus, & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus, deinde acidus. Quod sanè perspicuum euadit in omnibus fructibus qui dulcescunt. Principio enim sese prodit acerbitas vehementis infrigidationis: processu deinde temporis cùm per solarem calorem aliquo modo ad cõcoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur: qua sensim deposita, aciditatem acquirunt, sicut ὄμφακες, hinc dulcedinem tandem adsciscunt. Acidum verò quamuis acerbo minus sit frigidum, tamen ob subtilitatem & penetrationem suam in pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autem & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc nihil linguæ præter extimam eius superficiem contrahit: illud verò non modò extimam superficiem, verùm etiam interiora eius contrahit atque exasperat. Postremò verò tres dicuntur tẽperati, id est, mediæ qualitatis, ita vt corpus neque refrigerent excellenter, neque calfaciant: nempe dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt libro 3. ad Almanso. cap. 1. Rhazæ visum est. Porrò suæ ac propriæ saporĩ cuique adsignantur facultates.

Dulcia enim cõcoquunt, emolliũt, refaciũt, la- *Dulcia.*

xant, plurimúmque corporibus exhibent alimenti, & impinguāt. Cùm enim naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit ac voluptate dilatationeq; afficitur, eis fruens non læditur, non exulceratur ab eis, nec refugit ea, vt amara seu acria. Ac sanè quicquid nutrit, ex genere dulcium esse oportet. Nam dulcia vngunt, implent & restituūt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: quia cùm sint valde calida & aërea citò in igneam naturam transeūt, vt mel & saccharum celerrimè vertuntur in flauam bilem. Quare auidiùs vsi saccharo sæpè periculosè inflammantur. Ad hæc dulces cibi intemperantiùs eduntur, humorísque copiam generant, quam sequuntur interdum vel putrefactiones, vel obstructiones & ab cessus hepatis atque lienis: & maximè quidem cùm hæc viscera ad patiendum accommodata fuerint. Stomachum quoque relaxant admodum, & aluum cient. Pectori tamen conferunt & pulmoni, genitaléque semē augēt.

Amara. Amara meatus perpurgant, abstergunt, extenuant, humorem crassitiem incîdunt, & linguā mordent, súntque in natura terrestri crassa, in qua excedunt calor & siccitas, vt in Bile, Nitro, Marrubio, Absinthio: immodico vsu sanguinem citò adurūt & corrumpunt, bilémq; augēt flauā.

Acerba. Acerba Græcis στρυφνὰ appellata, recentiores pontica à pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt & introrsum pellunt, ideóque constipandi densandi & adstringendi vim habent, súntque in natura terrestri, crassa, frigida & sicca. Ideo enim acerbus sapor dicitur esse tardior quam acidus, quia acidus est in natura tenuiore minus terrestri. Acerba sunt fructus glandium, pyra syluestri.

stria

ftria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam poftquam maturuerunt, fit mixtus fapor ex acerbo & dulci, ficut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στρυφνὰ & fructus qui vulgò Ribes dicuntur: item caftaneæ, corna, & poma Cynosbati.

Auftera Græcis αὐστηρὰ, medicis etiam noftri temporis στυπτικὰ, à verbo Græco στύφω dicta, contrahunt, conftringunt, denfant, incraffant & infrigidãt. Sunt enim in natura terreftri, craffa, frigida & ficca, fed plus habẽte caloris & humiditatis, quàm habeant acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore vfu humores abundè extenuant, inaniũntque, eóque fanguinem gignũt melancholicum, & corpus reddunt gracile. Ventriculũ tamen, quemadmodum Galenus id ipfum in lib. de cibis boni & mali fucci, cap. 17. atteftatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregiè auftera funt, laxum ftomachum ac ventrem firmant, ac tũ pręcipuè, cùm calida intemperie affecti funt. Hac enim de caufa, atque etiã ad alui fluxiones fiftendas, aufteris vtimur vinis. Iuuant enim ventriculum natiua ficcitate, & aliquantulum adftringunt. *Auftera.*

Pinguia fiue oleofa, quę Gręcis λιπαρὰ, & vulgo vnctuofa nominantur, dulcibus vicina funt, aqueæ & aëreæ fubftantiæ: leniunt, emolliunt, lubricant, laxant, concoquunt, maturant, & humectant, fiue manifefta tamen calfactione. Hæc fi fint mediocria, optimè nutriunt: fed immodicè pinguia fupernatant, abominabilia funt & naufeabunda, ventriculum refupinant, coctionem impediunt, flatus & obftructiones generant. Ad hæc cibi quoque, antequã edendo naturæ fatisfactam fit, fatietatem adferunt. Quod Galeni teftimonio cõfirmatur: qui li. 3. de alim. *Pinguia.*

fac.cap.29. ita ſcriptum reliquit: Pinguia & lenta cibaria ſtatim vt ſumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt. Prȩterea, quod maius eſt, compluribus deinceps diebus ipſorũ eſum non ſuſtinemus. Febricitãtibus, ac ii etiã quibus ſtomachus atque hepar calidiora ſunt non æquè vt aliis conferũt: ipſis enim facilè accenduntur, & in flauam bilẽ tranſeunt. Reliquis verò phlegmatis generãt copiam, ſomnolentiã pariunt, rationalémque mentis partem reddũt hebetiorem. Carnium tamen atque olerum coctura non mediocre tribuunt condimentum.

Acria. Acria, Græcis δριμέα, & vulgò acuta, non ſolùm mordent ac rodunt linguam, ſed etiam penetrant, vrũt, vlcerant, aperiũt, flatus diſſipant, tenuant, incidunt, ſeparant, reſoluũt, à longinquo attrahunt: ſúntque in natura tenui, in qua excedunt caliditas & ſiccitas, & ſuperant calore res amatas. Vnde calorem augent & corpus velociter inflammant, ac ſanguinem adurunt, ipſúmque in bilem priùs flauam, deinde in nigrã conuertunt: ſiccant etiã emaciántque, ac ſitim faciunt. Acria autem ſunt, vt piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum gnidium.

Salſa. Salſa (Græcis ἁλμυρὰ) incidunt, tergent, tenuant, liquãt, mordent, condiendo ſeruant & à putredine vindicant, conturbant, ſubuertũt vẽtriculũ, & ad vomitum impellunt, deſiccant citra apertam aut calliditatem aut frigiditatem, ſitim excitant, exaſperant, radendo expurgant, & aperiunt. Plura ſuprà cap.52.

Acida. Acida, Græcis ὀξέα, vulgò acetoſa, mordendo conſtringũt, & refrigerant, penetrant, incidunt, extenuant, diuidũt, tergent, farctu liberant, perpurgant citra excalfactionem. Sũt in natura tenui, frigida & ſicca, in qua dominatur frigiditas.

Nam

Nam quæ ſunt tantùm acida, ſunt præcipuè frigida, vt ὀξαλὶς, quæ vulgò acetoſa nominatur: quia hæc purè hunc ſaporē habet Eſt & ſpecies mali punici verè acida. Alia quædā ſunt mixtæ qualitatis, vt acetū, quod eſt ſubacre, quia etſi frigidum eſt, tamen retinet obſcurum calorem ex vini corruptione: inde fit ſubacre, ſed tamē dominatur frigiditas. Cùm enim exhalāt aëreæ partes, & reliquæ manent terreæ, diluta aquoſa tenui parte fit acetum ſua natura frigidū. Acida ſanguinis atque flauæ bilis feruorem compeſcunt, &, vt lib.2.cap.21.de aliment.facult. Galenus atteſtatur, cùm in ventriculo ſuccum craſſum inueniunt, eundem incidendo aluum ſubducunt, & ob eam cauſam fæces liquefaciūt. At ſi purum ventriculum inueniant, eū magis ſupprimūt: corpus infrigidant ac deſiccāt, concoctoriam hepatis facultatem debilitant, neruis etiam ac neruoſis omnibus nocent. Appetentiam tamen cient: quia humores vitioſos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione nō vrente irritant ventriculū. Ex inſipidis quędam magis nutriūt, nempe quæ propiùs ad æqualitatem accedunt: quædam verò mediocriter calfaciūt aut refrigerant. Et hæc ſanè ſi multa etiam humiditate prædita fuerint, humectātiū: ſin verò ſiccitas in eis exuperet, exiccantiū ordini adſcribenda veniūt. De his omnibus plura Galenus in lib.de ſimpl.medic.facul.præſertim lib.5.cap 25. Paulus lib.7.cap.1 Aëtius lib.1. cap.1. Rhazes lib.3. ad Almanſor.cap.1. Serapio ſerm.2.de tempera.ſimpl. Auicenna lib 2.Cano. tract.1.cap.3. Meſues libro 1.Theorem. 1.& Philip.Melanth.in libro de Anima. *Inſipida.*

DE VIPPA.

CAPVT LIIII.

B*Is duo vippa facit, mundat dentes, dat acu-*
tum
Visum: quod minus est implet, minuit quod a-
bundat.

Vippa. Hîc quatuor recensentur commoda Vippæ
Primò dentes mundat. Panis enim vino imbu-
tus diutius circa dentes moratur, atque eam ob
causam faciliùs etiã fœculentã materiã ipsis ad
hærentem abstergit ac consumit, quàm vinum
per se sumptũ. Deinde visum acuit: malos enim
fumos, qui è ventriculo cerebrũ petunt, suáque
permistione spiritus visiuos obscurant, reprimit
adeóque materias prauas stomacho inhærente
concoquit, incidit & deorsum pellit, Tertiò
cruda concoquit: quia os ventriculi leni qua-
dam adstrictione claudens concoctoriam facul
tatem roborat, plurimúmque alimenti corpori
bus exhibet. Quartò verò vitiosorum humor
multitudinem minuit: eos enim concoquit, in
cîdit, exiccat & deorsum impellit, ídq; maxim
si panis assatus priùs, aut super prunis exiccatu
fuerit. Quin eodem etiam modo superfluè con
cocta ad συμμετρίαν reuocat. Porrò de vipp
quã Gallicè *Soupe au vin* vocãt, Hermolaus Ba
bar. ca. 65 lib. 5. corollarij in Dioscoridẽ ita scr
bit: Erat veteribus ientaculum, buccea ex vino
quod genus Barbari à vino & pane vippam vo
cant. De eo Athenæus lib. 1. Deinops. sic ai
πρωϊνὴν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμ
διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προσίεσθαι ψωμοὺς, i
est, matutinum edullium, siue ientaculũ, quo
ne

nos ἀκροκτισμὸν vocamus, propterea quòd panis buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutarchum in Sympo.

DE DIÆTA.

CAPVT LV.

Omnibus adsuetam iubeo seruare diætam,
Quod sic esse probo ni sit mutare necesse.
Hippocrates testis, quoniam sequitur mala pestis.
Fortior hæc meta est medicinæ, certa diæta.
Quam si non cures fatuè regis, & malè curas.

Cum primus præcipuúsque non solùm morbi cuiusuis curandi, sed sanitatis etiam tuẽdæ scopus (vt in libro qui de facilè parabilibus inscribitur, cap. 28. & in præsagio experientiæ confirmato, capite 5. & in libro de attenuante victus ratione cap. 1. Galenus adserit) in exacta victus ratione consistat: operæprecium fuit de ea etiã hîc aliquid præscribi. Pręcipitur ergo imprimis vt seruetur cõsueta diæta. Per quam sana administratio sex rerum non naturalium modò intelligenda venit. Et ratio quidem est, ꝙ transgressio à consuetudine noceat nocumento magno. Cõsuetudo enim est altera natura: quia, vt lib. 1. cap. 11. Rhetoricorum ad Theodect. & lib. 2. capite 10. Ethicorum, & cap. 2. de memoria & reminiscentia ab Aristotele scribitur, consuetudo est eorũ quæ vt sæpe, siue vt plurimùm fiũt: natura eorũ quæ vt semper. Sæpè autem & semper sunt sibi inuicem propinqua. Quod est ergo diu adsuetum, in naturam ferè transiuit. Quem- *Diæta.* *Consuetudo.*

admodū igitur naturam custodire oportet, ita
& consuetudinem, si laudabilis fuerit. Et quem-
admodum consueta cibi & potus administra-
tio, eadem ratione & aliarum rerum nō natura-
liū obseruanda est. Vnde si quis consuetus mul-
tum laborare velit hanc consuetudinem immu-
tare, ocióque indulgere, minúsve laborare, vel
aliud laboris genus adsumere, idque alio & tē-
pore & modo, ille proculdubiò multū ex hoc
debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac
potu: somno & vigilia, repletione & inanitione,
& animæ accidentibus. In quibus omnibus con-
suetudinem obseruare decet, & maximè quidē
si sit laudabilis, vel ab hac non multum decli-
net, siue medium etiam locum inter bonam ac
malam obtineat: respectu nimirum illius ad
quod fieri debet permutatio. Porrò quanta sit
vis cōsuetudinis, vel inde colligas, quòd debiles
& senes consuetos labores faciliùs ferāt, quàm
fortes atque iuuenes inconsuetos: quod profe-
ctò lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hisce ver-
bis confirmat: Qui consueti solitos labores fer-
re, etsi fuerint imbecilles & senes, non consue-
tis, fortibus atque iuuenibus faciliùs ferunt.
Quod dicit, inquit Philotheus tale est: Sūt duo,
hic quidem senex, ille autem in cōsistenti æta-
te, ambo incipiunt fodere, & huic quidem seni
contingit rectè fodere, illi autem qui est in cō-
sistenti ætate, non rectè: seni quidem ob id con-
suetudinem rectè, quāuis sit imbecillus, iuueni
autem non rectè, cùm non adsuetus sit. In vni-
uersum enim oportet cognoscere, fortiores aliis
fieri partes quæ exercentur, & hac de causa so-
litos labores faciliùs sustineri. Ex hoc autē par-
ticulari exemplo licet nobis & de omnibus ra-
tiocinari. Deinde verò malam pestem, hoc est,
maxi-

maximum periculum ex repentina consuetæ diætæ permutatione sequi confirmatur autoritate magni Hippocratis, nempè ex 2. libro de vict.rat.in morb.acutiss. apho. 21. & 22. vbi sic inquit: Atqui facile est hoc addiscere, quòd simplex victus cibi ac potus ipse sibipsi semper similis, securior omnino est ad sanitatem, quàm si quis repentè ad alium meliorem magnam mutationem faciat. Nam & his qui bis in die cibum sumunt, & his qui semel, repentinæ mutationes noxas & ægritudines inducunt. Et eos sanè qui prandere non adsueti sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc, & toto corpore graues, & debiles, & pigros, &c. Ælianus quoque ab initio libri 5. de varia historia: Tachi cuiusdam exemplo admodum disertè nobis significauit, quàm periculosa sit repentina diætæ permutatio. Tachus Ægyptius, inquiens, donec vsus est vernaculo victu, & frugaliter vixit, omnium hominum fuit sanissimus. Postquam verò ad Persas venit, & in illorum luxum delapsus est, cùm non posset ferre insolentiam ciborum, vitam in dysenteria transegit, & luxuriam cum morte commutauit. Quanquam autem non sanis tantùm, sed ægris quoque adsueta victus ratio diligenter obseruanda præcipiatur, haud tamen ratio incidit eius permutandæ necessitas: quando nimirum illaudabilis existit, ita vt, nisi permutetur, perniciosæ inde consequantur ægritudines. Talis autem eorum est, qui prandium aut cœnam prauis terminare solent alimẽtis. Eiusmodi igitur consuetudinem necessariũ est corrigi ac permutari, non quidem subitò, sed paulatim & ordinatè. Omnis enim subita permutatio vehementer nocet, maximè si à consueto

Mutatio subita no cet.

ad inconsuetum transitus fiat. Hinc est quod in libro De natura hominis ita scriptum reliquit Hippocrates: Detrahẽdi sunt cibi ac potus quibus vti consueuerunt: ídque paulatim facere oportet. Nam si quis citò diætam permutet periculum est etiam à permutatione aliquid in corpore nouatũ iri. Quin etiam laudabilem victus rationem interdum mutari necesse est, quo (si quando necessitas inciderit) natura non offendatur insolẽtia nouitatéque, neque renuat, neque recuset. Nam qui omni diætæ sese assuefacit, minus læditur, cùm ad inconsueta transire cogitur. Eadem in aliis quoque rebus non naturalibus ratio est. Quod Hippocratis etiam testimonio cõfirmatur, qui lib. 2. aph. 50. ita scriptũ reliquit: Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minùs molestare solent. Oportet igitur ad insueta permutari. In cuius quidem sententiæ explicatione Philotheus inter cætera sic inquit: Cùm enim quodq; ipsorum factum sit peculiare, minùs lędit, quamuis ex sua natura molestum sit, si nondum in consuetudinem venerit. Verbi causa, solitus est aliquis mannam comedere, hîc si ad bonum cibum sumendum conuertitur, læditur, cùm adsuetus non sit: adsuetus est aliquis aquæ potioni, si pręter consuetudinem bibat vinũ, offenditur, quoniam consuetudo contemnitur. Oportet igitur ad insueta permutari, vt, si necesse sit, ea, quę offeruntur ferre possimus. Vtentem enim copioso nutrimento oportet etiam parum cibi quandoque assumere, vt si contingat, ferat etiam illius vsum. Hinc est quod Cornelius Celsus lib. 1. capite 3. in hunc etiam modum scripsit: Nimis ociosa vita vtilis non est, quia potest incidere laboris necessitas. Neque etiam ex nimio labore subitum

ſubitum ociũ, neque ex nimio ocio ſubitus labor ſine graui noxa eſt. Huc igitur reſpiciens Hippocrates rectiſſimè conſulit, conſuetudinem eſſe mutandam. Proinde non temerè à Plutarcho in libro de tuend. bona valetud. in hũc modum ſcribitur. Exacta illa & vehementer ad vnguem, vt dici ſolet, obſeruata vitæ ratio ſimul & corpus formidoloſum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frãgit vigorem. Quocirca cauere quiſque debet, quemadmodum libro 4. capite 10. ad Almanſ. prudentiſſimè Rhazes monuit, ne alicuius rei ſibi conſuetudinem faciat, quam deinceps ipſum obſeruare neceſſe ſit. Exempli gratia, Si quis vno cibo conſuetus ſit vti, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abſtineat: vel dormire: vel moueri, vel egerere, Venerìve indulgere conſueſcat, & ab aliquo iſtorũ impetuosè irritetur, maximum incurret nocumentum, ſi ab eis abſtinuerit. Quapropter quiſque corpus ſuũ debet ita præparare, vt caloris & frigoris patiens eſſe & poſſit, ad motiones & cibaria ſibi neceſſaria aptũ reddatur, & vt ſomni & vigiliarum horas, atque manſiones & domos ſine læſione permutare queat, Fortaſſis enim ex neceſſitate id ipſum quandoque facere cogetur. Poterit autem commodè, ſi conſuetudinem non obſeruet ad vnguem, ſed interdũ ad inſueta tranſeat. Porrò quo tempore, quóve modo conſuetudo mutanda ſit, copiosè admodum docet Galenus lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 3. de ſanitat. tuen. & libro 8. cap 9. method. medend. itémque Cõciliator different. 98. & Hieronymus Cardanus libro 1. tract. 6. Contradict. 2. Tertio demùm loco traditur, fortiorem ac potiorem medẽdi metam, eſſe certam diætam: quam ſanè ſi medicus curare noluerit, ac aliam quãdam eámque non

Conſuetudo varianda.

Oribaſ. li. 1. ca. 2. Euporiſtõn ad Eunapiũ.

satis commodam administrauerit, stultè ęgrum regere, ac malè curare meritò dicetur. Sciendũ est autem, apud Galenũ hæc alimentorum genera inueniri, copiosum, mediũ, tenue. Copiosum est sanorũ cibus, qui non solùm vires conseruat, sed etiam auget, Medium ad sanos etiam spectat. (Nam vires quidem conseruat, non tamen auget.) Tenue, id est, quod vires quidem comminuit, eatenus tamen vt non exoluantur. Hoc ab Autoribus in multas partes diuisum est, nempe in tenue simpliciter, in tenue exquisitè, in tenuissimum citra adiectionem, & in tenuissimum in extremo. Tenue simpliciter per pauca, aut ea quæ parum nutriunt edulia fit: eiusmodi est ptisanæ succus, mulsa, & sorbitio ex alica. Tenue exquisitè, vbi ptisanæ succus exigua sumitur quantitate. Tenuissimum citra adiectionem, per mulsam aquam, siue melicratũ fit solum. Tenuissimum verò in extremo, per inediã ad iudicationem vsque progreditur. Copiosum autem vel est, vbi tota ptisana sumitur: vel copiosius, vbi pisces, oua, & ius carnium, vel copiosissimum, vbi caro: Medium autem horum est, vt panis lotus, vel placenta. Sani homines non solùm conseruandi, sed augendi etiã sunt, propterea alimentum copiosum illis competit. Qui verò ægritudine longa laborant, vires augere non debent, sed bene conseruare: aliter vsque ad finem non sufficerent: propterea hi medio victu cibandi sunt, qui etiam satis conuenit, in quibus vires augere non cupimus, sed illas solùm conseruare in animo est, quas etiam in longo morbo totis viribus seruare studemus. Quum verò ægritudo breui terminatura est, si quarto die finire debeat, aliquid dare nõ est opus, iuxta illud Hippocratis, libro 1. apho. 6. Extremis morbis

Alimentorum genera.

morbis extrema exquisitè remedia optima sunt. Imò si vires sufficerēt, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dandum esset, nisi post illum terminum. Hac de re plura & cognitu non indigna reperies apud Galenum & Philotheum in comment. aph. 4. 5. & 6.

DE ADMINISTRATIONE diætæ.

CAPVT LVI.

Quale quid, & quando, quantum, quoties, vbi, recta
Debent hæc medio in victus ratione notari,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Sex circumstantias medico in præscribenda victus ratione considerandas esse, hoc in loco traditur. Prima quale, hoc est, cuius qualitatis cibus exhibendus sit, quia in calida ægritudine cibus frigidus, in frigida calidus, in humida siccus, in sicca verò humidus conuenit. Corpus tamen quod secundum naturam est similem semper victum postulat: quemadmodum quod præter naturam est, contrarium. Siquidem quod naturaliter se habet, custodire: quod prȩter naturam est, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cùm alibi sæpe, tū maximè in arte medicinali ca. 86. & li. 1. ca. 10. de Sanitate tuend. & li. 8. ca. 9. meth. meden. Secunda, quid: id est, cuius substantiæ: Athletis enim ac rustici, iísque qui quālibet actionē fortē, ac vehementem obeūt, cibus exhibendus est crassus ac durus: quia facultatem concoctoriam possident fortem. Neque verò tenuis substantiæ cibus, velut est caro

pullorum, caporum, vitulorum, agnorum, hœdorum, & similium, ipsis competit: quippe quæ in ipsis vel adureretur, vel quàm par est citiùs conficeretur, ita vt sæpiùs ob id cibari cogerentur. Non temerè igitur, inquit Glossa delectabitis in l. Seruis vrbanis, in principio ff. de leg. tertio. Rustici non debent vti pane albo, vel pullis aut aliis delicatis cibariis: sed pane grosso, caseo cæpis & fabis. Porrò nobilibus atque ocio dedicatis hominibus tenuis substantiæ cibus magis cõgruit: quippe qui virtutem concoctricem habeant debiliorẽ, quàm vt crassos cibos cuiusmodi sunt salsæ suum atque boum carnes, & pisces sole aut vẽto aut fumo indurati, superare queãt. Pari modo & in ægritudinibus acutis tenuiore vtendum est diæta, quàm in chronicis, id est, lõgis, sicuti quartanis. Tertia, quando, id est, quo potissimùm diei tempore cibus adsumi debeat: in sanis enim consuetudo maximè obseruanda est. Vnde hominibus manè surgentibus, & bis tantùm in die cibum sumentibus, æstate quidem prandendum est hora decima, vel paulò antè, neque differendũ donec propinquet meridies, vt qui maximũ æstum importare soleat: cœnandum hora sexta, vel paulò pòst. Hyeme verò iisdem ob somni prolixitatem prandendum est hora vndecima, vel duodecima: cœnandum hora septima, vel paulò pòst: sed ita tamẽ, ne quid præter consuetudinem fiat. Quinetiam in ęgris cibandis temporis habenda est ratio, præsertim in febricitantibus. Si quidem in ipsis paroxismis, vel nõ multò ante futuram accessionem à cibis abstinendum est: quòd nimirum naturam, quæ circa morbi materiam tum occupata est, cibus oblatus distrahat, atque adeò humores morbũ efficientes adaugeat. Neque immediatè post pa-

roxismum

roxyſmum cibus dandus eſt, quippe quem facul tas à febris intemperie deiecta nondum ſuperare queat. Quapropter tamdiu ante ſequentis acceſſionis initium exhibendus eſt, vt priùs quàm ea appropinquet, decenter in ventriculo coquatur, & ad inferiores partes deſcendat: ídque in illis potiſſimùm ita obſeruandum, quibus virtus adhuc ſatis valida exiſtit. Iis verò quibus vires proſternuntur dandus eſt cibus quocunque tempore, etiam in vigore. Cuius rei teſtis eſt Galenus, qui libro 1. apho. commen. 9. ita ſcribit: Aliquando in ipſo etiam morbi vigore, vbi ſymptoma aliquod interuenerit robur naturæ diſſoluens, nutrire cogimur. Quod idem copioſius etiam monſtrat lib. 20. ca. 3. & 5. method. meden. Hæc omnia de paroxyſmo Stephanus Athenienſis in primum librum Galeni ad Glauco. comment. 39. multò clariùs in hunc modum exponit: Sciendum ſanè eſt naturam egere ſemper alimento, quod baſim ac ſedem illius quod digeſtum eſt ipſi repleat. Sed hoc ipſum alimentum præcipuè dandum eſt, quãdo ipſum concoquere ac conficere poteſt. Concoquit autẽ, quãdo pura ac integra eſt nec à febris caliditate vexatur. Qua re in interuallo dandum id eſt. Si enim in acceſſione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta eſt ipſum ſuperare non poteſt. Alimentum autem non concoctum, materia ſit febris. Et hoc eſt quod Hippocrates lib 1. apho. 11. ait: In acceſſionibus ſubtrahere oportet: nam addere nocuum eſt. Dandum igitur eſt alimentum in interuallis. Sed hæc dici poſſunt, in intermittentibus. In continuis verò quid vtique quis faceret? neque enim in his inuenire licet remiſſum ac quietum tempus, quoniam febris continenter affligit. Tamen in his etiam

cernitur μειώσυρεξία, id est, febris diminutio, quæ interuallũ imitatur: túncque alimentũ dandum est, non quando exacerbantur. Plura & ad præsentem speculationem maximè faciẽtia habentur apud Brudum Lusi.li. 2.ca.9.de victu febricitantium. Quarta, quãtum, i. quantitas sumẽdi cibi: quæ profectò in æstate, vt suprà ca.19.diximus, minuenda est: quòd tùm ob immodicas resolutiones calor innatus debilior existat: Hyeme verò augenda, propterea quòd concoctoria facultas id temporis ob frigus ambiẽtis roboretur. Quinta, quoties in die videlicet cibus exhibendus sit. Est enim æstate quàm hyeme, autũno aut vere, sæpius exhibẽdus, sed minori quantitate. Pari modo facultate concoctoria debili existente, sæpè, sed parua quantitate dandus est. Eadem verò robusta existente, dandus est quidem quantitate magna, sed rariùs. Sexta, vbi, id est, quo in loco: Cibus enim per æstatem quidem locis suis arte, siue natura frigidis, per hyemen verò temperatis, sumendus est.

DE CAVLE.

CAPVT LVII.

IVs caulis soluit, cuius substantia stringit.
Vtraq. quando datur, venter laxari paratur.

Hîc agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendum, quàm vulgare illud olus, quod κράμβη Græcis, Latinis verò Brassica dicitur: atque hoc vel ex Martiali discere licet, qui xeniorum libro eos caules per nitratam aquam virides conseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules,
Nitrata viridis braßica fiat aqua.

Recensentur autem hoc loco tres ipsorum facultа-

facultates. Quarum prima quidem eſt, decoctum eorum, & maximè primæ ebullitionis, ventris ſoluendi vim obtinere. In foliis nanque & exterioribus partibus nitroſa quædam & abſterſoria ineſt qualitas, quam ſanè, cùm debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facilè deponit, eíque potentiam adiicit purgatoriam. Atque hinc adeò fit, vt ius primæ decoctionis aluum excellentius, quàm ſecundæ, deiiciat. Nitroſa enim illa & abſterſoria qualitas exquiſitè per primam ſegregatur, atque in aquam deponitur. Secunda eſt, corpus ipſum ſiue ſubſtantiam communi ſiccantium ratione ventrem ſiſtere magis, quàm ad deiiciendum incitare: quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur ſubſtantia terrea ſicca, quæ ſumpta ventrem adſtringit, idque multò magis, ſi non bis dūtaxat, ſed ter aut quater aquā effuderis. Nam quantò exquiſitiùs in aquam ſuccum ſuū depoſuerit, tantò & illi quidem maiorem purgandi vim addiiciet, & reliquam ſui ſubſtantiā, quæ velut oleris ipſius caro eſt, reſtringentem efficiet. Eadem eſt ratio in beta, atq; adeò in omnibus fermè, quibus ſapor aut acris, aut nitroſus, aut ſalſus ineſt. Quippe & lenticula ipſa, tametſi ſatis magnam adſtringendi potentiam guſtu refert, tamen eiuſmodi quid ſortita eſt. Nam & huius decoctum ventris ſoluendi vim obtinet. Verùm hic ſuccus etiamſi deguſtes, perſpicuam miſturam repræſentat, tanquam ſi nitroſo auſterum quid commiſceas. Sed & conchularum maris cæterorúmque ferè oſtreorum ſuccus planè tum ſalſus eſt tum ventrem ſoluendi vim obtinet: quamuis eorum caro ventrem reprimat. Tertia eſt, vtrunque: nempe decoctum atque ſubſtantiam ſimul veteris ſubductionem

efficere:cùm enim vires suas ita retineant , ab-
stergere etiam & intestina ad expulsionem irri-
tare consentaneum est. Lege hac de re plura a-
pud Galenum, libro 3.de simpl.med facultat.ca.
14.& libro 1.cap.3. & 25.& lib. 2. cap.44.de ali-
ment.facultat.Proditum quoque est, Brassicam
naturali quadam facultate vino aduersari, & cu-
rare temulentiam : Vnde quærit Aristoteles,3.
Braßica temulentiam curat. Sectio.problem.17. Quid est cur brassica sedet
crapulam? Nonnulli respondent hoc euenire so
litum , quòd ex esu eius fumi eleuentur admo-
dum crassi,qui,cùm vini vapores incrassent , ad
cerebrum ascendere etiam prohibent.Aristote-
les tamen aliam adsignat causam, nempe quòd
quicquid humores vinosos vndique & omni ex
corporis parte ad se in aluum trahit , & corpus
refrigerat,tollat crapulam. Brassica autem est
huiusmodi.Ergo brassica curat crapulam:Minor
probatur,quia per succum eius humores,qui vi-
nosi crudíque tenentur , è toto corpore detra-
huntur.Ipsa verò substantia frigida, styptica ac
terrea,suprà in ventriculo remanens corpus re-
frigerat , quo fit vt tenues humores ad vesicam
labantur.Cùm igitur humor vtrinque educatur
corpúsque refrigeretur , rectè per consequens à
crapula liberatur. Euenit ad hæc vt cùm humo-
res deorsum ad se trahunt atque excernunt, fla-
tum etiam secum deducant,qui,si per vinum li-
ceat,in caput se efferens grauitatem creat & cra
pulam : sin autem deorsum se vertit, corpúsque
ob causam prædictam refrigeratum est , dolor
crapulæ omnis tollitur.Quin & ipsa Brassic fo-
lia, quemadmodum libro 2.de composit.medi-
cam.loc.capite 5.Galenus attestatur, calida ma-
creata capitíque circumposita ac obligata natu
raliter ebrietati resistunt. Porrò Brassica quæ
eden-

edendo est calfacit & siccat primo abscessu: prauum & melancholicum succũ procreat. Æstiua tamen peior est quàm hyberna. Oculorũ aciem hebetat, vnde Græcis κοράμβη dicta cẽsetur, quasi κορήμβλη, quòd pupillas oculorum, quas illi κόρας vocant, obtundat hebetérque: somnum per cõtraria insómnia interturbat: stomacho incommoda est parúmque nutrit: at si cum pingui carne coquatur plurimum noxæ atque vitij amittit. Vrinam ac menses ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnificè defectiones vocis iuuat: & si vulnerib. imponatur, ea glutinat, dolosa malignáque vlcera & induratas inflãmationes sanat. Plura Dioscorides libro 2. capite 108. Plinius lib. 20. capite 9. Galen. locis suprà citatis. Simeon Sethi in Syntagmate. Rhazes libro 3. cap. 18. ad Almansorem. & Auicenna 2. Cano. cap. [illegible]

DE MALVA.
CAPVT LVIII.

DIxerunt Maluam veteres, quòd molliat aluum,
Huius radices rasæ soluunt tibi faces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sæpè dederunt.

Hîc agitur de facultatibus Maluæ. Et primò quidem versu, qui ex libro 2. capite 36. Æmylij Macri huc adscitus est, veteribus Latinis Maluã ab emollienda aluo dictam esse traditur. Cuius sanè rei testis etiam M. Varro, qui Maluã, quasi moluam, quòd aluum molliat, dictam esse contendit, quippe quæ clysterib. infusa, vel in cibo

accepta, ventrem facilè moueat. Quinetiã Græcis μαλάχη, ab emolliendã aluo nomen traxit. Siquidem ipſis μαλάττειν mollire ſignificat. Antiqui enim ea in acetariis cum lactuca ad ſubducendam aluum vtebantur, Vnde Martialis libro 10. Epigrammatωn.

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas.
Attulit, & varias, quas habet hortus, opes.

Et alibi:

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Cæterùm hoc olus facilè ſubducitur, non modò propter humiditatem, verumetiam propter genuinam viſcoſitatem, & potiſſimùm quando quis cum oleo & garo copioſam ipſam ſumpſerit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clyſteribus ad induratarum fæcum eductionem paſſim vtimur, primum locum ſibi vendicauit. Porrò duplex malua eſt. Vna quidem floribus ſanguineis, altera verò candidis: & in hac quàm illa maior emolliendi vis ineſt.

Secundo deinde verſu innuitur, radices Maluæ raſas fæcibus educendis eſſe accommodas: & maximè quidem, ſi inde, perinde atque è radicibus Mercurialis, βάλανοι, id eſt, glandes, ſiue ſuppoſitoria fiant.

Tertio demum verſu, Maluam menſes ciere dicitur, quod & ipſum ſanè ob manifeſtam humectandi facultatem ac genuinũ lentorẽ præſtat. Inſeſsione nanq; vterum emollit, ita vt venena eius ab acri ſanguine promptiùs fundantur. Quinetiam menſes prouocare certo ſe experimento didiciſſe Plãtearius adſerit. Folia Maluæ trita cum foliis ſalicis omnibus emplaſtris commodiora ſunt. Nam & inflãmari non ſinũt, & ſan-

& sanguinem sistunt, & recens vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorũ quoque & reptilium plagas curãt folia eiusdem, si cepas & porrum triueris, eisque miscueris, ac imposueris. Si quis verò syluestris Maluæ succo cum oleo illinatur, à vespis & apibus non pungetur: sed & qui punctus iam est succo opem sentit: & folia Maluæ contusa & imposita similiter percussum ab illis sanãt. Similiter autẽ curat Malua illita lichenas, & occulta fœminarum vitia. Succus verò eius auribus instillatus dolorem aurium sedat. Cũ melle acceptus thoracem pulmonémque iuuat, & raucam vocẽ lenit, hepaticos sanat, & comitiali morbo apprehensos resipiscere facit. Eodem modo & nephreticis & ischiadicis auxiliatur. At verò decoctum ipsius potatum difficultatem emittendi vrinam emendat, lapides conterit, somnũ conciliat, facilémque partum præstat. Prodest etiã erosionibus vesicæ & intestinorũ, vuluæ sedísque, clystere infusum. Malua illita inflãmationes lenit, eáq; quæ indurata sunt emollit. Plura Dioscorides libro 2. capite 106. Plinius libr. 20. cap. 21. Galenus lib. 7. de simp. med. facult. cap. 95. & lib. 2. de alim. facult. cap. 42. Constantinus Cæsar lib. 12. de agricultura, capite 12. & Simeon Sethi in Syntag.

DE MENTHA.

CAPVT LIX.

MEntitur mentha, si sit depellere lenta.
Ventris lumbricos, stomachi vermésque nociuos.

Mentham eo nomine non esse dignandã, nisi alui etiam lumbricos & stomachi vermes enecandi atque expellendi facultatẽ obtineat, hoc loco adseritur. Amarũ enim quiddam in se habet & acerbum: & amaro quidem, non secus atque absinthium, lumbricos interficit: acerbitate verò, si cum oxycrato bibatur, recẽtes sanguinis reiectiones reprimit. Exhibendum autem decoctũ eius, velut absinthij quoque & non substantia. Est enim, vt si qua alia herba, tenuiũ partiũ gustu acri, & facultate calida, ex tertio nimirũ ordine excalfacientium & secundo siccantium. Quare vt medicamento potius, quàm alimento ipsa vtimur. Hepar enim frigidũ & ventriculũ iuuat, corroborat & stomachũ, & concoctionem facit, sedat quoque singultũ, & vomitum phlegmaticum atque sanguineum. Prodest quoque ad cordis morsus, & appetitionem suscitat. Mediocriter item ad Venerem excitat: id quod omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctam & flatuosam cõtinent. Appetit & iecinoris ac splenis obstructiones. Verum hac vesci ad satietatẽ non oportet: quoniam sanguinem extenuat & serasum facit, & ipsum in flauam bilem permutat, deinde efficit vt sanguis, qui maximè est tenuium partium, discutiatur, & crassus ac melancholicus relinquatur: atque idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contrita cum sale, & morsui rabiosi canis imposita, medicamentum fit salubre. Arida verò trita & post cibum sumpta ad concoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum vino pota, difficulter patiẽti succurrit. Ferunt etiam quòd mansa lippienti imposita fiat remedium: quódque eius decoctum absorptum confestim sanguinem è faucibus eiiciẽtes sanet. Coire lac densarique in caseum non patitur, si

fo-

folia potionibus lactis immergantur. In summa stomacho vtilis est], & in cōdimentis peculiarē gratiam habet. Huius semen ventrem purgat, & pulmonem lædit. Plura Dioscorides libro 3. ca. 34. Plinius libro 20. cap. 14. Galenus libro 6. de simpl. med. facult. capit. 136. Simeon Sethi in Syntagmat. & Auicenna 2. Canon. cap. 459.

DE SALVIA. CAPVT LX.

Cur moriatur homo, cui saluia crescit in horto?
Contra vim mortis non est medicamen in hortis,
Saluia confortat neruos, manuúmque tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Saluia, castoriúmque lauendula, primula veris.
Nasturt. Athanas. hæc sanant paralytica membra.
Saluia saluatrix, naturæ conciliatrix.

Permagnam esse vtilitatem Saluiæ, hoc loco traditur. Ac primo quidem versu, per modum dubij quæritur, quî fiat vt homo moriatur, cui Saluia crescit in horto? Ad quod ita respondetur secundo versu: quanquam medicina in hortis reperiatur, quæ corporis putrefactioni resistat, humiditatémque custodiat naturalem, ne citiùs quàm par esse dissipetur, nulla tamen inuenitur, quæ moriendi necessitatem è medio

Gale.lib. 1.cap.17. de sanit. tuend. tollat. Et hoc est, quod Auicenna 3. ca. 1. singulari ait: Ars quidem sanitatis tuendæ nos à morte securos non facit, neque corpus à foris incidentibus nocumẽtis munit, neque vnumquodque corpus ad vltimam vitæ longitudinem, quæ est secundum hominem, absolutè perducit. Sed de duabus rebus securitatem præbet: putrefactionem enim penitus excludit, & humiditatẽ defendit naturalem, ne iusto citiùs resoluatur.

Secundo loco tres referũtur Saluiæ effectus: ac primò quidẽ, quòd neruos roboret. Siquidẽ manifestè calfacit, & leuiter adstringit: humorũ igitur copiam, qua nerui impediti relaxabãtur, exiccat, refrigeratósq; recalfacit. Deinde, quòd manuũ tremorem tollat: Nam quicquid neruos roborat ac excalfacit, tremorẽ etiã tollit. *Manuũ tremor.* Tremor enim ex neruorũ imbecillitate & frigiditate potissimùm accidit. Atq; hanc sanè ob causam senes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus suis folia Saluiæ imponere solent. Tertiò, quòd acutam remoueat febrem: cuius hanc adsignaueris causam, nẽpe quòd humores exiccet, adeóque putrefactionẽ, quam acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò saluia temperamento est euidenter excalfaciente & exiccante, atque eam ob rem per se in victus salubris ratione nõ temere vsurpanda. Attamẽ cùm neruos excellenter roboret, dupliciter ea homines in sanitatis tutela vti consueuerunt. Aut enim inde parant ἐμβάμματα. id est, intinctus, quemadmodum ostendimus suprà cap. 22. appetentiam ita reuocantes ei, cui ventriculus crudis, inconcoctis ac prauis humoribus refertus fuerit. *Saluiatũ vinum.* Aut vinum ex ea etiam conficiunt, Saluiatum ipsis appellatum, quod in mensæ principio potissimùm expetitur. Hoc cùm sibi

quali-

qualitatem quandam à saluia calidam simul ac adstringentem, aromaticúmque & exiccantem adsciscat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mirè conferre putandum est: præsertim si post purgationem ex epoto medicaméto modicè sumatur. Quin & ventriculum, cerebrum, neruos ac reliquas quoque corporis partes præ humiditate laxas exiccat ac roborat, ídque per hyemem maximè. Valet contra renum, vesicæ & laterum dolores, reiectiones sanguinis, tussim, rupta & vulsa. Difficili vrinæ auxiliatur, & suppressos mẽses proritat, sed immoderatiùs: quocirca grauidis non nisi cũ timore exhibendum est, quippe quòd partus facilè enecet, & abortus faciat. Vaporosum est admodũ, faciléq; caput ferit, & citò inebriat: quare caput debile habentibus, quibusque plurimùm molestiæ catarrhus exhibet ab ipso in roborando ventriculo cauẽdum est: nedum vni parti auxilium quærunt reliquas offendant. Imò verò nec aliàs immoderatiùs eo vtendum est, neque ad depellendam sitim, neq; ad deferendum permiscendúmve cibum: quippe quod vniuersum ita cibum ad extremam planè caliditatem ac siccitatem perduceret. Primùm enim per se calidum & siccum est vinum, deinde verò & Saluia sat strenuè excalfacit, desiccátque, & tenuiũ est partium: quare quod inde fit vinum ad immodicam haud dubiè caliditatem ac siccitatem inclinabit, atque ob id sanitatis tutelæ minùs cõueniet: vt quod ingestum cibum permutare atque ante perfectã cõcoctionẽ è ventriculo ac hepate ad cerebrum facilè & neruos deferre, obstructionémq;, omnis putredinis matrem, in humano corpore excitare valeat. Plura de hoc Magninus cap. 21. par. 3. Regi-

Theophrastus lib. 6. ca. 2. de histor. plāt.

minis sanitatis, & Ioā. Mich. Sauonarola, in maiori pract. Tract. 2. cap. 4 Rubr. 15. Duplex porrò Saluia passim in hortis spectatur. Vna magnis latis & asperis foliis: Altera verò foliis minoribus, contractioribus & læuioribus Græci, quòd ipsa herba retorrida semper & exucca appareat, communi vtranque appellatione nuncuparūt, ἐλελίσφακον, quòd quasi in tabem vel sideratio-nem redacta videatur.

Saluia.

Tertio loco sex enumerantur medicamenta simplicia παραλύσει curādæ accommodatissima, nempe Saluia, Castoriū, Lauendula. Primula veris: Nasturtium & Athanasia. Hæc nanq; omnia proprietate quadam membra paralytica curant ac sanant. De Saluia quidē ex modò dictis satis cōstat: quippe quæ in genuina caliditate & siccitate sua pituitosum humorē, quo nerui obstructi resoluebantur, facilè cōsumat, adeóq; neruis ipsis robur addat. Castorium calfacit siccátque cum extenuandi viribus eximiis, quibus præter alias actiones, etiam neruorum, qui ex copia humorum malè habent, affectibus nēpe tremori, stupori, conuulsioni & paralysi congruit, & refrigeratos facilè recalfacit, & extrinsecus applicatū, & potui datum: ídque ita, vt nullam aliam offendat particulam, etiamsi mediocriter febris affligat, quemadmodum id veternis & caraphoris: sed & mensibus retentis proficit, & secundas expellit. Iuuat etiam, si quis suffitū eius in prunis impositi inspiratione hauriat, maximè affectus in pulmone aut capite consistētes. Frigidæ quoque surditati, & auribus ob crassos flatulentósque spiritus dolentibus præclarè opitulantur, ad lentis magnitudinē cum oleo nardino infusum. Oleum præterea castorij non minus contra frigidos neruorum & iuncturarum

Castoriū.

affectus

affectus omnes valet, quàm Castorium ipsum, præsertim si post materiæ euacuationem applicetur: residuum enim consumit, neruos roborat, paralysi, conuulsioni ac tetano medetur, & acerrimos rigores, & frigora febrium, si spina dorsi eo leniatur, sedat. Porrò Castoriũ testiculus est animalis ancipitis vitæ, quod κάστωρ à Græcis, à Latinis Fiber appellatur. De quo Dioscorid. libro 3. cap. 21. Plinius libro 8. cap. 30. & libro 32. cap. 3. Galenus lib. 11. cap. 11. de simp. med. facul. Aëtius libro 2. cap. 177. Paulus lib. 7. & Auicen. 2. Cano cap. 135. Lauendula excalfacit & exiccat ordine secundo completo, vel tertio inchoãte, viribus à nardo Celtica non longè recedẽtibus. Confert omnibus cerebri ægritudinibus à frigido prouenientibus, conuulsis, resolutísque auxiliatur: ventriculum roborat, & iecur ab infarctu liberat: quin & obstructos lienes iuuat: vterum calfacit, & menses & secundas educit. Primula veris calida est & sicca, neruos roborat, cõuulsioni, tremori: apoplexiæ, paralysi, cæterísq; neruorum atque articulorum vitiis frigidis & humidis auxiliatur: atque inde arthritica etiã à nonnullis & herba paralysis appellatur. Primula veris autem dicitur, quòd scilicet Vere inchoante mox erumpat. Per Nasturtium Sisymbriũ aquaticum hîc intelligitur, quod rigus gaudet, & in fontium riuis discurrentibus comite Sio nascitur, foliis primo exortu rotundis, quum verò adoleuerint, erucæ modo dissectis, odore ac sapore satiuo nasturtio proximis, atque ob id καρδαμίνη à nonnullis, id est, nasturtium, nominatur. Ea herba cùm sicca est, tertij est ordinis excalfacientium & desiccantium: cùm humida & viridis, secundi: crassos & pituitosos humores extenuat, incidit, & resoluit: qua ratione ner-

Lauendula.

Primula veris.

Nasturtium.

ues à phlegmate purgat, paralisísq; causam aufert. Atque hinc sanè præcipiunt Medici, vt in quadragenaria illa Ecclesiæ abstinētia, propter phlegmaticos cibos qui per id tempus mādi solent, Nasturtia quoque subinde exhibeātur. Athanasia tanacetum etiam vocatur. Ea parthenij species quædam existit, purgandíque phlegmatis facultate prędita est, neruos caliditate sua exiccat. Siue foris imposita, siue intrò in corpus assumpta lumbricos & materiam vnde illi generantur ex ventre pellit. Plurimùm igitur Galli primi sanctum post Pascha diebus Athanasia cū ouis frixa ad phlegmatis per ieiuniū quadragenariū ex esu piscium collecti eductionem vtuntur, ne scilicet inde lumbrici in corporib. aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam vtuntur ad ventriculi & alui flatus discutiēdos: item ad frangendos renum calculos, & ad ciendam vrinam Vltimo tādem versu traditur. Saluiam sic dici, quòd ad multa sit salutaris, præcipuè ad fœcunditatem.

DE RVTA.

CAPVT LXI.

Mac. lib. 1. cap. 12. *NObilitas rutæ hæc, quòd lumina reddat acuta.*

Auxilio rutæ vir quippe videbis acutè.

al. Ruta. **Cruda comesta recens oculos caligine purgat,*

Ruta viris minuit Venerem, mulieribus addit.

Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit astum,

Cocta & ruta facit de pulicibus loca tota.

Visus. Quatuor hîc recensentur facultates Rutæ: Ac primò quidem, quòd acutam reddit videndi aciem:

ciem: commanducata enim, vt testis est Dioscorides, libro 3. cap. 44. & post eum Auicenna 2. Cano. cap. 578. mirè opitulatur oculis, qui hebetudinem sensêre. Præstat idem & succus eius cum succo fœniculi & melle iunctus. De hoc nonnihil quoque suprà cap. 13. & infrà capi. 79.

Secunda, quòd coëundi desiderium in viris minuat, augeat verò in mulieribus. Nam quum ex tertio sit ordine excalfacientium & siccantium, flatus strenuè discutit aboletque, & sic semen virile, quod tenue admodũ & aëreum est, resiccat, ac prorsum ne quidẽ esse permittit. Ex quo sanè Veneris appetitum in viris cohibet. Sed in mulieribus semen aquosum & frigidum calfacit, incîdit & extenuat: quare eas ad coitũ magis incitat.

Tertia, quòd astutiam siue calliditatẽ, id est, apprehẽsionem & medij alicuius in subtili causa facilem inuentionem vsurpantibus conciliet. Calfactione enim ac resiccatione extenũãtur & acuuntur spiritus, fouetur & illustratur iugeniũ.

Quarta, quòd decoctum ij sius, si domus ea respergatur, pulices depellat. Eos enim, vt vno ore Medici testãtur, acrimonia sua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Constantinum Cæsarem, lib. 13. ca. 15. de Agricultura, longè plura aduersus pulicum molestias remedia enumerat. Scrobẽ, inquit, facito, & rhododaphnas cõtusas in ipsum mittito sicq; omnes concurrẽt. Absinthiũ aut cucumeris syluestris radix, aqua marina rigata ac respersa, pulices necat. Disperdit aũt ipsos penitus Melãthiũ, aqua maceratũ ac respersũ: aut conyzæ coctæ decoctũ irroratũ. Disperdit eosdem similiter semen sinapeos & rhododaphnes, ambo feruefacta, & in domo respersa. Calcem viuam cribrato, &, postquã locũ

Pulices fugantia & necantia.

Aetius. libro 13. cap. 43.

verreris, inſpergito, indéque necabuntur. Idem continget ex amurca pauimentis aſſiduè irroratis, Cyminum item ſylueſtre tritum ac aqua mixtum, & ſeminis cucumeris ſylueſtris drachmæ decem tritæ & in aquam demiſſæ, indéque domo reſperſa, pulices crepare faciunt. Itẽ chamelææ radix, & populi nigræ folia tuſa, & aqua macerata, & tribulus ex aqua cocta. Pulices etiã muria acris reſperſa & aqua marina enecant. Quòd ſi in media domo quis peluim deponat, & circulum machæra penitus ferrea circũſcribat, & reliquam domum, præterquã locum circumſcriptum, cremore ſtaphidis agriæ aut lori foliorum tuſorum conſpergat, aut etiã muria aut aqua marina cocta, omnes pulices in peluim cõgregabit. Fictile quoque vas defoſſum, ita vt labra æqualia pauimento habeat, & adipe taurino oblitum, omnes pulices in ſeſe congregabit, etiã eos qui adhuc in paleis delitеſcunt. Sub lecto paruulum ſcrobem facito, & in ipſum ſanguinẽ caprinum mittito, congregabit. eò pulices & ex aliis veſtibus ad ſe illiciet ac vocabit. Cæterùm ex amphimallis & denſiſſimis tapetibus, in quibus plurimi pulices deliteſcũt, eximi ac reuocari poſſint, ſi ſic in vrna aut dolio ipſe ſanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Auicenna. 6.4. Tract 3. capit. 11 de fugatione pulicum hoc amplius addit: Quando, inquit, domus colocynthidos infuſione aſpergitur, ſaliunt pulices & fugiunt, & ſimiliter ex decocto rubi. Referũt quidam, quòd ſi lignum adipe erinacei oblinatur, eo pulices ſtatim omnes concurrent. Fugantur quoque ſuffitu ſulphuris. Eſt etiamnum herba quædã vulgaris notitiæ Arabicè dicta Chicuanu, id eſt, herba pulicum quæ in ciuitate Chairi pulueriżata in lecto circa dormientes ponitur,

& ex

& ex odore illius inebriantur stupidíque fiunt pulices, & nos lædunt. Porrò nihil æquè disp r-dit pulices, ac graueolentia, velut ruta, mentha, mentastrum, & lupulus, præcipuè tamen fimus & vrina equi Enecat & pulices seminis rapi decoctum inspersum. Quin & taurini cornus suffitu pulices fugari perhibentur. Fama est, inquit Dioscorides libro quarto, cap. 60. si psyllium virens domum importetur, non sinere in ea pulices gigni. Postremò verò nihil tam accommodum est comprehendendis pulicibus, quàm lecto imposita recens & candidissima lanugo xylina. In ea nanque congregati facilimè capiuntur. Plura Rhazes libr. 8. cap. 8. ad Almansorem.

DE CEPIS.

CAPVT LXII.

De cepis Medici non consentire videntur. Sunt Macri lib. 1. cap. 7.
Fellitis non esse bonas ait ipse Galenus.
Phlegmaticis verò multum putat esse salubres.
Non modicum sanas Asclepius adserit illas,
Præsertim stomacho, pulchrúmque credere colorem.
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpè fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc in loco de Cepis: Ac primò quidem dicitur, medicis de natura earum nondum satis constare. Nam ipsorum quidam phlegmaticis ex vsu esse tradũt: quidam verò minimè. Galenus libro 2. de aliment. facult. capite 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis verò prodesse, his attestatur verbis: Abstinendum ab as-

ſiduo vſu omnium acrium, ceu ceparum porri, & allij, & potiſſimùm cùm is qui ipſis veſcitur natura fuerit bilioſus. Solis enim qui vel ſuccum pituitoſum, vel crudum & craſſum, ac lentum accruarint, cibi eiuſmodi ſunt accommodati. Si quidem cæpe, vt Galeno lib.7.de ſimpl. medic. facult.c.58.placet, in quarto ca lfaciunt exceſſu. Quo fit vt calidis, quales cholerici cùm primis exiſtunt, vehementer officiant. Rhazæ verò lib, 3.ad Almãſorem, capite 18.ſuperfluos humores & phlegma in ſtomacho generãt. Quod de illis maximè intelligendum, quæ crudæ manduntur. Earum nanque eſſentia craſſarum eſt partium & mali ſucci. Porrò per fellitos, quemadmodum Cornarius noſter in ca.7.lib.1.Macri diſertè admodum monuit, bilioſos hoc loco accipere oportet, id eſt, τοὺς χολώδεις, ſicut phlegmaticos, pituitoſos. Deinde verò cępas phlegmaticis multum prodeſſe traditur. Corpus enim calfaciunt, homoréſq; craſſos ac glutinoſos in ipſo coaceruatos concoquunt, attenuant, incîdunt ac detergũt. Quin eadem etiam ratione ſtomacho frigidis, craſſis ac glutinoſis humoribus grauato vtiles ſunt, & ad validum colorem, velut teſtis eſt apud Plinium libro 20.cap.5. Aſclepiades, profi-ciunt. Neque enim fieri poteſt, vt viuidus ac floridus ſit faciei color, vbi ventriculus crudo, pituitoſo ac prauo ſucco refertus fuerit. Tertio demum loco adſeritur, contritarum cæparum ſucco pilos ſiue crines locis glabris ac denudatis reſtitui, ſi eo ſæpius perfricentur: & maximè quidem, ſi ex denſatis infractiſque meatibus & materiæ ſub cute detentæ corruptela glabrities euenerit. Cæpe enim caliditate ſua meatus aperiunt, materiámque prauam ſub cute detentam non ſolùm digerunt ac reſoluunt, ſed melio-

liorem etiam in locum eius substituũt. Quapropter alopeciæ succo earum conuenientissimè perfricantur. Celeriùs enim, vt Dioscorides lib. 2. ca. 137. Galenus loco paulò antè citato, & Alexander Trallianus libr. 1. capite 2. testantur, quã Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porrò decor, capilli sunt. Cæpæ præterea semẽ genitale gignũt, & Venerem stimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitãt: sed largiore cibo capitis dolores faciunt sitim mouent, fastidium pariunt, ruborem faciei inducunt, saliuam multam generant, & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis, & incipientibus suffusionibus auxiliatur. Quin etiã canis morsibus idem cum aceto, ruta & melle illitus confert: quare hi quoque duo versus à quibusdam hîc additi sunt:

Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerint & aceto.

Plura de his suprà cap. 13. diximus, cùm de Alliis ageremus.

DE SINAPI.

CAPVT LXIII.

EST modicum granum, siccum calidúmque Sinapi,
Dat lachrymas, purgátque caput, tollítque venenum.

Duo hoc in loco potissimùm aguntur. Primò

nanque perpusillum illud granum, quod σίνηπι aut νάπυ Græci, Latini verò Sinapi vocāt, ad cal faciendum desiccandúmque efficax esse traditur: & hoc quidem Galeno lib. 8. cap. 5. de simpl. medic. facult. teste, in quarto gradu. Deinde verò tres eidem adsignantur facultates.

Prima, quòd lachrymas eliciat: excellenti enim caliditate sua humiditate, quæ in cerebro sunt, attenuat, incīdit, liquefacit & dissoluit: illis itaque fluentibus, simul etiam lachrymę prosiliunt.

Secunda, quòd caput purget: commanducatũ enim pituitas capitis per os ducit & purgat. Quinetiam tritum, naribúsque admotum, sternutamenta ciet, quibus meatuum obstructiones tollũtur, & cerebri vitia expelluntur: eáque ratione comitialibus & apoplecticis mirificè succurrit.

Tertia, quòd venenum tollat: suffitum nanque ac incensum serpentes fugat, ad eorundem quoque & scorpionum ictus cum aceto tritum magna vtilitate illinitur: fungorúmque venena discutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis cófert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita contracti sunt, prętere & podagris à pituita factis. Officit verò visui, & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partium adiuuat. Minuit, quæ in vētriculo sunt, humiditates. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccat. Si cum melle sumatur, tusses resoluit. Cum caricis verò ischiadicis illitum & lienosis, vtile est: trahit enim quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscorides libro 2. capite 140. Plinius libro 30. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PVRPVREA.

CAPVT LXIIII.

Crapula discutitur, capitis dolor, atque grauedo.
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Hîc tres referuntur effectus nigræ purpureæ violæ. Primus, quòd crapulam siue ebrietatem dispellat ac sedet: Cuius sanè rei duç adferri solent rationes. Vna quidem, quòd temperatum suauem & cerebrum confortantem spiret odorem: cerebrum verò roboratum ac validum ebrietas non tam facile, quàm imbecillum, tentet. Altera, quòd cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeóque vini vaporem infringat, & sic ebrietatem dissoluat. Secunda, quòd κεφαλαλγίαν, id est capitis dolorem discutiat: & hoc quidem, si à causa calida, nempe à flaua bile, ortum habuerit, hanc enim purgat, & ab ea calorem extinguit. Horũ effectuum meminit Plinius lib. 21. cap. 19. vbi de violæ viribus differit, his verbis: Violæ purpureç crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúve discutiunt. Meminit etiam Simeon Sethi in Syntagmate: Violæ, inquiens, dolores capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt, potæ & odoratç. Tertius, quòd curet caducos, id est, comitiali morbo correptos, à symptomate accidenti ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem libro quarto cap. 105. Cæterùm is non simpliciter hoc de purpurea Viola tradit, sed de parte ea, quæ in flore purpurea existit, vel purpurascit. Sic enim scribit: φασί δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους μεθ' ὕδατος ποθὲν, συναγχικοῖς βοηθεῖν, καὶ ἐπι-

Mac. lib 1. cap. 29.
Ebrietas.

λευκίοις τοῖς ἐπὶ παίδων: id eſt, Dicunt id quod in flore purpureum eſt, cum aqua potum, anginis & comitialibus puerorum morbis auxiliari. Videtur itaque accipiendnm eſſe de altero flore, qui in medio violæ inſtar capillamentorum ineſt. Sũt enim quidam flores, dicit Theophraſtus libro 1. capite 12. de hiſtoria plantarum, διανθεῖς, id eſt, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, velut roſa & lilium, & viola nigra. Lege doctiſſimas Iani Cornarij annotationes in caput 29. libri primi Macri. Quinetiã Plinius loco iam citato id ipſum ſic tradidit: Id quod purpureum eſt ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Eiúſque rei hęc adſignari poteſt ratio, quòd cerebrum violę fragrãtia roboret, ita vt à paruis nocumẽtis minimùm lædatur, & ſic in epilepſiam non facilè incidat. De violis plura Galenus li. 6. cap. 150. de ſimpl. medic. facult. Rhazes li. 3. ad Almanſ. ca. 21. Auicenna 2. Cano. cap. 726 & Meſues lib. 2. Sect. 1. cap. 11. de ſimp. purg.

DE VRTICA.

CAPVT LXV.

Mac. lib. 2. cap. 2.

AEgris dat ſomnum, vomitum quoque tollit, & vſum,
Illius ſemen colicis cum melle medetur,
Et tuſſim veterem curat, ſi ſæpe bibatur.
Frigus pulmonis pellit, ventriſq; tumorem.
Omnibus & morbis ea ſubuenit articulorum.

Hîc ſeptem recenſentur facultates Vrticę. Ac prima quidem, quòd ſomnum ægrotãtibus acceſſat. Craſſos nanque & pituitoſos humores, quibus natura grauata ſomno deſtituebatur, ex- *Somnus.*

tenuat,

tenuat, incidit, & priuatim expurgat.

Secunda, quòd vomitum, simúlque vsum eius tollat. Lentam enim & frigidam materiam, qua stomachum imbuente nausea ac vomitus plurimũ suboriri solent, incidit, exiccat & dissoluit. *Vomitus.*

Tertia, quòd Colicis medeatur doloribus: nam prætcrquàm quòd crassum pituitosúmq; humorem incidit & extenuat, crassos quoqu & flatulentos spiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, discutit & expellit. *Colica.*

Quarta, quòd veterem curet tussim. Crassos enim viscosósque humores è pectore pulmonéque educit: qua ratione orthopnœæ quoque & lateris doloribus prodest, & maximè quidem semen eius cum melle delinctum, quemadmodũ 2. Cano. cap. 725. in eum propè modum scribens Auicenna attestatur: Quando cũ ptisana siue aqua hordei decocta bibitur, vitia pectoris extrahit, & folia eius cum aqua hordei decocta thoracem à lentis crassisque humoribus expurgant: sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est. *Tussis.*

Quinta, quod frigora pulmonis pellat: humores nanque frigidos ac pituitosos calliditate sua incîdens simul & extenuans ex pectore pulmonéque educit.

Sexta, quòd ventris tumorẽ discutiat atq; sedet: crassos enim ac flatulentos spiritus, quibus venter distentus in tumorem attollebatur, dissipat atque resoluit.

Septima, quòd omnibus articulorum doloribus, arthritidi nimirũ, ischiadi, & podagræ subueniat: præcipuè quidem, si prouenerint à lẽta, crassa ac frigida materia: eam enim vrtica calfacit, incîdit & extenuat. Ad hæc vrtica flatuosum enim quiddam obtinet, quo & Venerem *Podagra.*

extimulat, & maximè vbi cũ passo aut musto semen eius bibitur. Eodem modo potũ, & vuluæ ora patefacit, vrinam ciet, renúmque doloribus medetur. Ventrem modicè subducit, ipsa dũtaxat abstersione ac veluti titillatione, non purgatione, crudum ac pituitosum humorẽ educens. Ducit fœminis præterea menses foliorum vrticæ decoctum, addita exigua myrrha potum. Cauendum tamen ne linguam œsophagúmque lędat, nimium enim exurit: quod commodè quidem fieri poterit, si post sumptionẽ eius parum olei rosacei absorbeatur. Est autem vrtica cũ semine suo calida in principio tertij, sicca verò in secũda: licet semen minore paulò, quàm herba ipsa, siccitate participet. Plura Dioscorides, libro 4. cap. 79. Plinius, lib. 22. cap 13. Galenus libro 6. de simpl. med facult. cap. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Almansorem, cap. 28. & Auicenna loco citato.

DE HYSSOPO.

CAPVT LXVI.

Ma. li 2. cap. 5.

HYssopus purgans herba est è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur præstare colorem.

Hìc agitur de hyssopi viribus: quod quidem desiccat & excalfacit ordine tertio, sed & tenuiũ est partium. Pituitam manifesto experimento expurgat, facítque ad pituitosos tum cerebri, tum neruorum affectus: quòd non modò mundet, sed roboret quoque. Quin & pectus & pulmonem

monem detergit, præsertim senibus, quorũ pectora lęta crassáque pituita referta sunt: quò fit vt decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potúmque peripneumonicis, diuturnæ tussi, suspiriosis, à capite in subiectas partes distillationibus & orthonopnoicis auxilietur. Ascarides reliquósque interaneorũ vermes pari modo sumptum enecat. Idem facit, si cum melle delingatur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto mulso epotum, crassum humorem per aluum extrahit. Ad subducendam aluũ cum ficis viridibus detritis manditur: vehemẽtiúsque addita iri, nasturtio, aut irione, deiicit. Mesues exhibet cũ iure aut manna mistum, vel cum melle, aut vuis passis purgatis, vel scilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit. Lieni & aquæ intercutem cum fico nitróque emplastri modo imponitur. Inflammationibus quoque ex vino illinitur. Cũ feruente aqua interpositũ sugillata discutit. In anginis cũ ficorum decocto optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto dẽtium dolorem collutione sedat. Hyssopi vsus inflationes, auricularum pręsertim, vaporis suffitu discutit. Cibi appetentiam inuitat, visum acuit, menses & vrinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterũ à superfluitatibus purgat & abstergit. Plura Dioscorides, libro 3 capite 27. Auicenna 2. Cano. capite 365. & Mesues, libro 2. sec. 1. capite 18 de medic. simpl. purgantibus.

DE CHÆREFOLIO.

CAPVT LXVII.

Mac.lib. 2.cap.22. *APpositum cancris tritum cum melle medetur.*
Cum vino potum lateris sedare dolorem
Sæpe solet, tritam si nectis desuper herbam.
Sæpe solet vomitum, ventrémque tenere solutum.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chærefolij. *Prima*, quòd tritum & cum melle appositũ cancrum curet. Est autem Cancer tumor durus, melancholicus, inæqualis, rotũdus, venosus id est, venas habens in circuitu turgidas & exaltatas, liuescens siue fuscus, & colore magis quàm inflammatione nigricans, calidus, sed nõ adeò, vt inflammationes, subitò accrescens, ęgros maximè fatigãs, & perpetuo ferè dolore affligens: Græcè καρκῖνος & καρκίνωμα dicitur. Hãc autem appellationem huic morbo indiderunt tã Græci quàm Latini à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venæ, cancrorum pedibus, à glomere illo corporis descendentibus, persimiles. Nonnulli verò inde sic nũcuparunt, quòd difficillimè ab his partibus quas obsederit euellatur, quemadmodum cancer aquaticum animal. Hic enim loco, quem semel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quòd hic tumor cancri animalis colorem repręsentat, nempe subnigrum. Plura de hoc Paulus libro 4. cap. 26. & Ioannes Tagaultius li. 1. cap. 35. chirurg. instit.

Cancer.

Secunda, quòd cum vino potum lateris dolorem

rem sedet. Tormina quoque ventris mitigat. Crassas enim inflationes, vnde dolores isti proueniũt, discutit. Præterea stomachi atque aliorum etiam viscerum flatus dissipat, obstructionésque tollit: ad quę quidem omnia vinum quoque per se sumptum singulare est. *Tormina*

Tertia, quòd vomitus aluíque profluuia sistat. Calfaciendi enim & exiccandi vi materiam eorum discutit atque consumit, & maximè quidem, si à frigido & pituitoso succo oriantur. Vrinam & menses ciet, lateris, renũ ac vesicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitũ. Porrò Chęrefoliũ, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba est quàm quæ vulgo nostrati *Cerfueil* appellatur. Cæterùm medicamenta quę hîc de chærefolio prodũtur, neque apud Pliniũ, neque apud vllum aliquem autorem Græcum reperiuntur, sed ex Plinio illo recentiore, qui longè postGaleni tempora extitit omnia transcripta sunt, Nã is hæc verba de ipso tradit: Chęrephyllõ canceratis medetur, lateris dolores ex vino mitigat. Quidã illud oleo incoctũ ἀκόποις, ad soluendã frigoris iniuriam, miscuerunt. Ex aqua mulsa pituitam resoluit. Ex aceto lubricos & tineas perimit, vrinam ciet, menstrua pellit. Tritum cum cera & axungia vetere parotidas discutit. Lege doctissimi viri IaniCornarij annotationes in caput 22. lib. 1. Mac. Ad hæc succus siue stillatitius chærefolij liquor, potus cum carbonibus tiliæ & lapide ex cancrorum capitibus exempto, sanguinem ob casum, percussionem, vel contusionem in grumos concretum certo experimento dissoluit, & renum calculos frangit. *Vomitum* *Li. 4. cap. 37. de remedi.*

DE ENVLA CAMPANA.

CAPVT LXVIII.

Mac. lib. 1. cap. 20.

Enula campana reddit præcordia ſana,
Cum ſucco rutæ ſuccus ſi ſumitur eius,
Affirmant ruptis quòd proſit potio talis.

Hîc duæ referuntur facultates herbę, quàm ἑλένιον Græci vocant, Latini Helenium & Inulam. Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam.

Prima, quòd curet ac roboret præcordia: quo nomine iam exta in homine intelligenda veniunt, nempe os ventriculi, membra, ſpiritus, & quæcunque cordi propinquiora ſunt. Et hoc ſanè radice potiſſimùm efficit. Ea enim calida & ſicca atque odorata eſt, cùm excremētitia humiditate: quapropter in eclegmatis cū melle tēperata craſſos ac lentos humores pectori pulmoníque infarctos educit, tuſſi orthopnϾæq; prodeſt. Omnis iræ dolorísque obliuionem inducit, cor exhilarat ac roborat. Ex ea vinū etiam conficitur, quod νεκταρίτης Græcis dicitur. Hoc cōtrā ſtomachi & pectoris vitia & cordis ex humiditate & frigiditate imbecillitatem efficax eſt, exctementa in venis ſanguini permiſta per menſes ac vrinas expellit.

Vinum enulatū.

Secūda, quòd ſuccus eius cum rutæ ſucco permiſtus hernioſis, hoc eſt, ruptis, quibus inteſtina in ſcrotum deuoluuntur admodum opituletur, & maximè quidem ſi hernio ex flatuum multitudine euenerit. Eos enim rutæ atque helenij ſuccus diſcutit. Radix præterea helenij ſtomacho prauis ſuccis referto vtilis eſt in paſſo condita, obſtructionéſque iecoris atque lienis tol-

lit.

lit. Trita potáque ad cruentas excreationes singularis est, & serpentium morsibus medetur. Ruptis ac conuulsis omnibus confert. Folia eius ex vino cocta vtiliter illinuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones, ἰσχιάδας vocant, & exiguę assiduæque articulorum quorundã præ humiditate procidentiæ ac luxationes. Plura Dioscorides lib.1. cap.17. Galenus libro sexto, cap.114. de simpl. medic. facult. & Auicenna 2. Can. capite 240.

DE PVLEGIO.

CAPVT LXIX.

CVm vino nigram choleram potata repellit, Ma.li.2. cap.4.
Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recẽsentur effectus. Prior quidem, quòd atram bilem cum vino expurget: cuius rei testis etiam est Dioscorides li. 3. capit 31. Atram, inquiens, bilem per aluum exigit.

Alter verò, quòd peculiari proprietate quadam antiquam curet podagrã. Crassos enim fiscosóque humores vnde podagra generari plurimùm solet, vehementer calfacit, concoquit, extenuat & amolitur. In tertio nanque ordine calidũ & siccum esse statuitur: qua propter podagris etiam per se subuenit, impositum vsquedum rubescat locus. Vi pollere corroborãdi, ex bona fragrantia eius satis liquet. Aperit quoq;, attrahit & consumit, ratione tum essentiæ, tum qualitatum. Potum menstrua, secũdas ac partus

eiicit. Pulmonis vitia ex melle & aloë potũ extrahit, cõuulsis auxiliatur. Capitis dolores impositum leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstúsque iniuriam, & à siti traditur. Nauseas stomachique erosiones ex posca permulcet. Bibitur in vino vtilissimè contra serpentiũ morsus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum. Siccatũ præterea crematúmque & in puluerem tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflammationes omnes sedat. Cũ cerato varos extinguit, lienosis cum sale vtiliter illinitur. Decoctũ eius ablutas prurigines mitigat: & eadem vtilitate infidẽtibus fœminis prodest inflationes, durities, & muliebriũ locorum conuersiones corrigens. Plura Dioscorides loco citato, Plinius lib. 20. cap. 14. Galenus lib. 6. cap. 93. de simpl. medic. facult. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE NASTVRTIO.

CAPVT LXX.

Mac. lib. 1. cap. 11. *Llius succus crines retinere fluentes*
Illitus adseritur, dentísque leuare dolorem.
Lichenas succus purgat cum melle perunctus.

Hîc agitur de hortis familiari herba Nasturtio, quod κάρδαμον Græci vocant, quasi καρίδαμον, quòd caput tentet ac domet. Et referuntur tres ipsius facultates.

Prima, quòd succus eius siue stillatitius liquor capiti illitus, aut potus etiam capillorũ defluuia sistat: præsertim si ex densatis infarctísque meatibus orta fuerint. Crassos enim & pituitosos humores calfacit, incîdit & extenuat.

Secunda, quòd dentium curet dolorẽ, præci-

puè si à frigida materia prouenerit: eam enim nasturtium discutit.

Tertia, quòd succus eius cum melle illitus lichenas, id est, imperigines, siue squamas cuti adhęrẽtes, abstergat. Nascũtur eę ex phlegmate potissimùm salso, sed nasturtium intus assumptum omne phlegma pellit & expurgat: & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtij semen adurentis seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis & capitis dolores, atque adeò quicquid aliud rubrificationẽ postulat, eo perinde atque sinapi excalfaciũt. Miscetur quoque remediis quæ exhibentur asthmaticis, quippe quod crassos succos valenter incidere valeat, velut & sinapi: nam per omnia ei simile est. Stomacho aduersatur, aluum turbat, ventris lũbricos pellit, lienem imminuit, partus exanimat, menses ciet: & Venerem stimulat. Illitum cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium venenis potum resistit, atque eos suffitu fugat. Carbunculos ad supputationem perducit & rumpit. Coxẽdicibus cum polenta commodè ex aceto illinitur: tumores inflammationésque discutit. Furũculos cum muria illitum ad suppurationem ducit. Vomitũ flauæ bilis citat, eandémque per inferna educit. Tradunt nõnulli nasturtium vim vigorémque animi suscitare, ac proinde eos qui ipsum esitauerint ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium libr. 19. cap. 8. Erasmi Chiliades in Prouerbio, ἔσθιε κάρδαμον Porrò & herba arefacta similem semini vim possidet. Humida verò adhuc & viridis propter aqueæ humiditatis admistionem multò semine inferior est: adeóq. tũc mordacitas eius moderatá est, vt cũ pane esui liceat, ceu obsonio. Plura

Dioſcorides lib.2.cap.141. Plinius libr.20 ca.13. Galenus lib.7.cap.8.de ſimpl.medic. facult.Simeon Sethi in Syntag & Auicenna 2. Canon. cap.509.

DE CHELIDONIA.

CAPVT LXXI.

Ma.li.2. cap.29.

Caecatis pullis hac lumina mater hirundo,
(Plinius vt ſcripſit) quamuis ſint eruta, reddit.

Notatu dignũ eſt, quod hîc ex Plinio de chelidonia refertur: nempe ipſam pullis hirundinum viſum reſtituere. Locus eſt libro 25 capite 8. vbi ſic ſcriptum reliquit: Animalia quoque inuenere herbas, inprimiſque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Meminit eiuſdem etiam libr. 8. cap. 27. his verbis: Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib.2.cap.165 Dioſcorides teſtatur, ſibi videtur vendicaſſe, quòd aduentu hirundinum exoriatur, & diſceſſu emarceſcat. Sunt qui narrant hirundines excæcatis pullis, admota herba, viſum reſtituere, inquit idem. Hinc cognitum eſt ſuccum eius hominum oculis quoque mederi, vtique in quibus craſſum quiddam in pupilla colligitur, digeſtione atque diſcuſſione indigens. Hinc igitur edocti medici chelidoniam omnibus ferè oculorum remediis pro viſus claritate admiſcere ſolent. Herba eſt nota, crocei ſucci, cuius inuentionem hirundinibus

nibus ob id quoque attribuunt, quòd pulli earum sæpius quàm vlli aliarum auium in cæcitatem incidant. Hirundinum enim stercus chelidoniæ oppositum præstat: excæcat nanque, si calidum in oculos decidat, & præcipuè matrum. Quod etiam sacræ testantur literæ: nam Tobiæ 2. seniorem illum hoc stercore excæcatum fuisse legitur. Cor. Cel. libr. 6. capite 6. fabulam putat, per parentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia tertij est ordinis absolutiam: idque tum in calfaciendo, tum in siccando, Attrahit igitur, discutit & consumit. Radix trita & in vino decocta caput collumellámque frigidorum humorum à capite descendentium multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem expurgat, si exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniso & vino albo pota medetur regio morbo, & vlceribus quæ serpunt: imposita cum vino, aut manducata, dentium dolorem sedat. Plura Galenus libro 8. capite 172. de simpl. medic. facult.

DE SALICE.

CAPVT LXXII.

Auribus infusus vermes succus necat eius. Mac. lib.
Cortex verrucas in aceto cocta resoluit. 2. cap. 16.
Huius flos sumptus in aqua frigescere cogit & lib. 2.
Instinctus Veneris cunctos aures stimulantes. cap. 15. I-
Et sic desiccat, vt nulla creatio fiat. dem lib.
4. cap. 11.

Tria hoc loco de Salice traduntur. *Primum*, quòd succus eius auribus instillatus vermes in-

terficiat,& maximè quidem, si is sit ex foliis & cortice expressus. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum. Idem quoque cum rosaceo in calice punici calfactus, aurium doloribus & sanici medetur.

Secundum, quòd cortex eius in aceto decoctus verrucas pellat. Hanc rem Dioscorides lib. 1. ca. 115. sic tradidit: Corticis cinis admisto aceto maceratus, illitu clauos & callos tollit. Est enim vis eius admodum desiccatoria, sed ita tamen, vt morsu abstineat: habet verò etiam quādam adstrictionem. Auicenna cap. 541. secundi Canon, eundem effectum portulacæ quoque tribuit: Ex ea, inquiens, fricantur verrucæ & eradicat eas non qualitate, sed naturali quadam facultate.

Tertium, quòd flos salicis conceptus prohibeat, & hòc certè ob vim desiccatoriam & astrictionem. Hoc ipsum autem ἀσυλληψίαν ἐργάζεσθαι Dioscori. dixit, hoc est, facere vt mulier nō concipiat. Non autem solùm mulierum conceptus prohibet salicis semē, siue fructus, siue flos velut hîc appellatur, sed etiam instinctus Veneris omnes conetelat ac resiccat, etiam in viris, vt generare nequeant. Atque hoc ipsum Democritus quoque apud Constantinum Cæsarem li. 11. capit. 14. tradit his verbis: Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorū ammixtus, ipsa pingue facit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine steriles facit: ex quo & Homerus ὀδυσσ. κ. ait

Μακεαί τ' αἴγειροί τ' ἠδ' ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.

Id est:

Et grandes populi & salices fructū perimētes.

Verùm Theophrastus libro 3. cap. 2. de historia plantarum & Plinius libr. 16. cap. 16. vocem ὠλεσίκαρπος non sic accipiunt dictam ab Homero, vt significet fructum ac seminum humano-

rum

rum perditionem, sed ipsius arboris. Plinij verba hæc sunt: Ocyssimè autem salix amittit semē, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: secutáque ętas scelere suo interpretata est sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Hęc ferè Ianus Cornarius in cap. 11. libr. 4. Macri. Didymus antiquissimus Homeri interpres ita ex Theophrasto de salice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινόμενος ἀφανίζει τὰν γονὰν τῶν ἀνθρώπων. Id est: Fructus salicis potus608 genituras hominum demolitur. Plura de Salice Galenus li. 6. de simpl. med. facult. capit. 155. & Auicenna. 2. Cano. capite 326. & 686.

DE CROCO.

CAPVT LXXIII.

COnfortare crocum dixerunt exhilarando.
Artus defectos reficítque, hepar reparátq.

Hîc agitur de proprietatibus quibusdam Croci. Ac primò quidem corpus roborare dicitur, eíque lætabundam quādam conciliare alacritatem iucunditatémve, præcipuè si quis eo modicè vtatur. Immoderatius enim sumptus, pondere nimirum trium drachmarum, lethalis est.

Deinde verò membra defecta, id est, debilia ac prostrata reficere, ínque vigorem suum restituere traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, vt tota eius essentia secundi sit ordinis excalfacientium, & primi exiccantiū: proinde cōcoquendi, maturādi, emolliēdi, aperiendi, & discutiendi vim quandam habet, adiuuāte scilicet & paucula quadā adstrictione. Cor

non parum exhilarat, ipsúmque adeò ac simul etiam hepar atque alias corporis partes ob insidentem nimirum adstrictionem ita corroborat, vt non faci è dissolui queant, obstructionésque tollit. Quinetiam stomachum moderato calore suo firmat, eiúsque tum coquendi, tum distribuédi facultatem adiuuat. Immodicè tamen illo vtendum non est: quippe qui ita nauseam facilè moueat, & cibi inappetentiam, Græci ἀνορεξίαν vocant, efficiat: siquidem aciditatem in ventriculo extinguit, quæ præsertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter dispositionibus pectoris phthisicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum facilem reddit, eiúsque instrumenta corroborat. Nam si vsus ipsius mediocris fuerit, facilem respitationem & amabilem coloris bonitatem facit, sin verò citra modum pallorem inducit, cerebrum infestat, capitis dolorem commouet, sensus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impositus vehementer inebriat, adeóque exhilarat, vt insaniam maximè alacrem & lætabundam pariat. Si quis verò ex passo biberit, crapulam non sentiet. Additur in potiones, quæ interaneorum causa temperantur. Pituitosa vitia & lethargica sanat. Somnũ conciliat, Venerem stimulat, menses & vrinam ciet. Mulieribus difficulter parientibus in potu duarum drachmarũ pondere exhibitus partum accelerat, illitus cum humano lacte visum abstergit, & oculorum fluxiones cohibet. Aurium remediis vtilissimus est. Vergẽtes ad ignem sacrũ inflammationes inunctus lenit. Vuluæ sedísque cataplasmatibus vtiliter inditur. Plura Dioscorides libro 1. cap. 25. Plin. lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. de simpl. medic. facult. cap. 57. Simeon Sethi in Syntagmate Serapion capite 173. simpl. & Auicen.

& Auicenna libro secundo, capite 129.

DE PORRO.

CAPVT LXXIIII.

Reddit fœcundas mansum persæpe puellas: Manantémque potes naris retinere cruorem, Mac. lib. 1. cap. 6
Vngas si nares intus medicamine tali.

Duæ hoc loco Porri referuntur proprietates. Ac prior quidem, quòd imprægnādi facilitatem vtentibus mulieribus pariat, atque ne abortiant grauidæ prohibeat. Quod sanè magni etiam Hippocratis autoritate Plin. lib. 20. ca. 6. in hunc modum scribens confirmat: Hippocrates de morb. mulieb. li. 1. & 2. & alibi sæpius, sine alia mixtura dari iubet, vuluásque cōtractas aperiri putat: fœcunditatem etiam fœminarū hoc cibo augeri. Idque non in cibo tantùm siue potu, sed illitum quoque & foris admotū præstat. Coquitur enim in aceto & marina aqua coma eius, decoctóque illo insidentium fœminarum præclusi duratíque loci vtiliter fouentur. Folia quoque porri muliebres locos, qui nimio humore madescentes fœtum haud continere valent, egregiè purgant. Item ex abortu profluuia sistit, poto succo cum lacte mulierum.

Altera, quòd sanguinem è naribus erumpentem sistat: & maximè quidem succus eius cum aceto, addito thure aut eiusdem māna, vel galla aut mentha. Idem quoque sanguinem reiicientibus eum gallæ aut thuris farina, vel acacia auxilio est. Quinetiam potæ seminis drachmæ duę cum paribus myrti baccis veteres sanguinis ex

pectore reiectiones sanant. Acrimoniam enim quandam habet porrum, & adstringendi aliquã vim, sed semen acrius est. Plura suprà, cap. 13.

DE PIPERE.

CAPVT LXXV.

QVod piper est nigrum, non est dissoluere pigrum.
Phlegmata purgabit, concoctricémque iuuabit.
Leucopiper stomacho prodest, tußique dolorique
Vtile, præueniet motum, febrísque rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, longo scilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem vt lib. 8. cap. 42. de simpl. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum est piper, maturo humidius: humiditatis eius indicium est, quòd facilè repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed pòst paulò incipiat, verùm plusculũ duret. Fructus veluti acerbus immaturúsque album est piper, nigro quidẽ acrius. Nam illud iam quasi superassatum est, & super exiccatum. Lõgum quidem piper, μακρὸν Græci, Album λευκὸν, nigrum μέλαν πέπερι vocant. Sanè prioribus duobus versibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, quòd in dissoluendo non sit pigrum, hoc est, crassos, glutinosos ac frigidos humores, flatuosósque spiritus egregiè discutiat. Valẽter enim tum excalfacit, tum deficcat, ordine nimirum tertio completo.

Secunda, quòd phlegmata expurget: Viscidam enim pituitam: quæ in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone, & intestinis residet, con-

coquen-

coquendo atque extenuãdo dissipat expellítq;.

Tertia, quod plurimum adiumenti concoctoriæ adferat facultati. Hoc ipsum Dioscorides etiam lib.2. cap. 145. his confirmat verbis: Somnum inquiens, & appetentiam cibi cõciliat: cõctionem adiuuat: vtuntúrque ob id eo ad inunctus. Porrò ad eum vsum melius est longum: quippe quod, Galeno lib.4. capite 10. de Sanitate tuenda teste, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant ad vẽtrem depellit, & concoquendis quæ sumpseris subuenit. Posterioribus duobus versibus quinque albi piperis referuntur vtilitates.

Prima, quòd stomacho conferat: ipsum enim, vt Galenus eodem quo antea loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quòd linctu potúq; tussientibus opituletur: præsertim si ex frigido & crasso humore tussis euenerit: eum nanque piper album calfacit, incîdit & dissoluit. Pari modo & cũctis aliis frigidis & à pituita ortis pectoris vitiis succurrit.

Tertia, quòd dolori subueniat: ídque intelligendum vel de dolore pectoris, vt iam dictum est, vel de dolore flatuoso. Potum enim cũ melle & recentibus lauri foliis, flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, quòd præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, παροξυσμοὺς Græci vocant, auertat: & hoc quidem in febrib. frigidis. Earum nanque materiã excalfaciendo quodam modo dissipat & expellit.

Quinta, quòd febrium horroribus circuitu repetentibus siue potu siue illitu subueniat. Neruos enim & musculos caliditate sua vehementer roborat, & in eis residẽtẽ materiã cõsumit.

Hinc est quòd libro 3. capite 1. Macer in hunc modum cecinerit:

Quódque mouere solet frigus periodica febris
Compescit, febris si sumitur ante tremorem.

Illud ipsum 2. Cano. cap. 556. Auicenna innuere etiam voluit, inquiens: Fricando fit inunctio ex ipso cum vnguento, & confert rigori. Eiúsq; rei exempla sunt apud eundem 1. 4. tract. 2. cap. 12. Et hæ certè facultates non albo tantùm piperi, sed & reliquis quoque generibus cōueniunt. Liberalior piperis vsus, quemadmodum est apud Aristotelem, Sect. 1. probl. 44. vrinas prolicit, parcior autem aluum deiicit: è contrario verò scammonia. Piper caliginem, quæ oculis obuersatur, absterget: Serpentiū morsibus auxiliatur: Anginæ eo & melle conuenienter perunguntur. Cum vua passa manducatum, pituitā à capite elicit. Strumas cum pice discutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plin lib. 12. cap. 7. & Serapion cap. 735. de simpl. med. facult.

DE GRAVITATE auditus.

CAPVT LXXVI.

ET mox post escam dormire, nimísque moueri.
Ista grauare solent auditus, ebrietásque.

Hîc tria recensentur, quibus auditus prægrauari solet.

Primùm, cibus quem somnus statim excipit, & maximè quidem si ventriculus eo distentus fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates

ditates gignit. Ex incoctis verò ac crudis in vẽtriculo cibis viscosi, crassi & flatuosi suscitãtur fumi: qui in caput sublati: cùm exitum nõ inueniant, auditorios obstruunt meatus, auditúmque grauant. De hoc nonnihil etiam suprà, capite 3.

Secundùm, motus siue labor vehemẽtior illico post ingestum cibũ susceptus. Causam Galenus in commentario περὶ εὐχυμίας καὶ κακοχυμίας, cap. 5. hanc esse tradit: Sicuti, inquit, bonæ valetudini ante cibum exercitatio maximũ adfert commodum, sic qualiscunque sumpto cibo motus noxius admodum est. Alimentum enim ex ventre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereáque crudi humoris copia per venas aggeritur. Vnde crassi etiam ac flatuosi spiritus sursum elati meatus auditorios obturant. Idem quoque lib. 6. de sanitate tuenda, cap. 8. his testatur verbis: Non leue incommodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo se exercitant. Nõnullis enim & caput impletur vaporibus, & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Et lib. 1. cap. 9. de alimen. facul. Carnes, inquit, inanitæ rapiunt ex ventre succum non modò semicoctum, sed nonnunquam etiam omnino crudũ atque inconcoctum, cùm cibo sumpto operibus sese reddiderint: ob eámque causam ij grauissimis morbis postea præhenduntur, & ante senectam intereunt.

Oribas. lib. 1. ca. 7. ad Eunapium.

Stare tamen post comestionem, vel suauiter deambulare, quò cibus ad fundum descendat ventriculi, multum expedit & confert ad bonã ciborum concoctionem. Idque vulgato etiam hoc comprobatur versiculo;

Post cœnam stabis, aut passus mille meabis.

Tertium, ebrietas. Nam ex calidi vini tẽperatura multi omnino vapores ac fumi ad auditus ὄργανον promptè deferuntur, qui cùm exitum nõ inueniant, spiritum eius insitum perturbant, & audiendi difficultatem, Græcis βαρυηκοΐαν καὶ δυσηκοΐαν appellatam, pariũt. Neque verò auditui solùm, sed visui quoque ac reliquis sensuum instrumẽtis omnibus ebrietas nocet, quemadmodum 4.3.capit. 2. Auicenna his testatur verbis: Ex eis quidem quæ nocent auri & reliquis sensibus sunt, nauseosa satietas & repletio, & propriè somnus super repletionem. In nonnullis exemplaribus hic etiam versus adscriptus habebatur:

Balnea, Sol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem siquidem & hæc auditum grauare, & aurium sonitus generare 4.3.c.11. autor est Auicenna: Oportet, inquiens, vt omnes isti vitent Solem, balneum, motum laboriosum, vomitum, clamorem, coitum, & repletionem, & vt leniant naturas suas.

DE TINNITV SIVE sonitu aurium.

CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, vomitus, percussio casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Septem hoc loco enumerantur sonitus siue tinnitus aurium causæ.

Prima, motus, immoderatior scilicet. Humores enim & spiritus vehementiore atq; inordinato corporis motu concitati crassos ventosósque

fósque generant flatus, quibus sursum vergẽtibus cùm facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimũ sanè ob ventosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.

Secunda, fames, siue longior vltra consuetam edendi horam abstinentia. Cuius Auicenna 4.3. ca.9 hanc tradit esse causam: Nempe quòd humores per corporis molẽ dispersi ac quiescentes longiore fame exagitentur. Natura enim cibo in quem agat, destituta ad humores conuertitur, eósque resoluit & commouet.

Tertia, Vomitus violentus & multus. In hoc enim motus accidit vehementior, quo humores exagitati sursum ad caput feruntur: quo fit vt oculi nonnunquam ac facies rubescant, visúsque debilitetur: nonnunquam verò vapores ac ventosi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitúmque excitent.

Quarta, prægressa plaga, siue percussio sphærulæ capitis, & maximè qua parte aures sitæ sũt. Innato enim auditus aër vehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidem membro aliquo læso, quemadmodum in libr. de renum affect. dignot. & cura, ca.12 Galenus testatur, spiritus statim & sanguis, qui sunt naturæ vehicula, eò concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta, Casus præsertim supra caput: cuius eadem cum præcedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu vehementer exagitantur.

Sexta, ebrietas, & maximè quidem ex largo vini potu. Inde enim caput fumis repletur ac vaporibus, quibus ad auditorios meatus vergentibus innatus eorum aer commouetur, & sonitus quidam excitatur.

Septima, frigus immodicum. Eo enim auditus organum & naturalis cerebri calor debilitantur, vt flatuosos generent spiritus: quibus ad aures penetrantibus tinnitus facilè enititur. Neq; ob dictas solùm causas, sed ob alias etiam non paucas sonitus in auribus fiunt: Nempe ob flatuosum spiritum in capite generatum ac commotum: ex sonitu saniei, quæ in ipsa fortassis aure genita est: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditoriis meatibus sæpe nnmerò eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis commotionem: sicuti in febribus ferè & paroxysmorū principiis contingit: aut ob superfluā in corpore repletionē, præsertim in capite: aut ex lenta & crassa materia in ventosos flatus resoluta: aliquando denique ob pharmacorum auricularium vsum sonitus quidam etiam fiunt. Qui in febribus sonitus fiunt minimè interturbandi sunt: vt plurimum enim statim sedantur. Plura Galenus libro 3. de compositione Pharmacorum secundum locos, cap. 1. de sonitu in auribus. Serapion tract. 2. cap. 11. de surditate, & Auicenna loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENTIS CAPVT LXXVIII.

Balnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, fumus,
Porrum cum cepis, faba, lens, fletúsque sinapi.
Sol, coitúsque, ignis, labor, ictus, acumina puluis,
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum & viginti numero hîc referuntur, quæ oculis

oculis importat. Ac *primum* quidem Balneum, ídque tam humidum, quàm ſiccum: hoc Stupha Barbaris, Latinis Aëreum balneum dicitur: illud verò Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine vtrunque oculis officit. Primùm quidem immodicè excalfaciendo temperaturas eorũ deſtruit. Natura enim, velut ſuprà oſtendimus, frigidi ſunt & aquei. Deinde verò tenuiores humiditates, quibus viſiui iíque ignei temperantur refocillantúrque ſpiritus, reſoluit & exiccat. Atque hinc adeò prope Rhenũ, vbi plurimus vtriuſque balnei vſus eſt, non pauci paſſim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia ob inordinatam victus rationem multi leproſi.

Secundum, vinum, & maximè quidẽ ſi immodicè bibatur. Cùm enim caput, vt ſæpius iã dictum eſt, vaporibus ac fumis repleat, nõ oculos tantùm ac viſum, ſed reliquos etiã ſenſus omnes immoderatiore vſu hebetare putãdum eſt.

Tertium, Venus, immodica ſcilicet: Hãc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore prædicant. Cuius cauſam Petrus Aponenſis Sect. 4. problematum Ariſtotelis, comment. 3. hanc eſſe tradit: Nempe quòd coitu auferatur id, quod commodum eſt oculis, humidum ſcilicet, aqueum, & ſubtile, quo ſpiritus fulciuntur viſiui. Oculus enim, vt lib. 5. capite 1. de generatione animalium, & alibi ſæpius. Ariſtoteles adſeruit, humidus eſt & de natura aquæ. Iam verò euulſis atque euacuatis humidis partes ſuperiores neceſſariò exiccantur. Quo fit vt oculi, qui humiditate vigent, à ſua decedant natura hebetioréſque fiant. Meritò autẽ humiditate vigent: niſi enim ea ſuſtentarentur, per igneos facilè ſpiritus, qui in frequenti ſunt motione, exare-

disceret. Atq; hinc sanè cōstat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, visúsque aciem hebetari: humores enim deorsum extrahuntur.

Quartum, Ventus & præcipuè Austrinus: De quo libro 3. apho. 5. Hippocrates. Νότοι, inquit, βαρυήκοοι, ἀχλυώδεες, καρηβαρικοὶ, hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auster enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluuias & tempestates adfert: quare etiam τὰ τῶν αἰσθητηρίων ὄργανα ἀποσβέννυσι, quemadmodum Philotheus ait, id est, sensuum instrumenta implet & obtundit. Cæterùm vocem, ἀχλυώδεες, bifariam interpretari possumus. Primum, vt ad austros ipsos referatur qui caliginē aëris efficiunt. Iis enim flantibus aër fit turbidus, crassus, caliginosus & tenebrosus. Secundò, vt ad oculos ipsos potiùs hæc vox referatur, qui flātib Austris caliginosi redduntur, minúsq; acutè vident. Vt enim reliqua omnia sensuum instrumēta non satis probè suo funguntur munere, sic etiā oculi ipsi ab Austro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario 1. in 1. epidem. Tempestate 1. apho. 8.

Quintum, piper. Hoc enim cùm impēsiùs exiccet, acres omnino vapores frequenti esu generat, qui vbi ad caput ascenderint, oculos mordicant & exiccant.

Sextum allium: quod acrimonia sanè & vaporibus, quibus caput replet, oculos offendit. Suprà cap. 13.

Septimum, fumus: qui certè quòd mordacissimus sit, nimiúmque exiccet, infestissimus est oculis. Aristot. probl. 22. Sect. 31.

Octauum, porrum: hinc enim crassi ac melancholici

cholici generantur fumi, qui sursum elati oculorum aciem hebetem faciunt, si quis eo frequẽtiùs vtatur. Suprà, capite 13.

Nonum, cepæ: horum nanque esu acres similiter ad caput submittuntur fumi, qui non visum tantùm, sed, vt quidam volunt, rationalem etiã animæ partem lædunt. Simeon Sethi.

Decimum, faba: flatuosum enim crassúmque & melancholicum generat fumum, qui horrenda & terribilia parit somnia, mẽtem perturbat, ingeniíque aciem obtundit, & spiritus visiuos obtenebrat, Gale. libro 1. de ali. fa. capite 26. & Simeon Sethi in Synt.

Vndecimum, lens: Ea visum integrum & inculpatum hebetat, ipsum immoderatè exiccans, Galen. lib. 1. de alim. fa. cap. 25.

Duodecimum, fletus, præsertim immodicus: Hic enim cùm retentricem oculorum facultatẽ imbecilliorem reddat, visum vehementer oblædit, & sanam oculorum aciem nimio plus siccando hebetat.

Decimum & tertium, sinapi: quod acrimonia sua visum efficit d biliorem.

Decimum & quartum, conspectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius splendorem ac nitorem, quibus visum destrui manifesta constat experientia & ratione, Sensibilium enim exuperationes, vt libro 2. de anima, ca. 12. Aristoteles adstruit. sensuum instrumenta corrũpunt. Quod quidem Galenus etiam lib, 10. de vsu part. ca. 3. in hunc modum scribẽs approbat: Solem ipsum, inquiens, si quis oculis inconuenientibus velit intueri, oculos celeriter perdet: multíque in Solis defectibus, cùm eum effectum qui Soli acciderat planiùs nosse cuperent, fixis oculis Solem intuentes, imprudentes prorsus fuerunt occæca-

ti. At enim per niuem iter facere quàm oculi sit perniciosum, si minus Xenophonti credis experientia tibi discere id licet: Sin verò naturalius quippiam audire sustines, vbi ellychnium ardens aut aliam quamuis flammam in Sole luculento constitueris, cernes eam protinus marcescere, atque etiam si prope quamlibet flammam magnam ellychnium posueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repentè extinguetur: cùm quæ minor lux est à maiore vincatur semper ac dissipetur. Lege eundem etiam libr. 1. de causis sympto. cap. 6.

Decimum & quintum, coitus: & maximè quidem intempestiuus ac immoderatior. Hunc enim paulò antè capiti, oculis, omnibúsque sensuum instrumentis plurimùm nocere ostendimus.

Decimum & sextum, ignis: Cuius frequens inspectio & splendor vehementer exiccat oculos, visúmque debilitat. Quo fit vt fabri ferrarij, & quicunque artes, quibus se suósque sustentant, ad ignē exercent, rubros ferè & debiles habeant oculos.

Decimum & septimum, labor: immodicus scilicet. Is enim sanguinem efficit sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, atque adeò etiam eam qua pupilla integitur. Itaque vis illa conspiciendi cooperitur & delitescit. Aristoteles probl. sec. 31. problem. 14.

Decimum & octauum, ictus siue percussio capitis, & maximè quidē qua parte oculi sunt. Cùm enim sanguis inde, sicuti præcedente capite ostēdimus, ad oculos rapiatur, accidit vt spiritus visiui perturbentur, adeóque visus ob id debilitetur, & apostema nonnunquam generetur.

Deci-

Decimum & nonum, nimius acrium rerum vsus cuiusmodi salsamenta nonnulla existunt, quæ humorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigesimum, puluis, siue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens visum maximè obscurat.

Vigesimumprimum, immodicæ vigiliæ: quæ non oculos tantùm, sed totum etiam corporis habitum impensius exiccant & extabefaciunt.

Ad hæc nocet oculis quælibet repletio, & quicquid naturam exiccat, quicquid item sanguinē conturbat, siue ex rebus sit salsis, siue acribus, siue etiam aliis: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodā modo se habet: confert enim quatenus ventriculū expurgat, nocet verò quatenus cerebro insidentes materias cōmouet, ádque oculos defluere facit. Quod si nec sarius fuerit, cum facilitate à sumpto cibo preuocandus est. Somnus quoque superfluus, quique repletionem mox subsequitur, infestus admodum est oculis. Sic quoque copiosa sanguinis detractio. Potissimùm verò quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna 3.3. trac. 1. cap. 5. & 3.3. tract. 4. cap. 4.

DE CORROBORANTIbus visum.

CAPVT LXXIX.

FOEniculus, verbena, rosa & chelidonia, ruta,
Subueniunt oculis dira caligine pressis.
Nam ex istis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Quinque hoc loco recensentur herbæ, quarum succo & stillatitio liquore siue aqua visus reficitur ac recreatur.

Prima, fœniculus: succus nāque caule & foliis expressus, siue distillatus, quemadmodum lib. 3. ad Alman. ca. 47. Rhazes testatur, & nos suprà cap. 49. abūdè ostendimus, ad excitandam oculorum aciem præstantissimus habetur.

Secunda, Verbena, siue Verbenaca, περιστερεῶνα καὶ ἱερὰν βοτάνην Græci vocant. Huius stillatitius liquor semel aut bis oculis quotidie admotus, ipsorum vitiis mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remediis plurimum misceri solet. Semen eius, vt in Pandectis Syluaticus refert, cum succo fœniculi impositum oculos emundat.

Tertia, rosa: Cuius aqua refrigerādo & adstringendo oculorum potissimùm fluxione cohibet, animalémque spiritum ac visum corroborat. Succus recentibus foliis expressus Dioscoridi libr. 1. cap. 109. ad oculorum circumlitiones recōditur.

Quarta, chelidonia. Huius succus claritati oculorum vtilissimus est, quemadmodum satis superque ostendimus suprà, cap. 71.

Quinta, ruta: herba vulgo cognita, quæ visus aciem excitat, grauésque oculorū dolores emplastri modo imposita cum polenta mitigat. Plura suprà, cap. 61.

DE DOLORE DENtium sedando.

CAPVT LXXX.

Sic dentes serua, porrorum collige grana.
Vre cum hyoscyamo, ad uncto quoque thure, decenter.

Sic

**Sic per chonion & fumum cape dente remotum* al. *Sicque per emborum.*

Remedium hoc in loco traditur efficacissimũ ad sedandum dentis ex erosione dolorem. Id cõstat seminis hyoscyami albi & porri, singulorum partibus iiij. & seminis cæpe partibus ij. S. thuris parte vna. Primùm optimè præmundato dente omnia simul comburantur, exurgentémque hinc fumũ æger admittat, infundibulo adhibito ad affectum dentem. Lege de hoc plura apud Æginetam libro 3. cap. 26. Aëtium libro 8. cap. 43. Auicen 7.3.ca.19. Mesuen de ægritudinibus oris, titulo de vermibus dentium: & Rosam Anglicam cap. de dolore dentium. Hyoscyami natura est ἀνώδυνος, quæ doloris leuamentum adeò præstat, vt vix percipi quidem amplius possit. Fumus verò seminum porri atque cepæ, Auicenna 2. Cano. ca. 547. teste, accommodatissimus est necandis eiiciendísque vermibus, qui in erosis nonnunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoscyamus, vt lib. 4. ca. 64. à Dioscoride describitur, frutex est caules emittens crassos: folia lata, oblonga, diuisa, nigra, hirsuta: flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini, scutulis septiseminum plenis vt papaueris, ἡ ῥίζα μετ᾽ ὄξους ἑψηθεῖσα, ὀδονταλγίας ἐστὶ διάκλυσμα. Id est, radice eius in aceto elixa, vtiliter in dolore dentes colluuntur. Quod Macer etiam li. 2. ca. 35. hisce versibus confirmat:

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porrò χώνιον, quod in emboti locum substituimus, ἀπὸ τῆς χώνης diminutiuum est, significat infundibulum.

DE RAVCEDINE VOCIS
CAPVT LXXXI.

NVx, oleum, frigus capitísque, anguillâque, potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Sex causæ raucedinis hîc recensentur.

Prima, Nux: ea enim cùm vehementer exiccet, vocem exasperat, gruúmque clangoribus similem efficit.

Secunda, Oleum: & maximè quidem, quod ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim glutinosa quædam pars dum in ore continetur, ad asperam delabitur arteriam, ipsámque diutulè inhærendo stringit & exasperat. Omne præterea oleum in biliosis corporibus promptè accenditur, quare vocalem sæpè arteriam ipsis exasperat, raucedinémque parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryino, quòd è nucibus conficitur iuglandibus, intelligi potest.

Aphor. libr.1. Cōment. 5.

Tertia, frigus capitis: ipsum enim caput comprimit ac stringit: quo fit vt humores, qui sunt in cerebro, deorsum ad asperã arteriam defluãt, eámq; immodicè humectando raucedinem excitent.

Quarta: anguilla: De ea satis suprà, cap.31. dictum est.

Quinta, potus: nimius scilicet, & maximè quidem, si instante nocte atque hora somni exhibeatur. Asperam enim arteriam immodicè rigat & humectat: quæ ex medicorum omnium sententia potissima raucitatis causa est.

Sexta

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco veniunt. Quatenus enim crudi existũt, phlegmatis generant multitudinem. Quòd si immaturi preterea ac styptici fuerint, fauces exasperant, raucedinémque pariunt. Plures causas raucitatis enumerat Auicenna 10.3. Tract.2. capite 1.

RHEVMATIS REMEDIA.

CAPVT LXXXII.

Ieiuna, vigila, caleas dape, túque labora,
Inspira calidum, modicum bibe, comprime flatum.
Hæc bene tu serua, si vis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus:
Si ad fauces, branchos, si ad nareis, esto coryza:

Hîc septem enumerantur rheumatis remedia.

Primum, fames, siue ieiunium: per hoc enim ipsius consumitur materia. Fames enim, vt aphoris 59. lib.7. Hippocrates adserit, corpora exiccat: & hoc quidem ex accidenti. Nã cùm fame scimus, si in fame perseueremus, naturalis calor, qui nunquam cessat, pabulo in id quod agat destitutus carnium humiditatem exiccat. Quare rheumatis quoque materiam concoquendo ac difflando consumit.

Secundum, vigiliæ: quæ & ipsæ sanè cùm totũ corporis habitum, quemadmodũ libro 7. capite 6. method. medend. & comment. 28. libro 2. aphor. Galenus testatur, sufficienter exiccent, rheumatis etiam causam, nempe cerebri humi-

ditates, necessariò consumunt, vaporúmque copiam ad caput transmitti prohibent.

Tertium, cibi calidi; præsertim à frigida materia ῥεῦμα initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturant.

Quartum, labor: Hic enim sicuti lib. 2 de diæta Hippocrates adserit, suapte natura superflua demit Cuius deinde hanc adfert causam, nempe quòd corpus siccet. Corpora enim laborantium calefiunt: quibus calefactis attenuatur & repurgatur id quod in ipsis superfluum est.

Quintum, calidi aëris inspiratio: & maximè quidem, si ex frigida materia sit rheuma. Ea nanque per calidi aëris attractionem incalescit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus: Nam & hæc corpora, perinde ac fames, exiccat: adeóque rheumatis materiam dissipat atque consumit.

Septimum, cohibitio siue retentio spiritus. Ea frigido potissimùm auxiliatur catharro: frigefactas nanque pectoris particulas, Aetio libro 8. cap. 54. teste, calfacit, materiámque catarrhi pituitosam ac frigidam cõcoquit, dispergit atque consumit. Galeno libro 3. cap 3. de sanitate tuen. τοῦ πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις dicitur. His amplius oportet vt is qui catarrhũ patitur caput suum moderato calore continenter foueat, & à frigore, Boreali præsertim tueatur: & maximè quidem post diutinos Austri flatus. Siquidẽ caput, vt comment. 12. lib. 3. aphor. Galenus scriptum reliquit, repletũ est in calida atque humida Austrina constitutione: Frigus autẽ Septentrionis superueniens, ceu manus quædã extrinseca capiens ac premens cerebrum, veluti spongiam quãdam exprimit illam, quæ in ipso continetur, humiditatem. Hæc verò delata aliàs ad

alium

alium locum, ex iis qui faciles sunt ad patiendum, multos generat morbos. Minime tamen sub dio solaribusve radiis nudum exponendum est, neque ad luculentũ ignem diutiùs commorando excalfaciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborum ingestionem, præsertim vaporosorũ, ac vini potum fugiat: imò verò quoad fieri potest, famem ac sitim toleret. Caueat etiam à potu aquæ glacialis ac niualis. Præterea supinum decubitum vitet, ne peccans humor in posteriorem partem & dorsalem medullam deferatur. Ea enim pars cùm manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculum est ne ad neruos penetrans conuulsionem aut paralysin generet. Somnum item fugiat diurnum, quantùmque potest vigilet: quoniam est radix curæ. Hæc ferè Rhazes libro 9. cap. 14. ad Almansorem, & Auicenna 5. 3. tract. 1. cap. 13.

Vltimi duo versus differentiam inter catarrhũ branchon & corizam continent. Rheuma autem nomen est generale ad quemlibet materiæ defluxum, ἀπὸ τοῦ ῥέω, quod est fluo: Eius species siue membra sunt catarrhus, & coriza, de quibus suprà, cap. 3.

Porrò rheumatis generatio imbrium generationi similis est, quemadmodum lib. 2. de parti. animalium, cap. 7. Aristotele docet. Cùm enim ex terra vapor exhalat effertúrque in sublime à calore, vbi supernum aërem subierit frigidum, consistit: denuò in aquam propter refrigerationem conuertitur, atque in terram defluit. Fluxiones etiã sic ex capite oriuntur in iis corporibus, quibus cerebrum frigidius est, quàm temperamentum modicum postulet. Cùm enim

alimentum per venas sursum respirat, vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ sanieíque mouet. Hactenus Aristoteles.

DE CVRATIONE FISTVLÆ.

CAPVT LXXXIII.

AVripigmentum, sulphur miscere memento,
His decet apponi calcem, coniunge saponi,
Quatuor hæc misce, omnimixtis quatuor istis
Fistula curatur, quater ex his si repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fistulę curatione describitur longè optimum: quod (vt prętèr quotidianam experientiam recentiorum ferè omnium scripta testantur) neminem vnquã fefellit. Nempe vt fistulis infundenda collyria, siue penicilla ex auri pigmento, hoc est, arsenico, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cumprimis necessaria est.

Auripigmentum siue arsenicũ facultatis est causticæ siue vrentis, ídque tam combustum, quàm vstionis expers. Discutit, attrahit, erodit, consumit & emundat. Crustas cum vehementi vredine & violẽto morsu excitat. Reprimit quæ exarescũt, & capillos euehit. Quod verò sublimatum est, cancrum, lupum, esthiomenon, noli me tangere, fistulam, & omnes tales pessimos morbos prima die occîdit & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calfaciendi & ipsum

ipſum vim obtinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit & diſcutit.

Calx omnis communiter habet feruidã vim, erodit, vrit, & igniũ modo cruſtas inducit. Calx verò in aqua elota abſque morſu d. ſiccat: ac ſi bis térque aut ampliùs abluta fuerit, planè mordacitatis expers conſtituitur, ac ſtrenuè abſque mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiã σμῆγμα dicitur, eſt pingue illud albũ, ſiue nigrum, quo veſtes mulierculæ lauant, abſtergunt & emundant. Calfacit quidem & deſiccat, ſed reliquis paulò remiſſius. Aptiſſimus eſt ad emolliendos tumores in σκίῤῥον induratos. Q. Serenus Samonicus prima longa extulit cap. 11.

Attrito ſapone genas purgare memento.

Porrò fiſtula (quæ Græcis σύριγξ nominatur) arctus oblongúſque, & calloſus eſt ſinus, aliquatenus indolens, aſſiduè & periodicè, id eſt, ſecũdùm diuerſa tempora ſiue lunationes, vt vocãt, fluens. Hic magna parte ex abſceſſibus parum dextrè curatis oritur, ſed & ex aliis nonnunquã vlcerum generibus ac ſinubus perperã curatis, naſcitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fiſtularum tralatione: quandoquidem in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinum cauitatibus ſimilis. Plura Cornelius Celſus libro 5. capite 8. Paulus Ægineta libro 6. capite 77. Auicenna 4. trac. 3. ca. 11. & Ioannes Tagaultius libro 3. chirurg. inſtit. cap. 18.

DE DOLORIBVS CAPITIS.

CAPVT LXXXIIII.

SI capitis dolor est ex potu lympha bibatur:
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æstu tribulentur,
Tempora, frónsque simul moderatè sæpè fricentur,
Morella cocta nec non calidáque lauentur,
Istud enim credunt capitis prodesse dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis. *Primum*, si cuipiam ex nimio vini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu dolor accedat capitis, vt is in potu aqua vtatur frigida. Ea nanque frigiditate ac crassitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum petant ac lædant.

Secundum, si cuipiam vertex capitis, siue frōs nimio calore æstuet, vt ei tempora & frons moderatè primùm fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

Porrò Morella siue Maurella, vt disertè admodum Ianus Cornarius in cap. 34. lib. 2. Macri exponit, dicitur solatrum Officinis appellatum, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem: Græci στρύχνον κηπαῖον, Latini verò Solanum vocant hortense. Notum est omnibus, vtuntúrque illo ad ea omnia ea quæ refrigerari adstringíq; postulāt: potest enim hæc duo ordine secūdo, Galeno lib. 8. cap. 144. de simp. med. facult, teste. Folia per se trita & imposita, capitis dolores sanant. Dioscorides libro 4. capit. 71.

In quibusdam exemplaribus hi versus contra

fluxum

fluxum ventris subiiciuntur.

Qui fluxum pateris, si non caueas, morieris
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.

DE QVATVOR ANNI temporibus.

CAPVT LXXXV.

Temporis æstiui ieiunia corpora siccant,
Quolibet in mense & confert vomitus, quoque purgat
Humores nocuos, stomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Aestas dominantur in anno.
Tempore vernali calidúsque aër madidúsque,
Et nullum tempus melius est Phlebotomiæ.
Vsus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, ventrísque solutio, sudor,
Balnea purgentur tunc corpora per medicinas.
Aestas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoq; præcipuè cholerã rubram dominari,
Humida frigida fercula dẽtur, sit Venus extrà,
Balnea non prosunt, sint raræ phlebotomiæ,
Vtilis est requies, sit cum moderamine potus.

Plurima hisce versibus comprehendũtur. Ac primum quidem, quòd ieiunia corpus per æstatem validissimè exiccent. Æstas enim cũ calida sit ac sicca, necessariò talem etiam vim, nempe calidam & siccam in corpore exercet. Cutem igitur efficit rariorem, poros aperit, sudorémq; elicit: quo fit, vt humoribus largè discussis

ac consumptis corpus vehemẽter exiccetur. Superueniente autem insuper & ieiunio, magis omnino exarefieri necesse est. Naturalis siquidẽ calor, vt capite 82. ostendimus, humido destitutus cibali in propriam agit carniũ humiditatem ipsámque exhaurit & exiccat: Fames enim corpora siccat.

Secundum, quòd vomitus singulis mẽsibus semel aut bis prouocatus plurimùm tuendæ sanitati adferat emolumenti. Ventriculũ enim à bile & pituita cæterísque prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atq; hoc quidem de Hippocratis consilio constat. Nã in libro de salubri diæta ita scriptũ reliquit: Melius est vt is qui singulis mensibus vomere consueuit cõtinuo biduo hoc agat, quàm interpositis quindecim diebus: ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in libro etiam de insomniis repetitur. Galenus quoque libro 5. de vsu partium, capite 4. hanc Hippocratis sententiam his cõfirmat verbis: Rectè igitur veteres medici vomitus à cibis in singulos menses repeti præcipiebãt, alij quidem semel, alij verò bis. Omnes autem hi qualitates ipsas eo casu comedendorũ acres atque abstersorias deligendas suadent, vt pituita omnis è ventriculo purgentur, neque prauo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiã suprà, cap. 15. Cur verò arte vomitum interdum moliri oporteat, Auicen. 4. 1. cap. 13. hanc potissimùm adsignat causam. Nempe quòd ventriculo à natura nihil ordinatum sit, quo irritãte sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis: quæ descendens ipsa facilè & abstergit & emũdat. Idem eodem in loco quàmplurima etiam vomitus recenset cõmoda, siquidem rectè fiat, & vo-

& vomens suapte natura facilè ferat.

Ac primum quidem, quòd capitis grauitatem tollat: idque maximè, si ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus sursum vergente contracta sit. Si verò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, vt qui grauitatem magis augere soleat.

Secundum, quòd visus aciem subtiliorem reddat: præsertim si visus ob vaporũ copiam è ventriculo sursum ascendentem obscuratus fuerit: aliàs enim offendit potiùs.

Tertium, quòd nauseosam auferat satietatem: humorem enim in ventriculi spatio innatãtem ad nauseam excitantem euacuat.

Quartum, quòd illi etiam, ad cuius ventriculum flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quòd stomachi subuersionem atq; abominationem ex pinguium ac dulciũ alimentorum esu contractam submoueat.

Sextum, quod *ἀνορεξίαν*, id est, appetẽtiæ amissionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirum acria solùm, aut acida, aut pontica appetuntur, curet. Vomitus nãque ejusmodi affectionum causas omnes remouet: remotis verò causis, effectus quoque tolli necesse est.

Septimum, quòd corporis ex humorum redundantia lassitudini conueniat: euacuata enim materia, vires corporis omnes leuantur & recreantur.

Octauum, quòd renum ac vesicæ vlceribus succurrat: materiam nanque eò corruentem ad oppositam abducit partem.

Nonum, quòd lepræ auxilietur: & maximè quidem, si cum vehementi vomitiuo, quale veratrũ cũprimis exiſtit, elliciatur. Hoc enim lepræ materiam eradicatu difficilem è remotis locis subducit. Quinetiam primæ cōcoctionis errata corrigit: quò fit vt & reliquæ concoctiones abſolutiores fiant. Lepræ enim origo eſt concoctoriæ facultatis corruptione.

Decimum, quòd corporis colorem ex vitioſo aliquo humore depranatum emendet: ipſum enim à cute aliò deriuat.

Vndecimum, quòd epilepſiam ex ventriculi cum cerebro ſympathia ortam curet, humorem enim cuius euaporatione epilepſia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum, quòd ictero, illi præſertim qui ab obſtructionibus initium ducit, medeatur: vehementiore ſiquidem vomendi conamine obſtructionum materiæ à locis, quos obſidebant, auertũtur. Ad hæc materia etiam pituitoſa, quæ eiuſmodi ferè parit obſtructiones, vomitu educitur.

Decimumtertium, quòd aſthmati ſubueniat: cauſam eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calfaciendo ſuperfluitates abſumit, vnde aſthma gignebatur.

Decimumquartum, quòd tremorem atque paralyſin curet: harum enim paſſionum materiam aufert.

Decimumquintum, quòd magna & nigra vlcera in extremis partibus, & impetiginem (materiam diuertendo) curet.

Quanquam verò vomitus ritè prouocatus dictorum commodorum omniũ ſit autor, cauendum tamen vnicè erit, ne is qui valere & ſeneſcere volet, vomitum quotidianũ habeat. Nam

eius

eiusfrequentia assiduúsque vsus stomachũ sentinam & lacunam facit omnium superfluitatũ. Præterea surditatem etiam inducit, visui obest, thoracis pulmonísque venas disrumpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maximè si non ex ventriculi vitio orti sint. Cæterùm in eliciẽdo vomitu summâ diligentia considerandum medico, qui ad vomendum faciles, quíque difficiles futuri sint. Difficulter enim vomentes ad vomitiones non sunt cogendi, sed per inferiora potiùs purgandi. Difficulter enim vomentibus, vbi eos ad vomendum vrseris, venarum quæ in thorace sunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum sunt mediocriter carnosi, & angusto thorace præditi. Contrà verò faciles & idonei, qui tenues gracilésque natura sunt, & amplum obtinent thoracem. Quæ singula Hippocrates libro 4. apho. 6. & 7. ita scribẽs cõfirmat: Graciles & ad vomendum faciles per superiora purgare cõuenit: qui verò ad vomendum difficiles sunt, & mediocriter carnosi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptissimum est æstas, vtpote in qua biliosi potissimùm humores, generantur, qui facilè sursum feruntur, & per vomitum sine negotio eiiciuntur. Quod Hippocrates etiã libro 4. aphorismo 4. ita scribens confirmat: Æstate quidem superiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare cõuenit. Neque obstat quòd Hippocrates in libro de diæta salubri, aphorismo 15. contrariũ adstruere videatur, sex hybernis mensibus vomere vtile esse tradens: & Celsus libro 1, capite 3. vomitum vtiliorem hyeme quàm æstate esse scribat: quòd vterque in iis locis de pituitæ vacuatione, quę citra purgãtia medicaméta sit, lo-

quatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, necesse est vt illam vomitibus expurgemus. Verùm vniuersum corpus si purgare instituamus, æstate per superiorem ventrem, hyeme per inferiorem, vt est in aphorismis relatũ, purgabimus. Quid multa? vniuersum corpus æstate per superiora & vomitum magis purgandũ: hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tantùm coaceruatam hyeme vomitu eiicere nihil prohibet, imò plurimùm confert. Porrò quid ex eis quæ per vomitum quouis tempore eiiciuntur prædicere liceat, Hippocrates libro secundo prognost. aphor. 38. & sequentibus, & post eum in suis commentariis Galenus abundè docuerunt. Lege plura apud Leonhartum Fucsium lib. 2. Sect. 5. cap. 25. Institut. medic.

Tertium, ex iis quæ in præscriptis notãtur versibus est, quòd quatuor sint anni tempora, Ver scilicet, Æstas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc Ver, licet per se sit omnis excessus planè in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite septimo Galenus testatur: respectu tamen habito ad reliqua tempora calidũ dicitur ac humidũ. Hoc tempus sanguinis mittendo accommodatissimũ est, si quidem æquale est, atque adeò neque nimis calidum, neque supra modũ frigidum: vt rectissimè ab Hippocra. lib. 7. aphorismo 54. dictum sit: Quibus sanguinem è venis detrahere confert, iis verè sanguinem mittere prodest. Hoc idem tempore sanguis in corporibus augetur. Conuenit autem vt in vere ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris solutio, sudor, & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, vt lib. 6. aph. 47. Hippocrates testatur, aptum est corporis purga-

purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quòd æstas calfaciat atq; exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur δυσκρασίαν, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis vtendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exiccat. Potu vtendum moderato, præsertim frigido: superfluā namque frigidi potus sumptionem ob pororum apertionem subita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralysis, siue laxitas membrorū, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus suprà, cap. 19. & 56.

DE NVMERO OSSIVM, dentium, & venarum in humano corpore.

CAPVT LXXXVI.

Ossibus ex denis bis centenísque nouenis,
Constat homo, denis bis dentibus & duodenis,
Ex ter centenis decies sex quinquéque venis,

Traditur hoc in loco, quot in vniuersum sint ossa, dentes ac venæ humani corporis. Ossa quidem fiunt è semine, cùm id quod est crassissimū à calido vrente induratur, sicut lapides coquuntur à calido vrente Sunt autem ossa veluti truncus sustinens reliquum corpus. De horum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scripto-

res dissensio est. Hîc enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur. Ioannes Tagaultius excellẽtissimus nostri æui Medicus, ducenta & quadraginta sex hoc disticho complexus est.

Adde quater denis bis centum senáq; habebis
Quàm sis multiplici conditus ess. semel.

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. ca. 2. ad Almansorem, ducenta & quadraginta octo ea esse Galeni autoritate probat. Cùm omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint, prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic versiculus:

Ossa ducentena atq. quater sunt & duodena.

Dentes. *Secũdo*, deinde loco dicitur, homini inesse 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene constituto, vt quælibet maxilla, tam superior, quàm inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores siue aduersi τομεῖς & τομικοὶ Græcis nominantur, item γελάσινοι, quòd inter ridendum retegantur, Latinis incisores siue incisorij, quia cibum in os primò allatum confringant & incîdant: singulis tantùm radicibus nituntur. Horũ verò lateribus adiacẽt in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (vnde Κυνόδοντες vocari) cingúntque comicos ex omni parte, quorum munus est, morsu diuidere escas, atque eas discriminare. Simplici radice constãt, quemadmodum incisorij. Sed caninorum qui superiores sunt, longissimas habent radices, vt ad oculorum orbem ferè pertingant, neruísque, qui labri superioris motores ab oculorum regione per superius foramen emergunt, admodum vicini sint. Vnde fit vt altero ex his den-

tibus auulso, periculum nonnunquam immineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularij dicti. Magnum dum nascuntur dolorem infantulis infligunt, & si quando d fluxio à cerebro in eam gingiuæ partem insederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pulsatorium non sine febre suscitant. Intimis porrò dentibus atteritur cibus: iis maxillaribus siue molaribus nomen est inditum. Græci γομφίους & μύλας, siue μυλίτας vocant, quòd cibos iam incisos & confractos à prioribus dentibus molant & comminuant: asperi enim sunt, duri & ampli, vt incisa, à tomicis & confracta à caninis in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: superiùs quidem decem, in vtroque latere caninorum siti, totidémque inferiùs. Qui superior: maxillæ affixi sunt, triplici radice, interdum etiã quadruplici nituntur alij verò duplici, nonnunquam tripli.i: præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perrarò huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt omnium reconditissimi, ac propemodum gingiua operti, Græcis σωφρονιστῆρες, quòd scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & ὀψίγονοι, id est, serotini, & Κραντῆρες, quod ætatẽ perficiant & cõpleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent, vnde Hippocrates in lib. de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin & in quarto septenario dẽtes enascuntur, plerisque hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam ad octogesimum annum, teste Plinio libro in

capit.37. Plura Galenus in libro de ossibus, capite 5. & lib.11.cap.8, de vsu part. Auicenna prima 1.doct.5.sum.1.capit.5. Andreas Vesalius lib.1. capite 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus libro 1.cap.11. de dissectione, & Leõhartus Fuchsius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib.1.cap.14.

Tertiò demùm loco traditur, humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda est.

DE QVATVOR HVMORIBVS humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

Quatuor humores in humano corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholicis, Aqua confertur pituita,
Aër sanguineis, ignea vis Cholera.

Hîc de humoribus, qui ad humani corporis constitutionem necessariò concurrunt, cumprimis agitur. Sunt autem ij numero quatuor, sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melãcholica frigida ac sicca est, & terræ respondet. Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus & confertur aëri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sanè vul-

gatis hisce versiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt:

Humidus est sanguis, calet, est vis aëris illi.
Alget phlegma, humétque, illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni sit si milata.
Frigens sicca melancholia est, terræ adsimilata.

Sanguis omnium humorum facilè præstãtissimus est, vel quòd materia sit spirituũ, in quibus consistit vita & omnis actio, naturalis scilicet, vitalis & animalis: vel quòd vitæ principiis conformis existat. Est enim temperatè calidus ac humidus: vel certè quòd præcipuus ipsius vsus sit vt nutriat. Ex eo enim omnes particulæ corporis, vt multis in locis testatur Galenus, nu triuntur. Et vt vno verbo dicam, Sãguis naturæ thesauros & vitæ fomes est: vt quo affatim effuso mors subinde sequitur. Hinc sanè est quòd Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autẽ anima Hebræis vitam. Hanc cùm dicit in sangui ne esse, vult sanguinem vehiculum esse vitæ. *Sanguis.*

Phlegma secundum probitatis locũ sibi vendicat. Hic humor, vt testis est comment. 39. libri de natura humana Galenus, in prima ciborum mutatione generatur. Colore autem albus existit, & concoctione in sanguinem mutatur. Quapropter quum sit veluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expurget proprium instrumentum natura machinata est. Quippe in ventriculo generata pituita, quia fertur simul cum iis quæ ex cibi potúsque humori- *Phlegma*

bus in iecur distribuuntur, cōcocta iam sanguis euadit. Quod autē pituitæ in venas fertur, animali etiam ex vsu est. Desiderat itaq; talis humor non vtique euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod verò in intestinis relinquitur, à bile ex iocinore in ea defluente abstersum commodissimè ac celerrimè per sedem eiicitur, vt libro 5. de vsu part. corpo. hum. ca. 4. fusiùs Galenus ostēdit. Porrò excremenrum, quod à cerebro distillat, veluti Galen. 2. de natura facult. capit. vltimo attestatur, propriè non rectè appellatur pituita, sed Græcè βλέννα καὶ κόρυζα, Latinè Muccus.

Flaua pallidáve bilis sic à colore, qui est flauus pallidúsve, appellationem accepit, simpliciterque Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter naturam, capi. 10. teste, χολὴ dicitur. Reliquas verò omnes biles cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hepate, ibidémque cum sanguine miscetur, Necessariū autem fuit, vt ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet totius corporis color ab ea, haud secus quā in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriā sedem machinata est, vesicam nimirum quæ iecori subest, & bilem ex eo ad se per conuenientem meatum trahit. Vsus autem bilis flauæ est, vt intestina à pituitosis excrementis repurget & abstergat, atque eorundem excretionem adiuuet. Ad intestina autem defertur bilis per meatum duodeno insertum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ac sedimentum sanguinis est, ideo colore, quod nomen satis indicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisitè loqui, Galeno sect. 6. apho. commen. 53. attestante, nondum atra bilis nominari debet, sed melancholicus humor. Necesse verò est ab hoc hu-

more expurgari iecur, ideóque inſtrumentum, quo ille expurgetur, natura lienem condidit. Qui ſi minus quàm oporteat melancholicũ humorem ad ſe trahit, vt inde ſanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perſpicuum omnibus ſit, eũ humorem in iecore generari, à quo tandem in lienem transfertur. Vſus autem atræ bilis naturalis eſt, Galeno lib. 5. de vſu part. humani corporis, ca. 4. atteſtante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipſa enim cùm acerba & acida ſit, ventriculum intendit, & in ſeipſum contrahit, & exquiſitè cõprehendere cibos cogit ac retinere, quouſque plenè concoquantur.

Verum enimuerò cùm exacta humorum cognitio vtiliſſima cumprimis ſit, & oppidò quàm neceſſaria, de ipſis latiùs nonnihil dicemus.

Sanguis igitur, vt comprehenſum eſt, humor eſt calidus & humidus ex temperatiore parte ipſius chyli progenitus. Et quidem duplex eſt iuxta neotericorum diuiſionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, eſt humor calidus & humidus, ſubſtantia quidem mediocris, colore verò multum rubens, odore autem & ſapore dulcis, mitis ac benignus.

Verùm non naturalis ille dicitur, qui ab iſto nuper deſcripto deflexit degenerauítque, intra tamẽ ſuæ latitudinis terminos: quos ſi tranſgreditur, non iam ſanguis, ſed alius humor venit appellandus. Hoc autem (ſanguinem inquam degenerare à propria ſua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in ſe, hoc eſt, ratione ſui, permutata propria eius ſubſtãtia, citra alterius admiſtionem. Altero modo per alium, ſeu ratione alterius. Et per ſe quidem adhuc bifa-

tiam : nempe vel quia eius ſubſtantia craſſior
eſt,aut tenuior quàm debeat:vel quia aduritur,
& quod ex eo tenuius eſt,in flauam bilem mu-
tatur:quod verò craſſius,in atram , ídque abſq;
ſeparatione.Alterius verò ratione ſanguis fit.nõ
naturalis,quando alius humor illi permiſcetur.
Quod multifariam contingere poteſt,prout ſci-
licet variæ ſpecies bilis,pituitæ aut melãcholiæ
cum ipſo ſanguine miſceri poſſunt : qui ob id
multifariam à naturali etiam differt. Ac primò
quidem ſubſtantia : craſſior enim eſt & turbi-
dior, cùm ipſi miſcetur melancholia , tenuior,
cùm flaua bilis aut aquoſitas. Secũdò,colore:pi-
tuitæ nãque ratione declinat ad albedinem,fla
uæ bilis ad pallorem : melancholiæ verò ad ni-
gredinem.Tertiò,odore:fœtet enim cui humo-
res admiſti ſunt putridi, omnino verò expers
odoris eſt,cui crudi. Quartò, ſapore:flauæ bilis
nanque admiſtione ad amaritudinẽ,melancho-
liæ ad aciditatem , pituitæ verò ad inſipiditatẽ
vergit.Auicenna 1.1.doc.4.ca.1. & Ioannes Ta-
gaultius lib.1.inſtitut.chirurg.cap.6.

Phlegma,quod Latini pituitam vocant in ge
neratione humorum ſanguinem conſequitur,
maiórque eius portio eſt in corpore ſecundum
ſanguinem,quàm aliorum humorum. Eſt autẽ
pituita duplex,naturalis,& non naturalis.Et na
turalis quidem,eſt humor frigidus & humidus,
ſubſtantia crudus, colore vergens ad quandam
albedinem,ſapore verò & (ſi fas ſit dicere)odo-
re ad dulcedinem. Hæc certè concoctione in
ſanguinem mutatur: eſt enim poteſtate iam ſan
guis, ſed nondum exquiſitè cõcoctus. Eſt quo-
que modus quidam pituitæ dulcis, quæ non e-
xiſtit valde frigida, imò ſi cum corpore confe-
ratur,paucæ admodũ frigiditatis videbitur eſſe
partẽ.

particeps: ſin verò ſanguine ac flaua bile, non modò frigida, ſed naturaliter etiam alba erit. Dicitur autem dulcis, extenſo nimirum hoc nomine ad omnes ſapores, qui delectationem guſtui pariunt. Aliàs enim naturalis pituita ἄποιος καὶ ὑδατώδης, id eſt, qualitatis expers, inſipida & aquoſa, hoc eſt, aquæ ſapori valde aſſimilis eſt. Huic natura, vt dictum eſt, proprium inſtrumẽtum, veluti flauæ bili & melancholiæ machinata non eſt, ſed ſimul cum ſanguine fertur, vt in ipſum opportuno tempore facilè commutari queat: ſimilitudinem enim ipſi finitimam iam atque propinquã habet. Huius quidem pituitæ duplex eſt neceſſitas, & vna vtilitas. Ac prior quidẽ neceſſitas eſt, vt in hoc iuxta mẽbra ſit, quo facultates eorum caliditate ſua naturali in ipſa concoquenda ac diſtribuenda operẽtur, ex eáque tempore indigentiæ nutriantur, cũ proprio videlicet alimento, quod eſt ſanguis mitis ac benignus, ob retentionẽ aliquam maſſæ ſanguineæ deſtituta fuerint: eam enim à ventriculo nonnunquam atque hepate ex accidente quopiam retineri contingit. Altera neceſſitas eſt, vt ſanguini miſceatur, ipſúmque adeò membris phlegmaticæ conſtitutionis ſiue temperaturæ, quale cerebrum cumprimis exiſtit, atque ſpinæ medulla à Galeno νωτιαῖος μύελος, ab Arabibus verò Nucha appellata, nutriẽdis accommodet. Horum nanque ſanguini pituitam actu admiſceri oportet, iuxta menſuram quam materiæ neceſſitas exigit. Vtilitas porrò eius eſt, vt articulos ac membra, quæ in continua ſunt atq; iugi motione, humectet: vt ſcilicet melius inuerti poſſint, quia vbi non ſint partes humectatæ, ſed ſiccæ, difficiles ſunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu & colliſione proficiſcitur,

penitus exiccentur. Non naturalis pituita, est ea quæ à modo descripta degenerat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos si forsan pertrãseat, non iam amplius phlegma pituitáve sed alius humor dici debet. Contingit autem bifariam pituitam ipsam à propria sua natura degenerare: Vno quidem modo in se, quando scilicet in propria suiipsius substantia citra alterius admistionem permutatur. Quod sanè multifariam contingit. Alia enim iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, crassitie ac tenuitate partiũ suarum diuersa apparet: eáque à similitudine muccaginis quæ è seminibus quibusdã extrahitur mucillaginosa dicitur. Alia in substantia secundum sensus iudicum æqualis apparet, cùm reuera tamen in partibus suis sit diuersa, eáque pituita est cruda: quæ in ventriculo potissimùm atque intestinis colligitur. Ac illam quidẽ, quæ in vẽtriculo residet Hippocrates, in libro de salubri diæta, singulis mensibus bis vomitu expellendam præcipit. Ad alterius verò excretĩonem quæ in intestinis congeritur, à natura constitutum est, vt flaua bilis è vesicula fellis, quę χολη-δόχος Græcis dicitur, ad ieiunum reliquáque ad inferiora intestina deferatur, eáque à pituitosis excrementis repurget & abstergat, ipsorúmque expulsionem iuuet. Hæc eadem interim in venis quoque, senum præsertim, ob cõcoctoriæ facultatis imbecillitatem coaceruatur, ibidémq; diutius hærendo augetur ac crassescit. Huius verò molestiam cùm vlterius natura non ferat, ipsámque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilibus quod melius est, repellítque à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eáque ignobilia & præcipuè ad tibias: quò naturaliter alioquin ob

grauitatem suam tendit. Eáque causa tibiæ senum inflantur nonnunquam, adeóque in tumorem attolluntur, vt præssæ digitis fossulam representent: & maximè quidem appropinquante nocte. Idem euenire nonnunquam pinguibus etiam atque obesis solet, quíque humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde est & aquosa, aquæ nimirum paululum admodum densatæ similitudiné quandam præ se ferens. Qualis quidem in saliuis haud raró ac sputis illorum visitur, qui cibos minus bellè conficiunt, quíque largius bibunt: consueuit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares distillare. Hæc eadem per decoctionem indurata, pituita euadit crassa ac mucillaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cuius quidem quod tenue erat ob diuturniorem in iuncturis moram euanuit: crassum verò inspissatum ac conglutinatum mansit ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, vt Ouid. testatur, ferè incurabilis. Sic enim, lib. 1. de Ponto, eleg. 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia verò pituita densa & crassa est, colore & lentore ponderéque fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiosè admodum Galenus libro 2. capi. 7. de sanitate tuenda & lib. 1. capit. 8. de sympto. causis, & lib. 2. capite 6. de differen. febr. & libro 2. capite 5. de loc. affect. & lib. 12. cap. 8. methodi medend. Altero modo pituita efficitur nó naturalis, per admistionem: quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus accedit: verbi gratia, vel sanguis, vel bilis flaua, aut atra. Si san-

guis pituitæ permiſceatur, hæc dulcis efficitur: fiúntque ex eo, ſicuti in libro de multitudine, cap.17. Galenus teſtatur, ſomnolẽti. Si crudi humores, inſipida & aquoſa: quæ propter infirmã concoctionem in corporibus redundans cibi faſtidium parit, perindéque ac dulcis pituita aperte ſomniculoſos facit. Si flaua bilis, ſalſa: hæc mordacior certè ſicciórque, ac lenior cæteris pituitæ generibus inuenitur: nã flaua quoque bilis mordax, ſicca & leuis eſt. Hæc quidem ex ſapore ſputi facilè iudicari poteſt, & in corporib. intemperantium, qui fortia vina bibũt, & ſalſis veſcuntur cibis, naſcitur copioſius: ac inde perniciosi oriuntur catarrhi. Longo verò tempore in ventriculo reſidens intolerabilem nonnunquam excitat ſitim: Diutius autem huc illuc per inteſtina diſcurrens ipſa ferè exulcerat, dyſenteriámque generat & teneſmum. Si melancholia pituitæ permiſceatur, ea acida efficitur, ſæpiúſque in imbecillo ventriculo, quàm in aliis corporis partibus reperitur: melancholia enim naturaliter defertur ad os ventriculi, vt coctionẽ eius adiuuet, famémque ac naturalem appetentiam inuitet. Ea igitur ſubſidendo nonnunquã pituitæ miſcetur, ipſámque reddit acidam: quæ ex acido certè ructu iudicari facilè poteſt: fiúntque ex ea in corporibus redundante famelici. Quinetiam pituita per ſe nonnunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admiſtionem: nempe à debili calore per modũ ebullitionis. Ea pituitoſis accidit frequẽtius, non ſecus ac dulcibus fructuum quorundã ſuccis accidere ſolet. Primùm enim illi feruent atque ebulliunt, deinde aceſcunt. Poſtremò verò pituita quædam melancholiæ ponticæ admiſtione pontica etiam efficitur: minùs ſæpè tamẽ

ob

ob eius melancholiæ raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cùm nullus accedat calor, neque debilis, quo ebulliens in acorem vertatur, neque fortis, qui concoquendo in sanguinem mutet) congelascit, & ad terream nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολὴ Græcis dicitur, vulgo autem Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiore & calidiore parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruẽte procreatus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & nõ naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidem tenuis, colore verò flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu flauitiem: sapore verò exactè amarus, non autem acutus siue acris, vt quidã malè affirmarunt. Hæc quidẽ in hepate generata in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad venas defertur: altera ad κύστιν, id est, vesiculam fellis transmittitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo trãsit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membri, in cuius temperatura conuenientem flauæ bilis partem esse oportet iuxta mẽsuram, quam materiæ necessitas requirit. Galenus libro 5. de vsu part. huma. corp. capit. 6. de pulmone. Iuuamenti verò, vt sanguinem, quo commodiùs per angustos venarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ verò de ea collata ad cystin fellis transit, ob necessitatem itidem ac vtilitatem eò trãsmittitur. Necessitas autẽ vel est ratione totius corporis, nẽpe vt ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: vel vnius cuiusdam

membri, vt nimirum vaſa fellis nutriat. Vtilitatis verò duo ſunt iuuamenta: vnum, vt inteſtina ab inhærentibus fæcibus & viſcoſo phlegmate abluat & expurget: alterum, vt inteſtina & animuſculos pungat atque irritet ad excernendum quod ipſius noxium ineſt. Propterea quãdo porus, qui à veſica fellis ad inteſtina protenditur, obſtructus eſt, malè habent inteſtina in expulſione excrementorum & colica ſæpe accidit paſſio.

Non naturalis verò bilis dicitur, quæ à prædicto humore verè birioſo degenerauit, intra terminos tamẽ ſuæ latitudinis cõtinetur: quos ſi egrediatur, non iam bilis, ſed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites ſuæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt ſic dicatur) per ſe, & in ſe: altero modo per admiſtionem. Per admiſtionem quidem bilis efficitur non naturalis, ſeu præter naturã, cùm alius humor illi extrinſecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim eſt, cui pituita admiſcetur: quæ, quòd frequentius generari ſoleat, nota & famoſa, ſiue maioris famæ vulgo appellatur: hinc ſæpe tertiana notha oritur. Alia verò eſt, cui melancholia admiſcetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem ſiue cholera maioris famæ duplex eſt, citrina & vitellina. Quãdo enim bilis naturalis cũ pituita tenui & aqua miſcetur, appellatur bilis citrina: quando verò cũ craſſa pituita miſcetur, vitellina bilis appellari ſolet, quòd ouorum vitellis tum colore, tum craſſitudine ſit ſimilis. Et hæc quidem vitellina rurſum duplex eſt, ſicuti vitellorum ouorum duplex eſt color. Quidam enim magis aliis albicant, alij rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus eſt ſimilis, per aſſationẽ fit.

Minoris

Minoris quoque famæ bilis duplex eſt. Aut enim cholera naturalis miſcetur atrę bili ex bilis naturalis aſſatione facta, & hæc eſt peior, aut miſcetur bilis naturalis cum humore melãcholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur, & hæc eſt melior: color eius ruber eſt, ſed non clarus, neque floridus, imò ſanguini qui in venis eſt ſimilior. Bilis verò non naturalis per ſe & in ſe, i. ſecundum propriam ſuam ſubſtantiam, alia quidem in hepate ſæpius generatur per aduſtionem eius quod tenuius ineſt in ſanguine, craſſum enim in melancholiã vertitur. Alia verò in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, ſed corruptis: vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex eſt. Vna porracea, praſſinam etiam vocant, quæ porri virorem præfert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Aduſtio enim in cholera vitellina efficit nigredinẽ qua cum citrinitate miſta generatur viriditas. Altera eſt æruginoſa, quæ æruginis colorẽ imitatur, & gignitur ex porracea quãdo eouſque aduritur, donec humiditas eius exiccetur, & ob ſiccitatem albeſcat. Et hæ duæ extremè quidem malę ſunt, ſed æruginoſa peior. Auicenna loco ſuprà citato, & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 8. Inſtitut. chirur.

Melancholia ſi in vniuerſum definiatur, humor eſt frigidus & ſiccus, ex craſſiore ipſius chyli portione progenitus. Hæc quoq; duplex eſt, naturalis ſcilicet, & non naturalis.

Naturalis, eſt boni ſanguinis fæx, ac veluti limoſa quædam ſuperfluitas, hoc eſt, craſſior quidam ſanguis, cuius color niger eſt, ſapor verò acerbus, vel acidus, vt vomentibus eum non rarò innoteſcit: hæc in hepate quidẽ, & in

maſſa ſanguinaria(in qua humores vniuerſi cō-
tinentur)generata in duas ſtatim deducitur par
tes.Vna enim cum ſanguine ad venas defertur,
altera ad lienē trahitur.Quæ quidem cum ſan-
guine defertur, neceſſitatis & iuuamenti cauſa
cū ipſo tranſit.Neceſſitatis quidem, vt ſanguini
permiſceatur pro nutritione membrorum, in
quorum temperatura conuenientem melācho-
liæ partem eſſe oportet iuxta menſuram, quam
materiæ neceſſitas exigit: ſicuti ſunt lien, oſſa,
& omnia membra terreſtria. Vtilitatis verò ſiue
iuuamenti, vt nimis fluidam illam ſanguinis te-
nuitatem eouſque reſtringat, firmet ac conden-
ſet, dum inde nutriendorum membrorum pars
ſolida fiat. Requirit enim ſanguis in hiſce ani-
malis particulis nutriendis craſſitudinem quan-
dam.

Altera pars nempe craſſior magíſque terrea,
quæ nō ſatis commodè à naturali calore altera-
ri potuit, ob neceſſitatem pari modo ac vtilita-
tem ad lienem ſeiungitur. Neceſſitas autem vel
eſt ratione totius corporis, nempe vt ipſum à
melancholiæ ſuperfluitate expurget, vel vnius
cuiuſdam membri, nimirum vt lienem nutriat.
Vtilitas verò eius eſt, vt ad os vētriculi proflués
inuentas ibidem humiditates exprimat nō ali-
ter quàm mulierculæ lac mulgendo è vaccarum
vberibus ſolent. Et huius quidem vtilitatis duo
ſunt iuuamenta: Vnum, vt contrahat ventricu-
lum ac conſtringat: & cum acerba ſit atque aci-
da, non modò nō lædat actiones eius, ſed mul-
tò magis etiam promoueat. Nam ventriculū in-
tendit ac contrahit in ſeipſum, cogítque cibos
ad vnguem circumplecti, ac retinere quouſque
fuerint concocti. Alterum, vt acredine ſua com-
motionem ac corrugationem in ventriculo fa-
ciat,

ciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famen : ob id igitur succus melancholicus vtilis in natura fuit. Melã cholia non naturalis est, quæ à modò descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediatur, nõ iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notæ communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus (qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur) in propria sua essentia torretur : aduritúrve & putrescit, fitque bilis atra exquisitè. Talis enim, vt libro 14 capite 9. Therap. method. & libro de atra bile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor. Galenus ait, ex humore atro supra modum adusto conflatur, habétque splendidum aliquid, veluti bitumen & pix. Hæc autem (verè inquam atque exquisitè atra bilis nominata est) acida est & in terram effusa velut acetum feruet, & ipsam fermenti ritu eleuat, tum omni animanti iniucunda adeò, vt ne mures quidem ipsi aut muscæ eam gustauerint, non magis quidem, quàm copiosum salem, in quo nullum animans vitam peragit, vt mare quod Mortuum appellatur indicat. Porrò tũ gignitur huiusmodi nigra bilis, cùm ille veluti sanguinis limus (quam melãcholiam naturalẽ diximus) diutius moratur in corpore, & neque per aliquem sensibilem effluxũ, neque occultum excernitur : verùm transmutatur, corrumpitur & putrescit. Siquidem hic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter putre-

dinem, aut febrem, inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galenus libro 14. capite 9. method. medendi: quę quidem frigida est, quia terrestris, sed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum, apparétque dum per aluum (vt contingit aliquando dysentericis) excernitur, splendidior ac nigrior ipso sanguine crassiore & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendent enim veluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum vocant.

Secunda species seu differentia bilis atræ nõ naturalis est, quæ ex adustione aliorum humorum nascitur, vt illa quæ fit ex flaua bile vehementer vsta: quæ etiamnum tantæ est malitiæ, vt & terram radat, & eam more bilis exquisitè atræ in altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non secus quàm verè nigram bilem, refugiunt. Si sanguis quoque aut pituita in corpore vehementer incaluerint & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis per adustionem dictus, vt voluit Auicenna. Verùm duæ istæ postremę species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus commẽt. 29 li 3. prædic. Hippoc. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet: qui subsidenti in dolio vini fæculæ aut amurcæ, hoc est, fæci olei proportione respondet. Hæc enim mitior est, sed potissimùm quoties traxit nondum in animali moram cum aliquo calore abundante præter naturam. Verùm priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primò in vitellinam, secundò in porraceam, tertiò in æruginosam transit.

Tertia species melancholię non naturalis est,

quæ originem ſortitur à lapidoſa quadam concretione, vt cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis eryſipelata & inflammationes (quas Græci φλεγμονὰς vocant) aut quiuis alij tumores ex naturalibus humoribus procreati admotis extrinſecus præſidiis nimis vehementer refrigerātur, adſtringuntúrque: vel cum iiſdem tumoribus ea quæ valenter nimis trahunt digerúntque medicamenta applicātur. Tunc enim toto quod in eis ſubtiliſſimum erat diſſipato, id quod reliquum eſt (nempe craſſius) plus iuſto deſiccatum lapidis duritiem conſequetur, atque in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipſi melancholiæ naturali permiſcetur: quod dum fit, dulcoratur ac miteſcit magis, niſi dum alterutra bilis aduſta huic commiſcetur. Siquidem tunc vel aceſcit, vel amateſcit, & eroſionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capit. 14. inſtitut. chirur. Plura Ioannes Baptiſta Montanus in 1.1. doct. 4. cap. 1. Auicennæ, & Leonhartus Fuchſius libro 1 Sect. 4. cap. 2. Inſtitut. medic.

DE TEMPERATVRA SIVE complexione ſanguinea.

CAPVT LXXXVIII.

Natura pingues iſti ſunt atque iocantes,
Rumoréſq; nouos cupiunt audire frequēter.
Hos Venus & Bacchus delectāt, fercula, riſus,
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes,
Omnibus hi ſtudiis habiles ſunt, & magis apti.

Qualibet ex causa non hos facilè excitat ira.
*Largus, amans, hilaris, ridens, rub*e*ique coloris,*
Cantans, carnosus satis audax, atque benignus.

Signa, quibus sanguinea tēperatura facilè dignosci queat, hîc recensentur.

Ac *primum* quidem, quod sanguinei sint pingues: quod de pinguetudine propriè dicta minimè hoc in loco accipiendum est. Ea enim, sicuti Galenus libro 2. capite 9. de temper. & post eum Auicenna 2.1 doct. 3. capite 3. attestantur, ex habitus frigiditate gignitur: sed de pinguetudine ad mediocrē corpulentiam siue carnis abūdantiam extensa, quā εὐσαρκίαν Græci vocāt. Siquidem rubræ carnis cum decenti firmitate abundantia calidæ ac humidæ, hoc est, sanguineæ tēperaturæ nota est. Quibus enim plus est carnis rubræ, ij & virtutem assimilatiuam habent potentem, & sanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco iam citato teste) vigeant inualescántque calido atque humido. Corpulentia, inquit siue abundantia carnis ex sanguinis copia nascitur. Cùm enim calori intra debitores fines manē ti boni sanguinis cedit copia, necesse est vt corpulentia sequatur. Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit: Corpus carnosum absque multo adipe & pinguedine calidū est, & humidum, id est, sanguineum.

Secundum, quòd Sanguinei sint vel iocātes, vt qui multa iucunditate magnóque iocādi leporē amicis ac familiaribus suis risum subinde moueant: vel læti, hoc est, alacri & erecto animo: ídque maximè ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quòd facetiarum iocosarúmque fabularum

bularum & nouarum rerum auditione eandem ob causam mirificè capiantur.

Quartum, quòd proni admodum sint in Venerem: Nimia enim Venus, seu intempestiuum eius desiderium fit ob multitudinem genituræ, quæ ex sanguinis copia potissimùm nascitur.

Quintum & sextum, quòd conuiuia appetant, vino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis atque exquisitissimis, scilicet suis similibus, & quibus seruari possint: seruantur enim similia similibus.

Septimum, quòd ridibundi sint, hoc est, facilè rideant: quod Hippocratis etiã testimonio confirmatur, qui in libro de Structura hominis ita scriptum reliquit: Qui puri sanguinis participes sunt, hi vsquequaque rideant, & aspectu ac corpore floridi, nec non perspicui coloris existunt.

Octauum, quòd hilares sint ac læto vultu: idq. ob viuidũ maximè ac floridũ colorem & venustatem corporis: hæc enim omnia sanguinem qui temperatus est consequuntur.

Nonum, quòd blanda plerunque & auditu iucunda verba ab ipsorum ore profluant, quod & ipsum vtique ob sanguinis benignitatem euenire putandum est. οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quòd ingeniosi, hoc est artibus quibuslibet addiscendis idonei sint: nimirũ ob vigorem & insitam ingenij ex sanguine vim, siue docilitatem. Hinc etiã Hippocrates in libro de flatibus ita scripsisse videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore sunt nihil magis ad prudentiam conferre quàm sanguinem.

Vndecimum, quòd non facilè excandescant, præcipitésque in iram ferantur: reprimit enim

sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter sanè flauæ bilis frenum ab Auicenna 4.1.cap.20.dicitur.

Postremis duobus versibus non solùm ex iam dictis repetuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum *primum* quidem est, quod sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quòd amoribus sint dediti.

Tertium, quòd hilares sint, & iucundo ac lęto vultu.

Quartum, quòd ridibundi: quę quidem omnia sanguinis benignitate eueniunt.

Quintum, quòd rubei sint coloris. Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodum libro 1.aphor.comment.2 Galenus adserit. Et Auicēna 2.1.doct.3. capite 3 Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligēdum maximè de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commistus sit: & non qualis in facie eorum visitur, qui fortia potant vina, & in cibo salsis atque acribus vtutur speciebus, nempe rubeus fuscedine quadam permistus: hic enim lepram portendit.

Sextum, quòd cantionibus & musicis delectētur harmoniis: quippe quæ & ipsæ (autore Theophilo Citharœdo apud Athenæum libr.14. δειπνο.) perinde atque sanguis tēperatior, εὐήθειαν, id est, bonos ac candidos mores pariant. Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε. καὶ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

Septimum, quòd sint corpulenti.

Octauum, quòd sint audaces: idque ob sanguinis caliditatem.

Nonum, quòd ſint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris ſanguinei, qui eſt dulcis, mitis & benignus.

DE TEMPERATVRA CHOLERICA, ſiue bilioſa.

CAPVT LXXIX.

Eſt humor choleræ, qui competit impetuoſis,
Hoc genus eſt hominum cupiens præcellere cunctis.
Hi leuiter diſcunt, multũ comedunt, citò creſcũt.
Inde & magnanimi ſunt, largi, ſumma petentes.
Hirſutus, fallax, iraſcens, prodigus, audax.
Aſtutus, gracilis, ſiccus, croceique coloris.

Bilioſæ temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac *prima* quidem, quòd bilioſi ſiue cholerici, quos χολώδεις Græci vocant, prompti admodũ ſint ad operationes: ſed impetu animi potiùs quàm cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent calorem, qui impetum & agilitatem ad motiones pręſtat. Hinc 2.1.doc.3 cap.3. ita ferè ab Auicẽna ſcribitur: Cùm operationes plenè ac perfectè naturali curſu procedunt, tẽperaturæ æqualitatẽ indicant: cùm verò ad ſuperfluos mutãtur motus, caliditatis exuperãtia ſignificatur.

Secunda, quòd ambitioſi ſint & honorũ cupidi, primáſque in conciliis ac conſeſſibus expetant cathedras, adeóque præferri omnibus velint: perinde atque ignis ipſe, qui ſine pondero ſemper euolat, excelſáque locum ſibi quærit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad inſolentiam plerunque & arrogantiam excitat atque inflammat.

Tertia, quòd celeris sint mentis, ingeniíque & facilè discant: ob calidam nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas citò ac facilè suscipit. Hinc non temerè mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, comment. 40. de natura humana, Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem, capit. 12. artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, quòd edaces sint & multiuori: tum enim fortiorem habẽt calorem concoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambientem aërem euacuatur, quàm aliis corporibus.

Quinta, quòd citò adolescant, & corporis incrementum consequantur, validissimum enim habent calorem innatum: hic verò omnes actiones naturales adauget: ergo & eam, qua corpus ad summum incrementũ (ἀκμὴν Græci vocant) perducitur. Galenus comment. 14. aphoris. libro 1. & libro 5. capite 8. de simpl. med. fac.

Sexta, quòd magnanimi sint, illatásque iniurias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, ídque maximè ob caliditatis exuperantiam. Parum enim ab vnaquaque re pati possit, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quòd largi, benefici ac liberales sint: præsertim in eos à quibus honores se consecuturos sperant.

Octaua, quod summa petant, id est, ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectent viam.

Nona, quòd sint hirsuti: calida enim & sicca intẽperies, sicut Galenus lib. 2. cap. 10. de tẽpera. testatur, hirsuta est: verùm ea in summo

quippe

quippe per omnem cutem difflatur:semper aliquid à calido, quod secū etiam interim humoris nonnihil ad cutem adfert, vnde pili generētur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiosè admodum ibidem docet.

Decima, quòd versuti, fallaces, & deceptores sint.

Vndecima, quòd præcipites sint in iram, acerbè nonnunquā vehementérque excandescāt & irascantur: ob animosæ nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis excessum, facilem bilis commotionem, & caloris in corde feruorem. Lege Galenum cap. 29. & 33. artis medicinalis, lib. 2. cap. 16. de sanita. tuen. & in lib. de causis morborum, cap. 2.

Duodecima, quòd sint prodigi, in eos potissimùm, à quibus se ad summos dignitatum gradus promotum iri sperant.

Decimatertia, quòd audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimùm enim in corde caloris habent, Galeno libro 2. cap. 12. de temperament. teste.

Decimaquarta, quòd sint astuti, & hoc sanè ob flauæ bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quòd graciles, id est, macilenti ac raræ sint corpulentiæ: ob exuperantem nimirum & immodicè difflantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Galen. comment. 6. lib. 4. apho.

Decimasexta, quòd sicci sint, id est, macri eadem ratione.

Decimaseptima, quòd crocei sint coloris, id est, pallidi aut flaui Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est effectum, pituitosum

abũdare ſuccum indicat: ſicubi pallidus aut flauius, bilioſum: ita ſicubi ad rubicundius quàm pro natura eſt mutatum, ſanguinis abũdantiam ſubeſſe ſignificat: ſicuti ad nigrius, nigram redundare bilem oſtendit. Ita Galenus lib. 4. capite 7. de ſanitat. tuen. Lege eundem comment. 2. libro 1. aphor.

DE TEMPERATVRA PHLEgmatica, ſiue pituitoſa.

CAPVT XC.

PHlegma dabit vires modicas, latóſque breuéſque.
Phlegma facit pingueis, ſanguis reddit mediocres:
Otia non ſtudio tradunt, ſed corpora ſomno.
Senſus hebes, tardus motus, pigritia, ſomnus,
Hic ſomnolentus, piger, & ſputo crebriore.
Eſt huic ſenſus hebes, pinguis facie color albus,

Hîc recenſentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, quòd phlegmatici viribus ſint infirmis ac inualidis: cùm enim phlegma frigidiſſimum ac humidiſſimum ſit omnium quæ in animali habentur, mobilitatẽ caloris innati, & quę inde oriuntur facultates omnes magna ex parte obtundit ac debilitat, & occaſione quidẽ frigiditatis torpidum pigrúmque corpus ad naturæ actiones omnes reddit: humiditatis verò ratione neruos omnes relaxat, languidóſque facit: quo fit vt phlegmatici, in quibus hic humor præualet, in omnibus motibus voluntatis pigritiam ſentiant.

Secun-

Secunda, quòd ſint lati, ſed breuioris ſtaturæ: ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi non poteſt: porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

Tertia, quòd pingues ſint & obeſi, nimirum ob frigiditatẽ & humiditatem. Adeps enim vel pinguedo ſuperflua frigiditatis & humiditatis exceſſum ſignificat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in ſanguine pingue, leue & tenue eſt, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus ſeruatur. Cùm porrò id venæ extra ſe tranſmiſerint, vbi in frigidas particulas incîdit, quod genus membranæ ſunt, in iis concreſcit, & in adipem ſiue pinguedinem conuertitur. Galenus libro 2. cap. 9. de tempera. Sequitur deinde, ſanguineos eſſe ſtaturæ mediocris: quicunque enim corporum habitus & temperati natura ſunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hoc neceſſe eſt ὀλοσάρκους eſſe: id verò eſt, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quòd ad ocia, quàm ſtudia propẽſiores ſint: inſtrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libro 3. de ſympt. cauſis, cap. 3.

Quinta, Quòd ſint ſomnolenti, ídque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatẽ. Frigiditas tamen minorem vim ad procreandũ ſomnum, quàm humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinalis.

Sexta, quòd tardi ac hebetis ſint ingenij: quemadmodum enim mentis celeritas, ἀγχίνοια Græcis dicta, & diſcendi facilitas, quam εὐμάθειαν iidem vocant, à caliditate & ſiccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis,

nempe à frigiditate & humiditate exordium suscipiunt. Galenus capite 12. 16. 18. & 22. artis medicinalis.

Septima, quòd tardi sint motus: & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione: frigidi enim proprium est non mouere: humidi verò, relaxare.

Octaua, quòd sint pigri.

Nona, quòd sint somniculosiores: quorum omnium causæ ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus reperiuntur notæ prædictæ cum quibusdam aliis.

Prima, quòd sint somnolenti.

Secunda, pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem.

Tertia, quòd multi sputi: frigiditas enim improbè concoquit ac digerit: proinde multa in corpore excrementa relinquit.

Quarta, quòd sensibus minimè vrgeant. Galenus cap. 22. artis medic.

Quinta, quòd sint pingues.

Sexta, quòd album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe 89.

DE TEMPERATVRA Melancholica.

CAPVT XCI.

REstat adhuc tristis choleræ substantia nigræ:
Quæ reddit prauos, pertristes, pauca loquentes.
Hi vigilant studiis, nec mens est dedita somno.
Seruant propositum, sibi nil reputant fore tutum.
Inuidus & tristis, cupidus, dextræq; tenacis,
Non expers fraudis timidus, luteique coloris.

Signa

Signa melancholicę temperaturæ hoc in loco referuntur. Ac *primùm* quidem, quòd melãcholici sint praui, hoc est, malis, feris ac perditis moribus, vt qui eò mœstitiæ facilè inducantur, vt mortem desiderent, iugularíque se optent: & odio prosequantur omnes quotquot viderint. Galenus lib. 3. de loc. affect. cap. 7.

Secundum, quòd tristes admodum sint, insidiásque sibi tendi in omni vita suspicentur: ob turbidos nimirum & tenebricosos qui ex melãcholico humore procreantur spiritus. Quemadmodum enim puri ac tenues spiritus lætitiam, ita econtrario turbulenti ac crassi tristitiam contrahunt.

Tertium, quòd taciturni sint, & paucorũ verborum: vt enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.

Quartum, quod ad bonarum artium studia apti, habiles atque commodati sint; propter solitudines nimirum & secreta quæ ferè petunt loca. Nam, vt libro 2. epistol. vltima, Horatius ait:

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes.

Eandem sententiam sic extulit Ouidius lib. 1. eleg. 1. Tristium.

Carmina secessum scribentis & otia quærũt.

Hinc est quod Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopœmenẽ ita scriptũ reliquit: Non insaniam, sed quandam excellentem mentis sanitatem virile declarat, dum neque liberorum, neque vxoris, neque cognatorum, neque rei familiaris, neque omnino alicuius curam gerit, sed & die & noctu apud seipsum consistit, & priuatim vitam degit, plerumque in antris & solitudinibus, aut sub arborũ vmbris, aut in mol-

libus herbis, aut apud frequentia aquarũ fluenta. Contingunt igitur talia plerunque atra bile percitis. Taciturni enim aliquando sunt, & solitarij ac deserti amantes, & rerum familiariũ conspectum auersantur, alienum putantes. Nec verò dissimile vero est, etiam his qui circa disciplinas versantur, ab vna erga sapientiam adfectione alias curas exclusas esse. Lege Aristotelem problemate 1. sect. 30. Ciceronem libro 1. Tuscul. quæst. & Quintilianum lib. 10. cap. 3.

Quintum, quòd breuibus admodum miniméque profundis pertententur somnis. Nam ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est, hic enim concoqui expeditè potest, indéque ad caput vapores surriguntur, à quibus subinde somnus inducitur. Quòd si deest, exiguúsq. humor aut cõcoctu difficilis inest, somnus non oritur. Qua de causa post cibũ somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos verò & vehementer æstuantes insomnia tenet: illos, quia refrigeratus humor penitus est: hos, quia nullus est, aut certè minimus. Horribilia etiam visa melancholicis per quietem obiiciũtur, quibus maturius è somno excitantur. Galenus libro 1. capit. 8. de sympto. cau. Et Cælius Rhodiginus libro 16. cap. 36. & 37 lect. antiq.

Sextum, quòd constantes ac stabiles admodũ sint in rebus gerendis, ægerriméque dimoueãtur ab eo quod menti semel hæserit, adeóque difficulter etiam, si quando offendantur, in veterem gratiam restitui possint. Et hoc certè siccitatis occasione, quæ non sinit propositum facilè immutari.

Septimum, quod nil sibi tutũ fore putent, cóque semper timeãt. Hinc est quod Galenus lib. 1. cap. 7. de sympto. causis ita scriptum reliquit. Illud

Illud quod ab Hippocrate perhibetur, omnibus melancholiæ speciebus commune esse videtur. Si timor & mœstitia multo tempore durãt, melãcholicum eiusmodi symptoma est. Sunt enim omnes sine causa mœsti: nec si roges quamobrem mœreant, reddere causam possint. Timent autem eorum nonnulli tum mortem, tum alia quæ minimè sunt timenda. Nec desunt & qui mori vehementer expetant. Cæterùm quod ex atra bile, cùm principium rationalis animæ occupauit, timor mœrórque, ac morris expectatio accidant, nihil mirum. Siquidem etiam eorum quæ extra corpus sunt nihil videmus quod nos perinde terreat, ac tenebræ. Ergo cùm tenebræ rationalis animæ parti sunt circunfusæ, necesse est hominem timere: vt qui semper vnà cum corpore suo timoris causam circumferat. Quod enim nobis extrinsecus fit, altissimis tenebris circundatum nobis aërem ad tempus aliquod occupantibus, id melãcholiæ vitio laborãtibus ab interno & ipso corpore contingit, scilicet vel ipsa nigra bile cerebrum occupante: vel aliqua melãcholici halitus exhalatione, veluti in morbo quem flatuosum & hypochondriacon vocant. Idem li. tertio, cap. 7. de locis affectis iam citatam sententiam his ferè repetit verbis: Differunt autem inter se melancholici. Nam omnes timent, mœrent, vitam damnant, odio habent homines, sed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis melancholiæ caput est, quòd mortem pertimescunt Quosdam etiam alieno admodum atque extraneo videbis animo: vtpote qui simul & mortem metuant, & tamen mortem sibi consciscànt, Proinde rectè videtur Hippocrates omnia ipsorum: accidentia in duo hæc coëgisse, metum & mœstitiam. Mœ-

Lib. 6. aphor. Aph. 23.

ſtitia nimirum eos inducit, vt odioſo proſequã-tur omnes quotquot viderint, nunquam nõ triſtitiam præ ſe ferentes: terrentur quoq; vt in tenebris pueri, atq. ex adultis indocti. Sanè quẽadmodũ externę tenebrę omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, niſi vel audaces admodum vel edocti fuerint: ſic atræ bilis color, mentis ſedem tenebris ſimilem reddens, timorem efficit. Etenim ſummis tum medicis tum philoſophicis in confeſſo eſt, & humores & omnino corporis temperamentum animæ actiones variare poſſe. Poſtremis duobus verſibus repetuntur quædam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quòd ſint inuidi: Eſt enim inuidia triſtitiæ ſpecies.

Secundum, quòd triſtes.

Tertium, quòd auari.

Quartum, quòd tenaces.

Quintum, quòd fraudulenti.

Sextum, quòd valde timidi.

Septimũ, quòd lutei, id eſt, terrei ſiue fuſci coloris ſint. Color enim purè fuſcus, qui viriditati propinquus eſt, melancholiæ dominium oſtendit, teſte Rhaze lib. 2. cap. 1. ad Almanſorem.

DE COLORIBVS.

CAPVT XCII.

HI ſunt humores, qui præſtant cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus.
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

Indicia redundantis sanguinis.

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus,
Inflantur genæ, corpus nimiúmque grauatur,
Est pulsúsque frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
In primis frontis, fit constipatio ventris,
Siccáque lingua, sitis sunt somnia plena rubore,
Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæque.

Hîc cuiusque temperaturæ ex coloribus indicia præscribuntur. Phlegmatici enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flaui: sanguinei, rubri: melancholici verò fusci. Est autem color fuscus propriè, Galeno libro 14 cap. 9. Therapeu. meth. teste, inter rubrum & nigrum medius. Sed de his omnibus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.

Prima, rubor faciei: ob ascensum enim sanguinis omnia quæ circa caput sunt rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor nanque exuberantis sanguinis ipsos dilatat, ac flatu distendit.

Tertia, genarum inflatio: cuius eadem est ratio.

Quarta, vniuersi corporis cum distentione grauitas: Natura enim cùm contentos humores moderari nequeat, corpúsque multitudine grauatum sustinere minus valeat, supplantatur ac deiicitur.

Quinta, pulsus creber, propter caliditatem,

quæ ſanguinis multitudinem ſequitur.

Sexta, pulſus plenus, ob calidorum & humidorum vaporum copiam.

Septima, pulſus mollis : nimia enim ſanguinis exuperantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maximè quidem circa frontem: ob ſanguinis implexu reticulari, vt quibuſdam placet, augmentum.

Nona, ventris conſtipatio: nimia enim caliditate fæces exiccantur & indurantur.

Decima, ſiccitas linguæ ob eandem cauſam.

Vndecima, vehementia ſitis : orificium enim ſtomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, ſomnia plena rubore: Nam quæ in ſomnis viſuntur agíque putantur, magna ex parte corporis affectionem humorúmque naturam plenitudinem, defectum ac qualitatem teſtãtur. Nam qui ægrè ſe moueri putãt, aut grauia onera portare, aut in ea re impediri, quam ſe efficere ſomniant, animalem facultatem ex plenitudine aut craſſitie, aut viſcoſitate humorum deprauatè habere coniiciendum eſt. Contrà qui ſe vel volare, vel currere ocyſſimè credunt, humores paucos, eóſque leues miniméque excrementitios habere veriſimile eſt. Et qui nocturnas Veneris imagines patiuntur, genitali ſemine abũdare. Ad eundem modum qui in locis fœtentibus, ſordidis ac immundis ſe volutari putant, illos in corpore materiam putrem corruptámque ac grauiter olentem habere ſuſpicio eſt : quemadmodum contrà qui in locis odoris ſe eſſe autumant, materiam probam ſuauitérque olentem & cui accenſus ignis apparet, hũc à flaua bile infeſtari: cui verò fumus aut caligo aut profundæ tenebræ, ab atra bile. Imbres autem frigidũ humorem abundare teſtantur: nix verò & glacies: & gran-

& grādo, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorum cristas habere, aut rufa quædam, sanguinem exuperare. Luctatorem qui sibi visus fuit in sanguinis solio stare, & vix supereminere, multo sanguine abundare Galenus coniecit, & euacuatione opus habere. Hæc ferè Galenus comment, 3. in lib. 1. epidemio. aphor. 1. & in libello de dignotione ex insomniis. Lege & Rhazem lib. 2. cap. 24. ad Almansorem, & Auicennam 2. 1. doct. 3. cap. 7.

Decimatertia, dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem, Rhazes libro 2. capite 20. ad Almansorem.

INDICIA EXVPERANTIS Choleræ, siue flauæ bilis.

Accusat choleram dextræ dolor, aspera lingua,
Tinnitus, vomitúsque frequens, vigilātia multa,
Multa sitis, pinguísque egestio, tormina ventris.
Nausea fit, morsus cordis, languescit orexis.
Pulsus adest gracilis durus, velóxque, calescens.
Aret, amarescitque incendia somnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazem libro 2. ca. 1. ad Almansorem, & Auicennam 2. 1. doct. 3. cap. 7.

INDICIA REDVNDANTIS phlegmatis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fastidia crebra saliuas.
Costarum, stomachi simul occipitísque dolores,

Pulsus adest rarus, tardus, mollis, quoque inanis.
Præcedit fallax phantasmata somnus aquosa.

Rhazes lib.2.cap.23.ad Almansorem, & Auicenna 2.1 doct.3.cap.7.

INDICIA ABVNDANTIS Melancholiæ.

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuísque urina.
Sollicitudo, timor, tristitia somnia tetra.
Acescunt ructus, sapor & sputum animis idem,
Læuáque præcipuè tinnit vel sibilat auris.

Rhazes lib 2.cap.22.ad Almanso. & Auicenna 2.1.doct.3.cap.7.

DE PHLEBOTOMIA, AC PRImò quidem de ætate phlebotomiæ.

CAPVT XCIII.

DEnus septenus vix phlebbotomon petit annus.
Spiritus vberiórque exit per phlebbotomiam.
Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,
Humorúmque cibo damnum lentè reparatur.
Lumina clarificat, syncerat phlebbotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum ventrémq; coercet,

Puros

Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.
Auditus vocem, vires producit & auget.

De venæ sectione, quam φλεβοτομίαν Græci vocant, iam agitur: Ac primò quidem huic rei accommodata ostenditur ætas, annus nimirum decimus septimus, vel vt aliis placet, decimus quartus. Pueris nanque vsque ad quartum decimum ætatis annum sanguis mittendus non est, carnem enim habent teneram & facilè perspirabilem. Quod Galenus lib. 9. capite 17. method. medend. his testatur verbis: Puerorum, inquit, substantia omniũ facillimè digeritur ac dissipatur, propterea quòd est omniũ humidissima: & nulla frigidior, hoc est, omniũ minimè frigida. Quo minus vacuantis præsidij eget, cùm habeat ex se ipsa vnde naturaliter vacuetur. Idem etiã libro 11. cap. 14. eiusdem operis de synocho loquens confirmat: Si in puerum incidat qui quartumdecimum annum hactenus nõ attigit, mitti illi sanguis non debebit, propterea quòd tantillis, cùm præsertim calidi ac humidi sint, plurimũ corporis substantiæ quotidie defluat ac digeratur. Ita quòd ex incidenda vena moliendũ nobis fuerat, id vltrò nobis ex curari corporis natura præstatur. Quanquam Auenzoarus memoriæ dederit, se filiolo trimo venam dissecuisse, atque hunc à morte tali remedio liberasse. Quòd si corpus decimumquartum annũ excesserit, æstimandũ est qualísnam eius natura sit, an gracilis, spissa, dura, & copiosi sanguinis, an contrà. Atque ita in priore missionem sanguinis adhibebis: in secunda, nequaquam. Senibus quoque post septuagesimum annum, si multi sanguinis fuerint, viresq; robustas habuerint, ac morbus ita iubeat, venam secabis. Quod si in hac æ-

Auerrh. lib. 7. ca. 3. collectan.

tate constitutis, vires parum validæ sint, & sanguine non admodum abundẽt, in totum ab huiusmodi euacuatione arcendi sunt. In his enim cùm Galeno libr. 4. capite 10. de sanitate tuend. teste, sanguis bonus exiguus sit, crudi verò humores plurimi, incisa vena bonum sanguinem emittit: malum verò qui in primis maximè venis circa iecur & quod mesenterium vocãt colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco vnicum innuitur ex phlebotomia incommodum: nempe quòd vberior per ipsam exhalet spiritus. Quod certè Galenus in libello de scarificatione his ostendit verbis: Venam incidere sæpè in anno, minimè commodũ puto. Nã vnà cum multo sanguine vitalis spiritus excernitur. Hoc autem frequentiùs consumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiũt. Frequẽtior igitur venæ sectio maturam senectã, & hanc morbis grauioribus obnoxiam reddit: cuiusmodi sunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralysis & apoplexia. Impensiùs enim refrigerato natiuo calore, humidóque primigenio imminuto viscera languescunt, cruditas dominatur, quę tot malorum causa fit atque origo.

Tertio versu traditur remedium reparandorum spirituum, potus nimirum vini. Hoc enim ex omnibus celeriter ac subitò nutriẽtibus, veluti suprà cap. 8. & 11 ostendimus, principẽ obtinet locum. Quin ex cibo quoque, vt quarto docetur versu, spiritus recuperantur: sed lẽtè, hoc est, tardiùs. Vbi sciẽdum cumprimis, quod exhibendus sit à venæ sectione cibus concoctu facilis optimi succi, ac plurimi nutrimenti, velut oua sorbilia, & eiusmodi Eo moderatiùs tamẽ, vt libro 7. capite 21. ad Almansorem Rhazes præcipit,

cipit, primo ac secundo die vtendum est: quippe cōcoctoria facultas, sanguinis eductione debilis, multum superare cibū nequit. Hinc Isaacus in diætis ita fermè scriptum reliquit: Cibus ipsis minuendus, sed potus augendus, respectu nimirum cibi, & non consuetudinis: imo verò quam ante phlebotomiam minùs bibendum est, quòd virtus concoctrix debilior adhuc sit, quã vt copiam eius ferat.

Quarto demum loco vndecim moderatæ atque tempestiuæ phlebotomiæ enumerantur commoda.

Primum, quòd visus aciem roboret, clariorémque reddat: imminutis enim & detractis per phlebotomiam humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obscurabatur, visus necessariò roboratur ac reficitur.

Secundum, quòd cerebrum expurget, integritatem menti restituat, & ingenij excitet aciem: ídque consimilem omnino ob causam.

Tertium, quòd medullas excalfaciat: superfluas nanque humiditates, quarum confluxu infrigidabantur, absumit.

Quartum, quòd viscera, id est, interiora expurget: leuata nanque quæ corpus nostrum regit natura exoneratáque sanguine, quo velut sarcina premebatur, haud ægrè crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quòd vomitus & alui proflunia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna 1.4.ca.20. ita scriptum est: Phlebotomia, propterea quòd ad diuersa trahit, naturam secundum plurimum retinet. Vbi tamen silentio prætereundum non est, quòd in alui profluuio cubiti vena inciden-

da veniat: vt quæ citissimè conspicuam nonnũquam adferat vtilitatem: quod si contrà feces, nempe in pede, nihil omnino profuerit. Accidit tamen aliquando, vt aluus venę sectione fluida magis fiat, ídque duobus maximè modis: Vno quidem, quòd naturæ onere per phlebotomiã sublato virtus roboretur, adeóq; alias haud rarò incitet euacuationes: Altero verò, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim venæ sectione augetur: quo fit vt venter magis proritetur.

Sextum, quòd sensus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, vnde sensus turbantur, imminuit.

Septimum, quòd immodicis conferat vigiliis: si quidem humorum exuperantiam, vnde acres subinde atque diuersi sursum feruntur fumi qui somnum impediunt, euacuat.

Octauum, quòd tædia, id est, nimiam corporis grauitatem segnitiémque, siue lassitudinẽ tollat: leuat nanque quæ corpus nostrum regit naturam, exonerátque humorũ multitudine, quibus velut onere quodam grauissimo premebatur. Melancholia quoque, quæ præcipua quædã tædiorum ac grauitatum causa existit atque origo, vnà cum sanguine educitur, quippe fæx eius est & sedimentum.

Nonum, quòd audiendi difficultatem corrigat: imminuit enim redundantiam humorum, vnde crassi ac flatuosi sursum euecti spiritus auditorios obturant meatus.

Decimum, quòd voci conferat: subtrahit nanq; superfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodicè irrigata raucas edebat voces.

Vndecimum: quòd vires reficiat augeátque: siquidem corpore humorum exonerato multitudine

dine vires recreantur & augentur.

QVIBVS MENSIBVS CONueniat, quibúsve noceat phlebotomia.

CAPVT XCIIII.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis,
Et sunt Lunares, sunt velut Hydra dies.
Prima dies primi, postremáque posteriorum,
Nec sanguis minuus, nec carnibus anseris vti.
Sit senium atque iuuenta licet, si sanguis abundat,
Omni mense probè confert incisio venæ.
Hi sunt tres menses, Maius, September, Aprilis,
In quibus eminuas, vt longo tempore viuas.

Tria hoc in loco traduntur. Ac *primum* quidem, quòd tres menses sunt lunares, nempe Maius, Aprilis & September, ipsísque dies quidam insint, quibus venam incidere nefas habeatur: Maij scilicet primus, & reliquorum trigesimus. Id verò vulgo quidem ita creditur, cùm reuera fictum atque à veritate alienum sit. Siquidem & his ipsis diebus, modò constellatio non deterreat, venam secare nihil impedit. Vanum item ac errore plenum est, & quod de anserum esu subiungitur, magísque fascinationi tribuendū, vel tractum fortè à Iudæorum consuetudine esse existimandum.

Secundum, quòd senibus æquè atque iuueni-

bus singulo quoque mense, modò in venis sanguis abundet, ac morbus ita iubeat, sanguinem subtrahere fas sit: vt in quibus non facilè digeratur dissipetúrque substantia, & boni sanguinis adsit copia.

Tertium, quòd phlebotomia pro conseruãda sanitate administranda sit in aliquo horũ trium mẽsium: in Aprili scilicet, aut Maio, aut Septẽbri, differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda venit, ob exundãtem nimirum sanguinis copiam: est enim tempus vernum. In Septembri verò lienaris, siquidem per id tempus, cùm sit autumnale, atra bilis nonnullis plus cæteris colligitur.

DE IMPEDIMENTIS phlebotomiæ.

CAPVT XCV.

Frigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, post coitum, minor ætas, atque senilis,
Morbus prolixus potus repletio & escæ;
Si fragilis, vel subtilis sensus stomachi sit.
Et fastiditi tibi non sunt phlebotomandi.

Duodecim hîc recensentur impedimenta phlebotomiæ.

Primum, frigida hominis natura: quippe quæ venæ sectione augeatur. Fundamentum enim caloris innati, sanguis est: hoc igitur per phlebotomiam imminuto & calorem innatum imminui, totúmque corpus grauiter refrigerari necesse est. Galen. cap. 6. de curan. rat. per sang. mission.

Secundum, regio impensè frigida: Hæc enim

largam

largam vacuationem, qualis phlebotomia est, haud sustinet: quòd corpus detracto cũ sanguine natiuo calore satis antea refrigeratum magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venæ sectionem tolerat: quòd sua caliditate vires dissoluat ac humores discutiat, tẽpus etiã anni mittendo sanguine expendendum, num scilicet calidum sit, aut frigidũ. In frigido enim tempore corpus refrigeratur: ideóque sanguinis missionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abundè satis refrigeratũ sanguinis detractione magis refrigerare? In calido tempore improbè vacuati syncope & resolutione intereũt: quippe calor ambientis è corpore foràs euocatum spiritum digerit, resiccátque corporis habitũ & imbecilliorem reddit. Quocirca tùm omnino à sanguinis missione abstinendum erit. Quod Galenus libro 11. capite 4. method. medend. his verbis confirmat: Et omnino quidem non mittes in tempore ęstatis, & regione ęstuosa, & cœli statu calido ac sicco. Proinde eadem est temporis, quæ regionis conditio.

Tertium, dolor ingens sub quo & nimia corporis inflammatio comprehẽditur. In his enim secta vena multa seditionem & agitationem in humoribus excitat: phlebotomia nimirum attrahente ac vacuante humores, dolore verò atque inflammatione contranitentibus, adque se rapientibus. Siquidem dolor omnis & calor attrahunt, influxúmque humorum efficiunt: quo fit vt inflammatio augeatur, & natura magis debilitetur. Et hoc quidem, vbi temperatior & artificialis fuerit phlebotomia. Si verò aceruatim, vel ad animi deliquium vsque fiat, in prædictis casibus plurimum ad-

fert emolumento. Quippe hoc præsidio feruentis sanguinis copia in maximis inflammationibus educitur, & laborans phlegmone pars re frigeratur. In vehemētissimis autem dolorib. ideò sanguinis missio confert, quòd sanguinis cōfluxum, dolorem rescindendo, inhibet. Accedit quòd excrementoria facultas causam dolorem excitantem elicere properans phlegmonem interdum excitet. Quum enim primis suis conatibus nihil profecit, vehementiùs aggressa quod infestat expellere sanguinis aliquid ex superpositis partibus in afflictam simul exprimit, vt copiosè lib. 23. methodi meden. capite 3. Galenus ostendit. Quapropter ne id accidat, sanguinem mittere expedit. Et hæc fuit intētio Galeni cōment. 23. lib. 1. aphor. vbi sic scriptum reliquit: In ardētissimis febribus si vsque ad animi defectionē sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur. In maximis verò doloribus nullum maius noui remedium, quàm vsque ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundem libro 9. methodi meden. capite 4. & in libro de curan. rat. per sang. missionem, capite 11. & Leonhartum Fuchsium libro 2. Sect. 5. capite 4. & 6. Institut. medic.

Quartum, Balneum: & maximè quidem διαφορητικὸν, id est, resolutiuum. Hoc enim cùm Galeno in libro de vtilitate respirationis, cap. 7. teste, spiritus ex toto corpore euacuet, adeóq; vires debilitet, phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repentè euacuare periculosum est, inquit Hippocr. lib. 2, apho. 51.

Quintum, coitus: post quem prohibetur incisio venæ, quòd is corpus iam plus æquo excalfecerit, vires deiecerit ac debilitarit. Porrò quę nam

modo

modo Venere vires dissoluantur, disertè admodum Galenus libro 1. de semine, cap. 25. his demonstrat verbis: Circa tempus, inquit, concubitus testes ex venis seminarium humorem, quātum eius in ipsis continetur, trahunt. Est autem modicus hic, & ad roris similitudinem sanguini ammixtus: huiusmodi autem illæ opus habent. Violenter igitur eo per testiculos, vtpote potētiori facultate præditos quàm venæ detracto, venæ ipsæ rursus à suprapositis reuellūt, hæ verò rursus ab his quæ deinceps sitæ sunt, deinde hæ rursus à vicinis, atque hoc fieri non cessat, donec ad omnem corporis particulā transsumptio perueniat, adeò vt omnes totius animalis partes proprio alimento euacuentur. Reuellit enim semper id quod perfectè est euacuatū, ab eo quod plus habet velut violenter eripiens. Hoc igitur quum semper fiat, & omnia velut in choro inter se mutuo participent, in tantum sanè omnia vasa ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortissima ex omnib. pars depleatur. Neque verò solam seminariam humiditatem ab omnib. animalis partibus auferri continget hoc tempore, sed etiam spiritum vitalē. Nam & hic ex arteriis vnà cum seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu vtentes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroque syncerissimo ablato, accedēte insuper voluptate, quæ ipsa per se sufficiens est vitalem firmitatē dissoluere, adeo vt iam quosdam ex nimia voluptate ac iucunditate mortuos esse constet. Quæ omnia Marsilius Ficinus libro primo de sanitate tuenda, capite septimo, his etiam confirmat verbis: Venereus, inquit, coitus si vel paululū vires excesserit, subito exhaurit spiritus, præsertim subtiliores, cerebrúm-

que debilitat, labefactat stomachū atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse potest. Cúrnam Hipocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem, quę sacra est, percellit, tantúmque obest, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid spermatis suprà quam natura toleret, coitu profluat, obesse magis, quàm si quadragies tantundem sanguinis emanarit, vt non iniuria prisci Musas atque Mineruam virgines esse voluerint. Plura de hoc lege apud Galenum, cap. 86. artis medicinalis, Paulum Æginetam lib. 1. cap. 35. & Aëtium, lib. 3. cap. 8.

NB

Sextum, ætas, vel maior vel minor quàm phlebotomia requirit: qualis est infantiæ, & senij. Horum omnium meminit Auicenna 4.1. capite 20. in hunc fermè modum scribēs: Cauere debes à venæ sectione in cōplexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneū resolutiuū, & post coitū, & in ętate quę est minor 14. annis, quanto plus poteris, & in ætate senum quātò magis poteris: nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorū, & venarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine: hos nanque ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamen secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim temporis tractu exoluta non tolerat venæ sectionem, vt quæ à morbo plus satis iam debilitata phlebotomia facilè exhauriretur. Galenus de curand. rat. per sang. miss. capite 20. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat:

In

In corporibus,inquiens, quæ prolixas perpessa sunt ægritudines abstinendum à venæ sectione, nisi sanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat : quoniam tunc sanguinis subtractione vteris.

Octauum,nimia potus repletio.

Nonum,largior cibi ingestio sub qua inconcoctio, siue cruditas etiam comprehenditur: causa horum omnium est, vt ex Auicenna 1. 1. doct. 6. capite tertio colligitur, quòd tria sint materiam attrahentia, loca scilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur si sic affectis mitteretur, venæ proprio & commodo destitutæ nutrimento quod nondum in ventriculo ac hepate concoctum est attraherent : hoc verò in membra raptum non corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor est, non emendat erratum secundæ, nec secunda primæ. Atque interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire necesse est. Tanto igitur tempore differenda est phlebotomia, quantum satisfacere tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa descendant,videbitur.

Præstiterit tamen in temperantibus vinosísque ac ventris gulæque deditis,vt capite 6.libri de curan.rat.per sang.missionem Galeno visum est, à venæ sectione in totum abstinere, vt quos neq; purgatione, neque sanguinis missione magnoperè adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam crudorum humorum copiam ocyssimè colligunt:verùm his ne manū quidē admouere tentādum est.Quorsum enim attinet apud vulgū infamare præsidia,quæ multis fuere salu-

tis. Galen.lib.11.cap.9.method.med.

Decimũ, fragilitas, id est, debilitas virtutis: quippe sanguine misso virtus semper iis extremè cōcidit, nec postea reuocari recolligíque potest. Galen.cap.6. de curan.rat. per sang.miss.& lib. 11.cap.14.meth.med.

Vndecimũ, os ventriculi supra modum sensile: sub quo imbecillum etiam comprehenditur, & quod amara bile redundat: ob hæc enim multi in venæ sectione ante iustam euacuationem per initia statim animo destituuntur.

Porrò os ventriculi magno sensu præditum esse eo maximè coniicitur, inquit Auicenna, quòd acria mordaciáque citra offensionem non facilè trāsglutiat. Imbecillitatem arguit deiecta cibi potúsque appetentia. Amaræ verò bilis redundantiam, oris amaritudo, nauséæque perseuerantes, & bilis frequentiores vomitus ostendūt. Hæ itaque indicationes à sanguinis subtractione dehortantur. Siquidem humores venæ sectione exagitari sic affectis ad os ventriculi haud rarò, ceu ad consuetum locum, confluunt: sed cùm id membrum debilius iam sit, quàm vt tali humorum confluxui resistat, multa omnino ex sanguinis missione contrahunt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo linquantur. Bilis nanque in stomachum refusa morsu suo cor nonnunquam ac cerebrum *εἰς συμπάθειαν*, id est, in consensum trahit, syncopénque parit, quandoq; verò subitam etiam adfert mortem, Galenus lib. 9.ca 5.meth, meden.& Auicē. loco citato.

Duodecimum, nausea: in hac enim si sanguis mitteretur, venæ exhaustę prauam illam ac nauseosam ad se facilè attraherent materiam. Neq. ob id dictas solùm causas, sed ob alias etiam non

paucas

paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primò quidem ob αἱμοῤῥοίδων mensiúmque fluxum. Quod certè Galenus libro 9. capite 5. method. medend. his innuere verbis voluit: Si tempore, inquit, mittendi sanguinis menses moueri cōtigerit, siue etiam hæmorrhois sit reclusa, si insp: cto fluentis impetu ipse satis fore videbitur, qui solus quod requiris vacuet, naturæ rem omnem permittes: sin minùs, tantum ipse detrahes, quo ex coniunctis ambobus perficiatur quod postulas. Nonnunquam tamen reuulsionis etiam causa in immodicis sanguinis è naribus, vtero, sede aut thorace eruptionibus venæ sectio citissimè conspicuam adfert vtilitatem.

Deinde ob corporeæ constitutionis raritatem, hoc est, humidam calidámque temperaturam. Eius enim substantia celerrimè in ambientem dissipatur, aliàs in halitum sensibilem, aliàs in perspirationes, quæ visum fugiant, sed ratione deprehendantur. Itaque etiam huius causa aut prorsus venam non secabimus, aut parum detrahemus. Galenus libro 9. capite 17. method. medend.

Tertiò, ob lentorem ac cruditatem humorum: hæc enim venæ sectione augentur. Vnde in diutinis morbis sanguinis missione vtendum non est: ne cruditas scilicet augeatur, virtus debilitetur, & morbus eousq. producatur, vt nequaquam postea curari queat. Hinc præcipit Auicenna, vt in morbis chrodicis pharmacia venæ sectioni præmittatur, & non contrà, licet vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas porrò humorum duabus potissimùm de causis accidere solet. Primùm quidem ob agrauantem humorum copiam: quæ innatum ca-

lorem velut suffocando in tantum debilitat, vt ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phlebotomia vti licet, quemadmodum id ipsum Alexander Trallianus libro 9. capite 2. in curatione Anasarcæ his cõfirmat verbis: Omnium curatio à vacuatione incipienda est, sed Ascitis quidem dicti aut Tympaniæ à sola purgatione. Cui autem Anasarca nomen est, ea venæ sectionem interdum requirit, vt quæ ex sanguine frigido nascatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa nõ indiget, sed quoniam copiæ detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facilè superet, non alienum, sed rationi consentaneum est hîc quoque venę sectione vti. Videmus enim quòd etiam ignis externus, cùm à lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rursus, si illa quę ipsum suffocabant auferãtur. Deinde verò ob caloris innati debilitatem, vt hominibus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo conualescentes cũprimis sunt, & senes, phlebotomia ex vsu non est. Subtracto enim sanguine, qui fomes natiui caloris ac vitæ thesaurus est, necesse est vt corpus vehementius refrigeretur, humorúmque cruditas augeatur. Sãguis igitur ipsis, vt humores cõcoquat & euincat, relinquendus est. Quinetiam post χολέραν, diutinos vomitus, διάῤῥοιαν, inediam, vigilias, labores vehementiores, & vno verbo, post omnia quæ corpus impensius calfaciunt exiccántque ac vires dissoluunt à venæ sectione abstinendum, vt copiosè admodum docet Rhazes libro 6. capit. 21. ad Almansorem.

QVÆ CIRCA VENÆ sectionem obseruanda.

CAPVT XCVI.

Haec facienda tibi, quando vis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris vel quando minutus,
Vnctio siue lauacrum, & potus, fascia, motus,
Debent non fragili tibi singula mente teneri.

Quinque in sanguinis missione obseruãda esse hoc loco traditur: & ex ipsis alia quidẽ prius quàm vena tundatur, quædam interea dum sanguis emittitur, nonnulla verò eo subtracto.

Primum est vnctio: aliàs enim membrum in quo vena incidi debet oleo irrigatum fricamus, vt tempore eius sangui, reddatur fluxilis: interdum ipsi etiam φλεβοτόμῳ siue scalpello olei nonnihil allinimus, vt inflictum dolorem mitiget. Quandoque verò & vulneri olei cuiuspiam parum illinimus, quo nimirum cicatrice tardiùs obducatur, humoréſque in venis relicti liberiùs expirent, & mali fumi discutiantur.

Secundum, potus: & præcipuè quidẽ vini. Hoc enim cùm in ipsa sectione, si syncope obuenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis generationem spirituúmque recuperationem conuenientissimè exhibetur. Suprà capite octauo & decimo.

Tertium, lauacrum, id est, balneum: quo certè per biduum aut triduum ante & post sanguinis missionem vti conceditur, nequaquam verò eodem die. Ante quidem, in illis quos crassorum humorum copia aggrauari suspicio est: hos enim balneum incidit, mobiléſque facit: ob eandem etiam causam paululum dimoueri ante

phlebotomiam conuenit, & aſſumere nonnihil ſyrupi acetoſi. Eodem quoque tempore membrum incidendæ venæ fricandum eſt, vt humores è propinquis venis ad locum ſectioni deſtinatum alliciantur, & ad exitum properẽt. Poſt verò emiſſionem ſanguinis, valet ad humorem vaporúmque reliquias diſcutiendas. Verùm eo ſuperſedere in ipſo die oportet: cutem en.m nimis reddit mollem, quò fit vt plaga facillimè cedat, quod non eſt citra periculum.

Quartum, faſciæ, hoc eſt, ligaturæ, ex pannis ſcilicet lineis, quas tã ante, quàm poſt venæ ſectionem adminiſtrari oportet. Ante quidem, & vt inde venæ incraſſeſcant, cõſpicuæque magis fiant, & vt humores ad conſtitutum inciſioni locum faciliùs prolectentur. Poſt verò, ad ſiſtendum reprimendúmque fluxum.

Quintum, motio ſiue inambulatio, moderata nimirum ac tranquilla: qua quidem & ante, & poſt venæ inciſionem vti conuenit: ante quidẽ, vt humores diſſoluantur extenuentúrque: poſt verò, ad diſſipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud vulgum inualuit conſuetudo, vt venæ ieiunio ferè ac vacuo incidantur ſtomacho: ſed hoc ipſum Doctoribus quibuſdam minus probatur, vt quibus conducibilius eſſe videatur, vt ouum molliuſculum ſiue ſorbile cum hauſtulo vini prius exhibeatur, ídq. circiter horam nonam, vel decimam ante meridiẽ, ac confeſtim deinde vena incidatur. Natura enim ſtomacho exiſtente vacuo, ne alimento deſtituatur, ſanguinem pertinaciſſimè retinet. Cõtra verò pauculo eóque exigua mole plurimum nutriente (cuiuſmodi vinum & oua ſorbilia cumprimis habentur) ingeſto cibo, eundem facillimè exire patitur.

Porrò

Porrò quòd ad diei, in quo fit venæ sectio, tempus attinet, sciendũ sanguini mittendo conuenire maximè tempus matutinum, sic tamẽ vt non protinus excitis è somno, sed horam vnam antea vigilãtibus vena secetur. Quibusdã etiã postquam rerum solitarum quidpiam obierũt, siue in ludo literario, siue in officina, siue in foro, siue in ædibus, sanguinem auferre expedit. Ægris autem nullũ est venæ sectionis præscriptum tempus: quamobrem nec per noctem sanguinem mittere iis, si morbus sic expetat, vereamur. Sic Galenus in lib. de curand. rat. per sang. miss. capit. 13. & 20. & in præsagio experientia comprobato, cap. 4.

Oribas. li. 1. cap. 11. Synop. ad Eusta. Aetius li. 3. ca. 6.

DE QVIBVSDAM PHLEBOTOMIÆ EFFECTIBUS.

CAPVT XCVII.

Exhilarat tristes, iratos placat, amantes
Ne sint amentes phlebotomia facit.

Hîc tres phlebotomiæ referuntur effectus. *Primus*, quòd contristatos exhilaret, ac lętos reddat:

Secundus, quòd animos iratorum placet recõciliétque. Ac vtriusque quidem causa est, quòd hæc, scilicet ira, maximè fiat, cùm sanguini admiscetur multũ flauæ bilis, illa verò nempe tristitia, cùm multum melãcholię: sed horum humorum vterque vnà cum sanguine per phlebotomiam educitur: ergo &c.

Tertius, quòd præcaueat, ne amantes ob rabidos quosdam appetitus ad insaniam adigantur:

humores enim à capite ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob quinque porrò causas venæ sectio adhiberi solet: quarum vna tantùm directa est, reliquæ verò ommnes indirectæ.

Directa sanè habetur sanguinis vacuādi causa ipsius abundantia: sed cùm is vtilis sit naturæ, probè hanc administrari conuenit, sic vt quod inutile naturæ sit emittat. Fit autem sanguis naturæ inutilis bifariam: vel cùm propriam qualitatem ad vnguem non seruat, nec ampliùs nutrire sicut prius, cùm vtilis esset, potest: vel ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tū venas, tum arterias vel distendat, vel findat, vel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis vtilis est, ceu vacuantium præsidiorum vna. Differenter tamen adhibenda est: Siquidem in sanguinis multitudine copiosè detrahere, in reliquis verò pauca vacuatione vti oportet. Hinc est quod lib. 9. capit. 10 method. medend. Galenus in hunc propè modum scriptum reliquit: Si sanguis vitiosus in corpore fuerit, paulatim quod vitiosum est vacuare oportet, & paulatim inuicem quod salubre est pro eo reponere. Vocant medici eiusmodi vitiosi succi curationem Græcè ἐπίκρασιν. Huic subscribit Alexander etiā Trallianus libro 9. cap. 2. his verbis: At hoc non vna vice faciendum est, ne vires deiiciantur. Etenim quamuis id quod vacuatur recrementitium est, tamen vniuersa ac subita mutatione magis offendit. Satius igitur est paulatim & tutò euacuare, quàm festinando perturbandóque vnà cum morbo etiam ægrum è medio tollere. Atque hinc certè liquet, quàm peruersè phlebotomia abutantur, qui vitiosum sanguinem studiosè auferunt tam diu dum bonus effluere cœperit:

cœperit: cùm vniuersus fortè sang. is citius erupturus sit, quàm bonus appareat. Paucã igitur esse decet, & , vt G lenus præcipit, in eiusmodi casibus ante venæ incisionem ὑπηκοάτει vtendũ est, hoc est, cibus exhibendus est probum generans sanguinem, quò nimirũ in vitiosi locum bonus succedat: ac paulò pòst sanguis extrahendus est modicus. Hæc quidem directa dicitur phlebotomia: quòd per se fiat, ad euacuationem illius quod per se venæ sectione euacuari debet: nempe ad multitudinis humorum, siue sanguinis euacuationem: principaliter tamen, secundùm quòd cum eo sunt alij humores.

Reliquæ quatuor dicuntur indirectæ: & administrantur vt humorum vehementiorem impetum ad diuersam reuocent partem, vel ad latera deriuent.

Prima adhibetur ob magnitudinẽ morbi, siue vehementiorem apostematis cuiuspiam inflammationem. Nam in apostemate vehementis inflammationis, in febribus, & doloribus maximis, non inuenitur excellentius remedium, quàm sectio venæ, teste Galeno lib. 1 aphorism. comment. 23.

Secunda, vt materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda est: vnde in mensium atque hæmorrhoidωn suppressione saphena aperienda est, quemadmodum in l bro de curand. rat. per sang. missionem cap. 9. in hunc scribens modum Galenus attestatur: Plenitudines à suppressis mensibus ortas omnino, per crura euacuabis, siue venam secare oporteat, siue scarificare. Sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationem assolent.

Tertia, vt humores deriuentur ad partem

oppositam loco, ad quem sua sponte rapiuntur: & hoc quidem, vt materia à membro, in quod confertim ingruit, auocetur reuellatúrque: & propterea in immoderatiore mensium fluxu secamus basilicam, id est, interiorem cubiti venam, quæ hepatitis etiam vocatur, vt reuulsa materia ad locum oppositum à fluxu suo diuertatur.

Quarta, vt portiuncula materiæ quapiam per venæ incisionem euacuata natura residuũ euincere valeat. Atque ita tandem venam incidere conuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne generetur apostema, virtute scilicet imbecilliore existente, quàm vt vniuersam illam humorum redundantiam simul moderetur ac regat. Ideô portiũculam eius emittimus, ne ob naturæ impotentiam imbecillitatémque in debiliores partes ingruens inibi abscessus aut tumores præter naturam excitet.

DE SCISSVRÆ QVANTITATE in venæ sectione.

CAPVT XCVIII.

Fac plagam largam mediocriter, vt citò fumus
Exeat vberiùs, liberiúsque cruor.

Hîc vnicum habetur præceptum de scissuræ quantitate in venæ sectione: nempe vt ea mediocriter sit ampla: quò nimirum crassior sanguis ac fumi liberius exeant. Fissura enim stricta existente tenuior sanguis dũtaxat effluit, crasso intus remanente. Vbi hoc quoque sciendum quòd in venæ sectione aliquando amplum, non nunquam

nunquam verò arctum infligere vulnus oporteat: Et amplum quidem, tribus maximè de caussis. Primò, cùm humores sunt crassi, & crassior sanguis educendus est: vt faciliùs exire queat. Hinc melancholicis etiam amplum infligendũ est. Secundò, ob temporis ac regionis frigiditatem: per eam enim humores crassescunt: quare per hyemem, sic necessitate iubente, amplo potiùs vtendum est vulnere. Tertiò, ob redũdantiam humorum: qui melius certè amplo, quàm arcto euacuantur vulnere. Contrà verò arctum vulnus magis cõuenit, cùm virtus imbecilla est: ne scilicet immodicè spiritus excernantur, & calor innatus extra modũ debilitetur. Eadem habenda est ratio in calido tempore, & cùm sanguis subtilis ac tenuis euacuatur.

QVÆ IN VENÆ SECTIONE consideranda.

CAPVT XCIX.

Sanguine subtracto sex horis est vigilandum,
Ne somni fumus lædat tibi sensile corpus,
Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus ne carpas protinus escas.

Tria in venæ sectione consideranda esse hoc in loco traditur.

Primum, vt is cui vena secta est non dormiat illicò post phlebotomiam, nisi sex ad minus horæ præterierint: ne fumi scilicet, quos somnus efficit, sursum ad caput euecti cerebrũ offendant. Possunt tamẽ & aliæ adsignari causę. Ac prima

quidem, ne æger vertendo sese inter dormiendum supra membrum voluatur, in quo vena secta est, itaque læsionem percipiat. Secunda ne inter dormiendum humores transfluant in partem ex scalpelli ictu dolētem, inibique apostema generent. Siquidem partes dolentes, vt cap. 95 artis medicinalis, & in libro de curan.rat.per sang.miss. cap.7. Galenus asserit, natura solent fluxionē suscipere: & præcipuè quidem in somno. Auicenna verò hanc adfert causam, nempe quòd ex dormitione phlebotomiæ propinqua plerunque accidat in membris confractio. Dū enim huc & illuc inordinato atq; inopinato volūtur reuoluunt úrq; motu, fasciæ dissoluūtur: quò fit vt rectæ & adhuc à recēti sectione hiātes plagæ immodicā nonnunquā sanguinis vim inscientibus effundant: quod quàm si vitæ discrimini coniunctum nemo est qui ignoret. Ad hæc fumida quoque excrementa per somnum intrò rursum ad principalia reuocantur membra. Quinetiam spiritus, sanguis & calor venæ sectione ad exteriora prolectati per somnū ad centrum retrahuntur: atque ita certè haud rarò cùm ob venæ sectione excitatā commotionem, tum somni quoque retractionem, ebullitio in humoribus contingit, ac inde febris tādem accēditur. Satis igitur liquet, confestim à venæ sectione non esse dormiēdum: presertim si interea nihildum cibi ingestum fuerit. Quod si verò à cibi sumptione in vnam atque alteram horam, imò & in plusculas (si ita patitur animus) somno indulgeatur, nihil aut parum admodum offendit. Siquidem exagitatio humorum tāto temporis spacio ad plenum contrahi sedaríque potest. Satius tamen fuerit à somno abstinere: aut certè si qua necessitas dormire omnino cogat, quàm
b. cuf-

breuissimo vti somno, adhibita semper cautione quadam, ne discinctę fasciæ ægrotantes in vitæ discrimen adducant. Nonnulli hanc quoque adsignant causam, nempe quòd materia per somnum crassescat, confractióque in membris eueniat, perinde atque in quartanæ typo ob materiæ crassitiem frigiditatémque solet. Tum nerui præterea atque lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundũ corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur: is sic refrigeratus & crassior effectus frigiditatem quoque & crassitiem, siue confractionem cũ membris communicat. Simile nanque à simili facilè afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

Secundum, ne venæ sector profundam nimis incutiat plagam, ita vt scalpello neruum, aut arteriam venæ iunctam attingat. Nerui enim punctura ob sentiendi præstantiam, ob ídque quòd cum principio pars hæc cõtinuitatem habet promptè dolorem accersit, quem necessariò comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex necessitate deinde non solius quidem puncti nerui, sed totius etiam instrumenti consequitur conuulsio, & inde acerbissima tandem mors, vel ad minus membri, vt pote brachij, aut digiti, &c. amissio. Quod Cornelius Celsus lib. 2. cap. 10. his etiã verbis significare voluit: Iuncta est, inquiens, vena arteriis, his nerui. Ita si neruũ scalpellus attigit, sequitur neruorum distentio ea quæ hominem crudeliter consumit. Lege Gale. cap. 92. artis medicinalis, & li. 1. cap. 2. de motu musculorũ & lib.

6.cap.2.method.medend. Porrò ex arteriæ pũctura fluxus sequitur sanguinis arterialis difficillimæ curationis.

Tertium, ne is cui vena secta est protinus à missione sanguinis cibum sumat, sed expectet dum humorem exagitatio sedetur, ne cibus nondum concoctus ad subueniendum membro læso cum sanguine simul attrahatur. De hoc Galenus, lib. 4.cap.10.de sanitate tuenda.

QVÆ POST PHLEBOTOmiam vitanda.

CAPVT C.

Omnia de lacte vitabit ritè minutus,
Et vitet potum phlebotomatus homo.
Frigida vitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritque minutis nubilus aer.
Spiritus exultátque minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus sæpe nociuus.

Hîc quinque ab incisa modò vena cauenda esse præcipitur.

Lacticinia. *Primum*, lac & lacticinia omnia. Siquidem ex humoribus venæ sectione agitatis ac commotis sæpe in ventriculum nonnihil trãsfluit. Lac igitur, quod per se alioqui corruptioni obnoxium est, sumptũ dictísque humoribus admistum facillimè omnino & corrũpitur, & dulcedinis ratione incoctum ac crudum ab inanitis venis attrahitur. Suprà cap.7.

Secundum, potus: quippe qui & ipse pari modo incoctus facilè ab iisdem abripiatur. Suprà cap.95.

Tertium,

Tertium, frigida omnia, tam intrò ſumenda, quàm foris admouenda. Eiuſmodi autem cumprimis ſunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea frigida, ambiẽtis nos aëris frigiditas, veſtium exilitas, ſuper petram nuda ſeſſio, capitis ac pedum frigiditas. Hinc enim corpus, calore nimirum innato plus ſatis iam venæ ſectione imminuto, præter modum refrigeraretur. *Frigida.*

Quartum, ne is, cui vena ſecta eſt, verſetur ſiue ambulet in aëre turbido ac nebuloſo: hic enim eſt qui (vt ſuprà cap. 14. oſtendimus) ſanguinem melancholicum efficiens animam contriſtat: ſed verſetur potiùs incedátque in aëre lucido, claro atque ſereno. Hoc enim ſpiritus recreantur omnes, & iucundiſſima quadam voluptate diſtracti ad eum ceu ſibi ſimilem promouentur. *Nebula.*

Quintum, vt idem temperatam amplectatur quietem, motionémque vitet. Hæc enim humores venæ ſectione agitatos magis adhuc commouet, & vires vſquequaque debilitat: illa verò commotionem contrahit ac ſedat.

Sunt qui tradant cauendum etiam eſſe à ſalitorum piſcium vſu, poſtquam vena alicui inciſa eſt: ἀλφοὺς τε γὰρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογεννῶσιν. id eſt, vitiligines enim & ſcabiem ſæpenumero gignunt. Simeon Sethi in Syntagmate de piſcibus.

QVIBVS MORBIS ET ÆTAtibus phlebotomia conueniat, & quantum ſanguinis quóque tempore detrahendum.

CAPVT CI.

PRincipio minuas in acutis, per peracutis,
Aetatis mediæ multum de ſanguine tolle,
Sit puer atque ſenex tollet vterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

Primum, vt in principio acutorum & peracutorum morborum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia ſciendum initio, peracutum morbum eſſe duplicem: exquiſitè peracutum, qui vltra quartum non proſequitur diem (hunc recentiores Medici barbaram ſectantes medicinam, peracutum vocare ſolent) Non exquiſitè peracutum, cuius vigor in ſeptimo futurus eſt. Hi itaque morbi cùm breues ſint, ac ſtatim ſummos, id eſt, maximos obtineant labores, neque inducias concedant, illicò per initia curandi ſunt. Iidem porrò, quòd à calidis magna ex parte humoribus, ſanguine nimirum & flaua bile, naſcantur, venæ ſectionem potiſſimùm expoſcunt. Hinc non temerè Hippocrates libro 4. de victus ratione in morbis acutis aph. 19. ita ſcriptum reliquit: In acutis morbis ſanguinem detrahe, ſi vehemens morbus videatur, floruerítque ægrotanti ætas, & virium adfuerit robur.

Secundum, quòd in ætate media ſiue florenti, ab anno nimirum 30. ad 45. vel 50. copioſiùs quàm in aliis ſanguis detrahendus ſit. Etenim hic corpus ſolidum eſſe incipit, quòd nequaquam tantum ſanguinis quantum ſolebat in ſe tradu-

traducit,sed plus solito in venis relinquit. Quò fit vt eius subtractio incrementum non impediat,neque virium robur dissoluat. Corpus nanque in ea ętate neq. augeri sensibiliter, nec imminui,sed veluti stare videtur.

Tertium. quòd senibus ac pueris parum sanguinis detrahendum sit:vt per pueros intelligamus etiam eos,qui pubertatis, hoc est, 14.ætatis annum excesserunt,Nam vsque ad pubertatis initium tota illa ætas pueritiæ mollis est & tenerior,quàm quę phlebotomiam toleret: quoniam licet concoctio &nutricatio in iis liberalis sit, tamen spiritus & sanguis modicus, vtpote qui continuò atque affatim in corpus quod nutriri simul & augeri postulat,transsumitur:neq. natura citra noxam illius vacuationem sustinere potest: Nam esto quòd natura nostra in solidis habitet,tamen ad immodicam omnem euacuationem labefactatur,aut interit.Pubertas ergo primùm sanguinis missionem tolerat.Hic igitur pro mutatione naturę sanguinem mittere licebit,neque tamen id facere decet affatim,sed admodum breuiter.

Porrò per senes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima atque secunda senectute cõsistũt. In his enim audacia mittendi sanguinis paulatim decrescit,adeò vt in decrepitis,hoc est,post 70.annum ob virtutis imbecillitatem vix liceat. Plura Galenus in lib.4. Hippoc.de vict. rat.in morbis acu.com. 19. & ibidem etiam Hieremias Thriuerus Brachelius.

Quartum,quòd dupla sanguinis portio, respectu nimirum reliquorum temporum verè detrahenda sit. Tunc enim sanguinem maximè crescere in corporibus nostris apud omnes medicinę scriptores in cõfesso est.Cęterũ quod

ad primum præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa sanguinis missionem obseruandæ sunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi nõ fiat phlebotomia. Medicus enim, vt cap.87. artis medicinalis, & comment.22.lib.4.aph. Galenus adserit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquam in morbi principio, dũ crudi adhuc sunt humores, vllam vacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi, dum adhuc omnia cruda sunt, vacuationem vllam moliri debet. Cruda enim cùm vacuationi non obediant grauia ea de causa symptomata excitant. Galenus comment.22.lib.1.apho.

Fallit tamen hæc regula in tribus casibus: Primo, quãdo noxij humores turgent, hoc est, sua sponte concitati ad excretionem nos adducunt: tùm enim in principio etiã morbi nondum coctis humoribus vacuare licet, ne scilicet humores parum stabiles & ab vna parte ad aliam sine ordine moti ad principem aliquam partem decumbãt. Rarò autẽ accidit vt humores morbiles ab vna parte ad aliam trãsferant, sed plerũque sunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideóque non est in principiis morborum vacuãdum, nisi si rarissimè, hoc est, quando humores turgent. Hinc non temerè 4.1.cap.20.& 22.3.tract.2.cap.7.& 1.4.tract.1.cap.35. ab Auicenna præcipitur, vt in principiis morborum venæ incisio penitus dimittatur, vt quę superfluitates extenuet, vt per corpus fluãt ac sino sanguini permisceãtur, non extrahat tamen quod extrahi necesse erat: quò fit vt post temporis interuallum phlebotomiam repetere oporteat, interim eodẽ die, interim postridie. Atque hinc profectò vires nimium debilitantur.

Secundò, in materiæ multitudine: hîc enim circa

circa principia quandoque,quemadmodū comment.29.lib.2.aphor.Galenus testatur, venæ sectionem,nonnunquam verò &purgationem adhibere oportet,quò minorem iam factam materiam natura possit concoquere,

Tertiò, in morbi magnitudine ac vehementia,vt in magno vehementissimíque doloris apostemate : licet nō sit multa in corpore materia,scilicet antecedēs. Nam repellendus humor est,ne apostema citiùs,quàm par est, crepet aut aperiatur. Venæ igitur sectio,vt magna hæc & praua symptomata euitentur,circa initia statim adhibenda est.Quod Galenus libro 13.capite 20. method. medend. his innuere verbis voluit inquiens:itaque incidēda in talibus affectibus vena statim ab initio,si modò tā valens virtus sit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret,ac nihil prohibeat eorū quæ de secunda vena retulimus,sicuti vel crudi humoris copia,vel puerilis ætas,vel anni tempus,vel regio in qua sit extremus calor aut frigus. Non solùm autem in morbis acutis,atque adeò inflammationibus, verùm etiam in vulneribus & contusionibus particularum , præsertim nobilium , sanguis ex opposita parte mittendus est , vt inflammatio prohibeatur,etiamsi sanguis modicus fuerit.

Secunda,ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis , velut in crisi : vt in qua neque venæ sectio , neque aliqua alia vacuatio tentanda sit. ne materia scilicet diuertatur à loco , ad quem natura ipsam vt excernatur pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiam tentandū: rectéque comment.29.lib.2.aphor.Galenus præcipit,vt morbo iam consistente neque venæ sectio,neque purgatio adhibeatur , quòd coctiones morborum tunc maximè fiant : quæ melius

in quiete, quàm motu perficiuntur. Cæterùm ſicuti ſe habet ſtatus ad integrum morbum, ita & paroxyſmus reſpectu dierum ἀπυρεξίας, id eſt, intermiſſionis: quemadmodũ igitur in ſtatu non eſt vacuandum, ita nec in paroxyſmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia ſtatim morborum fiat, quando criſis adhuc remota eſt. Sanguis enim inſiti caloris fundamentum eſt, ipſum nimirum ſuſtinens, licet cor generet, & ſpiritus ipſe deferat: ſed ſanguis eſt fundamentum eius: ex ipſo enim vt materia natiuus calor gignitur: per ſanguinis igitur ſubtractionem calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur: quo fit vt morbus in longum protrahatur, viriúmque robur deiiciatur, vt timendum ſit, ne ob morbi diuturnitatem ac virium imbecillitatem natura ſuccumbat.

Quarta, ne in corpore, cui ſtercus multum inter inteſtina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria enim ſunt, velut ſuprà capite 95. oſtendimus, attrahentia: loca ſcilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Venę igitur ſanguinis miſſione exhauſtę è membris rurſum propinquis attrahunt, quemadmodum & meſaraicæ è ventriculo: quò fit vt aluus magis cohibeatur, & materia in venis contenta corrumpatur. Meſaraicæ enim humiditatem è ſtercore penitus exugentes ipſum exiccant, Proinde molli clyſtere, aut ſubiecta glande æger prius vacuandus eſt, ne venę putridam quampiam ſuperfluitatum eſſentiam ab inteſtinis vo nẽtur attrahántque. Galenus in pręſagio experientia confirmato, cap. 5.

Auerrh. lib. 7. capite 1. col lect.

Quinta, vt ne frequens ac multa phlebotomia fiat: Hinc enim circa ſenium multi ac mali generantur morbi, ſicut eſt epilepſia, apoplexia, &

para-

paralysis: siquidem ob sanguinis & caloris immi nutionem multæ generantur phlegmaticæ superfluitates, quæ dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temerè vulgò dici solet. Qui in iuuentute phlebotomiam exercent, hoc est, sanguinis missione citra necessitatem sæpius vtuntur, senectutem deflebunt.

Sexta, ne venæ sectio adhibeatur mulieri cui menses fluunt, aut vtero gerenti. Vtero gerenti quidem, ne abortiat: calor enim cibum concoquens venæ sectione diminuitur, & alimentum fœtui subtrahitur & maximè quidem si is auctior fuerit. Nam fœtus ex mẽsibus nutritur: cùm autem non inueniat vnde nutriatur, fame conficitur, & mouetur, & dissoluitur, excidítque ex naturalibus vinculis: magis autem hoc contingit, si maior sit fœtus, quippe qui maiori indiget alimento. Non inuenit autem, ipso sanguine misso. Plura de hoc Leonhartus Fuchsius comment. 31. libr. 5. aphor. Hippoc. Cui verò menses fluunt, naturaliter scilicet & secundum reuolutionem mensis, vena secanda non est, nisi in immoderatiore fluxu nempe ad reuellẽdam materiam. Sed quando naturaliter & secundum debitum naturæ cursum erumpunt, naturæ res omnis permittenda est. Suprà cap. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post immodicã vẽtriculi perturbationem infrà & suprà factam, quam χολέραν Græci, Latini choleram etiam appellant: Barbaram sectantes medicinam Cholericam & cholit icam passionem nominant. Cùm enim venæ sectione humores commoueantur, timendum ne per hoc biliosus humor in vẽtriculum transfluens ipsum inflãmet. Plura suprà, circa finem capitis 95.

Postremò videndum etiam est, quibus hominibus phlebotomia conueniat: cuius sanè rei regulæ etiam nonnullæ ponendæ sunt.

Ac *prima* quidem, quòd hominibus delicatis, otiosis, desidiosam vitam agentibus, valde corpulentis & multum nutriente cibo vtentibus potissimùm conueniat.

Secunda, quòd illis etiam qui sanguine abundant: quod quidem per vrinæ crassitiem cognoscitur. Abundantia enim sanguinis eam efficit crassam: flaua verò bilis, tenuem.

Tertia, quòd iis quoque ex vsu sit qui melancholico abundant succo: vnde multa melancholia naturali cum sanguine per corpus discurrente, quòd ab ea sanguis in hepate adamussim nō depuretur, purgationem antecedere debet phlebotomia, sequi verò purgatio. Duplex porrò melancholia est, naturalis scilicet, & nō naturalis. Quando naturalis abundat, cum sanguine simul discurrit, quare ad eius euacuationem, primùm quidem venæ sectio adhibenda est: ab eodem enim calore, temperato nimirum, sanguis & melancholia generantur: deinde verò post temporis aliquod interuallum, nempe post concoctionem, purgatio phlebotomiæ succedet.

Quarta, quòd illis comprimis etiam conferat in quibus periculum est, ne ob humoris redundantiam in corpore accidat calfactio, ebullitio & conturbatio. Nonnulli tamen per hanc regulam sæpenumerò falluntur. Quando enim calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adesse suspicati venæ sectione statim vtuntur, cùm ex flauæ bilis feruore & incensione hoc interim accedere etiam possit. In qua sanè tantum abest vt calfactio & ebullitio per venæ incisionem cohibeatur, vt magis etiam incitentur

tentur & augeſcant. Phlebotomia enim humores commouet, vt maiore deinceps impetu per corpus diſcurrant. In tali igitur caſu phlebotomia vtendum non eſt, niſi ſit ex humorum redundantia: quod quidem ex ſudoris multitudine dignoſcitur, & præcipuè cùm is matutino tẽpore oboritur. Aliqui enim non ſudãt, niſi cùm euacuatione opus habent.

Quinta, quòd venæ ſectio illis potiſſimum adhibenda ſit, quibus vires adhuc firmæ ſunt, quíque ſanguineæ, & non frigidæ ac ſiccæ ſunt temperaturæ. Hinc Rhazes lib. 7. ad Almanſorem, cap. 21. Corpora, inquit, quæ venas habent amplas & conſpicuas, quæque hirſuta ſunt, & colore inter rubrum fuſcúmque medio, adoleſcentium nimirum, iuuenum, & ſenum nondum decrepitorum, phlebotomiæ præſidia magis tolerare poſſunt. Pueris verò & infirmis vena ſecanda non eſt, niſi maxima incumbente neceſſitate.

QVÆ MEMBRA, QVOQVE tempore venæ Sectione vacuanda.

CAPVT CII.

VEr, æſtas, dextras, autumnus hyémſque ſiniſtras.
Quatuor hæc membra, hepar, pes, cepha, cor, vacuanda.
Aeſtas hepar habet, ver cor, ſícque ordo ſequetur.

Hîc oſtenditur, quæ membra quoque tempore per phlebotomiam ſint vacuanda.

Ac *primò* quidem dicitur, Vere & æstate venas dexrræ partis esse secandas: dextræ scilicet manus, brachij, vel pedis. Sed Autumno ac hyeme sinistras: sinistræ nimirũ manus, brachij, vel pedis. Vere enim crescit atque augetur in corpore sanguis, æstate verò flaua bilis: quò fit vt vere ac æstate vacuandæ sint venæ, quæ sanguine & flaua bile magis abundant: tales autem cumprimis venæ sunt dextræ. Siquidem in dextra corporis parte situm est membrum sanguificationis, nempe hepar, & κύστις χοληδόχος, id est, folliculus flauæ bilis. In Autumno verò humor generatu. melancholicus, qui aceruatur etiã, nec dissoluitur per hyemem: vnde autumno & hyeme illæ venæ potissimùm secandæ sunt, in quibus melancholia magis dominatur, súntque venæ sinistræ. Nam in sinistra corporis parte situs est lien, receptaculum melancholiæ.

Secundo deinde loco traditur, quatuor hæc membra nempe κεφαλὴν, id est, caput, cor, pedem, & hepar, vacuanda esse iuxta quatuor anni tempora. Cor quidem vere, hepar æstate, caput hyeme, & pedes autumno.

DE COMMODIS EX SEctione Saluatellæ.

CAPVT CIII.

EX saluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, hepar, pectus, vocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Sex commoda hoc loco recensentur sectionis venæ, quam saluatellam vulgo vocant. Ea inter digitum medicum & medium frequenter admodum & sæpissimè inciditur. Alius incisionis

nis eius locus est, vt vulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Ac *primum* quidem eius commodum, quòd lienem expurget.

Secundum, quòd iecur emundet.

Tertium, quòd pectus purificet.

Quartum, quòd vocis auferat incommoda.

Quintum, quòd à nocumento tueatur ac conseruet præcordia: quo nomine os ventriculi, membra spiritus & quæcunque cordi vicina hîc intelligenda sunt.

Sextum, quòd non naturalem cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium est, quòd huius venæ sectio, vt latiùs paulò pòst declarabitur, ab omnibus illis locis sanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia primò quidem sciendum est, aperiri nonnunquam venas, nonnunquam verò arterias, verùm propter difficilem fluxus arteriæ compressionẽ arterias Medici incidere metuunt: quippe cùm si quis in secanda fortè vena arteriam vulnerarit, ægrè statim sanguinis eruptionem compescat, ac vbi res optimè cadat ad cicatricem perducta diuisione, tamen ἀνεύρυσμα, hoc est, arteriæ incisæ dilatatio existat, teste Galeno in libr. de curan. rat. per sang. missio. capte 21. & 22. Difficilis porrò est fluxus arteriæ compressio, partim quidem ob arterialis sanguinis feruorem: hoc enim promptissimè mouetur, arteriámque dilatando aperit: quare sanguinis eiaculationẽ in arteriæ incisione admodum iuuat: Partim verò, quod motus arteriarum, vt lib. 2. capit. 20. de sanitat. tuend. Galenus attestatur, nunquam intermittatur, quò fit vt ipsarum vulnera tardiùs etiam curentur: cùm vtique quietem requirant ea quæ sananda sunt. Galenus libro 5. capite

8. method. medend. & comment. 6. libro 6. aph.
Prodest autem arteriæ incisio, quando corpus redundat sanguine tenuiore aut flatuoso aut feruidissimo. Sedes enim sanguinis subtilis ac tenuis, vnde calor naturalis & spiritus procreantur, atque item flatuosi, in arteriis est. Quin feruidissimus etiam sanguis, qui à calidissimo mẽbro, corde scilicet, perficitur, ínque singula corporis membra digeritur, in arteriis continetur. Crassioris verò, quo membra nutriuntur, receptaculum in venis est. Sanè verò quæ Galeno occasio extiterit secandæ àrteriæ, ipse capite 22. de curandi rat. per sang. missio. asserit. Monitus, inquit, per quædam insomnia, quorum duo perspicuè mihi visa sunt, accessi ad dextræ manus arteriam inter indicem ac pollicem sitam: siníque fluere donec spontè sanguis subsisteret: nam ita somnium præceperat. Effluxit autem non tota libra. Subitò itaque diuturnus extinctus dolor est, in illa maximè parte fixus, qua iecur septo transuerso committitur. Mihi quidẽ hoc ætate iuuenili euenit. At minister Dei Pergami diutino lateris cruciatu laborans liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnij monitu.

Secundo verò loco sciendum, quòd venæ sectio multis admodum membris adhiberi soleat: Aliquando quidem brachio, siue manui magnę, nonnunquam paruæ, quandoque pedi, interdũ naso, aliquando fronti, nonnunquam labiis, quandoque linguæ siue palato, nonnunquã etiam angulis oculorum frontem versus. Quinq; venæ secandæ veniunt in manu magna, per quã intelligitur apud Medicos, totum brachium cũ summa manu, vt per pedem totum crus, hoc est, quicquid ab ischio vsque ad plantas pedum est,
quemad-

quemadmodum docuit Rhazes lib. 7. ad Alman. cap. 21. & Auicenna 4.1. cap. 10.

Vna vocatur humeraria siue humeralis, Grecè ὠμιαῖα, quòd per humerum in manum feratur: vel exterior, quoniam cubiti exterius latus perceptat: vel κεφαλική, id est, vena capitis.

Altera interior cubiti vena, quæ ἡπατῖτις Græcis dicitur: Latini iecorariam & lienarem, hodie facientes medicinam Basilicam vocant.

Tertia media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè communem, vel cardiacam, vel nigram, vel matrem nuncupant: Barbari verò medianam appellant.

Quarta auxiliaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachij, quæ est ramus cephalicæ descendentis. In minori siue summa manu est Sceilen, siue saluatella. Et ita in manu sex venæ secandæ veniunt.

Cephalica incidẽda est, vbi superiores pectore partes, facies nimirũ, aut caput malè afficiũtur: quare confert passionibus capitis, vt hemicraniæ, maniæ, & similibus. Galen. cap. 16. de curan. rat. per sang. miss. Cephalica.

Basilica à partibus statim euacuat, quæ infra ceruicem sunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo. Basilica.

Communis situ & compositione inter duas iam dictas media est. Nam ea ex fissione vtriusque oritur: Est etiam in vacuando media: vndique enim vacuat, ab inferioribus nimirum partibus infra ceruicem, à collo, & supra collum. Vnde exquisitissima omnium humorum & vniuersalis toti corpori per huius venæ sectionem fit euacuatio. Vniuersalis quidem, nõ vt quibusdam placet, quòd à corde oriatur, sed quod sit ramus cephalicæ & basilicæ. Sanguinem igitur Mediana.

è cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potiùs quàm basilicã secabis. Quòd si nec basilica se ostenderit, ad mediam potiùs, quàm ad cephalicam confugies.

Saluatella. Saluatella siue salubris, Sceilen Auicennæ 1. 1. doct. 5. sum. 5. capite 4. appellatur, & est vena sub annulari & medio digito exporrecta. verùm aliàs subinde apud Arabes & Barbaros illam Sceilen vocari obseruatur, quæ iuxta brachiale ab humerariæ ramo & axillaris venæ propagine constituitur, cui eadem quæ axillari medicorum vulgus nomina imponit, hanc quoque saluatellam & salubrem vocans. Hęc obstructo hepate in dextra manu, liene verò in sinistra incîdi solet. Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet. Porrò manus illius cui hæc vena secatur in calidã aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conspicuíque fiat: secta autem iam vena, iterum in aquam ponẽda est: ideò vt sanguis citò eiaculetur, si eius eruptio debilis fuerit, sicuti solet in pluribus eorum quibus per hanc venã sanguis extrahitur, & ne sanguis in ore venæ coagulatus illicò restringatur. Cùm autem ex ea quãtũ volueris emanarit, parum olei ac salis imponẽdum est, ne iusto citius vulnus cicatrice obducatur. Rhazes libro 7. capite 21. ad Almansorem, & Auicenna 4 1. capite 20.

Axilla. Axillaris ramus est basilicæ, & apparet in curuatura brachij versus inferiora: de hac idẽ quod de basilica iudicium.

Funis brachij similis est cephalicæ: est enim ramus eius. Quanquam autem venæ sectione, quemadmodum idipsum à Galeno & Auicenna adseritur, vniuersalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen ex omnibus venis

æquabi-

æquabiliter, sed tantùm ex communibus, vt visum est. Licet etiam venæ è toto corpore vacuent, non tamen æqualis in omnibus est timor. Imò cephalica Rhazæ est securior: basilica verò & cardiaca magis timendæ, quanquam hæc quàm illa minus.

Cephalica omniū minùs est noxia, quòd nullus neruus, nulla arteria, nullus etiam tendo sub ea vena procurrens sectionem impediat.

Cardiacæ siue medianæ incisio admodū difficilis ac periculosa est, propter subiacentem neruum ac tendinem: maximè si in ipso brachij sinu profundiùs incidatur.

Basilica inter cæteras eius loci periculosissimam habet sectionem: tum propter arteriam quæ subiacet, tum etiam propter incertū & varium neruorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachij plexu, qui minus carnosus est.

Sceilen siue saluatella non est periculosa, sed tamen subtilis: vnde cōuenit vt in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quò expeditiùs erumpat sanguis.

In pede tres venæ sunt, ischiatica scilicet: saphena & vena poplitis, quas incidere consueuimus sanguinem deorsum reuulsuri, vt in mensium prouocatione. *Pedū venæ.*

Sed in hoc vena poplitis, iuxta Auicennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiatica: propinquior enim est vtero, vnde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphenæ sectio à renibus, ab vtero, testiculis, & virga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa, renibus & mēbris versus exteriorē partē sitis melius trahit. Iuuamētū sectionis eius magnū est in

iſchiade, podagra, varice & elephantiaſi.

Saphena ab vtero trahit, & membris verſus interiorem partem ſitis, licet eiuſdem venæ ſint rami, menſes prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

Frontis vena. In media fronte inter duo ſupercilia ſita eſt vena, cuius inciſio confert grauitati capitis, & præcipuè illi quæ eſt à parte poſteriori, & antiquis faciei vitiis, nempe morpheæ, impetigini, ſcabiei, & oculorum affectibus, inciſa tamen prius cephalica.

Naſi. Eſt in naſo quoque vena, in cuius inciſione collum ſudariolo ſtringere oportet, donec capitis partes intumeſcant, & vena conſpicua fiat. Idem etiam in ſectione venæ frontis faciendum.

Labiorũ. Inter labras item & gingiuas venæ ſunt, quæ propter oris aut gingiuarum abſceſſus ſcindi ſolent: cephalica tamen prius inciſa.

In palato venæ ſunt quatuor, quarum inciſio confert fluxioni rheumatis addentes, ac in eis dolorem incitantis. Sûntque omnes conſpicuæ, & incidendæ potiſſimùm poſt concoctam materiam.

Oculorũ. Sunt quoque venæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontem verſus, quæ inciduntur in paſſionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, ſecta prius cephalica.

Linguæ. Præterea venæ quæ ſub lingua conſpiciuntur poſſunt in multis affectibus incîdi, præſertim in angina, ſecta tamen prius cephalica.

Temporum. Quinetiam in temporibus iuxta aures venæ ſunt, quæ inciduntur propter vertiginem, hemicraniam, vehementem capitis dolorẽ, & ægritudinem diuturnam: ſed hæc inciſio, vt in libr. de ge-

de genitu.& in lib.de aëre ,aquis, & locis Hippocrates autor eſt,hominẽ reddit ſterilẽ. Quibuſcunque,inquit, iuxta aures venæ ſectæ ſunt, hi coëunt quidem, & udituram emittunt, verùm modicam,& debilem ac infœcundam.Nam plurima geniturę pars à capite iuxta aures in ſpinalem medullã procedit.Ipſe autẽ geniturę meatus cicatrice ſectioni inducta obſtruitur. Et proceres Scytharum inciſis iuxta aures venis, ſterileſcere affirmat. Auicenna eas iuueniles vocat.

In collo etiam venæ ſunt,quas Gręci σφαγίτιδας, Latini iugulares, id eſt, venas faucium & gutturis. Arabes Guidez,Barbari Subeticas, Apoplecticas & ſomni venas appellãt, quòd preſſæ,ligatæ & complicatæ afferant κάρον, id eſt, ſomnum veternoſum, & torporem quendam apoplecticum.Hæ inciduntur,cùm anhelitus in principio lepræ maximè conſtringitur coarctatúrque,& in principio fortis anginæ,in aſthmate acuto,& in raucedine vocis, in abſceſſu pulmonis,in diſpnœa,quę eſt ex multo ſanguine calido,& in ægritudinibus ſplenis ac laterũ.Plura in lib.anatomiæ viuorum Galeno adſcripto,ca. 28.& apud Rhazen & Auicen.locis citatis. Colli.

EMISSI SANGVINIS OBſeruatio ex Ioannis Fernelij de vacuandi ratione,cap.20.

EFfluens ſanguis excipiendus mundis terſiſque peluiculis,terrenis,vitreis,ſtanneis aut argenteis: non item æneis, ne ab his vel propriæ ſubſtantiæ, vel coloris, vel alterius qualitatis conuerſionem ſubeat, quæ noſtrum de

corporis affectione iudicium peruertat. Sint & peluiculæ multæ, in quibus sanguinis varietas dispici ac distingui possit. Seponātur loco mundo, quò nec puluis, nec fumus, nec ventus, nec Solis radij pertingant.

Iudiciū de sanguine emisso ex substantia. Omnium prima in his obseruabitur sanguinis substantia. Viscosus est qui lētè fluxit, & tāquam glutinum digitis adhæret: quorum neutrum efficit probus atque mediocris. Crassus est & densus, multásque fibras habet; qui ocyus cōcrescit atque cōglaciat: hic obstructionum aliorúmque inde morborum fit autor. Qui tardiùs concrescit ac durescit: tenuis est: qui vero iam refrigescens minimè durescit, is omnino vel aquosus vel putridus est, cuius fibræ omnes direptæ atque corruptę vanuerunt. idipsum planius distinguit fissio. Crassus ac compactus difficilè finditur, tenuis facile: putridus verò non finditur, verùm simul atque attingitur, totus in partes exiguas discerpitur.

Serum. Serum multum tanquam aqua citrina cōcreto sanguini innatans vel potum liberaliorem, vel iecur infirmum, quale hydropici, vel imbécillos renes, vel eosdem obstructos ostēdit, quibus ex causis serum redundans in venas sanguini permiscetur. Hunc tamen non eo prorsus destitui par est, velut in his qui frugalius bibunt, aut immoderatiùs sese exercēt: crassescēs enim sanguis difficilè in tenues venas distribuitur, eásque promptè intercludit.

Spuma. Spuma innatans, nisi fluoris impetu nata sit, incendium atque feruorem eius humoris ostendit, cuius colorē præ se fert: rubra quidem, sanguinis: citrina, bilis: alba, pituitæ: liuida, melancholiæ.

Color. Durescentis sanguinis color per summa rubicundus

cundus boni vtilísq; ſanguinis eſt index : ruber quidem ac lucidus ardentis, qualis eſt arteriarũ: ruber verò & obſcurus mediocris, qualis eſt venarum. Color citrinus, bilem: albus, pituitã: viridis, bilem retorridam, liuidus aut plumbeus: atrãbilem cũ pernicie, vt diſparium colorũ permiſtio varios humores exuperare commonſtrat: qui an etiã putridi ſint nec ne, ſanguinis ſubſtãtiam palàm facit. Eſt autem quũ albus color ex optima cõcoctione proficiſcitur: quod his præſertim accidit, quorũ plenior eſt virtus, & quorũ vrinæ benè coctæ viſuntur, multo albóque ſædimento confertæ. Illorum quippe ſanguis in venis tenuioribus concoctione iam albeſcit.

Sanguinis parte ſumma innatat nonnunquam pingue quiddam & adipoſum, inſtar tela aranei cohærens. Hoc, ſi admodum pingue & obeſum corpus eſt, ex ipſo sãguine cauſam habet, qui eſt in adipem pronus. Sin corpus ſtrigioſus fiat minúſque optimum, idipſum colliquari & marceſcere portendit. *Pingue.*

Ima parte concreti ſanguinis ſubſidet quod terrenum magis eſt atque fæculentum. Id quum ſcinditur, ſæpius apparet vel rubrum obſcurum, vel nigrum. vel lucidum, vel viride: vnde humoris, qui ſanguinem perfundit, naturam videre eſt atque ex coloris copia aſſequi, quantum vnuſquiſque humor in venis abundet. *Subſidentia.*

Sidiffiſſo ſanguine grana quædam arenularũ æmula offendantur, aiunt vel Elephantiaſin, vel ad hanc pr openſionem notari: quanquam obſer uantibus nihil tale deprehenſum eſt. *Grana.*

Rarum eſt ſanguinẽ à venis graueolere: quod ſi contigerit, putredinis corruptioníſque deplo ratæ eſt indicium. *Graueolentia.*

Detractum ſanguinem nemo deguſtarit: at ſi cui in os fortaſſe incidet, dulcíſq. apparebit, ſecũ *Sapor.*

dum naturam eſt: qui amarus, bilioſus acidus aut ſtypticus, melancholicus: inſipidus, pituitoſus: ſalſus, pituita ſalſa perfuſus.

Iudiciũ ex collatione peluicularũ. Sanguinis ſubſtantia atque colore animaduerſis, conferendæ inuicem erunt peluiculæ. Quæ ſi omnes optimum ſanguinem æquabiliter exhibeant, credibile eſt reliquum in venis ſimilem haberi, illum tamen detrahendum fuiſſe, quod multitudine peccaret: quæ vna corpus grauat, ſenſus offendit, & in putredinem, aut in grauiorum malorum pericula coniicit. Si vitioſus & impurus ſanguis conſpicitur, multò etiã vtilius eductus eſt, vt qui & copia & qualitate moleſtus corpori negotium faceſſeret: ſed & poſthac diligentiùs vacuari corpus debet, aut pharmaco, aut venæ ſectione. Si quis prius manauit ſyncerus, qui autem poſterius, prauus exiſtit, multi huiuſmodi reſident in corpore, proba victus rationem, idoneíſque vacuationibus exterminandi. At ſi hoc ex phlegmone accidit, bono eſſe ſolet: nempe iudicium completæ & nigræ vacuationis, qui morbi materiam ex affecta ſede extirpauit. Si poſtrema puluis purior eſt primis, conſummata eſt vacuatio, quæ ſanguinem vitioſum omnem detraxit, dum vtilis ac bonus dimanaret. Sanguis in tepeſcentem aquam effuſus diuulſis ſecretíſque ſubſtantiis multa profert. Serum aquæ omnino confunditur, vt internoſci nequeat: illi etiam permiſcetur tenuior ſanguinis portio, ex cuius colore liceat de humoris natura & ſpecie quodãmodo iudicium facere. Craſſior ſanguinis portio & fibroſa ſubſidet in imo: quæ pura & ſecundum naturam eſſe iudicabitur, ſi lucida, tenuis, ſubalbida & cohærens fuerit. At craſſior, craſſum etiam ſanguinem ineſſe: obſcura & nigra, alióve infecta colore, ſangui-

ſanguine vitioſorum humorum fæcibus inquinari commonſtrat, quos ipſa coloris differentia diſcernit. Si parum illa cohæret, diſtractáque facilè dilaceratur, ſummæ putredinis eſt argumentum.

DIOCLIS CARYSTII

Medici ab Hippocrate fama & ætate ſecundi, aurea ad Antigonum Aſiæ Regem Epiſtola, De morborum præſagiis, & eorundem extemporaneis auxiliis è Græco Latinè reddita, per Antonium Mizaldum.

DIOCLES ANTIGONO REGI SALVTEM.

VONIAM ſumma tibi inter omnes Reges, ANTIGONE, comparata eſt eruditio, & iam ſenilis procedit ætas, vniuerſæq; philoſophiæ ac mathematicarũ non vulgaris tribuitur cognitio, quibus ſingulis clariſſimus haberis, & palmã aliis lõgè præripis: Ego regiã quoque & familiarẽ tibi eſſe debere exiſtimãs, eã philoſophiæ partẽ quæ ad tuendam ſanitatem pertinet, idcirco tuę Maieſtati hæc noſtra Epiſtola paucis complecti volui, vndenam infirmitates hominibus contingant: & quibus indiciis præcedentibus augurẽtur. quibúſve præſidiis opportunè õis pro- *Antigoni Regis eruditio non vulgaris.*

Similitudo sanè quàm appositu. spiciatur. Quemadmodum enim signa quędam minimè obscura, cœli tempestatem ferè semper præueniunt, quibus nautæ, & alij rerum naturæ periti, quid faciendum sit vt tutiores euadant facilè colligunt: sic nullus præter naturam affectus homines corripit, nisi certis præcurrentibus signis ille indicatus fuerit. Tu itaque nostris ea de re præceptiunculis admonitus, illas obuiis vlnis excipere & ad vnguem obseruare minimè dedignaberis.

Corporis partes quatuor. Distribuimus humanum corpus in partes quatuor, Caput, Thoracem, Ventrem, & Vesicam.

CAPVT.

CVM itaque morbus quispiam caput præhensurus est, certa præsagia & signa illum magna ex parte solent prædicere. *Præsagia instantiũ morborũ capitis.* Cuiusmodi sunt capitis ad supercilia vsque grauitas, aurium murmurans sonitus, & temporum pulsatio. Manè lachrimantur oculi & caligant: hebetatur odoratus, ac gingiuæ intumescunt. Itaque dum eiusmodi præsagiorum & signorum quidpiam animaduerteris, caput confestim repurgandum esse iudicato: *Remedia morborũ capitis.* nullis, inquam, pharmacorum prędidiis, verùm, sumptis hyssopi, vel origani summitatibus tritis, & in ollula ebullitis cum passo, vel iuris semisextario, quibus os ieiunum collues: & quoad pituita educatur gargarizabis. *Semisextarius vncia decẽ, 6.* Hoc sanè morborum capitis facillimum est remedium. Saluberrimum quoque fuerit, decocto sinapi, in aqua mulsa & calente præmacerati, ieiunum os itidem colluere, & gargarizando humorum è capite deducere. *Cautela notatu digna.* Oportet autem caput ipsum antea perblandè fricare, & tegumẽto quopiam calfacere: vt liquefacta pituita sublate

blato obstaculo, meliùs fluere possit. Quisquis præuisa signa & posita remedia neglexerit, se morbis istis opportunum fore certò sciat: nempe ophthalmiæ, glaucomati, aurium dolori, strumis in ceruice, tabi cerebri & σφακελισμῷ, coryzæ, raucedini, anginæ nocturnæ, lapsui vuulæ, capillorum defluuio, vlcusculis capitis & dentium cruciatui.

Accidentia ex neglectis remediis capitis.

THORAX.

QVando verò mali quidpiam thorax passurus est, his præsagitur & præsignificatur notis. Sudor quidam per corpus vndique diffluit: sed omnium maximè ad thoracis regionem. Lingua crassescit, & salsa, amara, aut biliosa exspuūtur: spontanei dolores in lateribus & scapulis cura manifestam causam oboriuntur: oscitationes crebræ fiunt, vigiliæ fatigant, vrgent suffocationes, sitis adest, & ex somno labor & animi anxietas, infestant pectoris angustiæ, & brachiorum lassitudo, ac manuum tremula affectio. Quibus nec malè, nec imprudenter ad hūc succurritur modum. Imprimis vomitus haudquaquam crapulosus, à cœna, quoad eius fieri potest, proritandus est ac mouendus: sed absque medicamento. Prosunt etiam vomitus ante pastum matutini, & ieiuni, à Græcis συρμαϊσμοὶ nuncupati. Quibus igitur hoc pacto vomere placuerit, radiculas tenues, seu raphanos, nasturtium, erucam, sinapi, aut portulacam deuoret, deinde aqua tepida affatim hausta vomat. Qui dicta præsagia & præsidia negligendo prętermiserint, hos metuant affectus, pleuritidem, peripneumoniam, melancholiam, febres acutas, phrenetidem, veternum, & cum singultu fau-

Signa morborū thoraci impendētium.

Remedia morborū thoracis.

Vomitorium paratis facillimum

Incommoda ex neglectis præsidiis thoracis

cium ardorem & phlegmonem.

VENTER.

Iudicia futurorũ ventris morborũ.

SI quis autem morbus ventrem inuaſurus eſt, his detegitur indiciis. Venter in primis conuoluitur, obmurmurat & perturbatur: eſculenta cum poculentis amarorem præ ſe ferunt: genuum adeſt grauitas, ſpinæ & lumborum rigor inflexilis, cum vniuerſi corporis laſſitudine, citra manifeſtam cauſam. Vbi hæc ſigna obſeruas, venter, nullo quidem medicamento, ſed victus ratione emolliendus ac lubricandus eſt. Nam & meliùs & longè tutiùs eſt iis vti, quibus nõ facilè poteſt delinqui. Ex horum claſſe & numero ſunt beta aqua mulſa incocta: allia elixa, malua, rumex, mercurialis, & omnia melle condita: cũcta enim hæc alui excrementa clementer ac benignè deiiciunt. Quòd ſi præſagiorum quodpiã magis atque magis intendatur, cnici ſeu cartami liquorem omnibus decoctis infundes: nam is & ſuauior & tutior eſt. Vtilis etiam fuerit læuis braſſica, multa aqua elixata. Huius etenim iuſculum heminæ dimidiæ ſeu vnciarum quinque menſura cum melle & ſale hauſtum, ſummè iuuabit: perinde atque cicerum decoctum ieiuno ſtomacho eadem menſura potum: nam eundem habet effectum. Hæc ſigna & auxilia paruipendentibus affectiones iſtæ ſæpenumerò ſuccedere ſolent: diarthœa, diſenteria, lienteria, voluulus, coxarius morbus ſeu iſchias, tertiana febris, podagra, apoplexia, hæmorrhoides, & articularis cruciatus.

Remedia morborũ ventris per illius lubricationem.

Aluum blande & facile ſol uentia.

Quæ ſequuntur neglectã ventris curationẽ.

VESI-

VESICA.

QVando autem vesicæ mali aliquid imminet, his indiciis dignoscitur. Post exiguum cibum plenitudo infestare deprehenditur: oboriuntur flatus & inflationes, ructus & pallor vniuersi corporis. Somni adsunt graues, vrinę tenues: aquosæ & ægerrimè stillantes, necnon circa pudenda bubones, vel œdemata. Vbi sese proferent eiusmodi signa & præsagia, auxiliis lotia impellentibus & promouentibus, opportunè succurrendū erit. Id quod sine periculo præstabunt apij & fœniculi radices, in vino albo, tenui & odorato, maceratæ & decoctæ: modò cyathi duo iusculi, seu vnciæ tres, quotidie exhibeantur: manè nimirum & vesperi, cum aqua dauci, smirnij, vel enulæ campanæ: quodcunque horum ad manum fuerit, nam æquè singula prosunt. Cicerum quoque præmaceratorum & coctorum aquam, si cum vino biberit ægrotans, idem prorsus cōsequetur. Qui verò scripta signa & auxilia imprudenter neglexerit, à sequentibus morbis sibi metuat: nimirum ab hydrope, lienis tumore, hepatis dolore, lithiasi, nephritide, stranguria, colico cruciatu, & torminibus. Cæterùm, in omnibus signis & malis quæ hactenus proposuimus, infantibus quidem & iunioribus, clementiora medicamenta, grandioribus verò, & natu maioribus, validiora ac efficaciora exhibere conueniet.

Signa morborū vesicæ propinquantiū.

Auxilia affectuū vesicæ.

Incōmoda sequētia neglectam curationem vesicæ affectæ.

Aduertēda & notanda.

Cæterùm quoniam statis anni temporibus certi quidam morbi ingruere solent, quæ in singulis alimenta tibi sumenda fugiendáve sint paucis exequar, auspicatus à solstitio hyberno.

SOLSTITIVM HYEMALE.

Hæc postrema ex I. Guinterij Anderij interpretatione transcripta sunt.

Solstitium itaque hyemale vsque ad vernum æquinoctium auget in hominibus destillationes humiditatésque: ac propterea calidioribus vti cibis parciore potu, sed meraciore, atque ex origano bibere oportet, necnon Veneri indulgere. Numerantur ad æquinoctium dies nonaginta.

ÆQVINOCTIVM VERNVM.

Hoc tempore pituita in hominibus crescit, & dulce serum sanguinis vsque ad Vergiliarũ ortũ: eóque tum † maximè succosa acriáque assumi debent, corpus exerceri & venus. Sunt autẽ ad vsque Vergiliarũ ortũ dies sex & quadraginta.

Corn. odoratißimè.

VERGILIARVM EXORTVS.

Hóc tempore bilis amara augetur, amarúmque serum vsque ad æstiuum solstitium: dulcia omnia tunc quæ aluum moueant conueniunt, venus quàm parcissimè exercenda. Hinc ad solstitium ęstiuum dies quinque & quadraginta existunt.

SOLTISTIVM ÆSTIVVM.

Hoc anni tempus atram bilem adusque Æquinoctium autumnale promouet: Quapropter aqua frigida atque odoratis omnibus vtendum est: venus perniciosa: aut innocentiùs saltem quæ de ea præscripsimus adhibere. Porrò sunt ad Æquinoctium autumnale dies tres & nonaginta.

ÆQVI-

ÆQVINOCTIVM AVTVMNALE.

Hæc anni pars pituitæ copiã generat, tenuésque defluxiones, donec Vergiliæ occidãt. Conuenit igitur tunc humores ex capite elicere atque acerrima† maximéq; succosa assumere vomitum rarissimè citare, exerceri atque concubitum vitare. Numerantur ad Vergilianum occasum dies sex & quadraginta. *Corn. odoratissima*

VERGILIARVM OCCASVS.

Hoc tempore pituita ad vsque Solstitium hyemale in hominibus redundat, quamobrem acerbissima queque vinum suauissimum assumere oportet pinguibúsque vti & exercitari. Sunt autem ad Solstitium hyemale, dies quinque & quadraginta.

DE SALVBRI DIÆTA

INCERTI AVTORIS LIBER HIPpocrati quondam falsò adscriptus,

Iano Cornario medico physico interprete,

Argumentum in librum sequentem Ioan. Culm. Gepping.

I. Diæta idiotarum & priuatorum, qualis hyeme vere, æstate, & autumno esse debeat. II. Diæta ad ætates, ad omne tempus, & ad corporum species constituendæ. III Ambulandum hyeme velocius, æstate tardius, nisi per æstum iter facias Carnosi gracilibus citius ambulent. Balneis quomodo vtendum. Vestes puræ hyeme induendæ, æstate sordidæ, & oleo

imbutæ. IIII. Gracilitatem corporis quo studio consequaris. Pinguis ex gracili quomodo fias. V. Vomendum sex mensibus hybernis. VI. Quæ infusa quibus temporibus, quibúsque naturis conueniunt. Infusa & crassa & tenuia quæ. VII. Crassos & graciles, quomodo ad vomitum prapares. Bis in mense vomere consueti, iis melius est, vt consequenter in duobus diebus, quàm per maiora interualla vomant. VIII. Cibos remouere consuetorum, aut quorum alui nō probum transitum habent, curatio. IX. Puerulorum infantium educandi & cibandi ratio. X. Mulieribus siccioris modi diæta conuenit. Exercitiorū ratio iuxta temporum anni differentias instituatur. XI. Alui profluuij in exercitiis vtentibus & excrementis ciborum speciem referentibus, curatio diætetica: Item quibus tēperamentis hic morbus sit familiaris. Corpora densam carnem habentia, in qua rarā habēt à carnium esu magis læduntur. XII. Cibum postridie eructantes, longiori somno & aliis laboribus curātur. XIII. Siti correptis cibi & labores detrahendi, vinum verò aquosum & frigidissimum exhibendum. XIIII. Aquæ aut muci per nares vel aures eruptio, capitis torporem soluit. Sanitas res preciosissima.

EOs qui propria priuatáque negotia agūt homines hac diæta vti oportet. Hyeme quidem comedere quàm plurima, bibere autem quàm parcissimè. Sit potus vinum quàm meracissimū: cibi, panis, & obsonia assata omnia. Oleribus quàm paucissimis hoc tempore vtendum est. Sic enim corpus maximè siccum ac calidum reddetur. Vbi verò ver apprehenderit, tunc sanè potum ampliorem assumere oportet, vinum dilutius & paulatim: cibis quoque mollioribus ac paucioribus tum vtendum est: ablato pane mazam exhibere conuenit & iuxta eandem rationem

tionem obſonia detrahere , & loco aſſatorũ omnia elixa facere. Oleribus verò paucis tũc vti oportet, donec ad æſtatem perueniat homo, cibis mollioribus vtẽdo, & obſoniis elixis, & oleribus, tam crudis quàm coctis, ſimiliterque potibus quàm dilutiſſimis ac plurimis: ita tamen vt paulatim non derepente his vtatur, ne videlicet magna mutatio fiat. At verò æſtate maza molli nutriatur, & potu aquoſo ac multo, obſoniis omnibus elixis. Sic autẽ his vbi æſtas fuerit vti oportet, vt frigidum ſit corpus & molle. Tempus enim calidum eſt & ſiccum, & facit corpora æſtuoſa ac ſqualida. Quapropter tali ſtudio auxiliari oportet. Iuxta eandẽ verò rationẽ, quemadmodum ex hyeme ad ver, ſic ex vere ad æſtatem deducẽdus eſt, cibo quidem detracto, potu verò aucto. Sic quoque contraria faciendo ex æſtate ad hyemem perducatur. In autumno verò rurſus cibi plures exhibendi ſunt & ſicciores, & obſonia iuxta eandem rationem : potus verò pauciores & meraciores, quò etiã hyems bona fiat, & homo in ipſa vtatur potibus meracioribus ac paucis, cibis verò quàm plurimis ac ſicciſſimis. Sic enim & maximè ſanus fuerit, & minimè frigore impetetur. Nam tempus hoc valde frigidum ac humidum exiſtit.

Porrò habitibus corporum carnoſis & mollibus ac rubris, plurimo anni tempore ſiccioribus diætis vti conducit. Humida enim eſt ipſorum natura. Verùm ſiccos & graciles, fuluóſque ac nigros, humidiore diæta maiore temporis parte victitare oportet. Corpora enim talia ſicca exiſtunt. Sed & iuuenibus corporibus, mollioribus & humidioribus diætis vti confert. Nam ætas ipſorum ſicca eſt, & corpora compacta ſunt. Seniores autem ſicciore victus modo maiori 2.

temporis parte degere oportet. Corpora enim in hac ætate humida sunt, & mollia ac frigida. Oportet igitur & ad ætatem & ad tempus anni & ad corporum species ac habitus, diætas constituere, ita vt consistentibus & caloribus & frigoribus nos opponamus. Sic enim maximè sani fuerint.

3. Quin & ambulandum hyeme quidem velociter est: æstate autem leniter, nisi per solis ęstũ iter faciendũ sit. Oportet autem & carnosos citiùs ambulare, graciles verò tardius. Balneis quoque multis æstate vtendũ est, hyeme paucioribus. Gracilibus autem magis expedit lauari, quàm carnosis. Vestes autẽ puras induere hyeme oportet: oleo imbutas ac sordidas æstate.

4. Cæterùm pingues, & qui graciles fieri volũt, omnes labores ieiuni facere debẽt, & cibos assumere anhelantes, adhuc ex fatigatione, & non refrigerati, præpoto vino diluto, & non valde frigido, & obsonia præparata assumere ex sesamis, aut condimentis hortensibus, & aliis huiusmodi. Sint autem obsonia pinguia quæ offerentur: sic enim à quam paucissimis impleri poterint. Sed & semel in die cibum sumere, & dilotum manere, & stratũ durum habere & nudum deambulare oportet, quantum eius maximè fieri potest. Quicunque verò graciles sunt, pingues fieri volunt, tum alia his quæ dixi contraria facere, tum ieiunos nullum laborem subire oportet.

5. At verò vomitibus & alui per infusa elotionibus hoc modo vtendum est. Sex menses hybernos vomendum est. Hoc enim tempus pituitosius est æstiuo, & morbi circa caput fiũt, & regionem eam quę est supra septum transuersum. Quũ verò æstas ac calor fuerit, infusis vtendum est.

eſt. Hora enim hæc æſtuoſa eſt, & corpus bilioſius, & lumbi ac genua grauantur, & calores oboriuntur, & in ventre tormina fiũt. Quapropter corpus perfrigerare oportet, & quæ in ſublime eleuantur, infernè ſubducere ex iſtis locis.

Sint autẽ infuſa pro craſſioribus ac humidioribus ſalſiora & tenuiora, pro ſiccis verò & gracilibus ac debilioribus, pinguiora ac craſſiora. 6.
Craſſa autem & pinguia infuſa ſunt quæ ex lacte fiunt, & cicerum decoctum, & alia huiuſmodi. Tenuia verò & ſalſa, ſunt muria & aqua marina, & eiuſcemodi. At verò vomitus ſic facere oportet.

Quicũq; homines craſſi ac pingues ſunt & nõ graciles, ieiuni vomant à curſu aut ambulatione cita, iuxta meridiem. Sit autem dimidia hemina hyſſopi in aquæ congio contriti, atque hoc ebibat affuſo aceto & adiecto ſale, quò iucũdius euadat. Bibat autem primũ ſenſim ac lentius, poſtea citius. Qui verò graciliores ſunt ac debiliores, à cibis vomitum faciãt hoc modo: Lotus calida præbibat meri heminam, deinde cibos omnigenos edat, & neque dũ cibum ſumit, neque à cibo bibat, ſed cõtineat ſe donec quatuor ſtadia quis percurrat: deinde vina tria permixta ipſi in potu offerantur, auſterum, dulce, ac acidũ: primùm quidem meracius & paulatim, & per multũ temporis ſpaciũ, deinde verò dilutius, & citius & multũ. Quicũque autẽ bis in menſe vomere conſueuit, huic melius eſt vt conſequẽter in duobus diebus vomat, quàm per quintum & decimum. Verùm aliqui penitus contrarium faciunt. 7.

Quibuſcunque verò commodũ eſt reuomere cibos, aut quibus alui nõ probũ tranſitũ habẽt, his omnibus conducit ſæpe in die comedere, & 8.

omnigenis eduliis vti, & obſoniis variis modis præparatis, vinúmque bibere duplex aut triplex. Qui verò reuomunt cibos, aut aluos habent humectas, his omnibus contrarium huiuſmodi facere conducit.

9. Cæterùm puerulos infantes per multum tempus in aqua calida lauare oportet, & vinum bibendum dare aquoſum, & non penitus frigidũ. Dandum eſt & id vinum quod minimè ventrem eleuet ac inflet. Hæc autem facere oportet, vt & conuulſionibus minus corripiantur, & maiores fiant, & meliorem calorem adipiſcantur.

10. Mulieres porrò ſiccioris modi dięta vti oportet. Nã & cibi ſicciores ad muliebrium carnium mollitiem cõmodiores ſunt, & meraciores potus pręſtabiliores ſunt ad vteros, ac fœtuum nutrimenta. Qui exercitiis vtuntur, hyeme currere ac luctari debent: Æſtate verò luctari quidem parum, currere autem minimè, ſed multum deambulare ſecũdum frigus. Quicunq. ex curſibus fatigati fuerint, eos luctari oportet. Qui verò ex lucta fatigantur, eos currere expedit. Sic enim laborans, fatigata corporis parte vel maximè calefieri componique ac recreari queat.

11. Quoſcunque exercitiis vtentes alui profluuia corripiunt, & recrementa ciborũ ſpeciem referentia ac cruda habens, his exercitiorũ non minus quàm tertiam partem detrahere oportet, & ciborum dimidium ſaltem exhibere (palam eſt enim quòd ventriculus confouere non poteſt) quò ciborum multitudo concoquatur. Sint autẽ his cibi, panis quàm maximè aſſatus in vino intritus, & potus quàm parciſſimi ac† meraciſſimi, & deambulationibus à cibo ne vtantur. Oportet autem ſub hoc tempus ſemel dũtaxat in die cibum ſumere. Sic enim quàm maximè concaleſcit

† Merc. tẽperati.

calescit ventriculus, & ea quæ ingesta sunt exuperauerit. Fit hic profluuij alui modus his corporibus, quæ densam carnem habent, quum ad carnium esum homo cogitur, natura eiusmodi existente. Venæ enim densatæ cibos ingestos nō suscipiūt. Est autē hæc natura acuta, & in vtrāque partem vertitur, & ad modicū tempus viget bona habitudo in talium corporibus. At verò rariores ac hirsutiores corporum species ac habitus tum carnium esum suscipiunt, tum labores magis tolerant, & bonæ habitudines ipsis fiunt diuturniores.

Quicunque postridie cibos eructant, & præcordia ipsis eleuantur, vtpote cibis crudis & incoctis existentibus, his longiori quidem tempore dormire conducit, verùm & aliis laboribus corpora ipsorum cogere oportet. Vinum autem meracius & ampliùs bibāt, & cibis paucioribus sub id tempus vtātur. Palàm est enim quòd vētriculus, præ imbecillitate ac frigiditate, ciborum multitudinem concoquere non potest. 12.

Quoscunque verò sitis corripuerit, his & cibi & labores detrahendi sunt, & vinum bibant aquosum & quàm frigidissimum. Quibuscunque autem dolores fiunt ex visceribus, siue ex exercitiis, siue ex aliquo alio labore, his quiescere cōducit cibis abstinentes: potione autem vtantur, quę quàm parcissimè in corpus assumpta, plurimam vrinam ducat, quò venæ visceribus insitæ non distendantur repletæ. Ex talibus enim tubercula oboriuntur ac febres. Quibuscunque verò morbi à cerebro fiunt, torpor primùm caput occupat, & frequenter mingit æger, & reliqua velut in vrinæ stillicidio perpetitur, atque hæc sanè ad dies nouem patitur. 13.

Et si quidem erumpat per nares aut aures a- 14.

qua siue muccus, à morbo liberatur, & vrinę stillicidium sedatur. Mingit autem multū, & citra dolorem, ídque album, donec viginti pręterierint dies, & capitis dolor hominem relinquit. Intendenti autē oculos splendor occultatur. Porrò virum prudentem id secum reputare oportet, quòd res preciosissima est sanitas, & proinde scire vt ex suo ipsius consilio in morbis vtilitatem percipiat.

DE RATIONE VICTVS
Salutaris post incisam venam & missum sanguinem, ad Armatum Epigramma Anastasij.

Venam Armate tibi medici incîdere, timēti
Nescio ventriculi qualia damna mali.
Nunc quo vita modo fuso peragenda cruore,
Sítque diæta tibi qualis habenda rogas.
Illi morborum dicant Armate periti.
Hæc non est nostra falce metenda seges.
Non missum facis, & cupio ex te audire diserti.
Atque aliquid tua quod Pieris ornet, ais.
Accipe, quandoquidem nugas ad seria ducis.
Quæ facias, octo versibus, octo dies.
Prima cœna die sit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placidæ debetur tota quieti:
Quarta & quinta sibi molliùs esse volunt.
Balnea sexta petit: mox septima colligit auras,
Fertq; vagos circum rura nemúsque pedes.
Octa-

Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
Ante fuit, vitam restituisse solet.

VICTVS ET CVLTVS RATIO exposita quaternis in singulos menses versibus, per Ioachimum Camerarium.

Ianuarius.

MEnsis amat tepido Iani decurrere victu,
Et refici grato sæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet secta cruores.
Sed calida fas est mergere corpus aqua.

Februarius.

Februa olus, volucrésque cibis odere palustres,
Esseq; inertifica febre timenda solent.
Pharmaca tunc hauri, tūc scinde in pollice venā,
Et calido multum flumine membra foue.

Martius.

Martius humores & terræ & corporis auget,
Tunc ratio est puri magna tenenda cibi.
Dulcia t. n prosunt acri condita sapore,
Pharmaca non prosunt, venam aperire nocet.

Aprilis.

Frigore vim lentæ reuocat telluris Aprilis.
Tunc etiam est tenuis pérque forata cutis,
Tūc intus sunt aucta magis, suntq; omnia plena,
Soluere se venter, vena aperire iubet.

Maius.

Omnia iam florent, iam formosissimus annus,

Iámque sibi cuncti mollius esse volunt.
Balnea nunc cole nũc sit pharmaca sumere curæ,
Et tibi nunc misso sanguine vena fluat.

Iunius.

Iunius & gaudet gelidis, & pascitur herbis:
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Lætitia & recreet tunc mentem blãda voluptas,
Affligat corpus nec medicina tuum.

Iulius.

Aeris ignifluos intendit Iulius æstus,
Hoc breuior somno tempore danda quies.
Balnea vitentur, nec venam tangere ferro,
Nec dominæ petulans accubuisse velis.

Augustus siue Sextilis.

Ipse etiam Augustus somnum restringit & escas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre vetat.
Pharmaca nemo bibat, laceret neq; corpora fer-
Nec gelidas intra delicietur aquas. (ro

September.

Poma dat & grates Septẽber ab arbore fructus.
Tunc etiam presso pascere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tũc sumere, scindere ve-
Nec tuus externũ vitet aroma cibus. (nam.

October.

Octobri offertur venatio, vina volucres:
Vtere, nec dubites non tenuisse modum.
Sic tamen vt ne oneres nimio præcordia victu,
Cúmque modo studeas non tenuisse modum.

Nouember.

Esse salutaris perhibetur mulsa Nouembri.

Gingiber

Gingiber, & dulci fißile melle natans.
Tum neque sæpe laues, Veneris neque sacra frequẽtes:
Ante senex tempus ne videare suum.

December.

Iuxta mense focum calidis vtare Decembri.
Tunc iaceant mensis gramina nulla tuis.
Incidas capitis defensi à frigore venam.
Cinna meóque tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT PHILIPPI Melancth. in lib. de Anima, de moderatione cibi & potus, item somni & vigiliarum.

1. Modus organorum hortatur ad temperantiã. Cùm enim immodicè onerantur, non potest coctio perfici. Et vitia primæ coctionis deinde nõ possunt corrigi in aliis coctionibus. Quare cibo immodico ingesto, cùm fit malus chylus, etiam postea fit insuaue nutrimentum, & corpus vitiosis humoribus impletur.

2. Traditur vtilißima regula: Vitium prioris coctionis non potest corrigi in posteriore. Quare cùm ventriculus non facit suum officium, nũquam fiet ex crudo chylo sanguis bonus. Ideo intemperantes, qui non concedunt ocium primæ coctioni, replẽt, corpus vitiosis humoribus, fiunt pallidi, & prosternuntur vitiis ventriculi, ac deinde hepatis.

3. Sæpè citatur dictum Hippocratis, in quo complexus est & res vtiles corpori, & earum modum & ordinem. πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, ἀφροδίσια; πάντα μέτρια. Primum locum tribuit labori,

Labores, cibi, potus somni, omnia sint moderata.

Non pura corpora, quantò plus nutries, tantò plus lædes.

qui propter multas causas præcedere cibos debet. Excitatur enim calor, superfluitates consumuntur & expelluntur, quod vtile est antequam ingerantur alij cibi. Vt enim si ad focum calfacias aquam, & iam feruenti infundas frigidam, rursus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cùm rursus cibi ac potus ingeruntur crudi: id cauere iubet Aphorismus, τὰ μὴ καθαρὰ, τῶν σωμάτων ὁκόσῳ ἂν θρέψεις, μᾶλλον βλάψεις. Sũt autẽ vtiliora exercitia, in quibus agitantur brachia, & thorax panditur, vt discutiãtur superfluitates in pectore & pulmone, & motus calórq. diaphragmatis in ventriculo prosunt. Post cibũ cauẽdi sunt omnes vehementiores motus corporis & animi, cauenda & vocis intẽtio. Tribuenda enim quies ventriculo amplexo iam cibum, qui cùm agitatur, non potest integrè concoqui. Motus enim aperit orificium, vbi exhalant calor & spiritus, aperit & pylorum, vbi crudus chylus ante tempus effunditur. Ac interdum subitum exitium afferunt illi vehementiores motus post cibum. Nec quisquam est, qui non experiatur sibi tales contentiones nocere. Itaque videmus natura etiam pecudibus hunc sensum inditũ esse, quietem vt ament postquam pastæ sunt. Qualis est autem immanitas, homines prorsus contemnere ordinem à natura institutum, vtilem vitæ & cõseruandis non solùm ventris, sed etiam ingenij viribus. Est etiam quædam diligentia quæ eruditos decet, cibi & potus discrimina considerare, qui iuuent aut offendunt corpus, vt calidis & siccis minimè prosunt calida aromata, & pleniora vina. Ad somnum cõciliandum prosunt lactucæ & cibi ex amygdalis facti. Obseruet igitur quisque qualibus cibis opus habeat.

De

De somno.

4. Conducit quies ad recreandas tres virtutes: Ad rigationem cerebri, ad generandos spiritus, & ad perficiendum officium ventriculi & hepatis. Verè igitur Ouidius: *Is quoque qui gracili cibus est in corpore sõnus.* Et Vergil. *Fessos sopor irrigat artus.* Nam cùm coctio rectè perfecta est, omnibus mẽbris distribuitur nutrimentũ, quod membra irrigat, gignuntur spiritus, qui nouas vires addunt, & tamen æstus corporis ipsa quiete mitigatur: perfunditur etiam corpus quadam vtili & suaui rigatione ex cerebro. Recipit & cerebrum vires, vnde fiunt nerui viuaciores.

De ordine cibi & somni.

5. Nec inanes suauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedunt cœnas, à cœna exiguum sit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio ventriculi descẽdit, & orificium clauditur. Deinde quies gratissima est ventriculo, ac primùm in dextro latere cubandum est, ne hiet os ventriculi. Fit igitur collecto calore in somno coctio, prohibetur cruditas, cõseruatur calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & viriũ & coloris bonitas, Nec nubiũ est certissimam esse perniciem viriũ corporis & ingenij, extẽdere vigilias post cœnã in multam noctem. Quia nõ tantùm cruditas sequitur, sed dissipatur calor naturalis, languescit vir[...]us ventriculi, gignitur sanguis impurus, corpus vitiosis humoribus repletur, sequitur aut κακοχυμία, aut macies, accedunt pallor, conturbatio spirituum, debilitas cerebri. Quare assuefacienda est iuuentus, non modò ne cõuiuia producat, in multam noctem, sed etiam vt lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus constitutum omnibus animantibus transferat ad exitiosos labores.

Eſt etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item ſanguinis ac ſpirituum æſtus in metu, mœſtitia, ira nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec ſinunt cor vacare huic actioni naturali.

NONNVLLA

NONNVLLA DE REGIMINE SANITATIS

iuxta

SEX RES NON NATVRALES, placita ex Hippocratis & Galeni libris desumpta cum aliis, tum literarum studiosis & iis qui minus exercentur, cognitu necessaria.

PER D. IOANNEM KATZCHIVM *Hallensem Med. doctorum iam olim edita, sed recens à variis mendis repurgata per* I.A.S.L.

TAMETSI DVO esse humani corporis principia Galenus in primo de tuendâ sanitate libro adfirmet, Semen videlicet viri, Sanguinemque menstruum mulieris: tamen tum veteres, tum Neoterici Medici omnes ipsum sequuti prudentissimè septem res numerant, quæ corporis humani constitutioñe ingrediuntur, quas quidem res Naturales vocant: expeditque easdem tueri cõseruareq; perpetuò similibus. Nam Medicus qui harum rerũ naturalium exactam cogntionem non habuerit, neque per morbum sanandum earum vires sedulò tuebitur, in eum haud dubiè incidet sermonem: Morbus quidẽ curatus est. Homo au-

tem obiit, id quod à quàm plurimis quotidie factitari videmus, præsertim ab iis, qui rationi experientiam sine ratione præferunt, teste Galeno secundo artis curatiuæ libro ad Glauconem.

Sunt autem septem res vocatæ naturales.

1 Elementa,
2 Temperamentum,
3 Humores,
4 Membra vel partes,
5 Virtutes seu facultates,
6 Operationes vel Actiones,
7 Spiritus.

De his singulis non disserere non est nostri instituti: Verùm hoc non est silentio prætereundum, principio, Sanitatem non esse absolutè elementorum ex quibus constamus aut mediũ temperamentum, quam Eucrasian vocant, aut debitam conuenientiam, quam symmetriam appellant, sed eam duntaxat, quæ similariũ est partium.

Deinde Instrumentalium partium sanitatẽ in figura, numero, magnitudine ac compositione similarium consistere: functionibus verò secundùm naturam obeundis sanitatis habitum discerni.

Postremò duplicem esse sanitatem: Vnã quæ optima, consummata ac summa est: Alterã quæ imperfecta, & ceu ab hac deficiens est: quarum vtráque maioris minorísque ratione diuidua ingentem habet latitudinem. Veluti enim album corpus aliud magis, aliud verò minus album cernitur, ita & quod sanum dicimus, magis minúsque tale esse videtur. Cuius rei duplex est de-

demonstratio: Prima sumitur ex mutatione, quæ ætatum vicissitudines sequitur. Alia enim sanitate fruuntur Infantes, alia itidem Iuuenes, & alia denique Senes, cùm tamen omnibus per omnes ætates liceat esse sanis. Tametsi sint qui senectutem ipsam morbum esse velint. Altera administratio ab actionum differentia habetur. Siquidem nec qui sani sunt omnes oculis æquè cernunt: sed alij perspicacius, alij obtusius: Nec auribus pari modo audiunt. Sed nec pedibus nec manibus ex æquo similiter valent: sed hi probiùs, illi deterius. Neque reliquorum denique membrorum munia similiter omnes obeunt: imò in singulis penè magna est in excessu defectúque diuersitas: Tamen cuique propositum est seruari tuerique eam quam ab initio accepit sanitatem. Nam si quis eos dũtaxat sanos esse contendat, quorum singula mẽbra functiones suas obeunt absolutissimè, cæteros qui minus probè sint affecti non esse sanos: is vniuersæ artis quæ de sanitate tuenda institui tur fundamentum subuerteret. Hæc ex Galeno I *libr. de* ram ob r m assignaui, vt quisque intelligat *sanitat.* haud simil m vniuersis hominibus naturam *tuend.* contigisse: ob ídque nihilo felicius eandem victus rationem omnibus præscribi posse, quàm si utor vnum calopodium omnibus hominibus daptare conetur.

Porrò ex prædictis septem rebus naturalibus humanum corpus constitutum formámque duobus po issimùm modis in sanitate conseruatur. Vno quidem ac primo modo (Quia corpus in continuo fluore est) per restitutionem illius quod effluxit. Si enim ex corporibus nostris nihil effluerct, sed æqua moles sub-

ſtantia ſemper ſeruaretur, nulla foret, alimen
neceſſitas.

Altero verò modo conſeruatur corpus pe
excrementorum, quæ per concoctionem colle
cta ſunt expulſionem.

Quæ ambo ſi ritè à medico ac ſedulò procu
rantur, neceſſariò ſequitur, corpus præproper
nec ſeneſcere, neque putreſcere: Atq; ſic prim
modo à celeritate mortis naturalis: Secũdo ve
rò modo à morte accidentali ſecurus redditur
Nemo enim exiſtimare debet, Artem de ſanita
te tuenda corporis immortalitatem præſtare
quemadmodum Galeni temporibus quidã ſo
phiſta edito libro immortalitatis viam docer
aggreſſus eſt. Huius ſimiles hodie ſunt, qui ta
metſi omniũ bonarum literarum expertes ſin
mira tamen βαυλολογία aureos de ſe mõtes pol
liceri audent. Sed nõ eſt nũc de his locus. Vte
que verò conſeruandi modus perficitur per ſe
ineuitabiles res, quas tum veteres, tum neoter
ci Medici prudenter non naturales vocãt: pr
pterea quòd tã morbi quàm ſanitatis cauſæ e
ſe poterunt. Si nanque vt neceſſitas corpor
exigit cum menſura & æqualitate opportun
adhibentur, ſunt res ſalubres cauſæque ſanita
tis: Sin præter neceſſitatem citráque modu
corpori adferuntur, ſunt res inſalubres, cauſæ
morbi: ob id commodam artificialémque requ
runt adminiſtrationem.

Sunt autem hæ ſex Res nõ naturales.
1 Aër,
2 Cibus & potus,
3 Repletio & Euacuatio,
4 Exercitiũ ſeu motus, & quie
5 Somnus & vigilia,
6 Accidẽtia ſeu motus anim

Por

Porrò per hasce sex res non naturales(quibus duæ virtutes, scilicet pulsatiua seu vitalis, & naturalis deseruiunt) in sanitate conseruatur totũ humanum corpus, si ritè ac debitè administrantur. Per easdem enim fit non modò refectio eius quod è corpore effluxit, verumetiam excrementorum expulsio.

Quod verò è corpore nostro assiduè effluit, aut est substantia aërea & ignea, & potissimùm restauratur per aërem, mediante virtute pulsatiua: Aut est substantia sicca, & restituitur per cibum: Aut est substantia humida, & restauratur per potum, agente virtute naturali: & sic primæ duæ res non naturales, Aër videlicet, & cibus ac potus, potissimùm refectioni deseruiunt, quemadmodum deinceps videbimus.

DE PRIMA RE NON NATURALI, Aëre.

Quãdo verò Aër tam per inspirationẽ, quàm per arteriarũ motum ac pulsum attractus nobilissimam corporis nostri partem, videlicet spiritus vitales, animales, naturalésque, qui sunt de substantia ignea aëreáque, conseruat: primùm de ipso tanquam de nobiliore dicemus.

Sciendum quòd aër inter cæteras res non naturales principatum obtinet, fortiúsque humanum corpus alterare poterit omni alia re non naturali: partim quia continuo degimus in ipso, illáque eius vitandi ratio est, quãdo sine eo inspirato non conceditur viuere, inuitísque nobis hauriendus est: partim quia nunquam non nos vndique ambiens subtilitate suæ substãtiæ in profundum corporis ingreditur, per vniuersi corporis poros dilatatione arteriarum attractus, partim quia est pabulum, imò de substãtia

ſpiritus vitalis.

Ipſe verò aer in ſe multas patitur mutationes, tum propter ſubſtantiæ ſiue raritatem, quæ valde mutabilis eſt, tum eſt, tũ quia inter quatuor Elementa (ſi Aſtrologis credimus) plures habet Planetarum Sphæras, quæ ipſum continuò mouent ac alterare poſſunt. Sphæra nanq; Solis tantum mouet ignem: Sphæra Lunę aquam: Sphæra ſtellarum fixarum terram: reliquæ verò Sphæræ omnes, ſicut Saturni, Iouis, Martis, Veneris & Mercurij, mouent aërem. *Si credimus, inquam Aſtrologis.*

Cuius rei gratia aër vbi bonus eſt & commodus, plus iuuamenti humano corpori adfert omni alia re naturali Contra verò vbi nocuus eſt malúſque ibi omni re eſt nocentior, imò peſtilentiſſimus eſt.

Saluberrimus verò vniuerſis hominibus aër iudicatur, qui optimus ac puriſſimus. Optimus autẽ ac puriſſimus aër is eſt, qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec aliquid ex metallis, aut caminis, aut barathris ſibi admixtum habeat, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret: Nec qui ex cloacis, quæ vrbem aut numeroſum exercitum purgant. vitium cõtraxerit: Nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum, aut cuiuſcunque rei putredine coinquinetur: Nec qui ob ſtagnum aut flumen vicinũ nebuloſus ſit: Nec qui editis vndiq; montibus aut ædificiis in cauo loco occluſus nullum recipit perflatum: ſuffocans enim putríſque eſt, ſimilis ei qui in domibus quibuſdã eſt incluſus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum plurimus aceruatur ſitus. Huiuſmodi ergo aër omni ætati eſt noxius: ſicut è diuerſo qui purus omnino

nino eſt, nulli non ætati eſt ſaluberrimus.

Hinc admodum prudenter mihi agere videntur Principes ac magnates, qui in locis liberis veluti ad finem ciuitatum, ad Orientem, Septentrionem, aut Occidentem arces ſuas ædificare ſolent, vbi comodè perflari poſſint, & ab hominum mechanicorum fœtore, præcipuè cadauerum, ſint liberæ.

Sic aeris quidem eſſentia vniuerſis hominib. æqualiter conuenit, quæ optima eſt.

At verò quæ ex ipſius qualitate, calido ſcilicet aut frigido, humido aut ſicco contingit diuerſitas, non perinde ſe ad omnes homines habet: Sed corporibus quæ optimo temperamento ſunt, etiam optimè temperatus aër eſt ſaluberrimus. Optimè autem temperati aëris termini hi ſunt, vt in aëre quidem ambiente, neque horreat corpus propter frigus, neque ſudet propter æſtum. In quibus verò aliqua exuperans qualitas dominatur, his vtiliſſimus aër eſt, qui ei qualitati maximè eſt aduerſus: vtpote frigidus aër calidæ, calidus frigidæ: Humidiori qualitati, ſiccus aër, Sicciori quàm par eſt, tantò humidior, quantum ſiccitas ipſa mundum exceſſit. His omnibus proſpiciat oportet qui vires illæſas tueri velit.

DE QVATVOR MVNdi plagis.

Quod autem ad quatuor mūdi plagas attinet, Orientē videlicet, Occidentē, Septentrionē, & Meridiem, non ignorandū eſt, quòd aër & vēti Septētrionales omniū penè ſaluberrimi cēſētur

Quippe qui non modò putredinem aliquam non adferunt, verumetiam ipsam, si adest, corrigunt. Quamobrem tempore pestilitatis huic plagæ fenestras nonnunquam apertas esse expedit, qui Boreas, qui frigidus & siccus natura ventus est, pestilentem aërem, sicut & solares radij, corrigere solet, omniáque imputria seruare. Orientales verò vẽti, quia calidi & sicci, Occidẽtales verò, quia frigidi & humidi censentur, non insalubres existunt.

Gal. in 1. de temp. lib.

Omnium deterrimi sunt Meridionales venti, qui calidi natura & humidi sunt: qua de re omnia facillimè Austrino statu putrescunt. Vitãdi igitur sunt, præcipuè verò infecti aëris tẽpore.

DE ANNI TEMporibus.

Ver.

Inter quatuor anni tempora saluberrimum Ver esse Hippocrates testatur: ideóque tẽperatum esse cõstat. Longéque errãt qui ipsum Ver calidum humidúmque esse autumãt, cùm nullũ temperamentum putredini magis obnoxiũ sit, quàm calidum & humidum. Quod sanè temperamentum (ex Galeni sententia) in quatuor anni temporibus inuenire nequeas: in graui ac pestilenti aëris statu nonnunquàm incidit. Aër itaque Vernalis, tum quia temperatus est, tũ quia ob solem ascendentem à commixtis vaporibus depuratur : salubcrrimus miniméque mortifer censendus est.

Autumnus
Gal. 1. li. de temp.

Autumnalis verò aër sedulò fugiendus est, nõ quòd frigidus sit & siccus, vt falsò quidem illi hoc temperamentum absolutè adscribunt, sed propter inæqualem eius temperiem, quæ maximè autumnum morbiferum facit & exitialem, sicut Hippocrates illa sentẽtia significauit. Cùm

eod m

eodem die modo frigus, modò calor nos vrget, Autumnales expectandi morbi sunt.

Hyems verò frigida & humida, Æstas autem contrà, calida & sicca est. Est huiusmodi quidẽ temporum vicissitudo iuxta Prouerbium, ἡ μεταβολὴ τῶν παντων γλυκεῖα, non solum suauis est, verum etiam ad valetudinem necessaria. Nam si vnum anni tempus frigidum in corpore pituitoso aut parato commouere poterit Epilepsiam, Apoplexiam, Paralysin, aut similes morbos: Tẽpus verò calidum in corpore bilioso & parato, maniam, febres acutas, & id genus alios morbos: Quanto magis si duo triáve tempora, aut totus annus eiusmodi fuerit? præcipuè si totus annus (aut magna ex parte) Austrinus fuerit, pluátq; per æstum imber largus assiduè. Id nanq; humidi ac calidi status proprium est, vt in æstu assiduè pluat. Tum verò necesse est, vt aut magna pestilentia succedat, aut magna hominũ corruptela ob putredinem subsequatur. Quapropter excedens temporum qualitas cum contraria sibi qualitate semper corrigenda est.

Hyems, & æstas. i. omniũ rerum vicißitudo suauis est Galen. de tempera. lib. 1.

Hæc quidem de aëre, qui deperditam aëream igneámque corporis substantiam, videlicet spiritus, restaurat, nunc sufficiant: si modò sani restaurationem, per virtutem pulsatiuam seu spiritualem denuò perfici admonuerimus. Nũc verò de restauratione humidioris siccioríſque substantiæ quæ effluxit dicẽdum est. Atq; hæc quidem restauratio per virtutem naturalem nutritiuam perficitur. Cui quatuor virtutes naturales nulli non corporis parti insiti attractrix in quã retentrix, concoctrix & expultrix deseruiunt. Cibus nanque & potus non nutriũt, nisi per dictas virtutes probè mutati confectíque sint & adsimilati.

De secunda re non naturali.

CIBO ET POTV.

1.lib.de cibis boni ac mali succi. Circa cibi potúsque administrationem multa à multis dici solent, omnia tamen ferè eò referuntur, vt bona commodáque comestorum in ventre fiat concoctio. Neque enim quisquã (si Galeno Medicorum principi credimus) morbo corriperetur, si accuratè obseruaret ne in cruditates incideret, nec post cibum vehementer exercitaretur. Hinc idẽ Galenus à crassi lentíque succi cibis non prohibet eos, qui nulla re impediti exercitatione multa somnóque ad satieratem vti possunt. Breuiter igitur circa cibi rationem sex consideranda sunt.

Primum cibi substantia, secundum cibi quantitas, tertium cibi qualitas, quartum tempus, quintum ordo, sextum consuetudo.

DE CIBI SVBSTANTIA.

Primùm quo ad substantiam, An tenuis, aut crassi succi cibus sit, obseruandum est.

Quanuis neque crassus neque tenuis cibus damnandus sit, neuter tamen quandoque vitio caret. Siquidem crassus cibus difficulter concoquitur, lentúmque ac glutinosum succum gignit, qui calorem innatum suffocando extinguere potis est.

Tenuis autem cibus parum nutrit, corporáq; quæ eo aluntur, & gracilia & imbecilla reddit: Imbecillitas verò morbis facilè est obnoxia.

Ad bonam itaque tenendam valetudinẽ cibi sunt eligendi, qui neque tenuẽ neq; crassum penitus succum gignunt, sed qui mediã quasi inter

ter tenue crassámque naturam habeant. Cuiusmodi sunt.

DE PANE.

Panis mundissimus ex farina triticea cum sale ac fermento secundum artem probè cõfectus: cuius grana non in aëre infecto, nec de terra corrupta, sed sana sint collecta, quiq; ob vetustatẽ non corruptus sit, nihílque vitiarũ loliíve, quæ oculis neruísque incommodare solẽt, commixtum habeat.

Ex Gallinaceorum genere sunt tam mares, quàm fœminæ, & caro pullorum.

DE AVIBVS ET PISCIBVS.

Ex auibus phasiani, perdices, columbæ, turtures, & omnes ferè aues syluestres,

Ex piscibus sunt saxatiles, marini & squamosi, qui in aqua munda arenosa & nati & capti sunt, habentes carnes duras, friabiles, sapidas, & bene odoratas. *Galen. in lib. de boni maliq; succi cibus.*

Aues nanque & pisces ferè omnes boni succi censentur, exceptis lacustribus, palustribus, & qui in immundis fluminibus ac turbidis degũt, minus enim sese natationibus exercent, vitiatóque tum aëre, tum victus genere vtuntur, præsertim si in aquas illas vrbis alicuius amplissimæ latrinarum, balneorum, culinarúmque loturæ purgamenta defluant. Caro enim animantium, quæ in eiusmodi aquis viuunt ac immorantur deterrime est.

De syluestris & quadrupedibus.

Syluestrium animalium caro, quia multis cursitationibus se fatigant, & in aere licciore versantur, quàm domestica incolumior cen-

ſetur. Pluribus enim diebus à putrefactione adſeruatur. Caro tamẽ hædina, vitulina, aliorúmque id genus laudabilium animalium, non eſt reiicienda.

DE LACTE.

Lac omnium ferè Medicorum ſententia probatiſſimi ſucci habetur. Muliebre tamẽ lac primas ſibi vendicat: deinde lac aſininum: poſteà caprinum, tandémque vaccinum & ouinum.

Neceſſe autem eſt vt animal, ex quo lac ſumitur, ſit boni habitus, boníque ſucci: qui quidem ex optimis paſcuis ac nutrimentis eueniunt.

Immiſcendum tamen lacti eſt vel mellis puri, vel ſacchari & ſalis nonnihil, ne in ſtomacho coaguletur: vacua præterea ſtomacho ſumendum eſt ſeorſim, præſertim abſque piſcibus.

Porrò aſſiduus lactis vſus dẽtibus ac gingiuis officere ſolet: has enim humentes & flaccidas, dentes verò putrefactioni & eroſioni obnoxios facit. Aſſumpto igitur lacte conuenit vino diluto, cui aliquid mellis ſit admixtũ, aut (quod præſtantius eſt) primum melicrato, deinde vino adſtringente os abluere. Sic enim ſi quid ex lacte caſeoſum dentium interſtitiis gingiuíſque infarctum obhæſit, abſtergetur.

DE OVIS.

Inter cibos mediocres numerantur oua gallinarum. Eliguntur autem paruula, oblonga, ad mediocritatẽ cocta. Nam ſi nimis ſorbilia ſunt, vt facilè digeruntur, ita & eorum nutrimentũ facilè euaneſcit, diſſipatúrque.

DE CASEO.

Caſeus omnis craſſi, vetus verò etiam mali
ſucci

succi est: recens autem nonnunquam mali, sed minus crassi succi est, quàm vetus.

DE CIBIS OMNIBVS NOminibus vitandis.

Cibi verò vniuersis hominibus noxij sunt, qui excellẽtem in primis qualitatibus virtutem obtinent, siue in calido, siue in frigido, siue in humido, siue in sicco: vti sunt Allia, cæpæ, porri, caules, sinapi, & fructus penè omnes qui asseruari exiccaríque nequeunt, sed antea quàm exiccentur putrescunt, vt mora persicca fungi, pepones, & id genus. Hæc de cibi substantia sufficiãt.

DE CIBI QVANTITATE.

Secundò consideranda est cibi quantitas, quę tanta esse debet, vt commoda eius fiat in vẽtre concoctio, & quantum naturæ, nõ appetitui sufficiat, quæque minimè grauet ventriculũ: quod cùm vitari in imbecillo ventriculo nequeat, proximum est vt quam citissimè grauis esse desinat. Solus enim temperatus stomachus tãtum appetit, quantum concoquere potest.

Frigidus verò natura stomachus melius appetit, quàm concoquit: Calidior autem stomachus contrà melius concoquit, quàm appetat: potius ergo cibi crassi, quàm subtiles ei conueniunt: quia illi concoquuntur, hi verò in eodem corrumpuntur Exploranda igitur est stomachi temperatura, quæ pro ætate, sexu, & aliis variatur. *Galen. in arte med*

Ad hæc sciendum quòd vt nimia quantitas, ita & nimia cibi paucitas stomachi coctionem impedire poterit. Nam si in magno stomacho adeò exiguus sit cibus, vt stomachi corpus corrugatum vndique amplecti cibum non possit, non

exacta, nec commoda fiet cibi concoctio. A nimio autem cibo stomachus multò vehementius læditur. Membrum enim vltra modum extensum in continuitate sua nonnunquam soluitur: quare virtus eius naturalis omnino deficit, fitque cruditas, quæ mater est omnium ægritudinum, ob idque dici solet, Plures mori crapula, quàm gladio. Etenim multis nominibus exitialis est cruditas. Primùm enim crudi succi si copiosi in corpore sunt, grauant: Deinde tum multitudine tum crassitudine sua exiguos corporis meatus obstruentes calorem innatũ extinguũt. Rursus manifesta sua qualitate non tantùm alterant temperamenti mediocritatem, verumetiã corrumpunt. Denique cùm nutrire corpus priusquàm concoquantur crudi, succi, nequeant, syncopæ obnoxiam reddunt.

2. Aph. 37. Quotquot enim superfluè se repleuerunt, aut rupta vena, aut suffocato calore naturali, subitò interierunt, vt Galenus de quibusdam athletis testatur. Et Hippocrates, Vbi cibus (inquit) præter naturam copiosior ingestus est, inde morbum creari sanatio indicat. Hinc est quòd Medici communiter ferculorum multitudinem in vna mensa damnant, ne ob varietatem, quæ delectare solet, plus cibi quã concoqui possit ingeratur. Quamuis mihi non pauci sunt noti, quos vnius cibi repletio magis, quàm moderata varietas lædit, vt in hoc certè consuetudo experientiáque non parum momenti habeant. Breuiter verò sciendum est. Quòd

Cibus { Multus plenus seu crassus / Moderatus / Paucus seu tenuis } corporis virtutem { auget / cõseruat, / minuit.

Si igitur augere corporis robur voluerimus,

vtemus

vtemur alimento multo seu pleno, si custodire, mediocri. Si verò minuere ac demoliri vires corporis voluerimus (id quod per sanitatem nunquam, in morbis verò non omnibus, sed quibusdam, iísque acutis moliendus est) vtemur alimento pauco, ac tenui victu.

Sicut igitur in substantia cibi dictum est, medios cibos eligendos, ita in quãtitate etiam mediocritatem seruasse optimum fuerit: Hinc rectè Hippocrates inquit: Non satietas, nõ fames, neque aliud quicquam, quod modũ naturę excesserit bonũ: Omne enim nimiũ naturæ est inimicũ. 2. Aphorismo. 4.

Quãdo tamen à medio ad aliquod extremorum declinare necesse fuerit, tutius, meo quidẽ iudicio, erit vt plurimũ in paulò pleniore, quàm nimis tenui victu excedere, vt clarissimè Hippocrates testatur. Quiuis, inquiẽs, error cõmittitur grauior in tenui victu quã paulò pleniore. Propterea etiã sanis valde tenuis statáque & exquisita victus ratio parũ tuta quoniam errores grauius ferunt: ob hoc igitur tenuis victus atq. admodum exquisitus, eo qui paulò plenior est, vt plurimũ magis periculosus existit. Ex his Hippocratis verbis manifestũ fit, per victũ paulò pleniorẽ vires corporis augendas potius quàm, per tenuem deiiciendas esse. Sicut enim corporis imbecillitas morbis ferè omnibus obnoxia est, ita cõtrà natura fortis nullũ nõ morbo resistere potest, dũ materiã morbi mirè expellit. Galeno teste. Atque hæc ferè causa est, cur violenti nonnulli homines omnibus penè in rebus inordinatè viuentes nullam tamen ægritudinem incurrere videntur. Adde quòd nocumẽtum cruditatis & morbi materiales faciliùs sanantur, quàm morbi immateriales & arefactionis. 1. cap. 3. 5.

Summè tamen curandum, vt si quando

mediocritas planè seruari nequeat, excessus saltem sit mediocris. Ne habitus corporis ad summum bonitatis attingat: Siue enim refectiones, siue euacuationes, si ad extremum perueniant, periculosæ sunt, teste Hipp.

DE CIBI QVALITATE.

8. libr. de sanita. tuend. Tertiò consideranda est cibi qualitas. His enim qui æquali temperamento sunt præditi æquales ac temperati cibi ac potus maximè cōducunt. Tātò enim melius est nutriens, quantò iis iucundius est quod comedunt. Itaque cibis medicamentosis vti iis temerè non expedit, siquidem calidiores cibi (vt Allia, cæpe, sinapi, &c.) sanguinem adurunt & excoquunt: frigidiores autem cibi phlegmaticum humorem generant, qui cum manifesta sua qualitate, tum substātia sua crassa, & viscosa, calorem innatum suffocando extinguit.

Porrò intemperatum quidem temperamentū si vertere quis in melius velit, alimenti species contraria esse superanti qualitati debet. Sensim verò id citráque noxā fiet, si & præsit medicus, *6. de sanitate tuenda.* & is qui curatur à negotiis ita liber sit, vt omnia suo tempore peragat. Nā qui negotiis districtus est, illi longè tutius fuerit, vt nec tentet temperamentum suum mutare, sed accommoda sibi nutrimenta sumat. Apta autem sunt, humidis quidem humida, siccis verò sicca: Nutritio enim fit, cùm cibus corpori assimilatur. Citius verò adsimilantur sicca siccis, & humida humidis: *2. lib. Aphoris. 16* *6. de sanitate tuenda.* hinc rectissimè Hippocrates: Humidus victus omnibus febricitantibus (inquit) confert, maximè verò pueris, & aliis qui tali victu vti consueuerunt.

Qui verò calidiore frigidioréve temperamē-

to

to sunt præditi, iis contraria dare semper expedit. Facilius enim similibus alimentis in morbosam intemperantiã abeũt, quàm qui humidiore aut sicciore sunt temperamento, ob calidi frigidíque vehementem efficaciam Physicis notam.

Porrò tametsi moderata ciborũ varietas cõcedenda sit sedulò, tamen cauendum est ne cibi vna vice sumendi, siue substantia, siue qualitate valde inter se diuersi sint: Nam ob substantiæ diuersitatem inæqualis fit concoctio, vt patet de carnibus boum & hœdi in eadem olla simul decoctis.

Ob qualitatis verò contrarietatem ac pugnã inter se oriũtur in ventre tormina & inflationes, quæ non nisi pugnantium expulsione finiri solent: vt Galenus de brassica testatur, quę licet simplex esse videatur natura, tamen composita est. Succus enim eius ad expulsionem stimulat: solida autem eius substantia stringit ventrem: ob id tutius est succum à substantia separare. *1. de alimẽtorum facult.*

DE CIBANDI TEMPORE.

Quartò obseruandum est in cibãdo tempus, quod trifariam consideratur: Primò ratione anni, secundò ratione ætatis, tertiò ratione diei. Non parum enim ad victus rationem instituendam anni tempora conferunt. Hyberno nãque tempore & plus appetunt homines, & cibũ facilius concoquunt, quàm in æstate. Cuius rei causam reddit Hippocrates, Ventres, inquiens, hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda: Etenim calor innatus tũ plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis. Oportet enim esse alimenta non solùm quãtitati eius quod ex corporib. nostris effluit, sed *1. Aphorismo 15.*

& innati caloris multitudini proportionata.

Hippo. de vict. rati. pri. Porrò Hyemi adſimilatur & veris initium, & Autumni finis; Aeſtati verò finis Veris, & Autumni initium ſimilia ſunt.

Hyems. Quod autem ad temporũ qualitatem attinet, Hyemis quidem tempore, cùm immoderatè frigida humidáque ſit, corpus calefaciendum exiccandúmque eſt: ideóque plurimo cibo, ſed calido & ſicco: potu vero pauciſſimo, eóque meraciſſimo: carnibus magis aſſatis, quàm elixis holeribus pauciſſimis hoc anni tempore vtendum eſt.

Ver. Vere autem: quia temperatum eſt, temperatis cibis ac potibus vtendum: paulò plus dilutiúſque quàm in hyeme bibendum, cibóque paululum demendum eſt.

Aeſtas. Æſtate verò, quia hoc anni tempus calidum ſiccúmque eſt, corpus exuritur ſqualidúmque euadit: ob id humectandum refrigerandúmque corpus eſt. Commodiſſimum igitur fuerit tum temporis nutrimento vti humido & molli: carnibus potius elixis, quàm aſſatis: potio ſit multa magíſque diluta, quàm in vere.

Autumnus. Per Autumnum verò cibo paulò pleniore & ſicciore boníque ſucci vti expedit: minùs verò, ſed meraciùs bibere commodum eſt. A fructibus verò qui tum abundant, quia communiter putreſcibiles ſunt, abſtinendum eſt, exceptis fructibus auſteris, qui non facilè corrumpuntur.

Secundũ tempus ætatis. Differentia ætatum etiam nõnihil conducit ad victus rationem capiendam. Siquidem ſenes facilè ferunt mediam: pueri difficulter: mediæ autem ætates inter ſenes & pueros, quantò alteri ipſorum proximiores ſunt, tantò minus aut magis ex longis inediis offendũtur. Egregiè igitur

igitur Hippocrates: Senes, inquit, facillimè ieiunium ferunt: secundo loco, qui ætatem constãtem agunt, minus adolescẽtes, omnium minimè pueri, præsertim qui inter eos viuidiores sunt: Qui enim crescunt, plurimùm habent calidi innati: plurimo igitur egent alimento: alioquin corpus absumitur. Senibus verò parum calidi innati inest: paucis propterea fomitibus egent, quia multis extinguuntur.

Ex his manifestum est, pueris multum cibi ac sæpe in die dandum esse, propter multum eorum calorem innatum, qui alioqui in substãtia humida ac molli absumitur defluitque. Senioribus verò ac decrepitis sæpe quidem, sed parum pro vice comedendum esse, ne paucus eorum calor multo alimento extinguatur: sicut parua flamma multo oleo simul infuso extingui solet.

Tempus verò diei sic considerandum est: vt per æstatem sæpius quidem in die, parũ tamen pro vice vna, & horis & locis communiter siue arte siue natura frigidis, cibũ sumamus: in Hyeme verò contrario modo. Nunquam tamen, nisi priore cibo probè concocto verus ac naturalis adsit appetitus, edendum est: sicut rursus nec famelico stomacho cibus denegãdus est, ne impleatur malis humoribus, videlicet biliosis, pituitosis ac serosis, quos iecur nonnunquam stomacho valde appetenti trahentíque remittit.

DE ORDINE CIBORVM.

Quamuis melius sit minimè varios neque substantia, neque qualitate cibos simul in vna cibatione coniungere: tamen quando ob id consuetudinem, aut magnatum reuerentiam hoc nostro tempore vsuuenit, tum si stomachus fuerit frigidus, qualis in senibus & ociosis

hominibus esse solet, semper mollia & humida & quæ concoctu sunt, facilia præmittere expedit. Contrà verò, si stomachus fuerit præcalidus vt est in quibusdam iuuenibus laborantibus ac exercentibus se (quos Galenus facilius carnes bouinas, quàm saxatiles pisces concoquere posse scribit) iis expedit crassos, siccos, durósq; cibos præmittere subtilibus ac mollibus. Crassi nanque cibi sat bellè in eorum stomachis cōcoquuntur: subtiles autem in nidorulentam ac fumosam quandam qualitatem corrumpūtur. Eiusmodi verò cruditas, si Galeno credimus, deterior est ac promptius febres accēdit, quàm ea quæ ob frigiditatem cibos in ac dam qualitatem vertit.

2. Alimē.

8. lib. ar. curat.

Communiter tamen humida, pinguia & dulcia primo loco: quæ sicca astringentiáve sunt, secundo loco assumuntur.

DE CONSVETVDINE.

Consuetudo non solùm in cibo & potu, verumetiam in omnibus aliis rebus non naturalibus diligenter obseruanda est. Maximā nanque vbique & maximè principalem habet vim, tam in recuperanda, quàm in conseruanda sanitate. Cuiúsque enim corporis naturam ostēdit, adeò vt Galeno sui temporis medici nonnulli etiam sensu communi caruisse videantur, qui eam velut inutilē reiicere audebant. Quis enim adeò stupidus est, vt magnoperè ex aquæ frigidæ potione læsus, hanc in diuturnum vsum duxisse velit?

9 metho. medend.

De consuetudine sic inquit Hippocrates: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis fortibus atque iuuenibus faciliùs ferūt. Quæ enim ex lōgo tempore

2. Apho. 49.50.

pore consueta sunt, etsi deteriora sont, insuetis minùs molestare solẽt. At cùm nemo sit hominũ, qui inopinatis rerum sortibus non subiiciatur, periculosa est vnica tantùm consuetudo. Addit ergo Hippo. Oportet igitur ad insueta permutari: mutatio tamen debet esse modica.

Quòd verò consuetudo longo tempore contracta temerè mutãda nõ sit, aptissimè Galenus ex ista Hippocratis sententia euincit: Humidus omnis victus febricitantibus est idoneus, potissimùm autem pueris, & aliis qui ita cibari sunt sueti. Febricitãtibus enim, vt inquit, ex ipsa cõtrariorum iudicatione, humidus victus conducit: Pueris verò & aliis qui tali victu vti cõsueuerunt, ex indicatione similium. Vt enim ætas pueris, non moribus, sed secundùm naturam est: ita consuetudo ascitiam quandam naturam in corporibus gignere solet, cui contraria dedisse imprimis est noxium: gaudent enim naturæ cõsuetis semper. Ergo assuetudines tametsi prauæ sunt, tempore ægritudinis non sunt mutandæ. Imò nec per summam sanitatem semper id tentandum est: sed tùm cùm à negotiis maximè liberi sumus.

1. Apho. 16.

8. li. met. medend.

5. lib. de tuenda sanitat. Galen.

Ad consuetudines etiam naturarum proprietates pertinent, quas recẽtiores Medici Naturas specificas, aut insequentes materiam appellãt. Secũdùm quas quidem proprietates (ex Galeni sentẽtia) alij semper ad alios cibos & potus rectè se aut non rectè habent. Et in hoc certè falluntur nonnulli, ac imprudenter operantur, qui exhibent vinum, aut aliud quidpiam secũdùm proprietates specificas alicui contrarium, quantumuis cognouerint illud secundùm qualitates manifestas cõuenire. Proprietates enim in omnibus, siue specifica, siue insequens materia, est

7. art. curat. lib.

ſupra omnes diſpoſitiones manifeſtas obſeruanda. Et hoc eſt, quod Hippocrates ait: Parum deterior cibus & potus, delectabilior verò, melioribus quidem, ſed minus ſuauibus eſt præferendus. Atque in hoc experimentum vincit rationem.

2. Aphoriſmo 38.

DE POTV.

Quoniam compendiosè de ratione cibi, quo ſubſtantia ſicca è corpore noſtro effluxa reſtauratur actum ſit: nunc breuiter dicendum eſt de potu, qui ſubſtantiam corporis humidam effluxam reſtituit, tametſi ſint qui eſſe ipſum vehiculum tantùm cibi exiſtiment.

DE POTIONIS MODO.

7. lib. method. medend.

Potionis, Galeno credimus, is modus erit, vt nec in ventriculo innatet, nec fluctuationis vllius ſenſum inuehat. Illico etiam poſt cibũ antequam concoquatur bibendem non eſt: ſiquidem innatant cibi ſi bibantur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpoſitum humorem nõ contingat: veruntamen ſitibundus quis fuerit, prohibere eum in totũ vt graue eſt, ita nec expediens: ſed tantillum indulgendum eſt, quod & deſiderium ſoletur, & ſitim leuet. Poſteaquam verò nutrimentum concoxerit, abũdè bibere ſinendus eſt: quippe celerrimè, ſi ita fecerit, per corpus alimentum diſtribuitur, id quod extenuatis cũprimis conducit. Qua de cauſa potum hora cibationis non in quantitate continua, ſed diſcreta, non vna inquam, ſed pluribus vicibus aſſumere expedit.

Potus verò tum ſubſtantia tum qualitate eiuſmodi eſſe debet, vt præcordia celeriter tranſiens non diu in ventre fluctuet.

DE

DE AQVA.

Aqua quidem optima est fontana recens, cuius nulla qualitas vitiosa aliunde sit contracta, cuius fons ad orientem solem erumpit, quæque per meatum aliquem mundum, aut puram coletur terram, quæque calefiat, refrigeretúrque ocyssimè. Cauēdę verò sunt aquę quę ex stagnis hauriuntur, & quæ turbidæ, & quæ malè olentes, & quæ salsæ: Denique in quibus qualitas aliqua gustu deprehenditur: quando quæ optima est, non gustui modò, verumetiam olfactui omnis qualitatis expers videbitur. Eadem quoque tum potui iucunda erit, tum planè pura. Quòd si præcordia quoque celeriter transit, nihil est quòd magis idoneam requiras: quādo si qua pura lympidáque est, nec potu insuauis, ac nihilo secius tamen circa præcordia hæret, hęc vitio non caret, atque abstinendum ab ea censeo: vti cùm prorsus est frigida calefacta non dissuadeo. Tutissimum tamen fuerit experientia ipsa de eiusmodi aqua iudicium fieri.

Gal. 1. de sanitate tuenda.

DE VINO.

Vinum haud ita omnibus sicuti aqua conducit: quam enim iam optimā iudicauimus aquam hac vti puero, iuueni, seni (velut & de aëre dictum est) conducet. Vino autem aliis aliàs pro ætatis ratione vti expedit. Sciendū enim quòd vinum calefacit & humectat: cuius rei gratia pueris, qui calido humidóque sunt temperamento minimè conducit. Nā pręterquàm quòd nihil cōmodi ex vini potione sentiūt: etiā lædūtur, eo quòd nō solū plus æquo calefiūt, humectātúrq;, sed etiā quia caput iis halitu repletur, sicuti & aliis omnibus, qui calido humidóque

temperamento ſunt præditi.

Quare neque adoleſcentibus vinum niſi modicè ſumptum vtile eſt, quòd videlicet & ad irã & libidinem eos præcipites faciat, & animi rationem hebetem turbidámque reddat. Cùm autem ſit omnis exceſſus fugiendus, maxime hunc fugere expedit, ex quo corpori modò, ſed etiam animo damnum accedit. Senes autem quia frigido ſiccóque temperamento ſunt, omnium commodiſſimè vino vtuntur.

DE VINI IVVAMENTIS.

Iuuamenta vini ſunt humectare ac nutrire quicquid immodicè ſiccatum eſt, ſiue ex immodicis laboribus, ſiue ex proprio ætatis temperamento ſiccitas prouenerit. Bilis item amaræ acrimoniam mitigare ac frangere, per ſudores vrináſque eandem vacuare: ea quæ in ventriculo aut venis ſunt concoquere: vires organorũ augere: excrementis expellendis viam facere, & cùm vina boni ſucci ſint, corpus nutrire: quorum tamen iuuamentorum penè nullo egent pueri.

12. li. art. curat.

Porrò vina validiſſima ſunt, quæ plurimùm aquæ in mixtura ſuſtinẽt, qualia mox colore flaua, ætate vetera, boniqúe odoris eſſe ſolẽt: quæ vero paulò minus calida ex ſtũt, fulua ſunt: quę adhuc plus à vehementia caloris recedũt, rubra ac dulcia ſunt: quæ verò colore alba & aquoſa conſpiciuntur, omnibus minùs calefaciunt, & quaſi media inter aquam & vinum videntur.

Gal. li. 12. meth. medend.

Auſtera vina roborant quidem ventrem, capútque inter omnia minimè tentant, cæterùm digeſtionem in corpus minimè accelerant.

Vinum ſubſtantia tenui & qualitate calidum conducit phlegmaticis, crudos humores habẽtibus

tibus

tibus, ob ídque in syncopem incidentibus. Vinum verò substantia crassum confert macilentis qui impinguari desiderant. Cauendum autem ne obstructiones inuehat.

Ieiuno prætere a stomacho bina communiter cauenda sunt. Quemadmodum autem diluenda sint vina ratione temporum, dictum est suprà, cùm de cibandi tempore ageretur. Breuiter cuique obseruanda est sua consuetudo. Sunt enim quibus caput ob imbecillitaté, si vel paulò meraciùs biberint, statim tentatur: rursus sunt qui meraciore adeò delectantur, vt si diutius biberint, eorum stomachus subuertatur. Vetus verò vinum adeò sitim non extinguit, vt inexhaustam etiam sitim generet. Quidam enim veteri vino obrutus ac inebriatus siti periisse legitur. Et immoderatius ingestum, præter cętera nocumenta, etiam Apoplexiam, morbum comitialem, & id genus alios morbos frigidos excitabit, calorem innatum suffocando.

De tertia re non naturali.

REPLETIONE ET euacuatione.

Dixi hactenus nonnihil de primo sanitatis tuẽdæ, scilicet de refectionis eius quod de corpore effluxit modo. Nunc breuiter dicendũ est aliquid etiam de altero conseruandi sanitatem modo, qui per excrementorum, quæ per concoctionem collecta sunt, expulsionem fit.

De repletione, quòd vitanda sit, dictũ est suprà in cibi quantitate: quia omnis immoderata repletio, siue ad vasa, siue ad virtutem, siue ex potu, siue ex cibo perniciosissima existit.

Hîc præter dicta obiter notandum, duplicem esse repletionem: vnam recens factam, alteram paulò antè factam. Recens factam repletionem voco, quando quispiam se nimio cibo & potu sic repleuit, vt grauem se crudúmque sentiat. Et ista quidem repletio per purgantia pharmaca, vt nonnulli ignari faciunt, haud curanda est, sed potiùs per abstinentiam, per deambulationem, per somnum multum, & his similia, donec cibus ad inferiora descenderit. Tum enim adiuuari potest, aut glande subdita, aut leui per anum infusione.

4. lib. de sanitate tuenda. Nam si crudi humores in corpore collecti admodum pigri, & ad expulsionem inepti ob crassitudinem frigiditatémque sunt, quantò magis cibi nondum in ventriculo confecti, neque in humores conuersi. Vbi igitur cruditas in corpore est, alui deiectio plus periculi, quàm iuuamenti adfert: præterquàm enim quòd nec notatu quidpiam dignum educit, etiam tormina, rosiones & animi deliquia creat: id quod Hippocrates illo oraculo præcauit, quo breuissimè præcipit, Concocta medicamento tentanda esse, non cruda, &c. *1. Aphor. 22.*

Paulò ante facta repletio est, quando cibi & potus longo tēporis spatio in humores cōuersi, ac per calorem innatum iam nonnihil cōcocti sunt. Et huic quidem repletioni conuenit. Euacuatio, quia rectiùs non curatur, quàm euacuatione. Hanc duplicem repletionem innuit Hippocrates illa sententia: Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, &c. *4. Apho. 41.*

DE EVACVATIONE.

2. Apho. 17. De euacuatione sciendum, quòd Hippocrates euacuationem simpliciter vocare solet, quando humo-

humores omnes æqualiter euacuantur: purgationem verò appellare, quãdo humores praua qualitate affecti educuntur. Vbi enim æqualiter inter se ſucci ſunt adaucti, id & plethoran Græci vocant, nos plenitudinem & ſuccorum redundantiam dixerimus: vbi verò vel flaua bilis vel nigra, vel pituita, vel ſeroſis humoribus refertum corpus eſt, eum habitum cacochymian, quaſi ſuccorum vitium dicas, nominant.

Gal. libr. 13. meth. medend.

Ergo phlethora tũ ſanguinis miſſione ſcarificationéve curatur, tum frequenti balneo: tum exercitatione: tum frictione præterea digerenti bus medicamentis, & præter hæc omnia ex accidenti inedia.

Succorum verò vitium, purgatione, quæ cuique ſuperanti ſucco ſit accomodata, corrigitur.

Cùm autem purgantium medicamentorum vſus ſanitatis tempore rarus eſſe debeat, nec niſi valde indigentibus, & ex longis interuallis vtilis ſit (quoniam earum quæ quotidie generantur in corpore ſuperfluitatem euacuatio plerunque minor eſt, quàm vt purgantis pharmaci operationem exigat) non erit nunc de iis locus.

Sed breuiter notandum, cùm eorum quæ è corpore exigenda ſunt variæ ac multæ ſint ſpecies, non ſolùm vacuationem ſecundum eaſdem variandam eſſe, ſed vnumquodque etiam excrementum per conuenientem regionem ac propriam à natura ſibi inordinatam viam excernẽdum eſſe.

Sunt enim excrementorum ſpecies: aliæ quidem eorum quæ in ventre perficiuntur, & à ſero ſeparantur, ac per omnia inteſtina paulatim impulſa tandem per ſeceſſum excernuntur. Aliæ verò eorum quæ in iecinore perficiuntur, & eſt aut flaua, aut atra bilis: quæ &

per aluum, & per vomitum expurgari possum. Cæterùm aptior est vacuatio per aluum, tanquã vsu iam valentibus intestinis iecinoris superflua tolerare. Aliæ eorum quæ in arteriis & venis: & est vrinalis aquositas per renes ad vesicam trãsmissa. Aliæ eius quod per singula membra distribuitur alimenti: & est partim sudor, partim materia quæ per omnes exiguos corporis meatus seu poros euaporat, ac per occultam trãspiratio nem euanescit, quæ vt sensum fugit, ita & nomẽ non habet. Sunt præterea tamen partes, quæ præter hos latentes meatus alios quosdam apertos & conspicuos obtinent: sicut cerebrum propter suam eminẽtiam plurimis maximísque canalibus expurgatur, primùm per nares & palatum: secũdò per vtranque aurem: tertio per caluariæ commissuras: nec non etiam aliquid ab eo confluit ad oculos. Oculus verò, quò probius munus suum obeat, per euidentes meatus eiicit quicquid in eo excrementi gignitur, nempe per nares genásque. Sic pulmo per sputum ac tussim præcipuè expurgatur.

Gal. li. 7. metho. medend. Gal. 1. de sanita. tuend.

Porrò omnium excrementorum retentorum commune hoc documentum est: quòd retẽtionis causæ semper contraria causa admouenda sit. Exempli gratia, si restricta aluus fuerit ob comestorum paucitatem ac siccitatem videndum, vt tum plura, tum humidiora exhibeamus: si verò ob siccitatem tantùm, non quidem plura: sed humidiora offeramus: si ob comestorum austeritatem & acerbitatem, dulcibus & pinguibus cibabimus.

Quòd si in ordine ciborum erratum est, vt si ea, quæ adstringunt siccántque primò: quæ verò humida, dulcia ac pinguia sunt, secundo loco sunt comesta: tunc corrigendus error, & mutandus

dus ordo eſt,

Si verò ob vtendi modum, vt ſi quis cùm bis edendum eſſet, tantùm ſemel comederit, nō bis tàntùm, ſed & ſæpius cib. bimus.

Deinceps ſi excrementi mora ob ventris inteſtinorúmque intemperiem quandam euenerit, conſiderandum eſt, an naturalis, an recens contracta intemperies ſit. De naturalibus quidem hîc nihil agetur.

Rectium verò intemperierum octo ſunt differentiæ: quatuor ſimplices calidæ, frigidæ, humidæ, ſiccæ: quatuor compoſitæ, calidę & humidæ, calidæ & ſiccæ, frigidæ & humidæ, & frigidæ & ſiccæ.

Quæcunque ergo ex his recens contracta intemperies, ſiue ſimplex, ſiue compoſita fuerit, contrariis ſibi remediis reducendi ad æqualitatem eſt, quam ad rem peritus nonnunquam ac fidelis aduocandus eſt medicus.

Sic de reliquorum excrementorum in corpore retentorum ſpeciebus haud diſſimile eſto iudicium.

DE VOMITV.

Bene, inquit Galenus, Antiqui medicorum ſimul cum aliis documentis ad ſanitatem tuendā pertinentibus, à cibariis vomitum ſingulo menſe ſuadebant, nonnulli quidem ſemel ſufficere exiſtimantes: alij autem etiam bis concitandum cenſentes. Omnes tamen hi qualitates ipſas comeſtorum acres & abſterſorias eligendas ſuadent, vt totum phlegma ventris expurgetur, & nihil cacochymia lædatur corpus. Frequens tamen & laborioſus vomitus omnibus ferè hominibus cauendus eſt, præcipuè verò iis qui ſtricto pectore & ad ſanguinis reiectionem per os pa- *5. lib. de vſu part.*

rati sunt. Nocet enim pectori, auribus, oculis dentibus,& ipsi quoque capiti, nisi ob stomachi repletionem sit læsum.

DE PHLEBOTOMIA ET scarificatione.

ex li. Galen de hy ru. & re vul. cucurbitula & scarificat.

Venam per annum sæpius incidere haud conuenit: vnà enim cum sanguine vitalis spiritus excernitur, qui si copiosius absumatur, fit vt tota moles reddatur frigidior, operáq. naturali deterius perficiantur. Quamobrem à minus principalibus, puta cruribus, detractio cum scarificatione facienda est.

Gal. in li. de rat. curandi per sang. miss. & 3. li. de locis affe.

Vbi tamen magni cuiusdam morbi metus immineret, cum virium robore florentéque ætate, tutò sanguis mittendus esset.

In hoc tamen consideranda est naturalis hominis temperies. Nam quibus amplæ sunt venę, quíque modicè graciles sunt, nec candidi, nec tenera carne præditi, securiùs sanguinis missione vtuntur. Contrarij verò minus tutò: quippe qui exiguum sanguinis habeant, carnémque facilè transpirabilem: cuius rei gratia nec pueris venam secare tutum est vsque ad quartum decimum ætatis annum. Qui igitur nigriores natura sunt, crassiorem sanguinem ac magis melancholicum colligunt: magis verò, si etiam magnas habere venas conspiciuntur ac corpore hirsuti sint, ij secta vena iuuantur. Qui verò albidiores natura sunt, & carnosi, & paruas venas habentes, sanguinem plerunque tenuem aceruare solent: quocirca iis malleolos aut poplites scarificare, quàm venam incidere, præstiterit.

Senibus præterea venam incidere periculosum est: Æstas tamen senilis, non annorum numero solùm, sed & corporis habitu æstimanda est.

est. Sunt enim qui septuaginta nati annos venæ sectionem adhuc perferant, cùm rursus sint, qui ne sexagesimo quidem ætatis anno ferant. Si igitur vires robustæ adfuerint, quas pulsus vehemens cum æqualitate indicare perpetuò solet, vel septuagenariis (si affectus iubeat) venam secare par est: minus tamen vtique iis detrahendũ est sanguinis, quàm ætate florentibus, tametsi affectio sit vtrisque æqualis.

DE BALNEIS,

Balnea, quia per cutem æqualiter corpus euacuant, rectè ad sanitatem tuendam nonnũquam adhibentur. Et quamuis parua sit quæ per Balnea fit euacuatio, tamen à Galeno omnes penè euacuationes, quibus Medici circa ægrotantium corpora vtuntur, recensente, etiam balnea inter ipsas adnumerãtur tutiúsque crebrò, quàm purgantia pharmaca adhibentur. Raró autem lauacro vtuntur homines (si Hippocrati credimus) quòd ipsum præparare nesciunt. Balneæ nanque si veterum Medicorum ritu instituũtur, quatuor partibus varia facultate prædit is constãt: ob idque Galenus rectè easdem calide intẽperiei hecticísque febribus duplici ratione, tam per se, quàm ex accidenti prodesse autumat.

2. Apho, Com. 17. 3. Aphor. Com. 15. 4. Apho. Com. 2. 3. libr. de vitan. ratio in morb. acut.

Primùm enim homines balneandi in aëre versari calido debent: postea in aquam calidam descendere (lauacrum vocant) mox ab hac egressi in frigidam: postremo sudorem detergere, Quibus enim omnia ritè adhibita sunt, ij post frigidæ vsum adhuc sudant, & omnia ipsis excrementa euacuãtur. Præcipuè autem euacuatur per balneas quicquid in corpore vel fuliginosum vel fumidum fuit. Consistunt au-

10. libro metho, medend.

tem in naturali ſymmetria, tum caro ipſa, tum cutis ſolidarum partium ariditas corrigitur, & calor non modò is qui ex lauacro acceſſit, verum etiam qui priùs fuit ex frigidæ vſu ſummonetur.

Hæc quidem commoda balnea aquæ dulcis potabilis ſequuntur.

Aquæ verò naturaliter calidæ medicamẽtoſæ (quas thermas vocant) ſiue marinæ atque ſalſæ fuerint, ſiue nitroſæ, ſiue ſulphureæ, plus quidem bilis educunt, quàm dulces: ſed nõ ita humectant, neque proſunt: imò qualitate ſua nõnunquàm plus nocere, quàm euacuationibus iuuare conſpiciuntur, vti Galenus teſtatum reliquit de quodã, qui corrupto iudicio iis balneis vſus, ad tantam corporis extenuationem ac perniciem peruenit, vt tabe conſumptus interiret. Dulcium autem calefactarum aquarum, ſi media temperie ſint, vis calida & humida eſt: ſin tepidiores ſint, humida & frigida: quòd ſi iuſtò calidiores fiant, calida quidem, ſed non perinde humida vis eſt. Qui carnis augendæ gratia balneantur, ſicut macilenti, & qui atrophia vexantur, nullúmque ex cibo fructum ſentiunt, poſt comeſtionem, facta tamen prima & ſecunda cõcoctione, balneas ingredi debent, ac tantiſper in iis morari donec membra ac venæ in tumorem attollãtur: ſed antequàm concidat tumor egrediantur, ne id quod attractum eſt nutrimentum reſoluatur.

Gal 3. li. de ſanit. tuend.

Qui verò gracilis eſſe cupit, ieiunus ac famelicus balneandus eſt, calidè magis quàm frigidè, moretúrque in lauacro, donec tumor ac venarum inflatio minuatur, ac poſt exitum dormiat.

D E

DE CAPITIS LOTIONE.

Caput verò lauandum est aquæ aut lixiuio valdè calido, quantum scilicet quis tolerare poterit, ne superfluitates ob tepiditatem aut frigiditatem in capite retineantur: móxque pannis calidis caput exiccandum est.

De quarta re non naturali,

MOTV ET QVIETE.

Motus quidem omnis calefacit corpora, contrà verò quies refrigerat. Hæc calidis, illa frigidis naturis ex vsu est.

Non omnis motus ex æquo omnibus exercitatio est: Idem enim motus alteri potest exercitatio esse, alteri verò non.

Is verò motus exercitatio dicitur, qui anhelitum crebriorem citatiorémque reddit. Sed omnium exercitationum vtilissimæ hæ esse probãtur, quæ non corpus solùm, sed & animum oblectare poterunt. Hunc admodũ sapienter fecisse videntur, quicunque venationes aliásque animalium capturas excogitarunt.

Exercitationis iuuaměta licet multa sint, tamen tria præcipuè numerat Galenus, quibus reliqua priuatim commoda accepta referuntur. *2. lib. de sanit. tuenda.*

Primum est, membrorum durities ac robur, ex mutuo eorum contritu eueniens.

Secundum, innati caloris augmentum.

Tertium, spiritus citatior motus.

Porrò ex membrorũ duritia vtique sequitur, vt & membra ex labore minùs afficiantur, & ad labores valentiora promptioráque reddantur.

Ex calore verò aucto omnes corporis virtutes seu facultates, præsertim naturales, vegetiores redduntur. Atque adeò tum validior fit de-

ducendorum in corpus attractio, tum immutatio magis expedita, tum nutritio magis fœlix.

Ex spiritus verò valentiore motu, & purgari omnes exiguos corporis meatus necesse est, & excrementa expelli.

Si igitur hoc præstat exercitatio, sícq; impura atque ab excrementis parum mũdata corpora quantò magis nutriuntur, tantò magis læduntur, vtilius certè est, ante cibationem omnẽ adhibere exercitationem. Id quod Hippocrates his verbis indicat: labor, cibus, potio, somnus, venus, omnia mediocria. Singulorum enim mediocritatem seruandam esse: per epitheton mediocria præcipit. Tempus verò ipso sermonis ordine definiuit, interpretante sic Galeno. Illud idem Hippocrates clariùs sic ostẽdit: labores, inquiens, cibos præcedant. Ex his manifestum est, prauam atque erroneam esse in omnibus fermè gymnasiis literariis consuetudinem: vbi literarum studiosa iuuentus nunquam penè nisi ab assumpto statim cibo corpora exercitare solet. Sicut enim maximi momenti ad sanitatis tutelam est exercitium ante cibos, ita perniciosissima res est, omnis post cibum motio: distribuitur nanque tum cibus ex ventre per omne corpus, priusquã cõcoctus ac vtilis factus sit, &c.

2. Aphorismo 10.

Gal. libr. de boni ac mali succi.

Commodissimũ ergo ad exercitationẽ tempus est, cùm hesternus cibus prorsus iã duplici concoctione sit confertus, ea videlicet quæ in ventre, & ea quæ in vasis sanguinis agitur, ac iã denuò cibandi tempus instet. Nam si aut priùs, aut posteriùs exercitatione vtêre, aut crudis humoribus hominem impleueris, aut pallidę bilis prouentum auxeris. Huiusce verò temporis nota: color propriæ vrinę cuique esse poterit. Vrina nanque quæ aquæ speciem præfert, crudum adhuc

2. de tuẽda vale.

adhuc in venis esse succum eum indicat, qui à ventre submittitur. Quæ verò ruffa biliosáque est, iamdudum concoctum est: huiusmodi succum quæ modicè pallet, peractæ iã iam secundæ concoctionis est signũ: cùm nanque bili infecta vrina nondum est, aquæ speciem abedinémque præfert. Cùm verò plus iusto eius bilis acceperit, ruffa cernitur. Ergo cũ mediocriter est ruffa, mediocritérve pallens, tũ est exercitatio adeunda: expulsis tamen prius excrementis, quæ vel in vesica vel in inferiore ventre continentur, ne quid ex his vi caloris (qui per exercitationẽ accenditur) in habitum corporis rapiatur.

Hęc de exercitationis tempore iã dixisse satis sit. Quòd autem ad exercitationis quantitatẽ seu mensurã attinet, sciendum quòd tũ demùm à motu desistere fas est, quando vel tumor corporis detumescit, vel coloris pulchritudo & robur mutatur, aut cùm ex motu vel lassitudo vel sudoris copia sequitur: id quod Hippocrates partim in Aphorismis testatur, partim in sexto Epidemiorum libro, quem nostra tempestate Leonhartus Fuchsius, Medicus omni & bonarũ literarum & rerum cognitione insignis, doctissimè felicissiméque interpretatus est: cùm primùm enim lassari cœperit corpus, confestim quiescendum est. *1. Aphor. 48.* *6. Epi. p. 3. Aph 5.*

Qualitas etiam exercitationis corpus alterare potest. Motus nãque in quibus validissimè ocyssiméque corpus mouetur, gracile, musculosum, durum, compactũ ac vegetum corpus reddunt: contrà verò remissi, tardi ac languidi motus planè diuersum à prædicto. Languidum videlicet ac molle corpus efficiunt.

DE QVIETE.

Esse quosdam eorum qui florente ætate sunt, *4. p. 6. li. sen. 13.*

qui quietem postulant, testatur Hippocrates in libro de vulgo grassantibus morbis, vbi calidis naturis quietem imperat. Magnæ enim flammę, eo quod calorem accendat minimè egent, cùm satis ipsæ sibi ad tutelam sint, & vt materiæ dominentur. Vnde præclarè Galenus: Illud multò maximè, inquit, mirandum est, cùm Hippocrates moneat, calidis naturis vtilius esse in ocio agere, quàm exercitari, non paucos tamen Medicos esse, qui ne norint quidem, cuiusmodi tales homines sint: sed omnibus iuxtà exercitationes iniungant.

5. lib. de sanitate tuenda.

Non tamen ignorandum est, quòd Hippocrates per ocium non planè intelligat desidiam, qua nusquam in totum adiutus quisquam est: sed cùm quietem agere calidis naturis suadet: vehementi motione vti vetat. Qui enim calido & sicco sunt temperamento, ob vehementes motus plerũque in æstate biliosos morbos incurrunt: intermissis verò immodicis laboribus sani seruantur.

Similiter etiam à cibo tum animi tum corporis quies habenda est.

DE FRICTIONE.

Quia corporis frictio eandem ferè cũ exercitatione vim habet, rectè de ea hoc in loco agitur. Debito enim modo adhibita vitale robur excitat, & modicè calefacit: vnde fit vt distributio alimenti sit facilior, & nutritio prõptior. Nam multi, quorum corpori longo tempore ex alimento nihil accessit ἀτρoφοῦντας Græci vocant, commoda frictione adhibita paucis diebus carne impleti sunt.

Frictio-

Frictionis quatuor præcipua ſunt genera:

Fri-ctio	dura mollis multa mediocris	vim habet	ligandi ſoluendi minuendi augendi	carnē

Expedit autem varium in frictione fieri manuum iniectum & circumactum, quo videlicet vniuerſæ muſculorum fibræ, quoad fieri poteſt, omni ex parte fricentur.

Porrò apud Veteres frictionū plurimus erat vſus, adeò vt nemo etiam ex iuuenibus prius exercitaretur, quàm fricatus oleóque inunctus fuiſſet. Noſtro verò ſeculo tum potiſſimùm eius vſus eſt, quando vel ob impeditum motum, vel aliā quācunque cauſam exercitatio fieri nequit: ſupplet enim vicem exercitationis. Frictionis quantitas, qualitas, ac tempus eundem penè ſcopum, quem exercitatio & balneæ, habent. *2. ſanit. tuend.*

His enim qui carnis augendæ gratia fricātur, tunc planè finienda frictio eſt, cùm corpus & intumuit, & ad ſummum ferè tumorem peruenit. Qui autem ad exercitandum iam preparantur, his minimè id tempus expectandū, ſed longè priùs deſiſtendum à frictione eſt: potiſſimùm ſi optimi temperamenti & ætate pueruli ſunt.

Qui verò carnis minuendæ cauſa fricantur, eatenus fricādi ſunt, donec corporis tumor cōcidat in ſeſe moléſque deponatur: primùm nanque corpus attollitur, deinde fit gracile, veluti ſi aquā calidam infundas, primùm quidem corpus intumeſcit: deinde ſi largius infundas, concidit: ita & frictio quoque attollit quidem primùm, poſtea contrahit ac molem deponit.

Poſtremò quia frictio vacuandi vim obtinet, maximè cōfert iis qui prauis ſimul ac crudis humoribus oppleti ſyncope prehendi ſolēt, cuiu-

Gal. libr. 12. meth. medend. modi nonnullos vidi. Illi sanè vacuari postulāt, v rùm neque venæ sectionem, neque alui deie-ctionem cura noxam ferūt. Nulla igitur alia iis vacuatio excogitari potest commodior, quàm ea quæ ex frictione paratur.

De quinta re non naturali,

SOMNO ET VIGILIA.

Somnus vtrunque ferè sanitatis tuendę modū adiuuare videtur. Primùm restitutionis modum quia per somnum spiritus resoluti regenerantur, & calor & humiditas radicalis conseruatur. augetúrque.

Gal in li. de morb. causis. 1. Aphorismo 15. Galen. de morb. causis. Alterū verō, qui per excrementorum expulsionem fit: quia neminem latet toto hoc tempore, quo quis dormit, animalem facultatem quiescere: naturalem verò validiùs agere. Ob id in somnis longioribus superfluitates expurgantur, quæ quidem exquisitè extenuantur per cutem: quæ verò in vapores conuertuntur, per expirationem: quæ verò sufficientem habent crassitudinem, per vrinas.

Experientia enim videmus, quòd somno conuenienter facto omnes ferè corporis superfluitates per suos meatus ritè expurgantur, siue id ob naturam instauratam contingat, siue quia materia concocta sit. Optima enim fit per somnum, non solùm in ventriculo, verùm per vniuersum etiam corporis habitum concoctio: & sunt qui pręcipuum esse somni officium putant, adiuuare concoctionem. Si quidem multæ vigiliæ cibos potúsque tum crudos, tū incoctos addunt. Ad hæc quia per somnos quiescit prima sentiendi vis, quæ non in corde, vt Aristoteli, sed in cerebro residet, vt Galeno Medicorum *Hippo. 2. reg. acc. vitan. de mor. cau.*

prin-

principi placuit: quamobrem temperatus somnus non solùm corporis, sed & animi sanitatem conseruat, eiúsque morbis, vti Phrenitidi, Melancholiæ, amētiæ, & similibus mederi solet: Vigiliæ verò, quia somno planè contrariū effectū obtinent, corpúsque exiccant, omnibus tum morbis, tum naturis siccis aduersissimæ sunt. Vt autem somnus sit temperatus, quatuor breuiter obseruanda sunt. Primum tempus, secundum Locus, tertium Corporis situs, quartum Somni quantitas.

DE SOMNI TEMPORE.

Scribit Hipp. ad hunc modū: Quod ad somni rationem pertinet, quemadmodū secundùm naturam consuetum nobis est, interdū quidem vigilare, noctu verò dormire oportet: ab hac cōsuetudine si quis aberrauerit, peior erit somnus, qui à tertia diei parte ad noctem vsque capitur, quàm qui matutino tempore fit. Pessimū tamen est, si somnus neque noctu, neque interdiu accedit: id enim vel ob dolorem laborémq; accedit, vel delirium futurū significat. Ex quibus Hippocratis verbis manifestum est, aptissimum somno tempus, ob tranquillitatē eius, noctem esse: hanc si quis insomnem transegerit, aptius dormiendo tempus esse matutinum, minùs verò aptum tempus pomeridianum: quia somni tum non quieti, nec sine interruptione fiunt, quod citra digestiuæ virtutis noxam non contingit, quanquam dandum sit aliquid consuetudini. Quæ enim ex longo tempore cōsueta sunt, minùs molestare solent insuetis. 2. *præsa.* 11. & 12.

Huc pertinet quòd illico post assumptū cibum dormire nocet & sensibus, neruis & capiti, multarúmq; ægritudinū occasio est: præterquā quòd somni sunt inquieti, vanis ac phātasticis 2. *Aph.* 50.

ſomniis perturbati, quæ ob cerebri repletionem ſæpe eueniunt. Conducit ergo à cœna vnam & alteram horam ante confabulando, aut inſtrumentis muſicalibus, aut aliter lętãdo trãſigere, quàm quis ſomnum admittat. Ieiuno etiam dormire ſtomacho, corpus debilitat & extenuat, ſtomachúmque malis replet humoribus.

DE SOMNI LOCO.

Secundò conuenit, vt locus, in quo dormitur ſit ſubobſcurus, radiis ſolaribus ac lunaribus priuatus: in caliditate verò ac frigiditate temperatus, aut ſubfrigidus potiùs, quàm calidus & vaporoſus. Si enim in loco præcalido admittatur ſomnus, periculum eſt ne accedat ſyncope, ob ſomni & caloris extranei mutuam inter ſe pugnam. Spiritus enim & calor innatus propter ſomnum ſuapte natura ad interiora refugere ſoliti, ad exteriora & ad circumferentiam corporis & calore extrinſeco trahuntur.

DE SITV CORPORIS per ſomnum.

Primus & vltimus noctis ſomnus fieri debet ſuper dextro corporis latere: medius autem ſuper ſiniſtro, capite ſemper eleuato: quanquam etiam ſuper ventre dormire adiuuat ſtomachum in concoquendo. In dorſum verò dormire ſupinè omnibus malum eſt, quia præparat corpus ad multas & periculoſas ægritudines, ſuperfluitates cerebrales retinendo, atque ab expulſionis viis auertendo quæ in anteriori parte capitis exiſtunt.

DE

DE SOMNI QVANTITATE.

Somni quantitas vniuersis hominibus æqualiter prǽscribi facilè non poteſt. Nihil enim eſt, quod artem Medicam æquè coniecturalem reddat, atque ſingulis in rebus quantitas. *Gal. in li. de ar. cu. per ſan. miß.*

Solùm autem optimè temperat: abſque præceptore ſomno modum præfiniunt: alij autem qui intemperati ſunt, egent aut prohibente, aut adiuuante ſomnum, penes quantitatem ſuorum lapſuum ad calidum vel frigidum, humidum vel ſiccum, &c. In frigido enim & humido corpore cùm maior ſoleat eſſe ſomnus, quàm vt ſolùm reſtauret quod diſſolutum eſt, nimia etiam caloris conſtrictione ipſum corpus ſuffocat & extinguitur: corpore verò calido & ſicco minor eſt ſomnus, quàm vt reſtauret deperditũ. Atque hoc eſt quod Hippocrates ait, Somnus & vigilia, vtrâque ſi modum exceſſerint malum.

Tametſi autem ſint, qui ſomni naturalis terminum communiter in ſeptem horarum ſpacio conſiſtere contendunt: rectiùs tamen, quod eorum pace dixerim, ex perfecta ciborum concoctione, quàm ex horarũ numero ſomni terminus ſumendus eſt. Non enim eſt dubium, quin ſenibus & aliis qui debili ac frigido ſunt ſtomacho, aut βραδυπεψία, id eſt, concoquendi tarditate quacunque de cauſa laborant, longior ſomnus ſit concedendus.

Ad hæc manifeſtò nouem horas æquinoctiales ſomno naturali præſcribere Galenus videtur ídque non planè liberis, ſed aut Romæ, aut in magna Alexãdria ſic miniſtrãtibus, vt ſole occidente liberè à miniſterio recedant, corporíſque curam agant. Nam cùm minima nox (inquit) nouem horas ęquinoctiales æquet, abũdè iis fuerit, ſi id totum tempus ſomno dederint. *6. lib. de ſanit. tuẽda.* *ibidem.*

Somni igitur terminum manifestat perfecta ciborum concoctio. Hanc autem perfectã esse præsumitur, primùm ex stomachi contractione ventrísque ob ciborum descensum mollitie: postea ex ructuum paucitate, aut saltem eorum insipiditate, deinde ex capitis totiúsque corporis leuitate ac agilitate: postremò ex vrinæ colore, &c.

De sexta & vltima re non naturali,

ANIMÆ ACCIDENTIBVS.

Gal. libr. de exer. parua pilæ.

Adeò potentes sunt isti motus animi, vt multi morbis sępe ex lętitia liberati, multi rursus ex nimia conturbatione mẽte capti sint. Nullus est autem corporis morbus tantus, qui vehementior animæ ægritudinibus esse possit: quaproter minimè sunt eæ affectiones negligendæ qualescunque tandem fuerint: sed tantò diligentior istarum, quàm corporis passionum habenda ratio est, quantò anima corpore præstantior censetur.

Gal. libr. 12. meth. medend.

Non solùm autem subiti timoris, sed & immodici gaudij seu voluptatis occasione nõnullos periisse, non tantùm historicorum, sed & Medicorum testimonio constat. Quamobrem manifestum est sanitatis conseruatori vitandos esse omnes animi immodicos affectus, videlicet iræ, tristitiæ, furoris, timoris, inuidiæ, &c. Hæc enim alterant & à naturali statu corpus auertunt. Imò si magnitudine non iugulant, at certè facilè resolubilem infirmúmque spiritum reddunt, viresque resoluunt, sicut frequentes vigiliæ. Vehementer sanè animi motus, si modum nimium excedunt, biliosum calidúmque hominem reddunt, febrésque accendunt: sin

intra

intra modum nimium ſubſiſtunt, pituitoſum frigidúmque reddunt, atque adeò viſcerum obſtructionibus, comitialibus morbis, apoplexiæ, & cæteris frigidis morbis obnoxium efficiunt, Hinc legimus non paucos ægros à Galeno quotannis perſanatos eſſe, ſolis animi motibus ad debitum modum reuocatis.

Reuocantur autem vehementes animi motus ad mediocritatem, tum per non ſpernendam artem Muſicam inſtrumentáque Muſicalia, tum per hiſtriones & mimos, & cantilenas ridicularum rerum. Quo nomine non temerè, nec ſine ſingulari conſilio aut prudentia factum eſſe arbitror, vt in omnium ferè Principium aulis id genus motiores alantur. qui facetè ſuis dictis aut factis Principum ac magnatum animos, ob varias rerum publicarum curas ſeueriores mulcere atque ad mediocritatem reducere queant. Id porrò Aeſculapius, totius ferè Aſiæ numen, primus inſtituiſſe fertur.

Gal. li.1. de ſanit. tuend.

Rurſus quibus ſegniores deiectioréſque animi motus ſunt, illis profectò non ſolùm venandum equitandum, & in armatura corpus exercitandũ: verumetiam & venationis & armorum & motuum ſpecies definienda eſt.

Non enim pari modo excitatur animi vis, quãdo leporem, aut capream, & id genus fugacia ac timida animalia ſectamur, atque vbi cum apris, vrſis, tauris, & id genus robore præualentibus feris agitandis ſumus attenti: Nec ſimiliter cùm in leui armatura, & graui exercitamur, nec pariter cùm citato curſu dimouemur, & cùm mediocri motu agimur: nec vbi cum aliis contendimus, aut vbi ſoli agimus: Iam clamoréne an tacitus ad labores inhorteis irritéſque, non parum intereſt.

Denique Vnusquilibet immoderatus animi affectus contrario sibi affectu corrigendus est. Perpetuò nanque certa atque rata hæc regula est, Contraria contrariorum esse remedia, non solùm in elementarium qualitatum, verumetiam in omnis alterius rei excessu.

DE VENERE.

Quia vsus venereus absque imaginatione fieri posse non videtur, solent ipsum Medici animæ accidentibus annectere, déque eo hoc loco nonnihil dicere, quanquam non absurdè & inter euacuationes numeretur.

Innoxia autem his tantùm Venus est, qui calidi natura sunt & humidi, quíque genitura naturali abundant. Maximè verò aduersa res est iis qui frigidi sunt ac sicci.

Præterea Venus nõ, sicut cibus & potus, somnus & vigilia, & exercitiũ, & cæteræ res nõ naturales, cuiúsque est ætatis, sed tantùm ætate florentium est. Quæ enim hanc vel precedunt, vel sequuntur ætates, aut planè semel, non effundunt, aut certè malè fœcundum effundunt.

Tempus verò ad vtendum Venere opportunum est, quando in omniũ excessuum mediocritate corpus constitutum fuerit, quando scilicet nec supra modum plenum, neque vacuum extiterit, neque nimio calore aut frigore, neque nimia siccitate aut humiditate affectum fuerit.

Gal. in 3. techni. Quòd si in his alicubi aberrare contigerit, enitendum est, vt excessus sit exiguus. Deinde sciendum, quòd tolerabilior tamen excessus sit, si calefacto potiùs quàm infrigidato, & pleno quã vacuo, & humecto potiùs quàm exiccato corpore venereis vtamur; eò quòd cruditas & repletio

tio facilius tollitur, quàm marasmus, phthisis, aut arefactio corporis.

Tantum denique interualli in venereorum vsu adhibendum est, vt neque resolutio aliqua inde sentiatur, & homo seipso quodammodo leuior sibi factus, ac melius spirare videatur. Sic enim venereorum vsus corpus leuat, animam exhilarat, iram ingentem remittit, & plerásque phlegmaticas melancholicásque ægritudines aufert, vertiginémque tollit, seminis videlicet fumos à cerebro expellendo.

Tempus verò ad prolem procreãdum aptissimum est, vel incipientibus, vel cessantibus mulieris menstruis: id enim conceptionis tempus est. Cùm enim fœmina conceptura est, acetabula, hoc est, venarum ora, per quæ singulis mensibus sanguinis superfluum in vterum deriuatur, menséque expurgari solent, aperiuntur: quamuis autem reliquo toto expurgationis tempore aperta ora hæc sint, non tamen tunc concipere mulier vllo modo potest, cùm semen nequeat in matrice remanere, sed ab influentis sanguinis copia eleuetur. At cessantibus vel incipientibus menstruis & ora aperta sunt, & menstruum non multum, neque vniuersum, sed paucum & paulatim effluit, quasi humiditate quadam insudante vnde efficitur, vt ob asperitatem matricis semen adhæreat, satísque alimenti ex sanguinis confluentis paucitate habeat. Antè enim quàm mẽses veniant, conceptus fieri propterea non valet, quia & alimento caret semen, & adhærentiã nullam inuenit. *Gal. li. de vul. diff.*

Ad hęc tam mari, quàm fœminæ commodissimum est, post congressum. Venereum somnum admittere: mari quidem, vt lassitudo quæ venerem comitatur, dissipetur, virésque resarciantur

fœminæ verò vt ſemen genitale eò facilius reti neat. Tametſi autẽ ex retẽto ſemine lõgè maior quã ex mẽſtruis mulierũ noxa vniuerſo corpori accedere poſſit, ex immoderato tamẽ Venereorum vſu grauiùs, quàm ex eius intermiſſione corpus lædi poſſe exiſtimandum eſt. A Venere nãque & laxius corpus & frigidius & imbecillius & ſiccius efficitur. Nulla præterea res eſt, quæ ſic debiliter ſenectámque acceleret, atque immodicus crebérque Venereorum vſus: quippe vnà cum ſeminali humiditate vitalis ſpiritus ex arteriis euacuatur, vt minimè ſit mirum, intemperãtius coëuntes & imbecilliores effici, & voluptate immodica accedente, quæ ipſa per ſe vitale robur diſſoluere poteſt, nonnunquam ſubitò interire poſſe. Itaque ſi omnibus in rebus modus ſeruãdus ſit, vt Hippocrati placet, profectò in Venereorum vſu ſapientis hoc dictum, vt ne quid nimis, ſedulò obſeruandum eſt: præcipuè tamen peſtilentiæ tempore.

Multis præterea conducit poſt iuſtum cibi modum aliquid eorum accipere, quæ ſtomachum roborant, cuiuſmodi ſunt auſtera ferè omnia, vt mala, pyra & punica: nam horum vſum ventrem ſoluere experientia compertum eſt. Non tamen multum de horum ſingulis pro vice ſumendum eſt, ſed quantum imbecillitatem ſtomachi reficere queat. Nullum autẽ medicamentum admodum calidum, quod ad cibi diſtributionem vehementer faciat, poſt cibum ſumendum eſt: Non enim diſtribui tùm quæ ſumpta ſunt, ſed concoqui eſt vtilius. Satius ergo fuerit iis, qui externo aliquo præſidio ad concoctionem egent, hoc tempore exhiberi medicamentum, quod ex tribus piperum generibus fit, Diatrion pipereon vocant,

4. ſanita. tuenda.

non

non medicamentosum illud magis operosum & compositum, sed simplex. Cuius compositio talis est: ad cuiúsque trium piperum drachmas quinquaginta abundè adduntur anisi & thymi & gingiberis, singulorum drachmæ aliàs octo, aliàs sedecim, in puluerem omnibus redactis, ac per tenue cribrum transmissis, admisce tot mellis odori, flaui, acerrimi dulcissimíque, adhæc curiosè despumati, quãtum satis est, aut loco mellis admiscetur zaccharum albissimum, & formetur ad sumentis placitum eclegma: Varianda nanque sunt pro sumentis tum natura, tum placito pleráque medicamenta. Nec probãdi sunt, qui omnibus sub vna quapiam mensura eadem medicamenta conficiunt. Simplicissimũ quidem medicamentum hoc est, atque hoc ipso magis simplex, à quo detractũ gingiber est. Prudens hîc omitto varia quædam medicamenta, quæ tamen ferè omnes hoc tempore prædicto medicamento admiscent, veluti amni, cuius loco nõnulli amomum ponunt, Seseli, libysticũ, helenium, nardi spicam, & cassiam. Cum Galeno nanque sentio, hæc medicamento subtrahenda esse, proprerea quod cruda miniméque mutata ab iis qui ea sumpserint longo tempore durare in ventre intelliguntur.

Debet autẽ, si haberi potest anisum Cretẽse esse, thymum verò vel atticũ, vel planè ex editis locis ac siccis: piper verò quod quidẽ longũ est, & similiter gingiber, debent esse vtraque integra miniméq. perforata, atq. ex Barbaria allata: Albũ verò & nigrũ piper vtrũque eligẽdũ est, quod ponderosũ, plenissimũ, maximũq; sit, quod nec rugosum, nec exile, nec crassi corticis fuerit Ad hũc quidẽ modũ hoc medicamẽtũ ritè paratũ auxiliatur iis, qui parum concoxerũt, & qui

recens frigus in ventre habent, ac pituitosum succum: adhæc acidos ructus dissipat: quemadmodum fumosos ructus sanare solet, medicamentum ex aloë factum, quod hieram pictam vocant: verùm sic assiduè eo vti non licet, sicut prædicto diatrion pipereon, quo etiamsi quotidie vtatur quem frigidus venter infestat, nihil incommodi ex eo sentiet. Imò quia huius medicamenti calor in totum corpus nō defertur, veluti aliorum quorundam, sed circa ipsas primas venas extinguitur, non tantùm semel aut bis quotidie porrigere conueniet, sed & sæpius. Siquidem mane, & ante cibum, & post, etiam cubitum euntibus rectè datur.

1. de locis affectis li. Galen.

FINIS.

INDEX

INDEX SVMMATIM
comprehendens ea quæ hoc libello tractantur.

Nuces

FINIS INDICIS.

